RERUM BRITANNICARUM MEDII ÆVI SCRIPTORES,

OR

CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING

THE MIDDLE AGES.

THE CHRONICLES AND MEMORIALS

OF

GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING THE MIDDLE AGES.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

On the 26th of January 1857, the Master of the Rolls submitted to the Treasury a proposal for the publication of materials for the History of this Country from the Invasion of the Romans to the Reign of Henry VIII.

The Master of the Rolls suggested that these materials should be selected for publication under competent editors without reference to periodical or chronological arrangement, without mutilation or abridgment, preference being given, in the first instance, to such materials as were most scarce and valuable.

He proposed that each chronicle or historical document to be edited should be treated in the same way as if the editor were engaged on an Editio Princeps; and for this purpose the most correct text should be formed from an accurate collation of the best MSS.

To render the work more generally useful, the Master of the Rolls suggested that the editor should give an account of the MSS. employed by him, of their age and their peculiarities; that he should add to the work a brief account of the life and times of the author, and any remarks necessary to explain the chronology; but no other note or comment was to be allowed, except what might be necessary to establish the correctness of the text.

The works to be published in octavo, separately, as they were finished; the whole responsibility of the task resting upon the editors, who were to be chosen by the Master of the Rolls with the sanction of the Treasury.

The Lords of Her Majesty's Treasury, after a careful consideration of the subject, expressed their opinion in a Treasury Minute, dated February 9, 1857, that the plan recommended by the Master of the Rolls "was well calculated for the accomplishment of this important national object, in an effectual and satisfactory manner, within a reasonable time, and provided proper attention be paid to economy, in making the detailed arrangements, without unnecessary expense."

They expressed their approbation of the proposal that each chronicle and historical document should be edited in such a manner as to represent with all possible correctness the text of each writer, derived from a collation of the best MSS., and that no notes should be added, except such as were illustrative of the various readings. They suggested, however, that the preface to each work should contain, in addition to the particulars proposed by the Master of the Rolls, a biographical account of the author, so far as authentic materials existed for that purpose, and an estimate of his historical credibility and value.

Rolls House,
December 1857.

GIRALDI CAMBRENSIS

OPERA.

EDITED

BY

J. S. BREWER, M.A.,

PROFESSOR OF ENGLISH LITERATURE, KING'S COLLEGE, LONDON
AND READER AT THE ROLLS.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF THE LORDS COMMISSIONERS OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

VOL. II.

LONDON:
LONGMAN, GREEN, LONGMAN, AND ROBERTS.

1862.

Printed by
EYRE and SPOTTISWOODE, Her Majesty's Printers,
For Her Majesty's Stationery Office.

GIRALDI CAMBRENSIS

GEMMA ECCLESIASTICA.

EDITED

BY

J. S. BREWER, M.A.,

PROFESSOR OF ENGLISH LITERATURE, KING'S COLLEGE, LONDON,
AND READER AT THE ROLLS.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF THE LORDS COMMISSIONERS OF HER MAJESTY'S
TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

LONDON:
LONGMAN, GREEN, LONGMAN, AND ROBERTS.

1862.

CONTENTS.

PREFACE.

NOTICE.

Since these sheets were in type, the remaining Books of Giraldus de Invectionibus have been discovered. They will appear in the next volume.

him half as much pleasure as did the importunity of grave bishops and cardinals to obtain a sight of these precious volumes. They besieged the chamber of the pontiff; they implored him for a loan of the manuscripts. The pope was deaf to entreaties. Next to

his Bible and his Aristotle, like the student of Oxenford in the Canterbury Tales, Innocent kept the precious deposit at his bed's head. He would not part with a single volume; for he was a ripe scholar and loved good books.[1] He tantalized curiosity by pointing out to the cardinals, who surrounded him, the numerous beauties and choice sentences in the works before him. At last, and as a signal favour, he permitted each of his cardinals to take away for perusal a single volume; but the Gemma Ecclesiastica he would never allow to be out of his sight. It was reserved like pontifical wine for pontifical taste; no eyes below those of the successor of St. Peter must venture to profane its mysteries.

That book, hitherto reserved for the exclusive perusal of popes and archbishops, is now submitted to the reader. It has never been printed before, and no other MS. of it is known to exist except the one, now in the possession of his Grace the archbishop of Canterbury, to whose liberality and condescension I am indebted for the loan of it. Whether this be the very volume that was presented by Giraldus to pope Innocent III., or whether the papal copy still remains among the unsunned treasures of the Vatican, I can not undertake to determine. The Lambeth copy is worthy of presentation to pope or cardinal. It is a noble MS., very carefully written in double columns in a hand of the thirteenth century; the ink is still as glossy as a raven's down, and the vellum as rich as consular ivory. Strangely, too, some leaves in the middle are stained and shrivelled with sea water. But all theory on this subject I must leave to others. It is enough that a genuine MS. of the work is still preserved at Lambeth, whatever may have been the fate of that which Innocent once kept at his bed's head.

[1] "Copiose literatus erat et literaturam dilexit." De Gest. iii. 18.

In the introductory notice[1] prefixed to the first book, Giraldus states the purport of his work, and tells us for whom it was written. "As the sacra- " ments of the church are our shield against the fiery " darts of our ancient enemy, though absent in the " body yet present with you in the spirit and in " charity—(he is addressing the clergy of his arch- " deaconry),—I have deemed it not inconsistent with " my duty to instruct you, in this writing, on those " difficulties about which you were wont to consult " me when I was still with you, and on others the " knowledge of which is both needful for you, and " with which it would be perilous for you to remain " unacquainted. By this you will be able to judge of " the love I bear you, and you will see that distance " has not diminished my affection.

"It is not altogether undeserving of your praise " and gratitude, that out of ponderous volumes, where, " owing to the diffuseness of the authors, it is not " easy to find what is more worthy and elegant, I " have collected into a small compass all that savoured " of sounder sense and was more adapted to your " spiritual weal, and have made a compendium out of " the waste and luxuriance of other men.[2] My task " is that of the man who from the innumerable sands " on the sea-shore picks out with much labour the " precious gems; or who selects as he walks through " spacious gardens from the foolish and fruitless herbs " the useful and the virtuous, separating the lilies and " roses from the nettles and brambles.

"The subject of my book falls under two heads, " one of precept, the other of example. For, as Jerom " tells us: 'Long and tedious is the way that leads

[1] P. 5.

[2] "Ex aliorum dispendiis compendiosum aliquid." P. 6. The play upon the words is not easily preserved.

" 'by precept; commodious and brief is the way that
" 'leads by example.' So, from the legends of the
" holy Fathers, of which very few copies are to be
" found among you of Wales, and from the faithful
" narratives of ancient and of more recent times, I
" have compiled, with a view to your imitation, some
" things which will be not unserviceable to you. To
" the words of instruction I have subjoined examples
" in suitable places, that as from the perusal of the
" latter you may gain learning, from the former you
" may derive consolation and be provoked to emulation.

"I am well aware, that to learned ears and fas-
" tidious readers, to whom all these things are trite
" and common, my work will appear either tedious or
" superfluous. But I would have such men understand
" that this work is intended exclusively for my own
" country of Wales; and it is therefore set forth in
" phrase and matter intelligible and unrefined, without
" rhetorical ornament. I aim at being perspicuous, no
" more. But if, perchance, this work of mine, trans-
" gressing the limits prescribed to it, should flit across
" the Marches, fall into the hands of great ones, and
" presumptuously intrude upon the eyes of the learned,
" let such readers know that I prefer to set before them
" what they may consider superfluous than to withhold
" from my countrymen what I deem to be necessary."

In this passage the author has described so clearly the design and limits of his work, that very little more needs be said on that subject. Though a Welshman by his mother's side, and more than half a Welshman in affection towards the land of his birth and his adoption, Giraldus has never scrupled in this or his other writings to insist on the barbarous and uncivilized condition of Wales. That the clergy were but little in advance of the laity is obvious from this treatise alone. How, indeed, could it be otherwise, when our author should have thought it incumbent

to give them instructions on the most obvious points of their clerical duties, and deem it needful to apologize to the rest of the world for descending to a style of writing and a selection of topics far below the pitch he would have adopted towards ordinary readers? The tacit reproach thus conveyed by his statements finds its confirmation in the total absence of Welsh MSS., whether chronicles, copies of the Fathers, or original works. His assertion that books commonly found in other parts of Christendom were not to be found in Wales is undeniable. And this penury is the more remarkable when compared with the abundance of ecclesiastical writings which have come down to us from the monastic foundations of England. All these facts concur in showing the rude and uncivilized condition of Wales in the thirteenth century, the paucity of its learned men, its scanty means of education, and the vast debt which it owes to the memory of Giraldus, from whom alone more complete information may be derived, as to its true condition, than from all others who have treated of its history and antiquities.

Perhaps of less direct historical interest than many of his other works, the Gemma Ecclesiastica is more valuable for the variety of strange anecdotes scattered throughout its pages, for the curious insight it affords into the local customs of Wales, and the state of learning and morals in its clergy and laity. The work belongs to a class of manuals, once numerous enough in the middle ages; one, and not the least eminent of which, is attributed to that very Innocent who was charmed, or at least professed to be charmed, with the MS. now submitted to the reader. The fashion of enforcing precept by example, for which Giraldus deemed it needful to apologize in the extract already quoted, was frequent enough in theological works of this nature before the Reformation. And from these

unsuspected sources many of those fictions have been derived which afterwards adorned the pages of the novelist, and have since dribbled down into nursery tales and the remotest corners of modern literature. I am not now to inquire how that practice arose, whence its original, or where sprung the different currents which afterwards mingled their waters in one undistinguished stream. I am not to describe how pagan, oriental, heretical, neoplatonic legends were rebaptized into the service of the church, and fell in graceful accents from the lips of the unsuspecting preacher, who haply had never seen them in their anti-Christian form. The stronger man had invaded the goods of one less strong than himself; he had robbed the weaker not only of his arms in which he trusted for defence, but of his household gods and his household ornaments. To drop the metaphor, the church had not merely rifled the social institutions and laws of the old world, it had marshalled and pressed into holier ranks those popular fictions which in various forms still clung round and mixed their roots with the popular belief. To extirpate them was impossible. It moralized them. It compelled them to speak a language the authors of them never intended and never could have understood; and many a fable and many a legend did good service in an orthodox garb, which heretofore had kept watch and ward in the camp of the pagan mystic, the Mahommedan, or Manichee.

But though such books in their half-serious, half-grotesque forms form valuable contributions to the history of fiction, their direct historical worth and interest is frequently slight. The compilers of them were content to declaim by precept and example against the vices of their own times without caring to particularize. Their descriptions, consequently, wear that unsatisfactory air of indiscriminate censure which too often confuses, but does not convince, the reader. Levelled

at all men, they hit none. In this the Gemma Ecclesiastica of Giraldus has an advantage over most works of a similar nature. The author was not addressing himself to an hypothetical audience, but to real flesh and blood. He was not denouncing imaginary vices, or solving difficulties of his own creation, but such as he had met with in his work as a parish priest, and as an archdeacon ruling over his clergy. He confines himself, as he tells us, to those cases which had come before him in his ecclesiastical capacity. He insists on such points of doctrine and discipline as were of practical importance, not to an algebraic formula or a clerical unknown quantity, but to the flesh and blood of his own archdeaconry. In fact, the work before us is exactly of the same nature as an archidiaconal charge, addressed to a living body of men, dealing with real abuses of the times, interpreting disputed points of doctrine, enforcing ecclesiastical practice, regulating services, and explaining rubrics;—with this only difference in its favour, that it is much more learned, genial, and lively than archidiaconal charges are in general.

The reader, therefore, who is only in search of amusement may not find his expectations gratified in this as in some others of our author's writings,—and no one would have felt more scandalized than Giraldus himself at such expectations,—yet he will find much in the book to repay perusal; much, certainly, which no one interested in the history of the period — and of Wales especially — can easily afford to dispense with. In vain shall we look elsewhere for such a picture of the Welsh clergy in the thirteenth century. No other book sets before us, in such true and vivid colours, the habits of a great and powerful body of men whose influence over the laity was paramount, and whose conception of their ecclesiastical duties was proportionably vague. If the very best transcript of Cicero's mind is to be found in his own ideal of a perfect Roman, as set forth in

his De Officiis, and of Spenser's in his model of true knighthood, one may judge from this work of Giraldus how much he demanded for the just exemplification of a parish priest in his days, and how far the clergy of his archdeaconry fell short of that ideal. The faults which seemed most heinous to him, and the virtues on which he insisted most strongly, will help the historical inquirer to form a true conception of the temper, spirit, and morality of the age, as well as of the man. And even in the very order of the book something is to be learned, too often overlooked by those who interest themselves in the thoughts of these middle ages;—I mean the central point from which all doctrine radiated,—to which all discipline referred. With the schoolmen that followed in the wake of Giraldus, that centre was the mystery of the Trinity; with him, and before his days, it was sacrifice as set forth in its highest type of the mass. How much the church lost in popular influence by the change I cannot now stay to inquire. But the distinction is of paramount importance. The two principles affected all forms of doctrine and discipline, of practice and belief, during the two great epochs into which the middle ages fall, until they were superseded by the Reformation.

Beginning, therefore, with questions which were confessed by all to be of the deepest importance, Giraldus proceeds first to examine into those offences which troubled the conscience of his clergy and perplexed them in their ministration. They are such as constantly meet the eye of the reader of mediæval manuals. What shall be done if the priest, through negligence, spills the consecrated cup, or has allowed the elements to be nibbled by mice or vermin? What if he has lost or mislaid them?[1] In what cases may the priest delegate to a layman the office of baptism or extreme unction? Why may extreme

[1] Ch. i.

unction be repeated, and under what conditions? In what respect does the practice of the Cistercians[1] differ from the rest of Christendom? What are the seven ways in which sin is remitted? "By the sacraments, by martyr-"dom, by faith, by mercy, by charity, by prayer; and,"—which is worthy of observation for the doubt expressed by Giraldus,—"perhaps by pontifical indulgence."[2] The caution he deems it necessary to add on this last head deserves attention. It points to the commencement of an evil which some years later was destined, in careless hands, to be productive of infinite mischief.[3] He then enters, in the sixth chapter, into various details as to the ceremonies to be observed in carrying the consecrated elements through the streets to the sick man's chamber. The priest, clothed in his surplice, is to be preceded by the deacon carrying a lighted candle in broad day. The host in the pix, covered with a stole folded in the shape of a cross, is to be adored by the bystanders holding their hands before their eyes.[4] In chapter vii. he discusses the much-disputed etymology of the word *Missa;* explains why a bishop in his sermon uses his pastoral staff, but lays it aside at the mass; determines under what circumstances the mass may be celebrated on a journey or a march, in a house or a tent, in the open air, or on board ship. The hour of its celebration he tells his clergy is the third hour,[5] or nine

[1] Ch. iii.

[2] "Et forsan per pontificalem "relaxationem." P. 17.

[3] The language of Giraldus here seems almost prophetic. "Dicimus "tamen quod cum remissio fit, puta "*in fabrica ecclesiæ sive dedica-"tione*, subintelligendum est, si in "aliis suffragiis ad hoc institutis, "veluti missis, psalteriis, orationi-"bus et hujusmodi, seu in contri-"tione, competens et sufficiens fiat "recompensatio; præsertim si con-"currant caritas pœnitentis et ip-"sius indigentia, et sacerdotis sui "licentia. Nec meretur talis *plu-"rium dierum relaxationem propter "minimi oblationem*, sed propter cari-"tatem et devotionem; sicut forsan "fuit in legalibus sacrificiis. Causa "quidem est devotio, cujus signum "est exterior oblatio." P. 19.

[4] P. 20.

[5] "And it was the third hour, "and they crucified him." Mark xv. 25.

o'clock; on Christmas Eve at midnight; in Lent and vigils the ninth hour, or three o'clock in the afternoon. These and other observances are in strict conformity with the canons; but he admits that different usages prevailed in different churches, and against such he has no objection to urge. In fact the inhabitants of the principality were far from that rigid observance of ritual and discipline which prevailed in countries more directly accessible to Roman influence. Their ancient ecclesiastical independence had never been disturbed by legates and nuncios. They did what seemed good in their own eyes, because they had never been deemed of sufficient importance to call for interference. The maxims of the Roman canonists, introduced by the Normans into England,[1] had, as yet, found no favour among a poor, rude, and illiterate clergy. It would have been of service to modern historians had Giraldus thought it worth while to have entered into more specific details of some of these peculiar usages. We might then have been enabled to discover how much of old Celtic practice and belief still existed side by side with a half-informed Christianity. But his own studies as a canonist, and his celebrity as a lecturer on the Decretals, led him to undervalue such deflections from the Romish standard; and perhaps, he thought it wiser to drop the veil over usages that would not have exalted the patrimony of St. David in the eyes of the rest of Christendom.

In this chapter we catch a glimpse of that sym-

[1] In the dispute between Thomas à Becket and Henry II., the archbishop stands up for the privileges of the clergy as they existed under the Norman dynasty. No doubt Henry II., an Anjevin, and an imperialist in his legal notions, was struck with the inconsistency of having one code for the clergy and another for the laity; at the same time it is clear that this king was also actuated by the strongest anti-Norman prejudices, just as James I. disliked Elizabeth; and George I., had he been as able and ambitious as Henry II., would have thrown discredit on the measures, as he hated the ministers, of Queen Anne.

bolism, which, at once losing sight of the historical origin and meaning of ecclesiastical usages, so much more important and significant, ran, at a later period, into extravagant analogies and luxuriant mysticism. After touching in chapter viii. on a number of minute and delicate questions relating to transubstantiation, with a sensible caution against a morbid spirit of speculation[1] which no doctrine tended more to engender, he winds up this part of his subject, in chapter ix., with four anecdotes.[2] In one of them he tells how Maurice, bishop of Paris, reproved the canons of St. Victor for endeavouring to delude him by offering him on his deathbed an unconsecrated instead of a consecrated wafer, supposing him to be in too weak a state to receive it.

Another is more to our purpose. "In the city of "Paris," he continues, "I saw an Englishman, named "Richard de Aubry, who was well learned in the "liberal arts, and lectured there to a large audience "on the fourth book of the Sentences.[3] He seemed "to be the very mirror of religion and morality "among the clergy; he afflicted his body with watch-"ings and fastings, with much abstinence and earnest "prayers; yet, when he took to his bed in his last "sickness, and was offered the Lord's body, he could "not receive it. Nay, he even averted his face, ex-"claiming that this punishment had happened to him "through the just judgment of God, because he never "could prevail upon himself to have a firm belief in "this article of the faith. And so he entered the way "of all flesh without the viaticum."

---

[1] "Tutius autem esse videtur "circa hæc quæ miraculosa sunt "omnia, non adeo ad unguem sin-"gula discuti, sed incerta potius "Spiritui Sancto relinqui. Et "quod ex auctoritatibus certum est "profiteri, substantiam scilicet "panis et vini in substantiam Do-"minici corporis et sanguinis con-"verti, modum vero conversionis "non erubescendum ignorare fa-"teri." P. 28.

[2] P. 32.

[3] Giraldus merely states, "de Sen-"tentia illa," sc. the eucharist.

At the death-bed of Urban III., who was elected to the papacy from the archbishopric of Milan, an eloquent man, zealous for ecclesiastical rigour and justice, there sate a woman, as the story goes, who, at the suggestion of the devil, waited to take the viaticum out of his mouth, which he had been unable to swallow, either from too much weakness or from some unknown cause. Another example is found in pope Gerbert, who, "after his election to the papacy, whenever he officiated at the mass, and ought to have taken the host, deposited it secretly in a bag, which he carried about his neck. When this was discovered at his confession, a statute was made in the church at Rome that the pope at the time of communicating should turn his face to the people. This Gerbert afterwards became penitent, and had each of those members amputated, in his lifetime, with which he had given and devoted himself to the devil. They say that his marble tomb sweats great drops of water at the impending death of the reigning pontiff."

From the eucharist Giraldus turns to the consideration of the ecclesiastical vestments and ornaments required for its celebration. He tells his clergy, that the cup must be of gold or silver, or, if the church be very poor, of pure and solid tin at the least. On the right corner of the altar there is to be a piscina to carry off the rinsings. All these things, he adds, may be provided in the poorest churches, if the clergy will only refrain from superfluity in eating, drinking, and keeping of horses; and if they will learn to be moderate in their own dress and in that of their families. The books required for divine service are not to be left, at the death of the incumbent, to his sons, his daughters, his nephews, or his nieces, but to the church itself, out of the revenue of which these things have been provided. But if there be two or three sets of books, the best copies are to remain in the church,

and the clergyman at his death may dispose of the others at his pleasure. If at the death of the incumbent there be no service books found in the church, or they be too few, or in bad condition, or if the roof of the church be in ruins, and especially the chancel, provision shall be made for due repairs out of the goods of the departed, or rather first of all from the revenues of the church itself, for the proper provision and maintenance[1] of the fabric.

Chap. xi. contains a number of wonderful stories relating to transubstantiation, of which the most novel and remarkable is that of a man in Germany, who, in the days of the author, from diffidence or defect of faith, hid the eucharist in a tree in his garden, where it was afterwards found enshrined by bees in a temple of wax, with all the necessary ornaments. After making the tour of the diocese, this miraculous fabric was sent to the archbishop, by the archbishop to the emperor, and by the emperor to the pope.

From the Eucharist he turns to the consideration of baptism.[2] He directs the clergy to inform their parishioners, on Sundays, how they may, in cases of emergency, administer baptism. If they are at a distance from the priest, and the child is in extremities, they may dip it three times, repeating the words either in Latin or their mother tongue: "Baptizo te in nomine Patris " et Filii et Spiritus Sancti." He tells them it makes no difference in what language this sentence be pronounced, or how ungrammatically, provided only the essential words be retained; and he quotes the authority of St. Augustine and the Canonists against rebaptizing a child who had been baptized by a priest, ignorant of the Latin tongue, in the following barbarous

---

[1] P. 28.

[2] Ch. xii.

terms: *In nomine patria et filia et spiritus sancta.*[1] As godfathers and godmothers, by standing sponsors for a child, acquire a spiritual relationship, the bridegroom and his betrothed (*sponsus et sponsa*) must not be allowed to act as godfather and godmother to the same child, otherwise they forfeit the right of becoming man and wife. To avoid this and similar evils the church limited the sponsors to three. If more than three persons wish to be present at the font to do honour to the child, they must appear only in the capacity of witnesses. If the godfather wishes to make the child a present, he is not to be prevented from so doing; but no priest may take a fee for baptism or burial, extreme unction, or any other sacrament; not even for marriage. He may accept a voluntary offering, but in no way to the violation of this enactment. The bans are to be published three Sundays before marriage; and if any one can allege just cause of impediment he must do so at the time of publication. No objection can be pleaded after the marriage contract. All these particulars are exceedingly curious, as showing how far the present English ritual is conformable with the ancient practice of the nation.

Giraldus then turns to confession;[2] and after noticing the spiritual relationship between confessor and confessed, proceeds to consider under what circumstances the church allows laymen to receive confession; what the church intended by confession; why confession for the same offence is not to be reiterated; and what is its efficacy. In proof of the efficacy of confession he tells a story of an evil spirit, in his own days at Poictiers, who by the mouth of an energumena railed at men for their secret offences, and published those crimes they would gladly have concealed. When these men, after

[1] P. 44.

[2] Ch. xiv.

penance, returned from confession, the possessed followed them, and would say to some: "Yes, yes, I "know, I know; but I don't know now." To others she would say jestingly: "It is my turn to be "silent, because now I don't know what I do know."

Chapters xviii. to xxvii. are occupied with instances, derived from different authorities, of diabolical possession, of magic, and exorcism. The first is of a woman who suffered from muscular contortions, whom the priest attempted to cure by laying a New Testament or relics on the part affected, and finally he offered her the host. The Evil One reproved these unsuccessful efforts: "Fools, your labour is vain; "that which you offer is the food of the spirit, not "of the body. I have no power over the soul, but "over the body." When another evil spirit was asked why he loved the heathen and the Jews, he answered, it was because they refused to eat pork.[1] Giraldus believes that he spoke only half the truth; and thinks the reason was assigned in mockery. One named Huginus, among other things, demanded of Satan if he believed in a final judgment; and on receiving an answer in the affirmative, asked the devil why he increased his damnation by causing so much mischief? The evil spirit answered: "We will never acknowledge ourselves to "be vanquished; tortured and tormented we may be; "but no acknowledgment of submission shall ever cross "our lips." These anecdotes are followed by the story of a man who in a fit of passion gave his wife to the devil, who immediately took possession of her; by another, of a noble young lady possessed by a spiteful devil, whom nobody could cure. Her parents sent for a holy man to see what could be done. As soon as he made his appearance, she rose up and slapped his

[1] P. 55.

face. He endured the blow patiently, and presented the other side, which the lady slapped harder than before. He offered her his face the third time. Then said the evil spirit within her: "Your patience has "conquered me," and the girl was cured.

My readers need scarcely be warned against interpreting these and similar tales too literally. All mediæval fiction is more or less allegorical. Beneath this mask of grotesqueness, lessons of patience, forbearance, kindness, and humility were inculcated, which would have been less striking and less effective in a more didactic garb. In the ages preceding the Reformation, as the popular literature was chiefly allegorical, the minds of men were trained to seek and expect a spiritual beneath the literal interpretation; or, more correctly speaking, the spiritual world into which men had been introduced by Christianity was for them the only real world, of which this life and all that concerned it were but the mask and the shadow. All evil was referred to the immediate agency of the devil. Sin, as such, was no longer a pitiable weakness. The sentimental fascination connected with it in later times was happily then unknown. As the foul work of a foul agent it was to be scrubbed out with hard penance; it was to be cast out of doors like other abominations; and if possible forgotten. Afterwards, when men became more obtuse, and the ideal of Christian perfection had everywhere degenerated, the allegorical was converted into the literal, and these stories were moralized like the Gesta Romanorum. But to proceed.

After fortifying these instances of demoniacal possession by references to the cases mentioned in the New Testament, Giraldus tells the story of Eusebius, bishop of Vercelli, and Germanus, bishop of Auxerre,[1] who was sent into England to crush the Pelagian heresy. In

[1] Ch. xxii., xxiii.

chap. xxiv. he gives us the legend of St. James and the conversion of the magician Hermogenes; of St. Simon and St. Jude; of St. Bartholomew, and his mission to India; of Basil the Great, and how he rescued a young man who, for the love of a lady, had sold himself to the devil, and signed a bond renouncing Christ and his baptism. He subjoins an account of the visit of Basil to Anastasius, and how Ephraim the Syrian had an interview with him, and learned to speak Greek. Then he adds a striking anecdote of a widow who had sold herself to work vanity, and in a fit of repentance wrote down all her sins in a schedule, from childhood to old age, and noted at the close her greatest sin, and sealed the paper with lead. Watching her time, when Basil went to prayers in the church, she ran to him unseen, threw the paper at his feet, and fell on her face before him, crying out: "Pity me, thou holy man of God. I " am a sinner above all sinners!" And he stopping inquired the cause of her sorrows. She said to him: "See, " my lord, I have written down all my sins on this " paper, and have sealed it. Do you without removing " the seal pray for me, and blot them out by your " prayers. For He who has put this thought into my " head will hear you in my behalf." The story proceeds to tell how this one great sin could never be blotted out; and the archbishop in great distress sent her for help to Ephraim. Meanwhile St. Basil dies; and the woman on her return meets his body as it was carried out of the city for burial. In the bitterness of her agony she heaped reproaches upon it, remonstrating with it for abandoning her thus in her wretchedness, and throwing the scroll on the bier, she told her whole story. Then one of the bystanders took it up, unsealed it, and found the writing effaced.

Next follows the story of a Jew physician,[1] named

[1] The practice of medicine by the Jews, and their consequent access to Christians, deserve attention.

Joseph, for whom Basil had a great affection and was desirous of seeing converted before he died;—and how his wish was accomplished;—of the scoff which Julian passed upon Basil, and how the apostate was killed in the midst of his blasphemy;—of Justina and Ciprian the magician,[1] and how the latter, seeing that his magical arts could not prevail against one Christian virgin, renounced the service of the devil, and afterwards became a bishop. These stories naturally lead our author to expatiate on the efficacy of the sign of the cross, which he pursues through several chapters,[2] illustrating the subject by a variety of stories taken from the life of Julian, St. Benedict, and the Dialogues of St. Gregory. In the last case he produces the instance of a Jew who finding himself benighted, took shelter in the temple of Apollo;[3] and as he was afraid of being robbed (*sacrilegium*),[4] although he had no faith, he fortified himself with the sign of the cross. At midnight the evil spirits came down in great multitudes to the temple, and examining the Jew lying there, left him unharmed, exclaiming: "Ve! ve! here is a sealed[5] "cask, but an empty one." Next Giraldus tells of a Jew who had let his house to a Christian, and on taking possession of it at the end of the year invited his friends to dinner. As they sate feasting they observed a crucifix, painted in a dark corner of the wall, which had been put there by the Christian tenant, unnoticed by the owner. They attacked their host in a rage, and stabbed the painting, which ran blood, as the real Christ had done in the days of their fathers, and healed their infirmities. A similar instance follows in chap. xxxi. of the Jews attacking a crucifix in the

[1] Ch. xxvii.

[2] Ch. xxviii. sq.

[3] This is another very curious notice of the usages of the times.

[4] Literally, fearing the sacrilege of the place.

[5] Sealed, *signatus*, signed by the Cross.

church of the Lateran, and of the vengeance which pursued them. Then Giraldus narrates the sudden death of a soldier in the army of Henry II., who in a fit of passion, playing at dice before the great doors of the cathedral of Bourges, threw a stone at the image of the Virgin and child, and broke the child's arm; also of the punishment of certain thieves, in the author's time, who had committed sacrilege in the church of Kirkby near Bridlowe, and after stripping the image of the Virgin of its ornaments, attempted to carry off the child, which was miraculously detained. In their consternation they fled with their spoils, but after trying all night to escape, found themselves no further than the church doors in the morning.

Chap. xxxiv. details instances, in the author's own time, of divine vengeance against clerical delinquencies at Canterbury and Chichester; chap. xxxv. the wonderful flight of a crucifix at Stainwich, in Worcestershire, in the year of the martyrdom of St. Thomas. In chap. xxxvii. the author treats of the effects of confession; and in xxxviii. and xxxix. of penance. In chap. xl. he shows that it was not the custom of the church to refuse communion to a sinner on his dying bed who devoutly demanded it, however profligate his life might have been; and he quotes from the Councils to prove "that grace and reconciliation are not to be "denied to stage players, actors, or apostates, on their "repentance."[1] His charity goes further, and interprets this indulgence still more leniently. "If any man," he says, "before absolution and reconciliation cannot ex-"press his wishes in consequence of the violence of his

[1] It is worth observing how close, in many instances, modern puritanism approaches ancient Montanism in language as well as thought. This was a canon of Carthage, where the church had always to struggle against the bigotry of uncharitable rigour.

" disease, and his friends are willing to testify that he " desired communion, their testimony shall be deemed " sufficient." But he mentions a curious custom which would appear at first utterly at variance with the general practice of the church, though the reasons for such inconsistency are apparent enough. As it passed from the church to the secular legislature, and long continued—and does in one form even now—a disgrace to our penal laws, I give the passage entire.

" It is clear that to a thief at the gallows—(the " author has in view the summary administration of " such punishment in his own days)—if he asks for it, " and is repentant, the eucharist ought to be admi- " nistered; although many persons abhor this precept, " fearful lest the body of Christ should be retained " in the mouth of the malefactor, and so seem to be " crucified a second time; or lest the robber should " keep it in his mouth entire and use it for his libera- " tion, *as sometimes has certainly* been the case. Judges " and officials must look to this, and provide accord- " ingly, for the priest will not refuse the eucharist to " a penitent if he has the opportunity of giving it. For " if the thief on the cross was penitent, is not re- " pentance possible at the foot of the gallows? Nor " should it be omitted on the ground that the thief " is to be hanged; because as the body of Christ is " only taken under the form (*specie tenus*), by virtue " of the sacrament, it abandons the form when it " thinks fit, and so passes to heaven. Now, that the " eucharist ought to be given to a thief is partly clear " from that Canon law which shows, that Christian " burial ought not to be refused him, because the " eucharist, which is much greater, is not denied him.

" But the usage of the church at this day is different; " for it grants him neither one nor the other, because " it cannot be satisfied of his repentance at such a

" moment and in so brief a space; many times such " repentance is mere dissimulation, and full satisfac- " tion cannot ensue. Wherefore thieves are now buried " at the foot of the gallows, without the eucharist, " however penitent they may appear." Thus the church learned to violate its earlier and more catholic principles, in becoming uncharitable and worldly as it grew upon the world; and such, in the main, is the history of its penitential discipline and ecclesiastical reforms.

In chapter xli. we come upon the origin of an observance still vigorous at the present day. " Communion " every Sunday," says pope Gelasius, " is commendable " if the mind has no inclination for sin: that is for " more perfect Christians." " As for the less perfect," says another pope, " if people do not communicate more " frequently, let them communicate three times at least " in the year; at Easter, Whitsuntide, and Christmas." Giraldus adds, that this injunction is to be understood as applicable to those who are not guilty of mortal sin; but as that was too frequent in his time, the communion was given once only at Easter, to the less perfect, "pro his tribus temporibus." In chap. xlii. we learn that no layman was to be admitted within the chancel; in chap. xliii. that on saints' days the people were not to spend their time in dancing and singing profane songs in the churchyard. A priest, as he says, in the diocese of Worcester, who had heard the refrain (*refractoria*) of a profane song all night in such dances in the churchyard, as he stood next morning at the altar in full canonicals ready to sing mass, instead of pronouncing the words *Dominus vobiscum*, chanted forth in a loud voice, to the scandal of his audience,

" *Swete lamman dhin are*—"

The offence coming to the ears of William of Norhale, the bishop, he publicly anathematized that song

by synod and chapter, and forbade it ever to be sung in his diocese.[1]

Passing over chap. xliv., which prescribes mixing water with the wine as significant of Christ's passion, we come in chap. xlv. to a discussion, where the Canon law is silent, of a grave difficulty which caused much perplexity in those days;—what should be done if a spider or any foul thing fell into the cup after consecration. "I heard Peter Manducator lecture "on this subject," observes our author, "and he said, "that if such a thing happened to him, he would not "take it, but pour it down the piscina; and he told "a story of some wicked monks at Tours, who mixed "poison in the cup when the abbot was celebrating. "One of them warned the abbot of it, but he took "it and died. And he told of another, who drank "the blood with a spider in it, and he took no harm, "and the spider afterwards came out at his arm." And I have heard it for a fact of a man, adds Giraldus, who scratched his great toe because it itched, and a spider came out of it the third day.[2] He subjoins other stories of poison administered in the sacred elements. Then in chap. xlvi. he resolves whether any other liquor than wine might be used for the cup, as beer, for instance; and if so, whether transubstantiation would follow. In ch. xlvii. he explains what difference of opinion and usage prevailed as to the rinsing water; in ch. xlviii. he attacks the avarice of the clergy in multiplying the number of the gospels at the mass, an innovation which had lately appeared in his days. "I know that in France," he adds, "where gospels and introits are multiplied before "the mass by the cupidity of the priest, this practice "has been publicly condemned and eradicated; but in "England the same vicious practice prevails not before

[1] P. 120.

[2] P. 122.

" but after mass, *because the soldiers and laity are* " *accustomed to make offerings at certain gospels for* " *which they feel a particular veneration and affection,* " *in the same way as they offer at the mass.*"

It happened at Paris, before this vicious practice was forbidden, that a priest who had commenced the service brought it down to the offertory, and when a soldier who was assisting at it had made his offering, the priest began another mass, and brought that also down to the offertory. Then a third, a fourth, and a fifth, the soldier always making his offering, but never receiving the benefit of the mass. At last the soldier being tired out, said to the priest: "You shall " not get the better of me in this way; I have more " pennies than you have gospels; and if you go on " in this way until night-fall, I shall not forbear offer-" ing until you have finished the mass." On this the priest, to his great confusion, completed the service. " I heard another soldier," adds Giraldus, " in ridicule " of the avarice of the priesthood, say: ' In my time, " ' when I was first girded with a sword, there was " ' but one gospel for one mass, now there are at " ' least three or four.' Another priest, at the request " of certain soldiers, put on his canonicals and com-" menced singing a mass, and having read down to " the offertory, received the alms. Then turning to " the soldiers, he told them he had already performed " on the same day two masses to the Virgin Mary, and " could not sing a third at that time. And so the " soldiers were cheated. At another time a woman " after child-birth went to church, and as the priest " was away, she asked a clerk who was there to read " her the gospel and take her offerings. As he was " only a subdeacon, he read two epistles, and then " took her alms, assuring her that two epistles were " always equal to one gospel."

In the time of Henry I., king of England, there was

a certain noble damsel, whom he kept as his mistress,—for that was a sin of which he was specially guilty—and she was very anxious to have a child by the king. At the suggestion of her chaplain, she attended the mass of that Sunday in Advent, in which the introit commences, *Rorate cœli desuper*, every day for a whole year. Then her duenna, seeing no effect come of it, thus addressed him in English, *Roriese þe rorie ne wrthe nan :* Your *Rories* and *ories* are all to no purpose.[1]

Hugh, bishop of Lincoln, in his travels, passed by a parish church, and found a priest in it singing mass to his parishioners. As soon as the service was ended the priest began to hurry over a number of gospels ; as, *Initium sancti evangelii ; Spiritus Domini ; Salve, sancta parens ;* and others, that had nothing to do with it. The bishop upon hearing this, said wittily : "I wonder what this priest will "have to say to-morrow, as he has exhausted all his "stock to-day ?" "When," adds our author, "such "priests are reproved for their error by persons better "instructed, they say : 'It is good physic, and helps to "'drive away ghosts, especially the beginning of the "'gospel of St. John.'" I do not remember any notice elsewhere of this strange superstition, or any record of this early fondness of the English laity for certain portions of the gospel.

In chap. xlix. Giraldus stigmatizes the kindred abuse of trentals and anniversaries.[2] And here also he refers to a strange superstition of the time, informing us that certain persons had anniversaries celebrated for them when they were still alive. "Again, I say it with tears, "that some have abused this great sacrament for pur-

---

[1] P. 128.

[2] "Tricennaria," sometimes "tricenaria:" The MS. varies in the spelling.

"poses of magic by celebrating masses over waxen "images to bring down curses on others. Sometimes "in this spirit of imprecation the 'Missa Fidelium' "has been sung over a man ten times or more, that "he might die within ten days after, and be buried "among the dead."[1] Some priests sung the mass for the martyred Innocents, as hoping to gain thereby larger oblations from the pity of their congregations, and had recourse to a variety of expedients to augment their profits; others promised more obits than they could possibly perform. The remedies proposed by Giraldus for these abuses are worth attention. "To expel this abuse from the church, which infests "it in such a variety of forms, I should propose that "there be fewer churches, and fewer altars in them; "fewer persons ordained and more care in their selec-"tion; as well in the higher as in the lower orders. "And the most efficient remedy is that which was en-"tertained by Gregory VIII., viz., the prohibiting of all "oblations, except at three times in the year, Christmas, "Easter, and Whitsuntide; to which might be added the "founder's day, a funeral, each anniversary, and purifi-"cation." Then referring to the fact that there was but one temple under the old law, and one altar for offering, he subjoins the following remark: "In imitation, "therefore, of the one temple, there ought to be in "every town but one church; or if the city be very "populous, a few only, and these subject to the great "church. The multiplication of chapels has given oc-"casion to unlawful gifts and many other monstrous "and disorderly practices. It would be better, far "better, that the churches should be fewer in number, "and divine service performed in them less frequently; "and then it should be celebrated by the priest and

[1] P. 137.

"listened to by the people with a greater degree of "devotion."[1]

These reflections lead him to discourse in chap. l. and li. of the due celebration and receiving of the communion, in which he takes a passing occasion to explain those famous words of the Apostle: "He that eateth "and drinketh unworthily is guilty of the body and "blood of Christ;"[2]—for even in his days this expression was a great offence to the consciences of men. He has enlarged on this subject in the ordinary style of mediæval books of devotion for the holy communion; often fantastically, often with a minuteness and subtlety, and not seldom with a violent perversion of analogy, common in most such manuals, ancient as well as modern. To judge, however, by the examples he has produced, exhortations to reverence and self-restraint were far from being superfluous. Under this head he includes a variety of admonitions applicable to other cases than the eucharist. He tells a story of a clerk in the diocese of Winchester who had surreptitiously obtained deacon's orders; and when he had to read the gospel at Guildford was affected with a temporary impediment in his speech; of a monk in Monmouth who indulged in frequent and sharp disputes about the Trinity contrary to the commands of his prior. It so happened that when overnight this monk had been more than usually disputatious on this holy subject, and had argued long and loudly upon the plurality and diversity of the Three Persons and the identity of the substance, he found himself in the morning entirely oblivious of all that he had learnt, and for the rest of his life he never recovered his memory.

Another example. Master Simon of Tournay was

---

[1] P. 138.

[2] P. 129.

a man of much erudition, but he did not think soundly touching the articles of the Christian faith. As he did not dare to profess openly what he thought, he spoke irreverently on those matters before many of his friends. Once upon a time he was carried so far beyond himself as to break out into invectives against the Christian religion, and among others he gave utterance to this expression, with blaspheming lips, not less imprudently than impudently, in the hearing of his acquaintance: "Almighty God! how long shall this super-" stitious sect of Christians and this modern invention " endure?" Divine vengeance overtook him immediately. For the very same night, when he awoke from his sleep, he found himself tongueless, his knowledge departed from him, and to the day of his death he remained a useless drivel.

"On one occasion Simon had gone to the court of " Rome, and as he was not admitted to an audience with " our lord the pope just at the time when he wanted, " he gave vent to this insolent speech before the chan-" cellor and the magnates of the court: 'There is no " 'getting at Simon Peter except through Simon Magus:' " and I don't know that he didn't say, 'Simon of " 'Tournay cannot get at Simon Peter except through " 'Simon Magus.' He offended the pope so much and " the whole court by his rude words that he could " not get on with them at all. On his return, some " Frenchmen meeting him, asked him how he had fared, " when he launched forth into very indecent and sacri-" legious expressions against the chair of St. Peter " and the Christian faith."[1]

[1] It is scarcely needful for me to assure my readers that Simon of Tournay was not so black as he is here painted. But these anecdotes are of importance as showing the popular impressions of church history before the Reformation. We have not much to boast of now, for they are scarcely more correct, after five centuries. Modern prejudices are just as vulgar and equally ill-founded.

For further illustrations of this subject the reader may consult the chapter in question. I will add only one instance, as it belongs more particularly to the personal and national history of the author. "We have," he says, "an example of this species of irreverence in "Bernard, a priest of Brecknock, who indecently "winded a blast with the horn of St. Patrick, which "had lately been brought over from Wales into Ire-"land, and had never been sounded since the death "of the Saint. In that very hour Bernard was struck "with paralysis in the sight of the bystanders, and "his mouth was drawn up to his ear. And whereas "before this time he had been very fluent with his "tongue as a detractor and informer, he now lost "the use of it both ways, and ever after suffered from an "impediment in his speech. Besides, he was attacked "by lethargy, and was so oblivious that he could not "remember his own name. His memory was so "strangely affected, that whereas before he knew the "Psalms by heart, he was seen many days after con-"ning them afresh, and even picking out the letters "like an old man learning his alphabet. However, by "going on a pilgrimage to Ireland, to the shrine of "St. Patrick, he recovered his health, but not en-"tirely."[1]

Chap. lii. is devoted to a declaration of God's judgments against perjury. And here we have the story, made famous by Cervantes, of the man who endeavoured to defraud a Jew, by swearing before the altar of St. Nicholas that he had returned his creditor the money borrowed of him. Whilst he took the oath, he had given the Jew a hollow cane to hold, in which the money was concealed. Four of the other instances mentioned are derived from Ireland, and were

---

[1] P. 154.

evidently current in the mouths of those who, with Richard Strongbow and his band, were concerned in the invasion of that country. But Ireland enjoyed no monopoly of this crime, for, addressing the Welsh clergy, Giraldus adds in very significant terms :[1] "How "perilous it is, nay damnable, for a man to forswear "himself on the gospels, or the relics of saints, or the "holy cross, is clear from these and many other in- "stances. Wherefore, as your parishioners are too "much given to this sin, it is my advice that on Sun- "days, at prayers and at sermons, you shall rebuke "and warn them, setting before them these and other "examples. As for the penance to be imposed for "such offences, you may admonish them that by the "Canons of the Church any man who has wilfully "committed perjury is to fast forty days on bread and "water, and all his accomplices are condemned to the "same punishment. And since Welshmen in taking "an oath have less respect for the New Testament "than for the relics of saints, as bells, sticks, and the "like, you shall set before them the example of St. "Barnabas, who, as the legend states, healed the sick "who were brought to him by only laying on them "the gospel of St. Matthew. And you shall tell "them, and assure them solemnly, that they who "presume to perjure themselves upon the gospels, fre- "quently and irreverently, as more than anywhere "else is too much the habit in those parts, will "certainly incur the heaviest penalty of divine ven- "geance, either in this life, or, what is much more to "be feared, in the life to come."

We pass to excommunication. And here Giraldus complains that in consequence of the rashness and heedlessness of the clergy who had wantonly exercised

[1] P. 157.

this power of the church, his contemporaries among the Welsh had much less dread of excommunication than their forefathers. To restore it to its former efficacy he orders that the people shall be instructed, that Divine grace and favour are withdrawn from them who lie under excommunication, and they are abandoned to their own wicked will and devices. The sacraments, prayers, and benedictions of the church are in the meanwhile of no avail for them. The devil has power over their bodies, as in the time of St. Paul he had authority to invade and torment those who were delivered over unto Satan; but this power over the body is for the salvation of the soul. Nowadays, when sentence of excommunication is passed against an offender, the devil does not show his malice against their bodies, as he did in the days of the Apostles, because as Giraldus thinks, he had lost so many souls by his former policy. Many repented and gave over their evil courses when they had experienced his power; now he forbears to vex the body, that he may with greater surety ensnare the soul. In all sentences of excommunication the clergy are specially to remark that the punishment is for the spiritual welfare of their people; and they are not to have recourse to it except upon grave deliberation.[1]

When admonition, warning, and all other means have failed, then they are to proceed to sentence with lighted candles and all due solemnity. Prayer is to be put up by all the assembly, devoutly kneeling, that the body and not the soul of the offender may be reserved for judgment. After sentence absolution shall not be given without condign satisfaction. "For in con-

[1] Giraldus means to warn them against using this spiritual weapon for the minor offences of fraud and covetousness. Before his days to "cursen for tythes" was common

' sequence of the bishops of those parts fulminating
" sentence of excommunication too frequently, rashly,
" and without sufficient cause, and still more in-
" discreetly taking off the sentence without contrition
" on the part of the offender, it has come to pass
" that the Welsh people, who more than any others
" had a salutary dread of excommunciation, are at this
" day more indifferent to it than the rest of the world,
" and they despise it, seeing it imposed and taken off
" with the same culpable facility. Salt ought to be
" at every sacrifice, that is, the salt of discretion; and
" especially care in the use of the keys. Without this
" condiment they lose all their authority and efficacy."

These observations, remarkable for moderation and good sense, are supported by instances which do not add to their gravity; and incongruously enough illustrate the effects of excommunication on flies, gnats, rats, and other vermin, as told in Irish history. In the chapter that follows, Giraldus records the punishments of blasphemy and sacrilege, and illustrates his subject mainly by instances fetched from English history. Richard I. furnishes him with one. For that Richard I. is intended no one can doubt who has noticed in the contemporary annals the coarse profanity of that undeservedly belauded monarch. To avoid however, giving offence, Giraldus thinks proper to introduce his name with a transparent apology. "Henry II., king of Eng-
" land, or his son Richard,—I name both, but express
" neither, as more definite language might prove
" dangerous,—about the commencement of his reign
" threw a favourite hawk, from his left hand, at a
" heron, as much for pleasure as for prey. As the
" hawk with its swift pinions pursued the heron,
" rising higher and higher, and was just overtaking
" it, the king, secure of its capture, exclaimed: 'Per
" 'oculos Dei, seu gorgiam, sive strumellos' (for such
" had been his customary oaths from his earliest

" years),[1] 'that bird will never escape though God
" 'himself should have sworn it.' At that instant
" the heron facing its pursuer—the pursuer now,
" and not the prey,—struck his beak through the
" head of the hawk, leaving it dead at the feet of
" the king, itself uninjured and untouched."

He adds to this an instance of Radulphus de Faentiis, the uncle of Elianor, queen of Henry II., who lost an eye whilst hunting in the park of Wood-stock on Good Friday; of a great fire which took place on St. Lawrence's day in Demetia, in Wales, when men were employed in harvesting instead of going to church. With these and similar examples he brings the first part of this work to a close.

The second division of the work is devoted to a consideration of those offences against the moral law which might be expected in a state of society such as Giraldus has described in the previous part of the volume. It is almost exclusively occupied with impressing on the clergy the necessity of purer and stricter lives. Not that we are to judge of their conduct precisely by its deflection from the rules which Giraldus imposes, or accept without hesitation his censures, which, had he lived to this day, and held the same doctrines, would have applied with equal severity to nine-tenths of the present clergy of Europe. Bred up in the strict principles of the Canon law, a rigid advocate for its interpretation according to the maxims of the Roman jurists, Giraldus looked upon all departure from

[1] Giraldus adds, that the usual oath of Henry I. was, "Per mortem " Dei." Ib.

its letter as a canonical, if not as a moral, offence. As I have stated already the Romish discipline and ecclesiastical system had never fully prevailed in Wales. The Welsh owed no debt to Rome as did their Saxon and Norman neighbours; and they were inclined to yield no submission. And though from the absence of the necessary documents it may be difficult to arrive at positive conclusions on this subject, we are warranted in believing by the feeble light which has come down to us, that the Welsh church presented the rare spectacle of an ecclesiastical society which had undergone little, if any, change during ten centuries of unexampled strife and convulsion throughout the continent of Europe. We, hear indeed, of Pelagians disseminating their views among the British churches in the beginning of the fifth century, of saints and bishops sent over from the continent to preach and counteract the growing evil; but what heresies sprang up in Wales from that century until the thirteenth, when Giraldus flourished, what controversies raged, what synods were held, whether its church thrived under persecution or languished in prosperity, it is not given us to know. Heresies are at least a proof of intellectual activity and vitality; controversies denote something better than somnolence and mere indifference; but we have not even those indications, unsatisfactory as they may appear, for guessing at the condition of the Welsh church during this long and dismal period. So far as conjecture can pierce it continued much in the same state as the Anglo-Saxons had found it centuries before;—a needy and unlettered clergy, a laity untractable and uncivilized, yielding a precarious submission and still more precarious subsistence to their pastors and instructors, who in most respects differed little from their flocks, and eked out a scanty livelihood by breeding cows and feeding swine.

As it is in the Eastern church to this day, from

which the Welsh are supposed to have drawn their first teachers, marriage prevailed generally among the clergy; allowed, but not named. Every clergyman appears to have followed the custom of having a female attendant to take care of his house, whom Giraldus, in the language of the Canonists, calls a *focaria:* to all intents and purposes a wife. Of course no marriage rites could be celebrated between the parties in the face of the church. Though ecclesiastical authority winked at, it would not openly sanction the practice. It is not necessary to point out the evils that ensued; it is needless to show how the clergy who pronounced the blessing of the church on the marriage of the laity were in this respect of lower account than the laity over whom they were placed. The injurious reproofs levelled against such clandestine connexions by the Canons lost nothing of their effect on the minds of the laity; and Giraldus is not far wrong when he admits, in the words of Peter Manducator, that the devil had never put any greater mischief into the heads of the rulers of the church than when he induced them to forbid the marriage of the clergy.

Meanwhile, to men of his temperament it was less of an evil to denounce such connexions than to spare them. It seemed less mischievous to rank them among the flagrant transgressions of the moral law; not with a view of finding the true remedy, still less with the hope of extinguishing them entirely—that was impossible—but for the purpose of keeping them out of sight; and so preventing the evil from gaining head among such of the clergy as held high rank in the church. And though in his earlier days Giraldus had signalized his youthful ardour for ecclesiastical reformation by removing from his charge a married archdeacon, he never appears to have visited any of his inferior clergy with similar degradation, or even to

have threatened it. Yet we learn from his own explicit declaration, that a number of them lived in this uncanonical concubinage. It is necessary for my readers to bear in mind these remarks in order to avoid the erroneous impressions they might otherwise carry away from the denunciations of Giraldus.

He begins then, in the first chapter, with insisting on the importance of purity of life in those who are to offer the great sacrifice of Christ's body to the faithful. And here it is not difficult to see how the necessity of augmenting in the minds of the priesthood the dignity and awe of that ministration, more even than in the laity, tended to introduce exaggerated expressions on this great mystery. The attempt to bring home to dull apprehensions the reality of spiritual things, to reach the heart through the imagination, led to the use of words and phrases which, after a time, became the stereotyped expressions of a formal dogma. Logic laid hold of the rhetoric of the feelings, and converted it into a legal and scientific technology. More than one chapter of this book might be studied with advantage as an illustration of this curious but not uncommon process in popular philosophy.

I shall not follow Giraldus through the long diatribe of these earlier chapters. The subject is one on which he is more than usually fluent; and quotations from fathers and philosophers were everywhere at hand to add cogency, if that were needed, to precepts, the excellence of which no one denied. The difficulty was to induce men to practise them; or, perhaps still more, for those who urged them to detect their insufficiency. More will be learnt from those passages in the work, which show that there were times and seasons, overlooked by ecclesiastical historians, when the church had its misgivings—times when its rulers shrank appalled from the mischief of compulsory celibacy, and but for reasons not to be detailed here, would have modified

its rigour.[1] Thus in chap. v. we learn that even in the thirteenth century there were some men of no little estimation in their age who thought that the moral and social corruptions, against which canons and councils had struggled in vain, might be extenuated by allowing priests in minor orders freely to marry. The principle of celibacy was however to be preserved intact, and the proposed indulgence disarmed of any apparent mischief, by requiring that all who wished to avail themselves of this concession should keep "honest and discreet vicars, to be paid by a moderate "salary out of the altar dues and small tythes." Even so moderate a departure as this from ecclesiastical rigour was met by an objection which never would have occurred to modern imaginations, but is very illustrative of the modes of thinking and reasoning in the middle ages. It furnishes a striking instance how metaphorical terms imported into science, whether theological or physical, take possession of the mind, and are converted into potent and substantial realities, from the tyranny of which escape is not easy. The shell hardens into form of the vaguest and wildest expressions of the imagination, after a time. In a pleasing analogy, setting forth the duty and love which an incumbent owes to his church and congregation, the church was denominated his spouse. It was impossible, therefore, said the advocates of the high and transcendental orthodoxy of that age, to allow a beneficed clergyman to marry, because he cannot be the husband of two wives. Giraldus is at the pains to expose the fallacy by showing that such an argument would be equally applicable to a change of livings or a promotion from one benefice to another. "That "the church is not the spouse of the clergyman is evi- "dent from this, that he can leave it when he pleases,

[1] P. 185.

" or he can hold two livings, or he can, if he please, " leave one and go to another." But, as if he were not sure that even this argument would be satisfactory to his readers, he adds "it would be well for such " clerks, if they cannot remain single, or will not, to " consult the pope on the subject in person or by " messenger, for the Roman court grants dispensation " in such instances without any difficulty; and I have " heard that the present pope has conceded dispen- " sations in the case of certain subdeacons:" But he goes on to say in the chapter that follows; "For " priests, however, there is no remedy, and no dispen- " sation, except by a general council." He then further informs us that it had been the intention of Alexander III., in consequence of the perils brought upon the western church by the vow of celibacy, to have permitted such dispensations, and to this measure he had obtained the consent of the whole Roman church, with the sole exception of his chancellor, afterwards Gregory VIII., a man of singular austerity. "Through his " opposition alone, this salutary design of so great and " sage a pontiff was (alas for our sins!) not suffered " to take effect. For neither in the Old nor yet in the " New Testament, neither in the gospels nor apostolical " writings, is any prohibition to be found against the " marriage of the clergy; but by holy fathers and " apostolical men in the primitive church, the clergy of " the west were recommended[1] only to adopt celibacy for " the sake of greater decorum (*honestatis et munditiæ*), " whilst the eastern adhered to their ancient liberty." He thinks that a greater reason exists now than ever for such a dispensation, as the efforts towards Christian perfection had fallen far below those of earlier times, and consequently the retention of such a vow had become doubly inconsistent and impracticable.

---

[1] "Persuasum."

"I heard my master, Peter Manducator, assert, in the "hearing of all assembled in the lecture-room, at that "time crowded with a vast number of very learned men, "that never had the ancient enemy of mankind so "completely circumvented the church of God, in any "article, as he had done in this vow of celibacy. In "another article also has he mightily beguiled the "church, in that he had induced men to confer royal-"ties and great baronies upon it; whereby prelates "have become subject and subservient to princes,[1] "'in fas omne nefasque,' and are less attentive "and devoted to their pontifical office and the cure "of souls. Oh, how much better, far better would it "have been—except that Christ would have his "church, which He purchased by His blood, honoured "and exalted on earth, to His own glory and the "confusion of His enemies—if bishops had continued "satisfied with a third or fourth share of the spiri-"tualities, and had devoted themselves less to fiscal and "more to episcopal matters."

I shall not follow Giraldus through his long tract of argument and illustration in relation to this subject. A very cursory glimpse into the devotional or canonical books of the age will be sufficient to show the repeated and desperate efforts that were made to insist on the due observance of celibacy; whilst an examination of a class of books—now almost neglected except for purposes of amusement—I mean the Speculum Exemplorum, the Memorabilia of Cæsarius, and similar collections of ecclesiastical anecdotes, make it appear how ineffectual were these efforts after all—how far the practice fell short of the theory. How could it be otherwise?

As laudable examples of self-restraint and vigorous

[1] He alludes to feudal usages.

struggles against temptation, he singles out, among others, in chap. x., the life of St. Godric of Finchale, which he tells with wonderful effect, and confirms by an anecdote of St. Dogmael, a Welsh saint, whom he has highly praised in his other works. These are followed in chap. xi. by stories from the life of St. Louis of France and others. Not the least suggestive among them is the tale of a hermit who had spent thirty years in solitary devotion, and was then tempted with the thought of his own great merits, and prayed that God would discover to him one who was as holy as himself. As he was thus reflecting, he heard the sound of a flute at the door of his oratory, and it was revealed to him that the man he had long desired to behold was at hand. So he rose incontinently and brought him into his oratory, and questioned him diligently of his life and conversation. But he could elicit nothing from the minstrel except that he had been an offender from his childhood, and a companion of thieves, whose society he had abandoned only within the last few months. The hermit earnestly conjured him to consider if he had ever done a good action in the course of his life, and if he had, to tell him what it was. The man replied he had never done any good action at all, as far as he could remember, except that of avoiding bad company during the last few months; and perhaps, he added, that might be considered a good act which he would now proceed to tell him. He had once been engaged with a band of robbers in rifling a monastery, when a nun fell to his share of the booty. Touched by her tears and entreaties, though she seemed to him the most beautiful woman he had ever beheld, he had preserved her from insult, braved the taunts of his companions, and restored her safe to her family. Then, exclaimed the hermit: "Verily, my son, the grace of "God looked down upon you in this deed. Un-

" doubtedly the Lord will reward you. This single " act of self-restraint far outweighs in real merit all " my abstinence of many years."

This touching story is followed by another of a hermit similarly tempted by a spirit of arrogance, who is sent to learn humility of a fiddler,[1] who spent all his earnings on the poor; and this again by a variety of others of more questionable merit, ending with an anecdote of Richard of Clare, a nobleman contemporary with the author, who was diverted from an illicit attachment he had formed for the wife of a soldier (*miles*) on remembering that he had given her husband "the kiss of peace" in church the Sunday before. He then tells a story in chap. xiii., on the authority of Baldwin, then bishop of Worcester, afterwards archbishop of Canterbury, whom our author attended on his mission to preach the crusade in Wales. "It " happened in my time in England that a lady " unknown, very beautiful and splendidly dressed, " appeared to a clerk who was the son of a priest, " at mid-day, in his father's orchard." She proffered love to him; but, startled by the suddenness of her appearance and suspicious of her intentions, the young man invented a variety of excuses to gain delay. Uncertain whether or not she were a phantom of evil, he required of her, among other things, to take the sacrament at Easter in his presence. She agreed to these conditions. "When the rest of the congregation had communicated, both male and female, " she advanced towards the chancel, the last of all the " women, taller and more beautiful than all who had " preceded her, and approaching the altar, she received " with seeming devotion from the hand of the priest " the sacred host and consecrated wine,[2] and as she

[1] "Fidulam habens a latere dependentem."

[2] This administering under both kinds is noticeable.

" returned she cast a sidelong smile on the young " man, who was narrowly watching her actions." After the service they met in the orchard, but the young man, whose scruples were still unsatisfied, slighted her advances and pretended to amuse himself with a hound that followed him, named Galiena. Vexed and disappointed, the lady, after a little while, turned to him in great indignation, and said, as she retired: "Begone! you shall never see me again. Since " you have slighted me for Galiena, Galiena shall " avenge me for this affront." So saying, she disappeared. About a month after, as the young clerk was waiting to cross a river which ran at a little distance from his father's house, he met on the bank a mother and her daughter who were also waiting at the ferry. And as he talked with the girl, whilst they tarried for the boat, and crossed in the boat with her, he fell violently in love. Her name was Galiena. Love took such entire possession of him, he could think of nothing else. At length he confessed his grief to his father and his mother, and told them he could live no longer without her. The parents on both sides were anxious for the match; but the girl, though far inferior to the young man in birth and riches, could by no means be induced to return his affection. At last, finding all efforts ineffectual, he retired into a monastery, and became a Cistercian monk. "But," says the story, "not even then could he escape this pestilent " temptation; awake or asleep, in the church or abed, " at the celebration of the mass or elsewhere, the " torment haunted him without intermission, and " would not let his soul have any rest, although " special prayers were put up for him, not in that " monastery only, but in others which had sprung " from it. At last the abbot of the house consulted " the aforesaid bishop of Worcester, who was a monk " of the order, and inquired of him what was to be

" done. And at his advice a general chapter was held, " and a decree was passed that special prayer should " be made to God by all members of the Cistercian order " throughout the world, that He would take pity on " their suffering brother. And this was done, but with- " out avail. The young monk received no relief, and " died shortly after." The reflexions of Giraldus on this occasion show the perplexity under which he laboured. It never occurred to him to question the authenticity of the narrative, nor could he for a moment doubt the authority on which he had received it. But the story was evidently at variance with all the known tests applied to such cases. That the lady was a spirit of evil in disguise, intent on inveigling a human soul, was certain, from the result; but that she should have partaken of the holy elements, without detection, unless there was some ocular deception, passed his comprehension. Still more inconceivable was it, that her solitary imprecation should be productive of such direful effects, and outweigh in its powers of mischief all the combined efforts of the Cistercian brotherhood.

In chap. xv. he points out the danger to his clergy of mixed society, especially of females. In chap. xvi. he continues the subject, and produces in support of his argument evidence from ecclesiastical authorities. In chap. xvii. he introduces as a warning the case of a bishop mentioned in the Dialogues of St. Gregory; of Helias, the monk from the *Paradisus*, and his successor Dorotheus; of the celebrated St. Hugh, bishop of Lincoln; of Gilbert of Sempringham, who, in the days of Giraldus, founded a religious house for monks and nuns, and of the method he adopted to extinguish temptation; of Enatus, an abbot of Wales. In chap. xviii. he shows how a greater degree of caution was required of the clergy in these matters, as they were exposed to greater temptations. He concludes this part of the subject by instances of God's revenge against such

priests as transgressed the moral law; and then turns to another frightful source of incentive to sin in his days, viz., gluttony. The chief interest of this chapter turns upon his remarks relating to church-ales and feastings common at that time. "Feastings and pota-"tions," he tells his clergy, "which you are in the "habit of holding commonly, by subscription, where "laymen and women assemble promiscuously, and those "evils occur, of which I have spoken, it becomes "sacerdotal decency to avoid. What is the effect of "these things you know by many examples. But if "the advantage of such meetings, which you by a "more specious term call a guild or fraternity, be "in masses, prayers, and psalms for the living and "the dead, I reply that any such advantage forms "no counterbalance to the corresponding evil. If, "however, there must be a feast, let it be in "moderation, free from all superfluities of meats and "drinks, or let all that is superfluous be bestowed "upon the poor." This modified concession, it may be supposed, was extorted from Giraldus rather out of compliance to Welsh or Irish weakness, than as expressive of his general conviction.

Yet sometimes, Giraldus allows a greater licence, as in cases of hospitality, when it is not only excusable, but even not illaudable, to diverge from the path of sobriety, as we read in the lives of certain saints who exceeded the rules of temperance in broad day, and drank freely in honour of their guests. He tells a story of St. Philibert, who was overtaken on such an occasion in his anxiety to do justice to the laws of hospitality. As he lay on his back, the devil approached him, and said, tapping his belly: "Our "friend Philibert has done pretty well to-day!" "But "he will do sadly to-morrow," replied the saint, who fasted next day on bread and water. "If the arch-"enemy jested at so excusable a fault," says Giraldus,

"how much more will he mock ours that are inex-"cusable!" Chap. xx. points out the most effectual method of resisting this and other temptations. Endurance as much exalts as pleasure debases man's nature. Chap. xxi. is directed against clerical avarice and ambition. Chap. xxii. holds up to contempt and ridicule the clergy who burthened themselves with the society of a woman—Giraldus will not vouchsafe her the name of wife—and the trials and temptations to which such infirmity exposed them. "If a priest will but be "content with his clerk and his sacristan (*claviger*), an "establishment moderate and proportioned to his means, "sober withal, and exempt from woman's society, he "may spend his days on a moderate revenue and "stipend without incurring the sin of greediness." And then he commends to them the example of Diogenes. "Whereas a priest who prefers a secular life, "to his own plague and perpetual damnation, who "keeps a female in his house to light his fire (*focaria*), "but extinguish his virtue, who has his miserable "house full of brawling brats, cradles, midwives, and "nurses, how can such a one practice self-denial in "the midst of so many inconveniences, or avoid the "sin of avarice? For not to speak of dainty sauces "and delicate suppers, the woman will extort from "him every holiday and market day[1] a skirt with a "long tail draggling in the dust, and costly robes, to "please others, and not her husband only. She "wants a tidy nag to amble sweetly and softly, with "gilded trappings and a saddle, adorned with pictures "and sculpture for her pleasure. I will tell you a "tale of a priest who sat behind his domestic, for I "can't call her his lady or even his mistress (*dominam vel etiam dominatricem*), as she rode to market[2] "in her holiday attire; because

[1] "In singulas nundinas."

[2] "Nundinas."

" 'Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsæ :"
" and this priest sate on the horse behind her, and held " his arms on both sides of her to prevent her swaying " from one side to the other! And I have seen another " priest, who, when his *focaria* rode to market, attended " her on foot, (to his shame be it spoken!) and per- " formed the office of a groom or a footman." And then he tells how the same man was jilted by his imperious mistress. The theme is too tempting to be hastily dismissed, and Giraldus pursues it through the twenty-third chapter with unmitigated severity.

In chap. xxiv. he turns to a new subject;—the fees exacted chiefly by the rural and parochial clergy for the celebration of masses and obits,[1] which Giraldus stigmatizes as simony. Connected with this vice was the practice of priests celebrating two or three masses consecutively on one and the same day; and he alleges a number of scriptural analogies to show the enormity of this offence. My readers will have been prepared for the revelations made in the anecdote that follows. If the account of these vices, as detailed by Giraldus, may be trusted, it was reasonable to expect that they should not be unattended by corresponding forms of speculative infidelity. But on this subject it is not easy to arrive at satisfactory conclusions. Moral infidelity, as displayed in a licentious life, was a tangible offence; it brought itself at once under the scourge of the canon law. No great amount of learning or theological subtlety was required for its detection and condemnation. But speculative infidelity, if not of rare occurrence, was at least less obvious to ordinary observation, so long as it did not obtrusively contradict established dogmas or disavow the acknowledged doctrines of the church. The reader will be curious to see how early is the date of that fashionable infidelity,

[1] "Tricennaria."

which in the days of Bolingbroke vaunted itself for a new discovery, how dark was the age in which that boastful illumination first arose.

"That many unworthy persons enter the ministry," says Giraldus, "I shall make apparent by one solitary "example. There was a priest in my time, who "hearing that another priest celebrated mass in a "manner less reverent and devout than he ought to "do, resolved in the zeal of charity to reprove him. "And when he had taken the offender aside, and "privately rebuked him for many of his faults, and "among the rest for his indecorous celebration of the "mass; as for instance, that he did not make use of "clean and white wafers, nor fresh nor fit ones, but "musty and broken; the wretched man replied: 'What "'is this that you say? You and your religion are "'equally odious. Do you suppose that this bread is "'made flesh, or this wine becomes blood? Can you "'suppose that God the Creator of all things took "'flesh of a woman? That he consented to suffer? Do "'you think that a virgin can conceive, or remain a "'virgin after conception? Do you think that after "'our bodies have been turned into dust they will rise "'again? It is all hypocrisy. These things are the "'inventions of greybeards to strike terror into men, "'and bridle their unruly passions.' Oh! how many "are there at this time," adds Giraldus, "like this "man, concealed unbelievers! manifest by their deeds "if not by their words."

In the twenty-fifth and the following chapter Giraldus inveighs against the vice of simony, which obtruded itself in so many forms into the church of the middle ages. From the twelfth century it had advanced with fearful rapidity; and we learn from the Gemma Ecclesiastica the popular apology then usually urged in its defence. The provision made for the clergy was inadequate to the increasing value of money and the growing necessities

of the age. Recourse was had to irregular channels, and the alms of the faithful were excited by a variety of expedients. I cannot find that any general augmentation had been made in the stipends of the clergy, or any improvement had taken place in the multitude of poor livings in England or in Wales since the earliest times. The superior attractions of the great religious foundations and their numerous appropriations increased these hardships. Everywhere the parish priest was condemned to struggle on with the most beggarly pittance. He was exposed to the temptation of practising on the credulity of an ignorant flock, who were willing and ready to be deceived. It is the history of men in all ages; in the 19th as well as in the 13th century. The remarks of Giraldus apply mainly to his own diocese, but might have been easily verified in other parts of Christendom. At the same time the reader must beware of interpreting our author's accusations too literally. Simony, always a vague term at best, was not likely to gain precision in the mouth of so rigid a censor.

After observing that those who sung in the church for pay were like the hired mourners of the Lombards, he proceeds in chap. xxvi. to condemn the Cluniack monks of his time for refusing admission into their order without payment of money. No nuns, he observes, and very few monks, were received without a premium. From all novices on their first admission a pie and a pasty were expected.[1] Prebendaries at their induction were expected to give money for wine to treat their fellow canons, or even their vicars, under the plea of a voluntary offering. But God, he adds, is not mocked by such fictions. And he then refers to the various devices used in his time, to

---

[1] "Pastum et pastillum."

which he had alluded before, of multiplying masses, or rather of tacking on a variety of gospels to the same service, for the purpose of extorting oblations. In speaking on this subject, he has introduced an illustration from the minstrelsy of the age, which is worth the attention of those who are curious in these matters. To this practice, he says, of introducing gospels into services with which they have no proper connexion, the vulgar objection may be urged: "This "tail does not belong to this calf;" and such priests are like the singers of fables and gests. When they see that the song of Lauderic (*cantilena de Lauderico*) does not please their audience, they begin the song of Wacherius (*cantare de Wacherio*); and if this does not please them, they fly to some other. He highly commends Thomas à Becket for exacting an oath from his chancellor, before admitting him to his office, that he should not accept so much as a penknife in the performance of his duties.

Giraldus then proceeds to tax the bishops of his days for their unworthy arts in multiplying fees, and their negligence in overlooking the extortions of their officials. Their entertainments at the dedication of a church cost the poor incumbent four marks; their chaplains on these occasions carried off the linen napkins and vessels of the churches, like so many thieves, leaving little more than bare walls and altars. He mentions an instance where a bishop, after consecrating a church, immediately anathematized it and suspended divine service, because the fee was not ready, and his servants had not a bull given them, or the value of one, a common present on such occasions. We have another tale of an archbishop who excused his simony by the following ingenious subterfuge: "I do not sell the church; I only sell my "favour; why should any one have my favour who "has never done anything to deserve it?" He tells

of another, who having heard that a man had made a bet with the bishop's steward of a hundred marks that his son would not obtain a prebend then vacant, gave it him, and received the money. Of another, who disposed of benefices to his nephews whilst they were mere children, that, under pretext of wardship, he might the longer enjoy the profits. Of another, who made it a practice to promote those of his nephews and relatives who were most remarkable for ignorance and stupidity, whilst he neglected the learned and deserving, saying the latter could help themselves, whilst the others must starve, as no one else would assist them. It is thus, adds Giraldus, with no little humour, such prelates observe the Apostle's precept: "Those members of the body which we think to be less "honourable, upon these we bestow more abundant "honour; and our uncomely parts have more abun-"dant comeliness." The theme has been a fertile one in all times; and the number of strange stories produced by our author, in illustration of it, are a sufficient proof that his own age formed no exception.

But his indignation is more especially directed against prelates who did not scruple to bestow benefices in reversion, and even went so far as to appoint a new incumbent to a living whilst the present incumbent was alive and in the active exercise of his functions. He is not less severe upon them for their engrossing occupation in great secular affairs, and he condemns them bitterly for undue devotion to the business of the state. They are more careful, as he says, of the court than the church, of the exchequer than the sanctuary; fishers of money more than fishers of men. Such prelates are so continuously employed in the court, they thrust themselves so frequently upon embassies, that they seldom visit their dioceses, by themselves or their vicars, once in seven years. Consequently the rite of confirmation is neglected and

forgotten. He contrasts their remissness with the scrupulous conscientiousness of a bishop, who, being called upon to confirm a lad then in extremities, arrived too late, and renounced his bishoprick in self-condemnation for his own negligence.

These anecdotes are personal and contemporaneous, and no doubt their application was obvious to the readers of the writer's time. Here is one of which no doubt can exist. It is too minute to make it difficult to fix on the original.[1] "I will mention the example "of a wretched bishop who obtained his promotion by "servile attendance at court; was made chancellor, "justiciary, at last legate of the Roman court; and "passing from earthly glory to glory, was stripped, "by a turn of fortune's wheel, of all his honours, "and to conceal himself, and pass unsuspected from "place to place, assumed, like a second Proteus, the "disguise of a woman, a monk, a buffoon, a fiddler,[2] and an actor."

But I must refer my readers to the text itself. The instances produced by Giraldus are too numerous for me to do more than indicate briefly their tendency and purpose.

In chapters xxviii., xxix., and xxx., Giraldus discusses the subject of gifts, and divides them into six classes, placing under the last the illegal acquisitions of religious corporations, even though such acquisitions were devoted to pious uses, as in the building of granges and offices for monasteries;—a fruitful occasion of much that was objectionable, if not positively unjust. Chap. xxxi. contains a general exhortation to uprightness in giving judgment and doing justice; chap. xxxii. reproves the negligence of those who, though upright in themselves, overlooked injustice in their officers. Of

[1] Longchamp, bishop of Ely, no doubt.

[2] The type of Dryden's Zimri.

these officials he specifies those in particular who acted on the principle as if our Lord's precept had been wrongly worded; and they "were sent forth as wolves "in the midst of sheep." The most obnoxious of these was the bishop's confessor, who executed in the bishop's absence his spiritual functions, hearing confessions and tending souls; then his seneschal (*quæstor palatii qui senescallus dicitur*); next the dean, archdeacon, and the like, who watched over the increment and advancement of the bishop's causes and general business, *per fas et nefas*. Giraldus then enters into an account of the various devices employed by these and others attached to the bishop's court for extorting money from the inferior clergy. He continues this subject in the next chapter, and shows how hateful the name of an archdeacon had grown from the ease with which they lent themselves to the extortions and vexations of the bishop's courts. "But," adds Giraldus, "the plague of avarice has "grown upon the church so frightfully, that it is to "be feared those words may be verified of her, 'from "'the crown of the head to the sole of the foot,' "that is, from the highest to the lowest officer in "it, 'there is no soundness in her.' At this day—a "wickedness exists beyond that of the priests of "Baal—the bishops exact an oath of their inferior "clergy, that they will carry all causes out of which "money can be made, into the bishop's court, that "they will hush up none, even when they might "peaceably settle the matter amongst themselves; "and the bishops do this under pretence of punishing "offences, but really to extort fines."

Here Giraldus vehemently condemns a practice which had crept into the church in his days, and was productive of ecclesiastical fees above all others, that of dispensing with the canons which prohibited marriage within the second and third degrees of affinity,

although the church had strictly forbidden fees to be taken or offered for marriage or divorce. He is great on this subject, as might have been expected from one of his ardent temperament, who had experienced in his own person more of the persecutions than the good things of this world; and he launches out with a vehemence against episcopal oppressors, who have hands longer than kings, like a man who feels relief in the exercise. It must be allowed that his indignation was not without just grounds, and the excoriation of the clergy by these spiritual shearers was more intolerable than the tyranny of the temporal rulers. But the bitterness of his indignation must also in some degree be attributed to mortification of national vanity. He was not inclined to judge impartially the acts of Norman bishops in Wales, at whom he evidently aims in these strictures. And too often in the court of the English monarchs he had heard, with ill-concealed resentment, stories told and bon-mots circulated to the prejudice of his countrymen, by those who had been their bishops and spiritual rulers. Thus, in chap. xxxiv., he cannot help disclosing the real feelings which agitated his breast whenever he touched upon that most sensitive of all subjects, the temporal and episcopal subjugation of Wales. "The English "plantation of Wales," he says, "was not one of nature "or adoption, but of violence alone. And therefore in "the episcopal office, so far as one may judge, it had "not the watering of divine grace, nor growth and "increase from above. All the bishops transplanted "in my days from England into Wales have been of "the same stamp without exception, overreaching, "rapacious, always pretending the greatest poverty, "begging at the abbey doors in England, haunting "the exchequer to obtain larger emoluments by aug"mentation or translation, and, to make their court the

" more effectual, they have played the office of buffoon,[1] " between England and Wales, to the neglect of their " pastoral duties. Their authority has consequently " fallen into contempt."

But the instances which he produces of their oppressions has about them an irresistible air of the ludicrous, though told with imperturbable gravity. Here is one. A Welsh bishop meeting a priest, taxed him, as if it were a wonderful crime, with being a Catholic. "What is this that I hear of you? I am told " you are lately turned Catholic." The priest denied it with an oath. But the bishop brought witnesses to prove it, and as the priest was rich, condemned him to a heavy fine.

On another occasion a priest paid the penalty of his bad Latin in a way which must have made him regret his forgetfulness of his accidence. He went to his bishop and said to him in Latin: "My lord, I beg your acceptance of two hundred eggs (*ducenta ova*), so he meant to say; but unfortunately from his ignorance of the language, he said, " *ducentas oves*, two hundred sheep." The bishop was much obliged to him. He returns home and sends the bishop two hundred fresh laid eggs the next day. But his lordship refuses them, and insists on the literal fulfilment of his promise, and would not quit his demand until he had extorted two hundred fat wethers. I have heard persons, says Giraldus, in my days defend these practices by the following argument. They allege that the times are so expensive, that so much has to be spent on kings and princes, so much on the papal court, on cardinals and their nephews, on legates and others sent from Rome, so much for their retinue, horses, travelling, and the like, that priests can scarcely live by all the means they can scrape together. "I

[1] "Scurrarum." Does Giraldus mean "scout?"

" reply, it would be far better to proportion your " expenses to your means, than thus enlarge your " means to the peril of your souls, and for the gra- " tification of a momentary vanity incur the loss of " eternal glory."

Then, after rebuking the carelessness of bishops in ordaining incompetent priests, he produces instances of clerical ignorance, some of which are the most curious and amusing in the whole book. A priest, preaching to the people on St. Barnabas day, observed that St. Barnabas was a good and holy man, though he was a robber; and he quoted in support of his assertion, " now Barrabas was a robber," not knowing the difference between Barnabas and Barrabas.[1] Another priest, preaching upon the woman of Canaan, said she was partly *canis*, partly *mulier*, confusing *canina* and *Cananæas*. Another, on the feast of St. Simon and St. Jude, stated that the one was a good and holy man, and the other the betrayer, confounding him with Judas; and said that he was honoured as a saint, not for his own but his companion's sake. Omitting various instances which follow, the point of which can scarcely be made intelligible in English, but are highly curious as illustrating the gratuitous assumptions of history to defend the blunders thus committed, we come to the instance of a priest preaching on the two debtors; " to the one he forgave five " hundred, to the other fifty;" which he expounded thus: " To the one he forgave fifty, and to the other " fifty."[2] A reeve said to the preacher: " Then he " forgave both alike, if he forgave both fifty and no " more." On which the priest, finding that he was posed, replied: " No; for the one sum was in Angevin

[1] As the words were then written, the mistake was more natural than it appears in modern print.

[2] Here again, in MSS. of the time, "quingenta" and "quinquaginta" would be written much more alike than they are represented in modern printing.

"pence, the other in sterling (*sterlingi*)." Another priest, on giving out the feast of St. John Port Latin (*ante portam Latinam*), explained it thus: "This St. "John was the first man who brought the Latin "tongue into England." He had arrived at this notable interpretation by the following process; *ante*, "first," *portam*, "he brought," *Latinam*, "the Latin tongue." Another preacher, explaining the text, "Say that the "Lord hath need of them;" *his opus habet*; translated it, "the Lord has hyssop."[1] Another being asked by a clerk the meaning of the word Apocalypse, explained it as *sacculus Lipsi* (a poke or pocket of Lipsius). Another priest came to John of Cornwall[2] and asked him what was the meaning of the word *busillis*, imagining it was the proper name of some king or prince. On John of Cornwall asking him in what book or part of Scripture the word was to be found, the priest replied it was in the missal, and ran to fetch it. On his return he pointed out to John of Cornwall the words *in dic* at the end of the column and *bus illis* at the top of the next, sc. *in diebus illis*.

As a make-weight to these and other instances, too numerous to be cited, of ignorance in the inferior clergy, Giraldus recounts parallel blunders of abbots and archbishops. He says he heard an abbot thus quote the text, "quinque viros habuisti, et qui nunc habes "non est *tuum* vir." At another time an archbishop thus expressed himself: "Nescitis quod *utrumque* "*gladium* ad nos spectat." The same archbishop, making a sermon to the clergy assembled in convocation, commenced with the following sentence: "Au-"dite et intelligite, vos omnes qui estis in *isto sacro* "*synodo*," on which one of his followers suggesting in a

---

[1] "His opus" and "hissopus," or "isopus."

[2] One of the early schoolmen. Of whom see Adam de Marisco.

whisper *a, a,* he altered the sentence to "*in ista sacra* "*synoda*;" and on his corrector again murmuring *o* and *a,* he constructed the sentence a third time thus, "*in* "*isto sacro synoda.*" The same archbishop, presiding at a high court at Oxford before many scholars and lawyers, thus addressed them: "Vultis stare *isto* compromisso?" and on somebody whispering to him *isti,* he corrected himself and said, "Vultis *stari isti compromissi,*" on which a general buz arose in the assembly; whereupon one named Martin, one of the bishop's assessors, shouted out: "What are you murmuring at? that is ancient "grammar," amidst the irrepressible laughter of the assembly. Another archbishop, standing in the presence of Alexander III. and a great audience, thus began: "Domine, *dignetis* me audire, si placet." On which an archdeacon who stood by whispered to him *nemini, nemini.* But as he endeavoured in vain to help his grace out of his difficulty, one of the bystanders subjoined: "Don't say *nemini,* but *nemo;* quia non est "in mundo nemior aut nullior ipso." This is followed by an anecdote which savours much of the irreverent wit of Walter Mapes.

To these instances of gross ignorance of the common elements of learning in the members of the hierarchy, he adds the case of an abbot. Robert, abbot of Malmesbury, about the same time was accused by his monks of defective scholarship, and was tried by the bishops of Exeter and Worcester. He was examined on the passage: "*Factus est repente de cœlo sonus;*" after translating most of the words into French, he was puzzled at the word *repente,* and after a desperate effort, he rendered it *il se repenti.* However, with greater discretion than is usual on such occasions, considering he was a good manager, and had governed his abbey well, he was confirmed in his office, and his prior and sub-prior were enjoined to supply his defects in spirituals. Giraldus further adds that among

the delegates who were sent to Rome to plead the king's cause against Thomas à Becket, then an exile in France, there was scarcely one that was not guilty of some barbarism or solecism. Among others, one who fancied himself a better scholar than the rest, broke out: "Oportuit, oportebat, oportebatur, oportue-"runt hæc fieri;" whereupon Alexander thus rebuked him: "Tace, frater, tace, quia nec illa fieri oportuit "nec ista dici."

This illiterateness of the clergy is attributed by Giraldus to the increasing attractiveness of logic then beginning to make its way in the various universities of Europe.[1] The barbarous latinity of the schoolmen, necessitated in some measure by the technicalities of their new study, threw the older and purer latinity of the classical ages into the shade. Down to the thirteenth century it would not be easy to find among the chroniclers or miscellaneous writers of Latin in the middle ages very gross departures from the ordinary rules of Latin syntax. The niceties of the language had been lost ten centuries before; but the difference of the latinity of the age extending from Bede to Giraldus, that is, of the seventh to the thirteenth century, from Tertullian or Ausonius, is not greater than the decline of the latter from the purer latinity of the Republic. After the thirteenth century the corruption became marked and rapid in all directions. The style of Giraldus is not purer than that of Malmesbury; not so pure as that of his contemporary John of Salisbury. Yet it would not be easy to find in Giraldus any violent transgressions of the rules of Latin construction; perhaps none for which sufficient authority might not be produced in the wide

---

[1] I have noticed this fact and its causes in my preface to the Mon. Francisc., p. lxxxvii, without being aware at the time of these observations of Giraldus.

range of Latin literature, from the earliest period to the fall of the empire.

The causes of this decline had begun to operate already in the days of our author. "Superficially edu-"cated bishops," such as those of whom he had been telling the previous anecdotes, "may be found in "abundance in these days, in consequence of the study "of the civil law. The temptations offered by this new "pursuit to avarice and ambition, have so far choked "learning, that I heard Master Mainer say in his "lecture-room at Paris, as he was lamenting over the "degeneracy of the times, that the prophecy of the "Sibyl had now come to pass: 'Venient dies, et væ "'illis! quibus leges obliterabunt scientiam litterarum.'" Giraldus then proceeds to adduce in proof of his assertions instances of the latinity of these new sciolists. One wrote thus: "Sciatis me nuper lecturum "Parisius." Another thus: "Sciatis me legendum in "proxima Parisius." The former received from his father the following sensible rebuke: "Since you have "coupled an adverb of past time with a future parti-"ciple, before you attempt to lecture I propose you "should learn something more of the nature and "meaning of adverbs." He then tells the story which has since gone the round of every jest-book and furnished a popular argument against logic, of the young man who, on returning from the university, was questioned by his father respecting his proficiency, and replied that he had done wonders, for he could prove that four made eight, and six made twelve. The upshot is, that the father invites him to breakfast, and after the boy has performed the feat of proving that six eggs make twelve, the father takes the six actual eggs to himself, and leaves the six inferential eggs for his son's breakfast as a reward for his skill in his new studies.

It was, however, impossible to overlook the fascina-

tion of the new learning. It had opened a new region to the eyes of men, and its attractiveness depended upon something better than the mere love of ability in an argument or the poor vanity of startling opponents by a skilful paradox. Possibly in an age which had only just emerged from the crusades there might be something of the same pleasure in seeing two skilful combatants pitted to a trial of strength in dialectics as there was in seeing two champions at the tournay raining down upon each other's coat of mail the well-aimed blows of sword and battle-axe. At all events there was as much noise and dust, and as much of eager interest in the spectators, totally apart from the real merits of the point in dispute. Indeed, as in a tournament, the more the question at issue could be disengaged from any personal or moral interest, the keener was the pleasure, the more equal were the combatants. But the popularity of logic was in some degree owing to its social aspects. It was necessary for the keen dialectician to find a companion with whom he could dispute, as much then as it is now; and the more disputatious he was, and the less apt he was to stand upon the merits of the provocation offered, so much the better. Not so the solitary student of theology, he needed no companion; he could calmly, and without extraneous assistance, shut himself up with his own thoughts and fancies, and pursue in retirement his mystical speculations.

Giraldus does not deny this. He admits that he had not himself escaped in the earlier years of his life the witchery of the siren that was seducing so many of his contemporaries from their allegiance to grammar and theology. When he was a young man, studying at Paris, ambitious of distinction and carried away by the ardour of this new learning, an old man who had devoted himself to divinity, and was a frequenter of the schools, often reproved him with the folly

of his ways. "This logic of yours," he said, "with "which you thus torment yourself, is of no use unless "you can find a companion with whom you can dis-"pute, and that is not enough unless he possess "sufficient skill and ability to promote your common "object. Then you must have a judge; and it is "not every one who will serve your turn; for he may "be partial. Then you must have an intelligent au-"dience, or your skill will not be made manifest. "Whilst I can sit in a corner, and with my books about "me give myself up to reading, and reap the fruits "of theology, and either edify myself or learn how I "may edify others. And if I chance to be the only "scholar in a crowd of laymen, I can introduce a "discourse on faith and good manners useful to us "all alike, without incurring any altercation."

"I thought, in the pride of my youth," says Giraldus with great candour, "that such advice was "childish, but afterwards I found how true it was. "For the abuse of logic, whilst it does not open the "keys, but rather hinders and hampers them, and "invents impediments and puzzles, enervates in a "great degree and suffocates true learning. And many "men who take pleasure in this sophistical garrulity "grow up to nothing better than childish follies and "ineptitudes."

My readers, I think, will agree with me that these reflections are marked with great good sense, and indicate juster views of this subject than it would be easy to meet with in mediæval writers of that or the subsequent age. I am reluctant to detain them any longer, and with one more observation from Giraldus I will conclude. After bringing forwards passages from the Fathers to show their opposition to the Aristotelian logic Giraldus thus proceeds:—"As the abuse of logic has been the parasite of "learning at all times, it was never more so than in

"these latter times, when all things are daily be-"coming worse. There was a period when men were "accustomed to investigate *ex arte* and discuss art "(*circa artem*), and discussions of this kind were useful, "and were applied to the successful and subtle disen-"tanglement of knotty and involved points in theology "and other faculties. But nowadays this childish folly "has proceeded so far, that men never dispute *ex arte*, "and very little *circa artem*; they betake themselves "for appearance sake to questions of the *quadrivium*,[1] "*sc.* the uncompounded and compounded (*de simplici-"tate et compositione*) of shadow, motion, points and "lines, acute and obtuse angles, that they may appear "smatterers in the *quadrivium*, a branch of know-"ledge more popular in the east than in the west. "And from these they have now transferred them-"selves to false positions, to *insolubilia*, to frivolous "relations, and what is not Latin, as if by their own "disputes they would prognosticate their failure in "good learning."

"At a discussion of this kind a learned man said to "one of your superficials,[2] 'Tell me, pray, what is the "'use of this study; I hear nothing *de arte*, nor can I "'gather any instruction from it *ex arte*?' 'Nay, there "'is great subtlety in it,' replies the other. 'Yes,' "says the objector, 'great subtlety, but what's the use "of it? A spider's web is subtle enough, God knows; "in the weaving of which the miserable reptile spins "out its bowels. But what is the worth of such "subtlety? It catches nothing more than gnats and "flies; even so you eviscerate yourselves with such "idle questions, in which there is no utility, whatever

[1] The second division of studies, including arithmetic, geometry, &c. See Mon. Fran. p. xlix.

[2] *superficiali.* Is this intended as a witticism on their attention to geometry, of which Giraldus had spoken before, or only to their want of solid learning?

" 'may be their subtlety. Hence Seneca: 'Quid te " 'torques et maceras in illa quæstione, quam subtilius " 'est contempsisse quam solvere.'" These disputations, he adds, are no better than the riddles and divinations over a winter's fire to drive away weariness, and are of no use except to remove the disgust and tediousness of illness. As one cleverly illustrated the difference between ancient and modern disputations in logic, it was like a man sitting down to a game of the chequers (*scaccis*) by himself, and playing out a long game with all the pieces to himself. But now to avoid the weariness of such long sittings they divide the pieces and shorten the game.[1] However, Giraldus is candid enough to allow that logic, under proper restrictions, is both valuable in itself and of great help in other branches of knowledge.

Such is the summary of the chief contents of this remarkable book, which sets before the reader a more distinct picture of the manners of the times and the actual condition of morality and religion in the less civilized districts of England and Wales than can be found elsewhere. There is much that is grotesque in it, much that is trivial, much that is likely to offend the more cultivated tastes of this age, accustomed to the long discipline of thought and the more artificial arrangement and selection of topics, which the very dialectical studies, condemned by Giraldus, tended

[1] "Item quærenti cuidam de logicis disputationibus antiquis et "modernis earumque comparatione, "satis lepide responsum est hoc interesse, quod inter bene ludentes "cum omnibus scaccis, sc. assisis "antiquis, et ludentes solum in "ludis partitis. Olim enim de arte "tantum et circa artem disputantes, "quasi cum omnibus scaccis ad "antiquas assisas bene ludebant. "Nunc vero, prætermissis ludis illis "magnis et assisis nimium morosis, "ut videbatur, et tædiosis, ad ludos "partitos, quasi minus tædiosos et "magis expeditos, conversi sunt." P. 356.

more than any other discipline to produce. But the inquirer who is really anxious to catch the form and spirit of that age, will find in the very artlessness of the book no small recommendation, as shadowing forth with more fidelity and probability the mental condition of the times it represents. The strange admixture, the startling mosaic, of classics, fathers, and canonists, the grossest superstition existing side by side with the purest and most ennobling truths of Christianity, a perfect ideal of Christian polity and economy mocked by the stunted and distorted representation of them in the daily life of man, falsehood and truth, light and darkness, the leaven and the unleaven jumbled together in the strangest disorder; — all these are striking characteristics of an age which had grown up under many masters, and had received an inheritance from every quarter, of gold, silver, wood, and stone, without judgment enough to sever the one from the other; and now standing on the verge of a new era, was doomed to pass under the strictest training and discipline to which the intellect of Europe had ever been submitted. If in the course of this transition from confusion to order, moral as well as intellectual, the forms of error appear more gaunt, startling, and grotesque, than even error itself, when it rode triumphant in undisputed grandeur over the ancient world, the result is no more than a thoughtful reader would have expected. The phantoms of dead and dying falsehoods seem more gigantic and more troublesome to the imagination of men than the falsehoods themselves, and no shapes are more appalling than those of the twilight. How the great nations of Europe passed from paganism to Christianity, how much of the old unfermented mass still remained after their conversion, how slow and hard the process for men living at every pore, and feeling in all their limbs the divinity of nature, to pass into the spiritual life unfolded by

Christianity,—how violent the efforts, followed by reaction as violent—how restless the craving for assurance to the sense of that which is above the senses; —these and many more constitute the integers of that great problem which has yet to be told in its fulness. And for that purpose so faithful a transcript of the age as the Gemma Ecclesiastica of Giraldus, now for the first time placed before the reader, will prove no unwelcome aid.

GIRALDI CAMBRENSIS

GEMMA ECCLESIASTICA.

GIRALDI CAMBRENSIS
GEMMA ECCLESIASTICA.
PARS I.

Proemium ante rem, sed non præter rem.

Duplex est doctrinæ genus, aliud linguæ labiorumque Preface.
labore cathedraliter emissum auribus se applicat auditorum, aliud mentis manusque nimis certo studio videlicet stilique vicissim et calami officio, litterarum nexibus coagulatum, oculis se subjicit inspectorum. Hoc autem ultimum tanquam utilius et diuturnius mihi doctrinæ genus elegi. Vox enim emittitur et verba pertranseunt, scriptum vero semel editum et approbatum tenaci longevitate transmittitur ad posteros, et notariorum opera successiva renovatione perpetuatur. Cujus quidem effectus ut futuris lectionem præsentibus livorem, illis delectationem istis detractationem, illis beneficium istis odium præstet.

Verumtamen quoniam, ut ait Jeronimus in prima Bibliothecæ pagina, "nescio quid latentis energiæ viva "vox habet et in aures discipuli de auctoris ore transfusa "fortius sonat:" Et iterum, introducens ibidem Æschinum de Demosthene sic loquentem: "O si audires "beluam sua verba sonantem;"—doctrina vocalis efficaciæ

"majoris esse videtur, longeque magis quod labiis "agitur quam quod litteris ad eruditionem operari." Sed e diverso quia testante poeta: [Hor. A. P. 180.]

"Segnius irritant animos demissa per aures
"Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus:"

et quoniam oculata fides firmior atque fidelior esse solet, cum fallaciæ plerumque subjaceat sensus uterque, magis tamen auditus huic defectui videtur obnoxius. Ad istud autem poetæ quod contra illud Jeronimi induci posse videtur, quamquam nostræ sententiæ prima fronte congruat, responderi potest, quod alia hic ratio pactum reformat. Certius nimirum et expressius res quælibet præsens et coram oculis posita visu notatur et discernitur, quam absens et incognita quantalibet possit descriptione præsentari; et hoc poeta sentire volebat. Ad illud autem quod de energia nobis obloqui videtur dicimus, quia re vera quod auribus doctrinaliter ingeritur, suo in transitu efficacius instruit, et vehementius, dum pulsat et intonat, suos imbuit auditores. Litteralis tamen instructio quia longævior ideoque communior, longe commodior indubitanter et utilior esse dinoscitur. Ad hoc quoque verbum illud veritatis ad Judæos de Moyse loquentis facere videtur; si litteris ejus non creditis verbis meis quomodo credetis? Tanquam fides major litteris authenticis et approbatis, quam verbis etiam divinis, nondum ab æmulis perversisque filiis suo cum pondere debitoque cum honore susceptis ut tunc adhiberi debeat. Ad hæc etiam nonne Adamantius ille magnus ac magniloquus et merito famosus; nonne et noster Jeronimus ejus tanquam imitator in bonis et discipulus; nonne hagiographi nostri cæteri, quanquam ecclesiam Christi modis multum utrisque, longe plus tamen libris quam linguis, litteris quam labiis illustrarunt? Ni patribus nostris ecclesiæque rectoribus tanta studendi cura fuisset, conceptumque corde thesaurum in scripta redac-

tum posteris præsentandi, in quo ecclesia nunc vel metrice psalleret vel melice jubilaret, in quo vel scismaticis resisteret vel hereticis aut inimicis etiam crucis Christi responderet? Item nisi auctores linguæque Latinæ moderatores tanta diligentia studiis scriptisque suis orbem universum illustrassent, professionis hodie litteratoriæ tam celebri frequentia vulgi per ora quid volitaret, aut etiam quid haberet quod legeret tereretque viritim publicus usus?

Virilis igitur est animi mentisque bene compositæ, ut quemadmodum[1] a patribus atque prioribus nostris affatim omnes accepimus, sic et nos quoque posterorum studiis aliquid adjiciamus. Et saltem cum vidua evangelica[2] in gazophylacium Domini duo minuta mittamus; quatinus tam recte vivendo quam recta scribendo nostri memoriam longis in ævum spatiis extendamus; et quod longe satius est longeque sanius atque salubrius de luctu in lucem, de via in patriam, de morte in vitam felici mutatione transeamus.

Explicit proemium ante rem. Incipit proemium in ipsam rem.

Proemium in Gemmam Ecclesiasticam.

Quoniam contra hostis antiqui jacula defensionis clipeum ecclesiastica nobis sacramenta prætendunt, super his, unde vos circiter hæc magis dubitare et quæstiones frequentius, cum adhuc apud vos essem, mihi deferre consuevistis, necnon et aliis quibusdam quorum vobis notitiam fore novi pernecessariam, præsertim etiam in his quæ inter cætera et utilius sciuntur et pericu-

Preface addressed to the clergy of his archdeaconry, for whose special use this work was written.

[1] At the top of this page are the words "Giraldus Menevensis archi-"diaconus clericis et officialibus "suis," referring, no doubt, to the second preface.

[2] *evangelica*] euuglica, MS.

losius ignorantur, absens quidem corpore sed spiritu præsens et caritate, diligentiam vestram scripto præsenti instruere dignum duxi et ex officii debito non alienum, quatinus qualem erga vos dilectionis affectum habeam ex hoc perpendere, et quia curam vestri propter locorum distantias non abjecerim, intelligere valeatis.

Non nihil est enim nec laude prorsus indignum vel gratitudine ex magnis voluminibus, ubi digniora et elegantiora præ verborum multitudine non absque difficultate reperiuntur, quæ saniorem redolent sensum atque saluti magis accommodum, in unum colligere, et ex aliorum dispendiis compendiosum aliquid elicere.

Ac si in littore maris inter arenas innumeras preciosas multo quis labore gemmas excerpat, vel per hortos deambulans spatiosos ab herbis frivolis et infructuosis utiles et virtuosas excipiat, et ab urticis atque ligustris lilia rosasque distinguat.

In duobus igitur hæc doctrina consistit, præceptis scilicet et exemplis. "Longum enim iter est," ut ait Jeronymus, "per præcepta, commodum autem et compendiosum per exempla." De sanctorum itaque legendis patrum, quarum apud vos minor est copia, ex aliis quoque tam antiquis quam et nostri temporis fideliter gestis, quædam vobis non inutilia exempli causa congessi; et inter ipsa doctrinæ verba locis competentibus exempla subnexui, ut sicut ex illis eruditionem, sic et ex istis legendo consolationem et æmulam vitæ laudabilis imitationem possitis elicere.

Scio tamen quod eruditis auribus delicatisque quibus trita sunt ista lectoribus, vel tædiosus esse videbor in hoc opusculo vel superfluus. Sed sciant illi quod Walliæ nostræ soli scripta sunt ista, publicis admodum et planis absque ornatu tam verbis quam sententiis rudibus, solum ad intelligendum exposita. Quod si forte mandati fines excedentia Marchiæ nos-

træ metas transvolaverunt, et in majorum manus quandoque dilapsa eruditorum oculis se præsumptuose subjecerint, sciant et hoc illi quoniam ipsis malo propinare superflua quam nostris subtrahere necessaria.

In primis igitur quæstiunculas breviter quasi capitulorum notulas præmisimus. Deinde seriatim singula prosecuti sumus.

In duas quoque particulas per titulos non incompetenter et capitula distinctiunculas, ad fastidia tollendum faciliusque quod quæretur inveniendum, opus universum distribuimus.

Expliciunt Proemia.

Incipiunt Capitula Primæ Distinctionis.

Expliciunt capitula Primæ Distinctionis. Incipit Gemma Ecclesiastica.

DISTINCTIO PRIMA.

Cap. I.

Si aperta negligentia de corpore aut sanguine Domini acciderit, etc.

Penance enjoined for careless administration of the Eucharist.

Quæstionum de negligentia solutiones manifestæ inveniuntur in Decretis de Consecrationibus. Sed quoniam in partibus illis canonum copia non habetur ipsa capitula ex quibus solutiones elicere potestis vobis quoque scripta transmisimus. In Secunda itaque Distinctione de consecrationibus decretum Pii papæ.[1]

"Si propter negligentiam aliquid de sanguine stillaverit in terram, lingua lambatur, tabula radatur. Si non fuerit tabula ut non conculcetur locus corrodatur et igne consumatur et cinis intra altare condatur, et sacerdos xl. diebus pœnitent. Si super altare stillaverit calix sorbeat minister stillam et tribus diebus pœniteat. Si super lintheum altaris et ad aliud stilla pervenerit, quatuor diebus pœniteat; si usque ad tertium novem diebus; si usque ad quartum triginta diebus pœniteat; et lintheamina quæ tetigerit stilla tribus vicibus minister abluat calice supposito, et aqua ablutionis sumatur et juxta altare recondatur."

Item ex Pœnitentiali Bedæ presbyteri:[2] "Si quis per ebrietatem vel voracitatem eucharistiam evomuerit xl. diebus pœniteat, clerici vel diaconi seu

[1] Dec. III. pars, dist. II, ch. 27.

[2] Ib. ch. 28.

"monachi vel presbyteri septuaginta diebus pœniteant, "episcopi nonaginta diebus. Si pro infirmitatis causa "evomuerit septem diebus pœniteat." Item in fine Distinctionis ejusdem ex concilio Garmatiensi;[1] "Presbyter eucharistiam semper habeat paratam, ut "quando quis infirmatus fuerit statim eum communicet ne sine communione moriatur." Et ex concilio Aurelianensi:[2] "Qui bene non custodierit sacrificium, et mus vel aliquod aliud animal illud "comederit, quadraginta dies pœniteat. Qui autem "perdiderit illud in ecclesia, aut pars ejus ceciderit "et non inventa fuerit, triginta dies pœniteat."

Cap. II.

Utrum per laicum infirmis mitti eucharistia vel extrema fieri unctio possit.

Item in eadem distinctione[3] ex concilio Remensi: "Pervenit ad notitiam nostram quod quidam presbyteri "in tantum parvipendant divina misteria ut laico aut "fœminæ sacrum corpus Domini tradant ad deferendum infirmis, et quibus prohibetur ne sacrarium "ingrediantur, nec ad altare appropinquant, illis sancta "sanctorum committuntur, quod quam sit horribile "quamque detestabile omnium religiosorum animadvertit prudentia. Igitur interdicit per omnia synodus "ne talis temeraria præsumptio ulterius fiat; sed "omnimodo presbyter per semetipsum infirmum communicet; quod si fecerit aliter gradus sui periculo "subjacebit." Extreme unction.

---

[1] *Garmatiensi*] Wormatiensi, Gratian, Dec. III. pars, dist. 11, ch. 93.

[2] *Aurelianensi*] *al.* Arelatensi, ib. ch. 94.

[3] *distinctione*] Dec. ib. ch. 29.

Intelligendum autem nisi ingruente necessitate, quia tunc si presbyter id forte per se implere non poterit, per diaconum vel etiam laicum fidelem illud adimpleat, sicut et baptizandi officium et etiam extremæ unctionis infirmorum. Unde Isidorus:[1] "Constat bap-"tisma solis sacerdotibus esse traditum ejusque ministe-"rium, nec ipsis diaconibus implere est licitum absque "episcopo vel presbytero, nisi his procul absentibus et "ultima languoris cogat necessitas, quod etiam laicis "fidelibus permittitur." Item Innocentius papa Decentio "episcopo Egabitano: "Fideles ægrotantes sancto oleo "chrismatis perungi possunt, quo ab episcopo confecto "non solis sacerdotibus, sed omnibus uti Christianis "licet in sua aut suorum necessitate."[2]

Cap. III.

Utrum infirmis iteranda sit vel eucharistia vel unctio extrema, et quotiens.

When extreme unction may be repeated.

Infirmis autem devote petentibus post viii. dies vel xv. eucharistia poterit iterato conferri. Unctio autem extrema quotiens recidivaverit iterari poterit, dummodo per spatium temporis idoneum id fiat.

Sicut enim sacramentum altaris et pœnitentiæ et conjugii sæpe interari videtur, sic unctio extrema, Augustino testante, similiter iteratur. Si tamen morbus non revertitur medicina non iteretur. Si vero morbus non potest cohiberi, quare debet medicina prohiberi? Sicut oratio iterari potest, ita et unctio iterari posse videtur. Utraque enim illic commemorat Jacobus et utrumque alteri cooperatur ad conferendam alleviationem corporis et animæ. Cur ergo negetur unctionem super infirmum

[1] Dec. III. pars., dist. 4, ch. 19. | [2] Dec. ib. dist. 4, ch. 119.

posse iterari ad impetrandam sæpius sanitatem mentis et corporis, cum propter idem sæpe iteranda sit oratio? Cistercienses autem non nisi anno completo hoc sacramento iterandum ducunt.

Cap. IV.

Quis sit effectus extremæ unctionis et quot modis unctio fiat.

Hujus autem sacramenti effectum Jacobus apostolus insinuat, dicens: "Infirmatur aliquis in vobis? Inducat "presbyteros ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum "oleo in nomine Domini, et alleviabit eum Dominus; et "si in peccatis sit, dimittentur ei." In quo ostenditur duplici de causa sacramentum hoc institutum, scilicet ad peccatorum remissionem et ad corporalis infirmitatis alleviationem. Unde constat qui hanc unctionem fideliter devoteque percipit, et in corpore et in anima alleviari, si tamen expedit ut in utroque allevietur. Quod si forte corporis valetudinem illi habere non expedit, illam quæ est animæ sanitatem in hoc sacramento adquirit. Et sicut in aliis sacramentis ita et in isto, aliud est sacramentum, aliud res sacramenti. Sacramentum est ipsa unctio exterior, res sacramenti unctio interior quæ peccatorum remissionem et virtutum ampliationem perficit; et si contemptu vel negligentia hoc sacramentum prætermittitur, periculosum et damnabile est. Its effects.

Sunt autem tria genera unctionis. Est enim unctio quæ fit chrismate, quæ dicitur principalis unctio, quia in ea principaliter Paraclitus datur. Unde et propter abundantiam gratiæ duos liquores mixtos habet, oleum scilicet et balsamum, oleum conscientiæ [et] balsamum famæ. Chrisma vero Græce, unctio dicitur Latine. Nec tamen omne oleum ad unctionem sanctificatum Three kinds of it.

chrisma vocatur, sed illud solum quod miscetur cum balsamo, quo capita regum et pontificum unguntur, quo etiam baptizatos sacerdos ungit in vertice, et pontifex post impositionem manus confirmandos ungit in fronte. Est et alia unctio qua cathecumini et neophyti unguntur in pectore et inter scapulas in perceptionem baptismi. Tertia unctio est vero quæ dicitur oleum infirmorum, de qua nunc diximus.

Cap. V.

Quis sit effectus eucharistiæ et quot modis peccata remittuntur.

Various modes of remission of sin.

Est autem effectus eucharistiæ quod venialium operatur remissionem peccatorum, et contra criminalia quasi clipeum præferens robur et augmentum præstat virtutum.

Institutum est enim hoc sacramentum duabus de causis, in augmentum virtutis, scilicet caritatis, et in medicinam cotidianæ infirmitatis. Unde Ambrosius:[1] "Si "quotiens effunditur sanguis Christi in remissionem "peccatorum effunditur, debeo semper accipere qui "semper pecco; debeo semper habere medicinam qui "semper vulneror." Item Augustinus:[2] "Iteratur cotidie "hæc oblatio, licet Christus semel passus sit, quia cotidie "peccamus peccatis sine quibus mortalis infirmitas "vivere non potest. Et quia cotidie labimur, cotidie "Christus mystice pro nobis immolatur. Dedit enim "nobis hoc sacramentum salutis, ut quia cotidie pecca-"mus, et jam mori non potest, per hoc sacramentum "remissionem consequamur."

---

[1] Dec. III. pars, dist. 2, ch. 14.—Ambros. De Sacram. iv. cap. ult.
[2] Dec. ib. ch. 13.

Remittitur autem peccatum septem modis; per sacramentum, martyrium, fidem, misericordiam, caritatem, orationem, et forsan per pontificalem relaxationem. Remittitur per sacramentum, ut per baptismum, pœnitentiam, eucharistiam, et unctionem extremam. Per baptismum quidem, ubi omnes Ægyptii persequentes Israel submerguntur; id est, omnia mortalia. Unde Ezechiel: "Effundam super vos aquam mundam, et "mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris." "Effundam," ait, pro copia aquarum et gratiarum. "Aquam mundam," id est, verbo sanctificatam; et intinctos mundantem; vel mundam, id est, mundificativam ab omnibus inquinamentis. Hoc est enim secundum prophetam, scilicet Zachariam, fons patens domui David, id est, ecclesiæ Christi, in ablutionem peccatoris et menstruatæ, id est, minorum peccatorum et majorum. Remittitur etiam peccatum per pœnitentiam. Unde, "Dixi confitebor et tu. re. et, lavabo per singulas "noctes lectum meum." Et per eucharistiam, cujus iteratur cotidie oblatio propter venialia cotidiana. Et ideo quia cotidie labimur, cotidie Christus pro nobis mystice immolatur, id est, ejus immolatio representatur. Item de Domino, "qui dilexit nos et l. nos a peccatis nostris "sanguine suo" quondam fuso, cotidie sumpto; et, "lavamus stolas nostras et dealbamus eas in sanguine "Agni." Dimittitur etiam peccatum per unctionem et orationem. Unde Jacobus: "Infirmatur quis ex vobis?" fidelibus sicut dictum est, scilicet adultis et discretis, "inducat presbyteros ecclesiæ," plures si potest, "et "orent super eum," ut psalmodiam et letaniam propo-"nentes, unguentes eum oleo in nomine Domini," consecrato scilicet; "et oratio fidei salvabit infirmum," id est, oratio fidelium fidem meritoriam habens comitem; "et alleviabit eum Dominus" ab infirmitate, scilicet si viderit et hoc expedire, et si in peccatis sit, solis scilicet venialibus, dimittuntur ei.

Dimittitur etiam peccatum per martyrium. Unde,

"Dirupisti vincula mea," peccatorum, scilicet virtute martyrii, quia omnia sanguine abluuntur. Hinc et primicerius martyrum ait: "Video cœlos apertos," etc. Martyribus enim statim gloria. Salomon etiam in parabolis ait: "Per misericordiam et fidem pur-"gantur peccata." Et Petrus de Gentilibus in Actibus Apostolorum. "Fide," inquit, "purificans corda eorum." Item, "Fides tua te salvum" vel salvam "fecit." Et de portantibus paraliticum: "Videns autem fidem "dixit paralitico, Confide fili, remittuntur tibi peccata "tua." De operibus autem misericordiæ remissivis ita constat: "Beati misericordes, quoniam ipsi misericor-"diam consequentur." Et date eleemosinam ordinatam, scilicet hoc est prius vos deinde vestra, et ecce omnia munda sunt vobis; et ignem ardentem extinguit aqua. Et eleemosina resistit peccatis, et eleemosina ab omni peccato et morte liberat. Item, dimittite et dimittemini, scilicet a peccato, vel dimittetur vobis, scilicet peccatum vestrum. Item, dimitte nobis de nostris, sicut et nos dimittimus; rancorem, scilicet et odium, vel condonamus nec imputamus offensas. Item, si compatimur et conregnabimus. Item, jucundus homo vel suavis, id est gratus est Deo, qui miseretur corde et commodat opere. Item Jacobus: "Qui converti facit "peccatorem ab errore viæ suæ salvabit animam ejus "a morte:" ejus intellige vel conversi vel sui ipsius vel utriusque.

Hæc omnia de misericordia quæ superexaltat judicio, id est, superponitur.[1] Nam ignem tum culpæ tum pœnæ extinguit unda misericordiæ. Caritas etiam operit multitudinem peccatorum, cujus sonat illud: "Remittuntur ei peccata multa quia dilexit multum." Ardor namque caritatis consumit rubiginem iniquitatis. Et, ut supradictum est, "oratio fidei salvabit infirmum." Oratio lingua vitulina est ablingens herbam campi; id

---

[1] *superponitur*] "Ne te tangat" added in the margin.

est, vitia vitæ carnalis adnihilans. Et canina est, scilicet, medicinalis, vulnus lingendo curans. Remittit et sacerdos peccatum, hoc est reatum remissum ex officio sacerdotali judicat [1] et pronuntiat. Sicut in lege dicitur: "Quia sacerdos leprosum mundabit vel contaminabit;" id est, mundum vel contaminatum ostendet; quod quasi exponendo lex subjungit teneri a lepra, indicabit vel mundum esse discernet, seu pronuntiabit. Solus enim Deus delet reatum cum sit majus recreare quam creare. Unde discrete ait Dominus per Isaiam prophetam: "Ego "sum ipse qui deleo iniquitates." Dicimus enim quod sacerdos dimittit peccatum, id est, pœnam peccati; cum scilicet de pœnitentia injuncta sive injungenda secundum claves ei commissas relaxat. Unde Apostolis et eorum successoribus dictum est: "Quorum remiseritis "peccata remittuntur eis." Et, "Laudavit Dominus "villicum iniquitatis," huic dimidiam partem illi quintam dimittentem. Et licet dicatur "facite dignos fructus "pœnitentiæ," quasi condignos; sicut medicamentum discrasiæ, id est, distemperantiæ debet esse proportionale, nullum malum impunitum; dicimus tamen quod cum remissio fit, puta in fabrica ecclesiæ sive dedicatione, subintelligendum est, si in aliis suffragiis ad hoc institutis, veluti missis, psalteriis, orationibus, et hujusmodi, seu in contritione; competens et sufficiens fiat recompensatio; præsertim si concurrant caritas pœnitentis et ipsius indigentia et sacerdotis sui licentia; nec meretur talis plurium dierum relaxationem propter minimi oblationem, sed propter caritatem et devotionem, sicut forsan fuit in legalibus sacrificiis. Causa quidem est devotio cujus signum est exterior oblatio. Consilium autem esset ut injunctam sibi pœnitentiam quivis pro posse compleret, relaxationum vero remedia contra injuncta negligenter omissa, vel etiam ad purgatorium reservaret.

---

[1] *judicat*] Over it is written, vel *indi, i.e.,* indicet.

Cap. VI.

De eucharistiæ dignitate et tractandi seu deferendi honore.

The dignity of the Eucharist.

Eucharistia vero cum infirmis defertur cum honore debito et reverentia deferri debet et tractari presbytero, scilicet si tempus et aura[1] permiserint, insuper pellicio honeste, ut decet, eunte, et eucharistiam in pixide pulchra, stola desuper in crucem complexa, populo adorandam et digne venerandam, præ oculis palmam portante, diacono quoque cum lucerna bajula etiam clara die præambulante.

De hujus autem sacrificii dignitate Alexander papa quintus a Petro:[2] "Nihil," inquit, "in sacrificiis majus "esse potest quam corpus et sanguis Christi, nec ulla "oblatio potior est hac; sed omnes hæc præcellit quæ "pura conscientia Domino offerenda est, et pura mente "sumenda atque ab omnibus veneranda; et sicut potior "est cæteris, ita potius excoli et venerari debet." Idem in libro Sententiarum Prosperi:[3] "Dum frangitur "hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, "quid aliud quam Dominici corporis in cruce immolatio "ejusque sanguinis de latere effusio designatur?" Item in eodem libro:[4] "Nos autem in specie panis et vini "quam videmus res invisibiles, id est, carnem et "sanguinem, honoramus." Item Augustinus[5] de Consecratione, Distinctione secunda: "Uno," inquit, "eodemque tempore ac momento et in cœlum rapitur ministerio angelorum corpori Christi consociandum, et ante "oculos sacerdotis in altari videtur." Unde sacerdos

---

[1] *aura*] Sic in MS.

[2] *a Petro*] Epist. i. Vid. Dec. III. De Consecr. Dist. II. ch. 8.

[3] *Prosperi*] Ibid. ch. 37.

[4] *eodem libro*] Ib. ch. 41.

[5] *Augustinus*] Ib. ch. 73. Not from Augustine, nor apparently the following. Compare, however, ch. 72.

jube, inquit, hæc offerri per manus angeli tui sancti in sublime altare tuum in conspectu divinæ majestatis tuæ.

Hæc autem Augustini verba quoniam obscura sunt et indigent expositione, ut sane intelligantur sic attendas. Uno, inquit, eodemque tempore ac momento etc. rapitur, id est, repente mutatur ministerio angelorum, id est, sacerdotum cui assistunt angeli, vel ministerio angelorum, id est sacerdotum, qui interdum angeli dicuntur. In cœlum, id est cœleste corpus glorificatum. Consociandum, hoc ad formam referendum; quia licet de eodem superficie verborum dici videatur, ad aliud, tamen, per regulam Tyconii est retorquendum. Item jube, inquit, etc., id est significatum per hoc corpus Christi se, quod est ecclesia, et ita signo ibi attribuitur quod rei est significatæ, sicut in multis sacræ Scripturæ locis reperitur. Corpus enim Christi quod est in altari et sacramentum est, et res sacramenti, forma vero quæ videtur sacramentum et non res sacramenti.

Item Augustinus super Epistolam ad Corinthios: "Sunt angelici spiritus nobis adesse credendi tunc "maxime cum divinis mancipamur obsequiis;" id est cum ecclesiam ingressi vel lectionibus sacris aurem aut oculum accommodamus, vel psalmodiæ operam damus, vel orationi incumbimus, vel tunc præcipue cum missarum solemnia celebramus. Item Beda in Homilia Pascali: "Nec dubitari licet ubi corporis Dominici et sanguinis "misteria geruntur supernorum civium adesse con-"ventus, qui monumentum quo venerabile corpus posi-"tum fuerat et unde resurgendo abcesserat, tam sedulis "servarunt excubiis. Si enim locum qui venerandum "Christi corpus continebat jam eo vacuum sua fre-"quentabant præsentia, quanto magis ubi præsens est "præsentes existunt."

Adjiciendum etiam illud Augustini Distinctione secunda, capitulo, *Utrum*:[1] quod "nihil a bono magis nihil

---

[1] *Utrum*] Ibid. ch. 72.

"a malo minus perficitur sacerdote; quia non in "merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris "et in virtute Spiritus Sancti. Si enim in merito "sacerdotis esset nequaquam ad Christum pertineret. "Nunc autem sicut ipse est qui baptizat, ita ipse est "qui per Spiritum Sanctum hanc suam efficit carnem "et transfert in sanguinem."

Cap. VII.

De ministris altaris et unde dicatur Missa, et a quo instituta, et qualiter quantaque devotione celebranda sit vel audienda.

Origin of the word *Missa*; ceremonies connected with it.

Admonendi sunt igitur ministri Christi quatinus sicut excellunt ordinis dignitate, ita præcellant vitæ sanctitate, ut plebs eis commissa eorumque disciplinis edocta gratanter eis obediat, et eorum imitatione de die in diem proficiat, a quibus divina sacramenta percipiunt et devotius missarum solemnia audiunt.[1]

Missa autem dicitur, vel quia missa est hostia, unde dicitur, "Ite missa est," id est, sequimini hostiam quæ missa est ad cœlestia tendentes post eam; vel quia missus cœlestis venit ad sacrandum Dominicum corpus, per quem ad altare cœleste defertur hostia; unde et dicitur missa est.

Notandum autem quod missa dupliciter accipitur. Dicitur enim missa hostia, quia semel transmissa est nobis a patre per incarnationem, a nobis patri per crucifixionem; cotidie transmittitur nobis a patre per sanctificationem, a nobis patri per oblationem et hoc ministerio angelorum; juxta illud, "omnipotens Deus "jube hoc perferri per manum sancti angeli tui

[1] *audiunt*] Sic MS.

"in sublime altare tuum." In hac significatione dicitur, "Ite missa est;" quasi diceret missa est a nobis hostia ad patrem, sequamini vestigia ejus. Dicitur etiam missa totum illud officium, quod vulgo *missam* appellare solemus, quia fidelis papa per sacerdotem, quasi mediatorem inter Dominum et homines, preces et oblationes in illo Deo transmittat. Cujus celebrationem Jacobus frater Domini Jerosolimitanus, et Basilius Cæsariensis episcopus instituit, et sancta Romana ecclesia confirmavit, et multa per diversos pontifices addidit et immutavit. Cum enim ab initio cl. Psalmi semper in principio legerentur, propter tædium loco psalmorum introitus et tractus et offertoria de ipsis psalmis instituit; *Kyrie eleison* quoque, et *Gloria in excelsis Deo*, et Alleluia, præfationes, collectas, et *Agnus Dei.* Pontifices alii alia diversis temporibus addiderunt, cum in principio epistola et evangelium tantum cum oratione Dominica legeretur.

Missarum solemnia non nisi in ecclesia consecrata sunt celebranda nisi causa necessitatis; ut in itinere, in expeditione, vel in domo, vel in tentorio, vel etiam sub divo celebrari conceditur, cum tabula consecrata cæterisque ad officium pertinentibus. Si tamen alibi, vel si absque tabula, vel cæteris, vel tabula et cæteris quis celebraret, quæstio est an conficeret. Aiunt quidam referre utrum scienter vel ignoranter hoc fecerit, aliis non referre utrum[1] quominus misterium conficiat. Sed gravissima pœna debet injungi. In navi vero, sive in flumine, sive in mari missa non debet celebrari nisi catechuminorum, scilicet usque post Evangelium. Hoc propter fundendi periculum. Si tamen celebrata fuerit vere corpus Christi et sanguinis conficiuntur.

A sacerdotibus tantum missa celebrari vel sacrificia debent offerri, et hoc exemplo veteris Testamenti, ut

[1] *utrum*] ur̃, MS.

apparet in Levitico. Missam tamen catechuminorum licet diaconibus celebrare, sed non ultra procedere in stola, scilicet et oratio.[1] Quæ consuetudo sit magis approbanda, an eorum sacerdotum qui scilicet epistolam sicut Evangelium legunt, an eorum qui pueros legere faciunt, non diffinio sed consuetudini assentio.

Propria hora missæ tertia est, quia ea hora crucifixus est Dominus, et super apostolos descendit Spiritus Sanctus. Tamen in nativitate Domini celebratur in nocte. In festivitatibus vero, cum fideles accesserint, prima vel secunda hora vel alia hora missa poterit celebrari, ita tamen quod in tertia missa debita non subtrahatur. In quadragesima et in vigiliis sanctorum hora nona. In sabbatis quatuor temporum circa vesperam. In sabbato magno circa noctis initium. Peculiares missæ qualibet hora, scilicet ante tertiam et post tertiam, dummodo non in publico, ne populus a solemnitatibus abstrahatur.

Quæ fieri debent juxta canones loquimur, et maxime in majoribus ecclesiis; consuetudinibus autem non obloquimur. Hoc autem in omnibus ecclesiis observetur, ut si mane missa celebretur tertia prius cantetur. Olim quidem septies aut in die pluries conficiebant. Hodie vero non nisi semel in die licet conficere, nisi forte sicut unam de die celebret missam et aliam pro defunctis, si tamen necessitas exegerit. In nativitate vero Domini tres si collegam non habeat in ecclesia; unam in nocte, quæ designat tempus ante legem; secundum in aurora, quæ tempus sub lege; tertiam in tertia, quæ tempus gratiæ repræsentat.

Hac devotione celebrant episcopi, ut semper secum habeant testes diacones[2] et subdiacones, ut bonum testimonium habeant ab his qui foris sunt. Hanc exhibeant alii presbyteri ut nunquam celebrent sine

[1] *oratio*] So corrected.

[2] *diacones*] So in MS.

responsali. Hanc devotionem sacerdotes omnes exhibeant ut contriti jejuni celebrent, sine velamine, sine baculo. Cum enim episcopus prædicat baculum tenet, cum orat deponere debet, quia mediator ipse Dei, et hominum causam Dei ad populum correctione, causam hominum ad Deum, debet precibus allegare. Si quis tamen pransus celebraret nihilominus conficeret. Nam et Dominus post agnum paschalem hoc sacramentum instituit, et olim ecclesia in cœna Domini post prandia celebravit. Paulus vero ut jejuni conficerent et corpus Christi sumerent primus instituit.

In audiendo vero quilibet hanc reverentiam exhibere debeant ut a mente audiant, nihil aliud quam Deum cogitent, unde "sursum corda, habeamus ad Dominum." Cum legitur Evangelium non sedeant, sed stantes curvi reverenter exaudiant. Post Evangelium offerant qui offerre voluerint. Juxta illud: "Non apparebit in conspectu meo vacuus." Ante benedictoriam manus impositionem egredi non præsumant.

Alleluia, Gloria in excelsis Deo, hymni sunt in missa cantandi, nisi in quadragesima, quoniam nostram miseriam et turbationem Angelicam repræsentamus, et ideo ab hymnis et laudibus abstinemus; præfationibus decem canonicis utimur. In omni missa pro defunctis orare debemus, quorum tamen nomina subticemus.

Cap. VIII.

De sacramento eucharistiæ, forma sacrificandi, et misterio triplici.

Cum missæ tota virtus in eucharistiæ sacramento consistat, rationis ordo postulat, ut postquam de missa egimus de corpore Domini consequenter annectamus. Hoc autem in tribus consistit, in forma sacrificandi, in triplici misterii continentia, in suscipiendi, conservandi, et tractandi reverentia. On the same.

Forma consistit in tribus, scilicet in rebus, in verbis, in personis. In rebus, hoc est ut panis et vinum et aqua et nihil aliud offeratur. Panis est sacramentum carnis propter duo, quia sicut panis corpus reficit et saginat, sic caro Christi animas fideles. Item, sicut panis conficitur ex multis granis, sic corpus Christi ex multis membris, et unitas ecclesiæ ex multis fidelibus. Et debet esse panis triticeus, quia se nullo grano nisi tritici comparavit, dicens: "Nisi granum frumenti," etc. Sed quid si granum hordei vel siliginis vel aliud quodcunque admixtum fuerit, dicemus transubstantiari? nequaquam. Et debet esse azymus, quia Dominus in azymis consecravit. Utrum in alio grano conficiatur quæritur. Utrum quoque Græcorum ecclesia in pane fermentato conficiat quæstio est; credo tamen quod conficiant, sed in alio grano non conficitur.

Vinum sanguinis est sacramentum propter duo, quia sicut vinum lætificat cor hominis, ita sanguis Domini; item sicut vinum conficitur ex multis acinis, sic corpus Christi ex multis membris, et unitas ecclesiæ ex multis fidelibus. Et debet vinum prius exprimi, non enim botrus sacrificari integer debet; propter nimiam tamen penuriam solet pannus vino inebriari et usui reservari in remotissimis a vino regionibus. Sed nec approbabile est hoc nec imitabile, ut de consecratione nec in lacte, nec in cervisia, nec in edone, nec alio liquore conficitur. Utrum de musto non defecato vel aceto quod vinum acre dicitur, vel in clareto, vel in gariofilato, vel aqua vinata confici valeat, quæstio est.

Ecce sub duabus speciebus hoc sacramentum sumitur, ad significandum corporis et animæ redemptionem jam factam et tuitionem præsentem et salutem futuram.

Tribus autem de causis non suscipimus in propria forma propter majus meritum, propter horrorem, et propter gentilium oblationem.

Aquam similiter apponimus propter duo; quia in passione Domini de corpore ipsius fluxerunt sanguis et

aqua. Item quia aqua vino mixta significat populum Christi passione redemptum, aquæ enim multæ populi multi. Si ergo vinum sine aqua offertur sanguis Christi est sine nobis; si aqua sine vino plebs incipit esse sine Christo.

Quæritur si aqua transubstantietur in sanguinem; respondendum diversorum diversa est opinio. Ambrosius videtur velle quod convertatur, dicens vinum cum aqua fit sanguis. Sed dicendum potius aquam absorberi a vino, quia modicum apponi debet, et vinum non aquam transubstantiari.

Forma verborum quam Dominus in cœna tradidit, dicens: "Hoc est corpus meum," "Hic est sanguis "meus," hæc sunt de substantia sacramenti, cætera solemnitatis ad laudandum vel orandum.

Sed quæritur si verbis istis tantum prolatis a presbytero cum intentione consecrandi fiat transubstantiatum. Respondendum ita, quia nec Dominus solemnitates apposuit; vehementer tamen esset puniendus qui ecclesiæ statuta mutaret et contraveniret.

Item quæritur si hæc forma verborum diceretur super multitudinem hostiarum an omnes immutarentur. Respondendum ita, alioquin in pascha non acciperet populus corpus Christi; non tamen præsumat sacerdos plures conficere vel consecrare quam debeant populo sufficere; quod si remanserint, tamen non serventur in crastinum, nisi paucæ pro viatico, sed cum timore a clericis accipientur.

Item quæritur si hoc prolato: "Hoc est corpus "meum," facta sit transubstantio panis in carnem antequam hoc proferatur, "Hic est sanguis meus." Respondendum diversæ sunt opiniones. Quidam aiunt utrumque verbum ad [1] utriusque transubstantiationem necessarium, nec panem transubstantiari in corpus nisi verbis his prolatis, "Hic est sanguis meus," etc., sed

[1] *ad*] ab, MS.

completius utrisque verbis completam esse conversionem; et in hac opinione fuit Manducator. Unde si primo prolato vinum effundatur, vino apposito repetatur. Alii alterum ad alterius transubstantiationem sufficere dicunt. Unde prolatis his verbis, "Hoc est "corpus meum," transubstantiatus est panis in corpus Christi, et est ibi et sanguis et caro, sed non sub specie vini sanguis. Ita tamen hoc vinum dicunt si appositum fuit cum oblata, quia sine utriusque appositione neutrius fit conversio, nec fit sacramentum; quia secundum ordinem Melchisedech, qui optulit simul panem et vinum, non offertur.

Si quæratur qualiter fiat hæc transubstantiatio, quidam dicunt sic substantiam in substantiam transire vel converti, ut hæc fiat illa, nec tamen illa augetur, nec hanc esse illam vere dici posse concedunt. Alii autem sic dicunt, hanc in illam transire vel converti, quia sub illis accidentibus sub quibus erat prius substantia panis et vini post consecrationem est substantia corporis et sanguinis Domini, quibus tamen ipsum corpus non afficitur. Tutius autem esse videtur circa hæc, quæ miraculosa sunt omnia, non adeo ad unguem singula discuti, sed incerta potius Spiritui Sancto relinqui. Et quod ex auctoritatibus certum est profiteri, substantiam scilicet panis et vini in substantiam Dominici corporis et sanguinis converti, modum vero conversionis non erubescendum ignorare fateri' "Melior est enim," ut ait Augustinus,[1] "fidelis igno- "rantia quam temeraria scientia."

Item forma in personis attenditur, nisi enim sacerdos fuerit conficere[2] non poterit, quamvis illa verba memoriter recitaverit.

Quæritur si sacerdos sine vestibus conficere posset, respondendum ita, sed nullatenus est faciendum.

---

[1] *Augustinus*] Sermo cxvii.

[2] *conficere*] p^t ne degradatus conficere ? MS. in marg.

Cap. IX.

De sumendi reverentia, conservandi pariter et tractandi devotione.

Devotion required on receiving it.

Sumendi reverentia hæc est, ut sacerdos qui sacrificavit non ante suscipiat quam pax in invicem offeratur si tempus est offerendi, nec sumat corpus sine sanguine; quotiens offert totiens communicet. Alii si digni sunt sæpe et raro possunt accipere, prout eorum dictaverit conscientia respectu Zachei et centurionis. Nam et manna sapiebat in ore cujusque secundum propriam voluntatem. Non cotidie: ad minus vero ter in anno; Natali, Pascha, Pentecosten, vel saltem semel in Pascha, ut consuetum est nunc. In cœna quoque Domini communicandum demonstrat usus ecclesiæ. Quod si conjugati fuerint ad minus tribus diebus antea ab uxoribus abstineant.

Nullus nisi jejunus accipiat excepto mortis urgentis periculo. Quod enim Dominus post typicum agnum dispensavit, hoc fecit ut sacrificia legis consummata ostenderet, et hoc excellere significaret et memoriæ artius infigeret. Nullus panem intinctum accipiat excepto sacerdote consecrante et excepto infirmo, qui propter ariditatem aliter nequeat deglutire. Et nota quod quamvis viaticum in specie panis pro infirmis servetur, non tamen in specie vini, tum quia cito corrumpitur, tum quia cito effunditur, tum etiam quia sub una specie utrumque accipitur.

Indigni non nullatenus accedant. Alioquin judicium sibi manducant et bibunt, sed ad pœnitentiam moneantur ut ad correctionem digni valeant pervenire.

Sed quid si importune accesserint? Respondeo si notorium est crimen ejiciantur ut canis immundus; si occultum quod tamen sacerdos noverit non prohibeat,

exactorem autem moneat. Aiunt tamen quidam referre utrum valeat crimen probare vel non.

Sed quid si dederit, dicemus ipsum non membrum Christi cum comedat carnem Christi? Respondeo, duo sunt modi manducandi; sacramentaliter, quo boni et mali manducant; spiritualiter, quo soli boni; et iste solus facit membrum, de quo dicitur: "Nisi manduca-"veritis carnem Filii hominis," etc., id est, nisi fueritis de unitate ecclesiæ.

Sed numquid dicemus a brutis sumi sacramentaliter? Respondeo, diversi diversa dicunt. Aiunt enim quidam accidentia tantum sumi, alii nihil, alii substantiam panis iterum sub speciem suam miraculose reductam, quia circa hujus sacramenti tenorem cuncta miraculose proveniunt. Parisiensis autem episcopus Mauricius et Manducator dicebant a mure corpus Domini sumi, sicut a Juda sumptum est, et dente maledico contritum. Exemplum etiam ad hoc probandum inducunt de presbytero, qui nostris in Gallia diebus hostias consecratas, quæ die Paschali communioni supererant in corporalibus per incuriam involutas, et sic super altare relictas, mane murium accessu cum ipsis corporalibus laceratis et sanguine tinctis sanguinolentas invenit.

Sed cum sumitur sive a bono sive a malo, numquid dicemus quod dentibus teratur et per partes frangatur? Respondeo cum Augustino, et quidem in sacramento sic fit. Quod Berengarius confitetur in veritate frangi sic intelligit; id est, in veritate sub fractis partibus accipi.[1] Dicunt ergo quidam quod in specie tantum fit fractio.

De speciebus vero sapore et pondere an sint in subjecto quæritur. Alii dicunt esse in forma, alii in aere. Augustinus ait esse sine subjecto, sed hæc omnia præter naturam. De priore namque substantia quædam rema-

---

[1] *accipi*] Dec. III. De Cons. ib. ch. 42.

nent, scilicet color, sapor, forma, pondus, quæ prioris substantiæ accidentia fuerunt; quæ nec corpus Christi afficiunt, nec in eo fundantur. Si vero quæratur ubi fundantur, dicemus cum Augustino: "Potius sine "subjecto esse quam in subjecto."[1]

Conservandi reverentia hæc est, ut hoc sacramento suscepto non statim ad cibos alios accedamus, et accedentes a voracitate, ebrietate et similibus caveamus. Si qui enim vomuerit pro diversitate causarum et personarum acriter punietur.

In quæstione tamen est quid evomat, utrum sacramentum tantum an etiam corpus Christi? Nam in quæstione est utrum descendat in stomachum, et inde corpus reficiatur, an species in lingua liquefacta descendat, corpus vero cœlestia petat, et ita non sit usquequaque. Verum quod dicitur, "omne quod intrat in os "in ventrem vadit." Huic autem sententiæ seniores assentiunt, dicentes quod sive in lingua, sive sub gutture potius fiat liquefactio, in stomachum non descendit, sed ad animæ statim non corporis transit refectionem. Sed sive descendat species tantum, sive utrumque, superest alia quæstio utrum scilicet ex tali cibo tantum posset corpus diutius sustentari et ex tali calice inebriari. Cujus solutionem infra invenies.

Tractandi reverentia hæc est, ut vel sacerdotes vel quicunque mundas ex puro scilicet farinæ flore oblatas faciant, hostias factas conservent, ut nihil habeant impuritatis. Similiter in vino et aqua. Sanctificatæ diligentissime custodiantur. Si reservari oportet vel pro Parasceve vel pro viatico cum magna diligentia reserventur, quod si mus inde comederit, vel si de sanguine stillaverit, pro qualitate facti negligens punietur, ut supra. Nihil ad communem

---

[1] *subjecto*] Not apparently from St. Augustine, but a later inference from his writings.

mensam apponatur. Nunquam extraneo cujus vita nescitur tribuatur; nunquam magis vel malis aut histrionibus nisi post conversionem sacra misteria committantur; nunquam sacerdotes nisi per se ista sacramenta ministrent aut alicui tradant ad deferendum, nisi necessitas aliter suadeat, ut dictum est supra.

Nota quod in primitiva ecclesia omnes omni die communicabant, sed quia nonnulli accedebant indigni osculum pacis postmodum fuit pro eucharistia institutum. Ideoque in omni missa pax debet in ecclesia dari, excepta missa mortuorum. Cum enim duplex sit pax in tempore a leone et dracone, vel ab hominibus et immundis spiritibus, nos utraque indigemus; mortui neutra. Requiescunt enim a laboribus, et in illa die pereunt omnes cogitationes eorum. Vel cum nos simus in vita ipsi vero in septima ætate, non est nobis communicatio cum eis.

Omnium autem istorum quæ in hoc capitulo et priori diximus auctoritates et probationes in Decretis haberi poterunt, præcipue vero in Distinctionibus et Consecrationibus, quæ tamen quia longum esset et compendium nostrum impediret non sunt apposita.

Ex præmissis itaque patet quod non in minori reverentia et timore, illud quod sub specie panis et vini videtis, post verborum illorum quibus fit conversio prolationem habere debetis, quam si corpus Christi sub ea qua in cruce pependit specie præ oculis et manibus haberetis; nec propter notas illas quæ oculis se offerunt species vel propter usum cotidianum, quia vobis sacerdotibus qui cotidie celebratis quasi Pascha cotidianum lucescere videtur, tantum lucescat sacramentum, sed semper verum illud corpus quod sub specie aliena nunc videtis quasi sub propria specie reverentissimum mentis oculo teneatis.

Unde et exemplum de Mauritio Parisiensi episcopo hic proponere dignum duxi; cui cum extremis agenti canonici de Sancto Victore, ubi corpus ejus quiescit, pro

corpore Dominico quod desiderabat, quia tertio die ante illud acceperat, et etiam pro debilitate ipsius nimia ei dare vererentur, hostiam communem obtulissent, ipse a thoro se in sessionem erigens cum illam respexisset: "Vere delusores estis, nec tales vos esse credebam; non "hoc enim sed ipsam Domini mei Jesu Christi præsen-"tiam peto. Volo enim quid Christus assit in propria "persona." Quo dicto stupefacti illi et conterriti verum corpus Christi, scilicet hostiam consecratam ei detulerunt. Quam cum sibi oblatam intueretur se statim a strato dejiciens et in cubitos ac genua se prosternens, "Hoc est," inquit, "hoc re vera est quod desidero, in "quo mihi totam spem salutis pono." "Hoc est," inquit, "quod semper concupivit anima mea." Et sic illud devotissime amplectens et osculans, quoniam ex nimia debilitate sumere non poterat eodem die requievit in Domino. Aut igitur verum Christi corpus oculis corporeis ab imaginario mentis ejusdem, aliquibus id exigentibus quæ præcesserant bonis, datum est ei tunc discernere, aut potius internæ visionis contemplatione id ei spiritualiter est revelatum.

Notandum hic etiam tantæ dignitatis eucharistiam esse, quod ab indignis et præcipue incredulis plerumque sumi non possit. Vidimus in urbe Parisiensi virum de Anglia oriundum liberalibus artibus affatim eruditum, qui magister Richardus Albericanus nuncupative dicebatur, de sententia enim illa multos habens auditores principaliter in urbe legebat. Speculum autem religionis ut videbatur et bonæ moralitatis hic erat in clero, jejuniis et vigiliis, abstinentiis multis et orationum instantiis corpus affligens, seque in eleemosinarum largitionibus totum exhauriens. Hic tamen cum morbo lethali correptus decubuisset oblatum ei corpus Dominicum sumere non potuit. Quinimmo vultum etiam invitus avertit, dicens hoc ei digno Dei judicio contigisse, quia primam hujus articuli fidem nunquam habere prævaluit. Et sic absque viatico carnis uni-

versæ viam ingressus, et utinam bonam, rebus humanis exemptus est.

Item exemplum de Urbano Papa tertio ab Alexandro tertio, qui de archiepiscopo Mediolanensi in apostolatum sumptus, vir eloquens, ecclesiastici rigoris atque justitiæ zelum habens, cum in mortis articulo decubuisset, sedit quasi ad exequias ejus mulier, sicut fama ferebat, instinctu dæmonum, præstolans eripere viaticum de ore ipsius quod assumptum non transmiserat, vel debilitate nimia vel de causa nobis incognita.

Item exemplum de Gereberto, qui papa creatus quotiens celebrando corpus Christi sumere debuerat, illud in perula quadam a collo dependente clam deponebat. Quo tandem per confessionem ejusdem comperto, statutum est in ecclesia Romana ut summi pontifices se hora communionis versus populum vertant. De hoc Gereberto legitur quod pœnitentiam egerit, et membra singula quibus se diabolo dederat ac devoverat sibi vivens etiam amputari fecerit. Dicitur etiam quod tumba ipsius marmorea contra imminentem papæ interitum guttas aquæ grandes desudat.

Cap. X.

De ornamentis altaris aliisque ad obsequia divina necessariis.

Ornaments for the altar.

Altaris autem ornamenta ubi eucharistia sacra conficitur hæc esse debent: lintheamina pulchra quatuor, quibus tegatur a superiori, sicut ex illo capitulo supra posito patet: *Si per negligentiam*, Ubi dicitur, "si "super lintheum et ad aliud stilla pervenerit si usque "ad tertium, si usque ad quartum." Quatuor igitur esse debent, vel ad minus tria, et tabula præfixa decens vel saltem loco tabulæ pallium honestum, altare portabile, cui lapis firmiter infixus tantæ quantitatis

ut pedem calicis et pateram ample contineat. Corporalia vero de sindone munda et delicata, quæ nemini ad abluendum nisi diaconis vel subdiaconis et intra sacraria tradantur, sicut De Consecrationibus Distinctione prima. Vestimenta ecclesiæ quibus Domino ministratur et sacrata debent esse et honesta. Quibus in aliis usibus non debent frui quam ecclesiasticis et Deo dignis officiis; quæ neque ab aliis debent contingi aut offerri nisi a sacratis hominibus, ne ultio quæ Baltasar regem percussit super hoc transgredientes veniat, et corruere faciat eos ad ima. Item Distinctione eadem ex decreto Clementis capitulo *Nemo*:[1] "Pallas ecclesiæ et vela quæ in sacrario sunt, si sordi-" "data fuerint, ac ministeria, diaconi cum humilibus" "ministris intra sacrarium, et velamina dominicæ" "mensæ, abluant, ne forte pulvis Dominici corporis" "male decidat. Sindonem vero non foris abluant, et" "erit hoc non operanti peccatum." Corporalia igitur tantum ministris vel saltem monialibus et sacris atque honestis mulieribus ecclesiæ limina devote terentibus, lintheamina vero et pallæ saltem honestis mulieribus hujuscemodi et non inter vestes communes abluenda tradantur. Vas etiam in quo lavantur sicut et baptisterii nullis aliis usibus deputetur, sicut eadem Distinctione, cap. *Nemo*, in hunc modum; "sane pelvis" "nova comparetur et præter hoc nihil aliud tangat." Sed nec ipsa pelvis velis apponatur lavandis nisi quæ ad altaris Dominici cultum pertinent. Pallæ in alia pelvi laventur, et in alia vela januarum. Item capitulo Clementis præcedente, "altaris palla, cathedra, cande-" "labrum et velum, si fuerint vetustate consumpta," "incendio dentur; quoniam non licet ea quæ in" "sacrario fuerint male tractari; sed incendio universa" "tradantur. Cineres vero eorum in baptisterio infe-

---

[1] *Nemo*] Sc. ch. 40.

"rantur, ubi nullus transitum habeat; aut in pariete, "aut in fossis pavimentorum jactentur, ne introeuntium "pedibus coinquinentur."

Multo fortius ergo de cruce antiquata et imaginibus hoc faciendum.

Calix autem aureus sit vel argenteus, vel si pauperrima sit ecclesia saltem stagneus integer et purus. In pixide vero pulchra et honesta, ubi vasa magis preciosa non suppetunt, hostiæ sacræ reponantur. Piscina quoque decenter secus dextrum altaris cornu ad recentationes vel recincerationes demittendas inseratur.

Hæc autem omnia in pauperioribus etiam ecclesiis facile erit clericis invenire, si solum a superfluitatibus in cibis et potibus, equitaturis, et tam propriis quam familiæ suæ vestibus, temperare voluerint. Porro sicut ait beatus Bernardus:[1] "Hodie magis nitent clericorum "calcaria quam altaria, pluris emuntur concubinarum "pallia quam ecclesiarum palla." Et in libro ejusdem De Consideratione,[2] ubi in clericos hujusmodi similiter invehitur, dicens: "Milites habitu, clerici quæstu, actu "neutri, quia nec evangelizant ut isti, nec militant "ut illi; in quo igitur ordine resurgent? timeo ne in "ordine ubi nullus est ordo." Huic etiam Origenes[3] consonare videtur super illud Numeri: "Homo secun-"dum ordinem suum incedat," &c. "Hæc lectio docet "qualiter ab his, qui Deo sunt mancipati nec implicant "se sæcularibus negotiis ordo incedentium, in castris "componatur. Paulus quoque dicit: 'Omnia ornate "'fiant et secundum ordinem.' Unus ergo est Dei "spiritus, qui et in Moyse et in Paulo loquitur. "Secundum ordinem Moyses incedi jubet in castris, et "Paulus in ecclesia secundum ordinem omnia fieri.

---

[1] *Bernardus*] In Cant. Serm. 33.

[2] *De Consideratione*] iii. 5. Not *ad verbum*.

[3] *Origenes*] In Num. Hom. 2. Not *ad verbum*.

" Et Moyses, qui legi ministrabat, in castris custodiri " ordinem jubet. Paulus vero evangelii minister non " solum in actibus sed etiam in habitu ordinatum vult " esse Christianum, dicens ad Hebræos: 'Mulieres simi- " 'liter in habitu ordinato.' Unde arbitror quod non " solum in officiis et in habitu servari ordinem voluit, " sed significavit etiam aliquem ordinem in anima, de " quo dicitur, quod unusquisque secundum ordinem suum " incedere debeat, qui præcipue ex operum fructibus ju- " dicatur,[1] nec minus ex magnificentia sensuum. Sæpe " enim accidit ut qui humilem sensum gerit, et terrena " sapit, excelsum sacerdotii gradum vel cathedram doc- " toris obsideat, et qui spiritualis est et a terrenis tam " liber ut omnia examinare possit, et a nemine judicari, " inferioris ministerii ordinem teneat aut[2] in plebis " multitudine relinquatur; sed hoc est legis et evangelii " statuta contemnere, nihil secundum ordinem gerere." Debemus igitur si fidem trinitatis et resurrectionis firmiter tenemus, quoniam per sacramentum altaris spiritum pascimus et animæ pabulum comparamus, resecatis vel ex parte superfluis illis corporis et temporis, per ornamenta priora et alimenta decenter et digne sumpta et exhibita, ad æternitatis gloriam aspirare. Vel etiam si ex toto corporei, quod absit, essemus et terreni, nullam prorsus de spiritibus curam habentes, tamen ecclesias et altaria de quibus tanto tempore viximus et vivimus, totosque corporis ac temporis usus sustentamus, nisi ingratissimi esse velimus, debito teneremur honore venerari.

Libris etiam qui ad obsequia divina necessarii sunt, quibus et quot satis est notum ecclesiæ singulæ munitæ sint; qui et post clericorum decessum non filiis aut filiabus, non nepotibus aut neptibus, sed ecclesiis

---

[1] *judicatur*] Over "judicatur" is written, in a similar hand, *vel in*, *i.e.* *indicatur*; the true reading in Origen.

[2] *aut*] aud, MS.

de quarum bonis vel facti vel comparati sunt relinquantur. Si tamen duo forte vel tria librorum paria in una ecclesia reperta fuerint, meliores libri penes ecclesiam resideant, de aliis vero clericus decedens liberam habeat disponendi facultatem. Istud autem quoniam in synodis episcoporum provincialibus statutum est, et rationi valde consonum, officiales et decani in capitulo ut observetur publice præcipiant, et postmodum quod teneatur districte procurent. Sacerdotibus etiam quos testamentis aliorum interesse contigerit, ut ipsos super his sæpe præmoneant, nec aliter fieri consentiant, in vi obedientiæ firmiter injungatur. Illud etiam adjiciendum, quod si libri forte, vel nulli vel pauci, et non idonei reperti fuerint, vel si ecclesia discooperta, et præcipue presbyterium inventum fuerit, de bonis clerici decedentis vel potius ecclesiæ bonis primum, unde hæc parari et reparari congrue possint, provideatur. Indignum est enim ut ecclesias illas, de quibus cuncta vitæ necessaria tanto usque ad luxum etiam tempore suscepimus, nudas in obitu, non ornatas, non opertas, tanquam filii ingrati debito matrem honore non dignantes, cum ordinis nostri scandalo gravi et animarum quoque periculo grandi, relinquamus.

Quod autem de libris diximus hoc et de aliis ornatibus qui sacramentis ecclesiasticis necessarii fore noscuntur intelligatur.

Cap. XI.

De exemplis fidem astruentibus.

Religious experiences in proof of the same.

Exempla igitur vera et eximia quæ ad fidem hanc astruendam faciunt hic quædam apponere dignum duxi. Super hostiis itaque in verborum illorum prolatione non solum interius, verum etiam exterius, ad validiorem fidei fundationem, in carnem visibilem, interdum in agni speciem inter manus conficientis, interdum in

frusta cruenta conversis, quia tam nota sunt ista totque locis et totiens divinitus ostensa: Sicut Romæ ad orationem beati Gregorii in articulum digiti humani, muliere, quæ hostias ex farina formaverat manu ipsius die Paschali communicanda subridente, causamque sancto requirenti incredulitatem assignante: Et sicut apud Ferarium in Italia, his nostris diebus, hostia in die Paschæ in portiunculam carnis conversa fuit: Ad quod episcopo loci illius vocato, et sermone ab ipso facto, cives urbis illius, quæ fere omnes Paterini fuerant, et male de corpore Christi sentiebant, ad veritatem sunt reversi: Et in Francia apud Carnotum hostia in carnem similem hostiæ cum impressione conversa: Et Rothomagi apud Sanctum Gervasium hostia in frustum carnis et vino in sanguinem visibiliter conversis:—quoniam aliorum hæc scriptis sunt declarata, acta quidem agere et scripta scribere superfluum reputavi.

Uno tamen exemplo, quod inter antiqua eximium reputo, de beato Basilio Cæsariensi archiepiscopo, non hic incommode præscripto, et verbis eisdem quibus scriptum est in vita ipsius recitato. Divina quippe misteria illo agente, Hebræus quidam se sicut Christianum populo commiscuit, quid offeretur in ministerium et qualiter explorare volens, viditque infantem partiri in manibus Basilii; et communicantibus omnibus venit et ipse, dataque est ei pars vere caro facta. Inde accessit ad calicem sanguine repletum, ac vere est; et ipsius factus particeps, atque de utrisque servans reliquias, abiensque in domum suam, ostendit uxori suæ ad confirmationem dictorum, et narravit quæ propriis oculis viderat. Credens ergo quia vere horribile et admirabile est Christianorum misterium, in crastino venit ad Basilium, postulans se sine dilatione accipere quod in Christo est signaculum. Basilius autem sanctus non differens, sed consuetam eucharistiam volenti omnes salvare offerens, baptizavit eum cum omni domo sua, credentem in Dominum Jesum Christum.

In Francorum itaque regno, urbe videlicet Atrabatensi, quæ comitatus Flandriæ caput esse solet, die quodam Paschali, matrona quædam hostiam consecratam quasi infirmo deferendam, sibi per sacerdotis incuriam incaute traditam, in capite pepli cujusdam serici nodatam in cista reposuit. Et cum plurimo ibidem tempore jam oblivioni penitus data fuisset, nocte quadam mulier evigilans vidit cistam eandem lumine magno circumfusam, quod exterrita statim marito suo manifestavit. Idem nocte sequente viderunt, idem et tertia. Tandem autem mulier super hoc eventu anxia plurimum existens et perterrita, hostiam ibidem repositam ad memoriam revocavit. Et mane statim cum marito cistam aperiens, revolutis omnibus, tandem peplum invenit et nodum ubi hostia fuerat quasi sanguine recenti cruentatum. Quod continue sacerdoti suo cum magno terrore et lacrimis ostendentes, cum honore debito et processione illud ad ecclesiam detulerunt, apertoque a sacerdote nodo coram omnibus, inventa est hostia quasi per medium carne existente cruenta, altera medietate sub specie panis permanente, literis quoque hostiæ impressis, ad miraculi majoris et evidentioris ostensionem, tam in carne quam in panis specie legibiliter extantibus. Hoc igitur audito non urbis illius sed etiam vicinarum tam urbium quam vicorum concursus populorum, qui circa hunc articulum, scilicet de corpore Christi vel hæsitaverant vel penitus exorbitaverant, factus est magnus, qui oculis intuentes et manibus contrectantes, virtutes etiam et signa videntes multa quæ Deus ibidem eodem operari tempore dignatus est, ad fidei certitudinem viamque veram, quam reliquerant, sunt reversi.

Deus itaque qui in omnibus operibus suis magnus est, et merito magnificandus in duobus, hic præcipue se magnificum ostendit. Quod in illis mundi partibus in quibus heretici illi nostri temporis, qui Patari seu Catari dicuntur, et circa hunc præcipue articulum,

scilicet de corpore Christi conficiendo, enormius errare noscuntur, scilicet in Flandriæ finibus, magis abundant, hoc declaravit. Et quod a Deo manifesta veritate, cui nec etiam ab hostibus fidei contradici poterat, specie scilicet carnis cruentæ et tamen literatæ ex una parte, et specie panis ex altera parte literati similiter ut ante, sibi immediate et continue sed miraculose cohærentibus, et his qui errabant ut in viam possent redire justitiæ, veritatis suæ lumen ostendit, et his qui Christiana veritate censebantur et illa respuere dedit quæ huic inimica sunt nomini, et ea quæ sunt apta sectari. Factum est itaque magnum gaudium in illa civitate.

Contigit etiam, ut infra octo dies postquam id acciderat, per locum eundem transirem, urbe adhuc recenti miraculo plaudente pariter et fervente. Et cum rem gestam devote rimarer atque scrutarer, diligentiusque cuncta inquirerem atque notarem, qui antea in hoc articulo Deo dante firmus extiteram, oculatæ fidei certitudine quam vel ab aliis didici vel perpendere potui, firmior quidem atque fidelior effectus sum.

Accidit etiam ut crebrescentibus ibidem miraculis, et multiplicatis ex devotione fidelium oblationibus, episcopus urbis ejusdem hostiam illam ad cathedralem ecclesiam deferri fecisset et honorifice reponi. Unde et epistolam Papæ Alexandri III., cujus hoc tempore contigerat ad querimoniam canonici personæ, scilicet ecclesiæ prædictæ, super restitutione facienda judicibus de legatis transmissam, legimus, et inter alias ejusdem papæ decretales scriptam, satis et vidimus et habuimus. Epistolam autem ipsi episcopo super hoc missam, quia compendiosior esse videbatur ad validiorem veritatis assertionem, et hic apponere dignum duxi.

" Plene nobis innotuit ex tuarum continentia literarum, " quod cum hostia quædam sacrata in archa cujusdam " mulieris parochianæ tuæ inclusa fuisset, virtute Domini " faciente pars fere media in corpus Christi manifeste

" conversa est ita ut caro videretur. Cum autem hostia " ipsa a parochiali ecclesia, quam scilicet ecclesiæ tuæ " canonicus possidet, a te et per canonicum ecclesiæ " tuæ ad ipsam ecclesiam translata sit, idem canonicus " oblationes quæ obtentu illius corporis Christi eidem " ecclesiæ proveniunt instanter requirit, quas in repa- " ratione ecclesiæ fideliter sicut asseris erogasti; licet " autem eidem canonico petas silentium imponi, et " nos libenter in eo quod secundum Deum possumus " petitiones tuas volumus admittere, petitioni tuæ " tamen super hoc non possumus adhibere favorem; " sed venerabilibus fratribus nostris Ambianensi et " Silvanectensi episcopis, quibus causam ipsam olim " commiseramus, dedimus in mandatis ut præfatum " canonicum moneant a petitione ipsarum desistere, et " eas in reparationem præscriptæ ecclesiæ erogari per- " mittat. Si vero eum ad hoc inducere non poterunt " eidem causæ debitum finem imponant. Credimus " enim firmiter et speramus quod sub examine ipsorum " eadem causa debitum sit finem sortitura."

Nostris quoque diebus in Alemaniæ partibus accidit quendam eucharistiam sibi datam, vel fidei defectu vel diffidentia, in arbore quadam hortus sui concava reposuisse. Qui cum aliquanto temporis elapso pauper plurimum et inops, rebus quibus abundaverat per infortunia perditis, subito factus fuisset, causas infelicitatis suæ secum excogitans, tandem ad se reversus depositum adiit, veniensque ad arboris concavitatem et introspiciens invenit ibidem apum examen tanquam in alveario mellificasse. Ascitoque ad hoc spectaculum presbytero suo, fractis favorum crustulis et extractis, cum ad interiora transpenetrasset, invenit tanquam in medio operis congesti ecclesiam ceream, nulla tamen omnino mellis gutta perfusam, turrem habentem et tintinnabula, altare quoque et calicem desuper cum corporalibus et patena, tantum quoque thesaurum

minus ante discrete[1] reconditum, quam pro loci natura honestius poterat, non solum apicularum officio, sed etiam angelorum ministerio, Deo auctore, in calice repositum. Pie nimirum credi potest quod Dominus in hoc articulo per angelos, angeli vero per apicula operati sunt. Hæc itaque fabrica tam favorabilis, continens videlicet et contentum, episcopo et diocesiano, ab episcopo vero archiepiscopo, ab archiepiscopo autem imperatori, ab imperatore vero, pro tantæ novitatis ostento, summo pontifici est præsentata.

Cap. XII.

Quod presbyteri parochianos de forma baptizandi si necessitas ingruerit instruere debent, etiam quod locutionis vitium non obest intentione et forma manente.

Patet igitur ex præmissis eucharistiæ sacræ quanta sit excellentia. Patet etiam quod si corpus Christi conficere, sic et fidelibus illud ministrare, sicut et baptizare et extremam inunctionem dare, soli ex officio competit sacerdoti; ex necessitate tamen quæ legem non habet possunt hæc tria, jussu sacerdotum, ut dictum est, ab aliis impleri. Unde cautela videtur ut presbyteri parochiales dominicis diebus de forma baptizandi cum necessitas ingruerit plebem instruant, ut si remoti forte ab ecclesia et sacerdote fuerint, et puerum in extremis periclitari viderint, hæc verba ter immergendo dicant: "Baptizo te in nomine Patris et Filii et "Spiritus Sancti," vel Latina vel barbara; dum tamen hæc exprimatur sententia sive Latinis verbis, licet corruptis, sive propria lingua, nihil refert. Et si ita

How baptism is to be administered, and by whom.

---

[1] Over the *d* in "discrete" is written in a different hand the word "in."

actum est, et puer forte convaluerit, non est iterandum, sed tantum quod deerat de inunctionibus a sacerdote supplendum. Sin autem aliquod istorum verborum defuerit, ut si dixerit in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, verbo prætermisso, scilicet *baptizo*, et immergat, nihil actum est, quia nec oratione imperfecta enunciatur nec forma baptizandi servatur. Ideoque debet sacerdos quotiens puer in tali articulo a laico, seu viro seu muliere, baptizatus fuisse dicatur, quia etiam mulier id casu urgente, quia et mater ipsa et pater ne pereat anima facere poterit, diligenter de modo baptizandi inquirere; et si formam inveniat integram quibuscumque verbis seu Latinis corruptis seu barbaris, non iteretur, alioquin autem totum de novo faciendum. De corruptione namque verborum minime curandum, dummodo formam integram servaverit et id agere intendit. Quoniam, ut ait Augustinus de quodam, qui in hunc modum dicebat: "In nomine patria et filia "et spiritus sancta," nec aliter sciebat; "quia non minus "est exauditus. Superat enim precis vitium precantis "affectus." Unde Zacharias[1] Bonifacio scribit: "Retule-"runt mihi nuntii tui, quod fuerit sacerdos in eadem "provincia qui Latinam linguam penitus ignorabat, "et dum baptizaret nescius Latini eloquii linguam "infringens, diceret, 'In nomine patria et filia et "'spiritus sancta;' et propter hoc considerasti re-"baptizare. Sed si ille qui baptizavit non errorem "introducens vel heresim, sed pro sola ignorantia "Romanæ locutionis infringendo linguam baptizans dix-"isset, non possumus consentire ut denuo baptizentur."

Præterea sciendum est, quod illi de quibus nulla extant indicia inter propinquos vel clericos vel vicinos, quibus baptizati fuisse doceantur, agendum est ut renascantur ne pereant. In quibus quod non ostendi-

[1] *Zacharias*] Dec. III. pars, De Consecr. d. 4. ch. 36.

tur gestum non sinit ut videatur iteratum. Conferendum igitur eis videtur quod collatum esse nescitur, quia non temeritas intervenit præsumptionis ubi est diligentia pietatis.

Notandum etiam quod ex fine capituli istius habetur aperte, quia si de sacramento baptismi vel confirmationis seu etiam dedicationis incertum fuerit, vel dubium an fuerit collatum, proculdubio est conferendum.

Cap. XIII.

De patrinis ad quid ex sponsione teneantur et responsione.

De patrinis quoque sciendum qui pro parvulis baptizandis de sacramento suscipiendo atque credendo spondent pariter et respondent, quia diligentiam circa adultos adhibere debent, ut symbolum et Dominicam orationem addiscendo, fidem quoque quam pro his spoponderant firmiter teneant. Unde Augustinus: [1] "Hac "autem sponsione patrini parvulus, pro quo fit, tene-"bitur non sponsor." Si tamen ut cautio impleatur quantum in se est operam dederit, quia exigitur a patrino diligens circa eum pro quo spoponderat, ut credendo cautionem adimpleat, sollicitudo. Unde et ad majorem cautelam publice in ecclesiis patrini a presbyteris super his etiam sunt instruendi.

Of godfathers and godmothers, and the spiritual relationship which they incur.

Similiter et tam patrini quam parentes ne confirmatio quæ sacramentum est necessitas, in quo et gratia Spiritus datur, et periculose ex negligentia damnabiliter autem ex contemptu omittitur, ne differatur sunt admonendi. Sæpe nimirum quod differtur aufertur.

---

[1] *Augustinus*] Not apparently in St. Augustine.

Et qui hoc beneficium in puerilibus annis non obtinent, adulti postmodum vel occupationibus vel oblivione non assequuntur.

Quoniam autem inter patrinos, eundem puerum de sacro fonte levantes, compaternitas contrahitur, publice per parochias ad cautelam prohibeatur, ne sponsus et sponsa simul eundem puerum levare præsumant, scientes pro certo, quia si hoc fecerint, carnaliter de cætero convenire non poterunt. Propter quod periculum vitandum, de his qui jam contraxerant, et alia quoque de contrahendis matrimoniis impedimenta vitanda, statutum est, ut synodis, et vos in capitulis vestris et ecclesiis publice recitando, prohibeatis ne ad puerum de fonte levandum, si masculus fuerit, plures quam duo viri et mulier, si fœmina duæ mulieres et vir unus accedant. Si vero multi forte propter honorem parentum, ut fieri solet, et pueri favorem, ad baptisterium concurrerint, alii non patrini sint, sed testes tantum ; nec manus apponant sed animum. Si quis autem patrinorum aliquid puero dare voluerit non prohibeatur.

Nullus autem presbyterorum propter baptisma quicquam exigere præsumat vel accipere, sicut nec propter exequias aut sepulturam, vel extremam unctionem aut aliud sacramentum, sicut etiam nec propter desponsationem. Si quid tamen sponte in his, et non propter hoc offeratur, sumi non prohibetur; summopere tamen nequid in fraudem legis fiat caveatur.

Denuntiationes autem legitimæ tribus dominicis antequam matrimonium inter aliquos contrahatur fieri non omittantur ; et si quis denuntiationem audiens in contrahendum obloqui noluerit, in contractum postea matrimonium loqui volens non audiatur.

Cap. XIV.

Quod spiritualis filia sacerdotis est ad quam nec accidere potest quæ confitetur sua peccata.

Relationship between confessor and confessed.

Notandum hic etiam quod spirituales filii nostri sunt quos de sacro fonte levamus et in cathezizatione seu confirmatione tenemus, vel quos trinæ mersionis vocabulo sacro baptizmate tingimus, sic dicitur spiritualis filia sacerdotis quæ ei confitetur sua peccata. Unde Symmachus[1] papa: "Omnes quos in pœnitentia "suscepimus ita nostri spirituales sunt filii, ut ipsi "quos vel nobis suscipientibus vel sub trinæ mersionis "vocabulo mergentibus unda baptismi regeneravit." Sylvester etiam admonet ut ad suam pœnitentialem nullus sacerdos accedat, quia scriptum est:[2] "Omnes "quos in pœnitentia accepimus, ita filii nostri sunt "ut suscepti in baptismo;" quorum omnium flagitiosa est commixtio.

Cap. XV.

Quod etiam confessionem in necessitate laico accipere licet, et quid confert sacerdotis absolutio, et quid prosit confessio.

Under what circumstances laymen may receive confession.

Sciendum etiam quod sicut tria prædicta quæ solis ex officio competunt sacerdotibus, etiam laicis in necessitate licet explere, sic et quartum, scilicet confessionem accipere. Unde Augustinus:[3] "Tanta vis con-

---

[1] *Symmachus*] Dec. II. pars, c. 30. q. 1.

[2] *scriptum est*] Ibid.

[3] *Augustinus*] Quoted by P. Lombard from the spurious treatise, *De Vera et F. Pœnitentia.* See also Dec. II. pars, q. 3, ch. 88.

"fessionis est, ut si deest sacerdos confiteatur prox-"imo. Sæpe enim contingit quod pœnitens non potest "verecundari coram sacerdote, quem desideranti nec "tempus nec locus offert. Et si ille cui confitebitur "potestatem solvendi non habeat, fit tamen dignus "venia ex sacerdotis desiderio qui crimen confitetur "socio. Mundati enim sunt leprosi, dum ibant osten-"dere se sacerdotibus, antequam ad eos pervenirent. "Unde patet Deum ad cor respicere, dum ex necessitate "prohibentur ad sacerdotes pervenire." "Sæpe quidem "quærunt eos sani et læti, sed dum quærunt ante-"quam perveniant moriuntur. Sed misericordia Dei "ubique est, quia et justis parcere novit, etsi non "tam cito sicut si solverentur a sacerdote."

Item Jacobus in Epistola[1] canonica: "Confitemini "alterutrum peccata vestra;" super quod expositor: "Hoc intelligendum de venialibus, quæ socio satis est "confiteri, in quibus ipsa confessio et erubescentia "pro absolutione sufficiunt; sicut et in generali con-"fessione remittuntur venialia et etiam oblivioni tra-"dita criminalia. Sed quid si copiam sacerdotis habere "quis nequit, confitebitur socio criminalia? Consulat "conscientiam si sufficienter contritus fuerit et com-"punctus non oblata,[2] quia per se sola contritio sufficere "posset si non esset cui confiteretur." Unde et Bedam[3] super hoc audi, qui inter confessionem venialium et mortalium distinguit super illum locum: "'Confitemini alterutrum peccata vestra,' ait enim, co-"æqualibus cotidiana et levia, graviora vero sacerdoti "pandamus, et quanto jusserit tempore purgare cure-"mus, quia sine confessione emendationis peccata

---

[1] *Jacobus, &c.*] V. 16. For the whole substance of this chapter Giraldus is indebted to Sent. iv. Dist. 17. See also Dec. II. pars, q. 3, ch. 87.

[2] oblata] in MS., *obē.*

[3] *Bedam*] Ibid.

"nequeunt dimitti. Sed et graviora coæqualibus "pandenda sunt cum deest sacerdos et urget periculum. "Venialia vero etiam sacerdotis oblata copia; licet "confiteri coæquali et sufficit, ut quibusdam placet, si "tamen ex contemptu non prætermittatur sacerdos. "Tutius tamen est et perfectius utriusque generis pec-"cata sacerdotibus pandere, et consilium medicinæ ab "eis quærere quibus concessa est potestas ligandi et "solvendi.

Qualiter autem solvat sacerdos et qualiter Deus, Augustinus[1] super Johannem declarat, dicens: "Hoc "sane dicere ac sentire possumus, quod solus Deus "dimittit peccata et retinet; et tamen ecclesiæ con-"tulit potestatem ligandi et solvendi, sed aliter ipse "solvit vel ligat, aliter ecclesia. Ipse enim per se tan-"tum ita dimittit peccatum, quod animam mundat ab "interiore macula, et a debito æternæ mortis solvit."

"Non autem hoc sacerdotibus concessit, quibus tamen "tribuit potestatem ligandi et solvendi, id est, osten-"dendi homines ligatos vel solutos. Unde Dominus "leprosum prius sanitati per se restituit, deinde ad sacer-"dotes misit, quorum judicio ostenderetur mundatus. "Ita etiam Lazarum jam vivificatum obtulit discipulis "solvendum. Quia etsi aliquis apud Deum sit solutus, "non tamen in facie ecclesiæ solutus habetur, nisi per "judicium sacerdotis. In solvendis igitur culpis vel re-"tinendis, ita operatur sacerdos evangelicus et judicat, "sicut olim legalis in illis qui contaminati erant lepra, "quæ peccatum significat. Unde Jeronymus super "Matthæum, ubi Dominus ait Petro: "Tibi dabo claves "regni cœli," etc., "Hunc," inquit, "locum quidam "non intelligentes aliquid sumant de supercilio Phari-"sæorum, ut damnare innoxios vel solvere se putent

[1] *Augustinus*] De Bapt. c. Don. v. 21. This and the next paragraph are taken verbatim from Pet. Lombard, Sent. iv. Dist. 18.

" noxios, cum apud Deum non sententia sacerdotum
" sed reorum vita quæratur." In Levitico ostendere
" se sacerdotibus jubentur leprosi, quos illi non faciunt
" leprosos vel mundos, sed discernunt qui mundi vel
" immundi sunt. Ita et hic aperte ostenditur, quod non
" sequitur Deus ecclesiæ judicium, quæ per surreptionem
" et ignorantiam interdum judicat. Deus autem semper
" judicat secundum veritatem et in remittendis vel in
" retinendis culpis. Id juris et officii habent evangelici
" sacerdotes, quod olim sub lege habebant legales in
" curandis leprosis. Hi ergo peccata dimittunt vel
" retinent dum dimissa a Deo vel retenta judicant et
" ostendunt. Ponunt enim sacerdotes nomen Dei super
" filios Israel, sed ipse benedicit, sicut in Numeris
" legitur. Hunc modum ligandi et solvendi Jeronymus
" supra notavit."

"Sed secundum[1] hos ligandi et solvendi modos quo-
" modo verum est quod dicitur: "Quodcunque solveris
" super terram," etc. Aliquando enim ostendunt solutos
" vel ligatos, qui non sunt apud Deum, et pœna satis-
" factionis vel excommunicationis; interdum indignos
" ligant vel solvunt, et indignos sacramentis admittunt
" et dignos admitti arcent. Sed intelligendum est hoc in
" illis quorum merita solvi vel ligari postulant. Tunc
" enim sententia sacerdotis judicio Dei et totius cœlestis
" curiæ approbatur et confirmatur, cum ita ex discretione
" prodit ut reorum merita non contradicant. Quoscunque
" ergo solvunt vel ligant, adhibentes clavem discretionis,
" reorum meritis solvuntur vel ligantur, intelligendum id
" est apud Deum, quia divino judicio sententia sacerdotis
" sic progressa approbatur et confirmatur. Quos ergo
" secundum merita sententia ecclesiæ percellit, lædit, et
" illi foris sunt apud Deum. Qui autem non meruerit
" sententia ecclesiæ non læditur, nisi contemnat." Unde

[1] *Sed secundum*] From Pet. Lombard, ibid.

Origenes[1], "Exiit quis a veritate, a fide, a caritate, per "hoc exit de castris ecclesiæ, etsi episcopi voce non ab-"jiciatur. Sicut e contra aliquis non recto judicio foras "emittatur, sed si non egit ut mereretur exire, nihil "læditur. Interdum enim qui foras mittitur intus est, "et qui est foris intus retineri videtur."

Ad quid autem valeat confessio declarat Hesychius[2] super Leviticum in hunc modum: "Taciturnitas "peccati ex superbia nascitur cordis. Ideo enim pec-"catum suum quis celat ne reputetur foris qualem "se jam divino conspectui exhibuit, quod ex fonte "superbiæ nascitur. Spiritus enim superbiæ est se "velle justum videri qui peccator est; atque hypocrita "convincitur qui ad instar primorum parentum, vel "tergiversatione verborum peccata sua levigare con-"tendit, vel sicut Caim peccatum suum reticendo "supprimere quærit. Ubi vero superbia regnat vel "hypocrisis, humilitas locum non habet. Sine humi-"litate vero alicui veniam sperare non licet. Ubi "ergo taciturnitas est confessionis non est speranda "venia criminis. Est enim confessio testimonium "timentis Deum. Qui enim timet judicium Dei pecca-"tum non erubescit confiteri. Perfectus timor solvit "omnem pudorem. Confessio peccati pudorem habet, "et ipsa erubescentia est gravis pœna. Ideo jubemur "confiteri peccata ut erubescentiam patiamur pro pœna. "Nam hoc ipsum pars est divini judicii. Si ergo quæ-"ritur ad quid confessio sit necessaria, cum in contritione "jam deletum sit peccatum, dicimus quod quædam "punitio peccati est sicut satisfactio operis. Per con-"fessionem etiam intelligit sacerdos qualiter debeat "judicare de crimine. Per eam quoque peccator fit "humilior et cautior."

---

[1] *Origines*] Lev. c. xxiv. hom. 14. | [2] *Hesychius*] Sent. ibid. Dist. 17.

Cap. XVI.

Quod occulta peccata non sunt publicanda, nec ea quæ semel confessi sumus iterum confiteri oportet.

On the reiteration of confession.

Quod autem occulta peccata publicari non debeant, Johannes Chrysostomus[1] ostendit, dicens: "Nec tibi "dico ut te prodas in publicum, sicut enim publica "noxa publico eget remedio, ita occulta secreta con"fessione et occulta satisfactione purgantur. Nec "necesse est ut quod sacerdoti semel confessi sumus "iterum confiteamur, sed lingua cordis non carnis "apud verum Judicem id jugiter confiteri debemus." Unde idem Johannes ait: "Nunc autem si recorderis "peccatorum tuorum et frequenter ea in conspectu "Dei pronunties et pro eis depreceris, citius illa dele"bis. Si vero obliviscaris, tunc eorum recordaberis "nolens, scilicet quando ea publicabuntur et in con"spectu proferentur omnium amicorum, inimicorum, "sanctorumque angelorum."

Intelligendum autem quod prædictum est, quia non necesse est iterari, nisi scilicet recidivum patiamur. Nam quotiens peccata committimus, totiens ea confiteri debemus. Et iterum, ubi dicit non est necesse, non prohibet quin pluries eadem, etiam sine recidivo, confiteri quis possit ex abundanti si voluerit. Caveat tamen ne de gratia Dei diffidat, et ex diffidentia id faciat, quia si semel pure et plene confessus et contritus est, non est opus nisi forsan in ultimo articulo, nec tunc quidem nisi ad cautelam et humilitatem, quia bonarum mentium est ibi culpam agnoscere ubi culpa non est iteratione.

[1] *Chrysostomus*] Both passages are quoted by Peter Lombard, IV. 17. See Chrysostomi Hom. xxxi. ad illud: *Pœnitentiæ locum non invenit.* Heb. xii. 17. et Hom. xli. ad Antiochenses.

Cap. XVII.

Quod peccata per veram confessionem deleta etiam ab hostis antiqui memoria deleantur

Illud etiam prætermitti non debet, quod adeo per veram confessionem peccata delentur, ut etiam eorum omnino memoria ab hostis antiqui notitia deleatur. Legitur enim, et in Pictaviæ partibus nostro contigit tempore, dæmonium quoddam per os energuminæ quam possederat hominibus locutum, eisque ea quæ secretius egerant, quæque minus ab aliis sciri volebant, palam improperabat. Porro cum homines illi confessione facta et pœnitentia secuta redissent nihil eis improperabat. Quin immo quibusdam dicebat, "Scivi "quidem, scivi, sed nunc ignoro." Aliis autem quasi comicum hoc emittebat: "At ego taceo, quia jam "revera quod scio nescio." Patet igitur quia post confessionem et pœnitentiam vel omnino hominum peccata dæmones nesciunt, vel ad damnum eorum et dedecus ea nesciunt; quia, ut ait Augustinus [1]: "Si homo "tegit Deus detegit; et si homo detegit Deus tegit." Unde in Parabolis: "Qui abscondit scelera sua non "dirigetur, qui autem confessus fuerit et reliquerit "ea misericordiam consequetur."

Experiences to prove that confession blots out offences from the memory of the Evil One.

Cap. XVIII.

De exemplis iterum fidem redolentibus et dæmoniis ipsis Christi præconia personantibus.

Et quoniam ea quæ fidei probatæ robur redolere videntur, qualibet occasiuncula libentur recolo ea, quæ a dæmoniacis nostri temporis, tam hac quam aliis,

Experiences from energumeni.

---

[1] *Augustinus*] Cf. Sent. iv. 18.

Christi gloriam fideique suæ testimonium quanquam invite pronuntiantibus prolata sunt, in medium producere non inutile reputavi. Quoniam ergo in dæmoniaca prædicta per inflationes quasdam partium quas dæmonium possidebat et commotiones id apparere solebat, posito super guttur inflatum libro evangelico vel reliquiis sanctorum statim in ventrem descendebat, et inde etiam cum apponeretur ad inferiores inguinis partes. Sed cum et ibi poneretur ad partes iterum superiores resiliebat. Tandem vero cum corpus Christi mulieri offerrent ad sumendum, respondit dæmonium: "Stulti, nihil est quod agitis, non enim cibus est corporis quod ei datis sed spiritus; mihi vero non in animam ejus sed in corpus est data potestas."

Et vere quanquam invite verum asserint, credunt enim dæmones et contremiscunt. Unde et a quodam incredulo utrum ad animarum refocillationem et non corporum transirent hostiæ sacratæ a fidelibus sumptæ temptatum est. Qui cum hostiis sacratis tribus diebus continue vesceretur, eisque solis, cotidie tanquam nihil comedisset esuriit, et quasi ventre vacuo prorsus in toto illo triduo ad egestionem non secessit. Corpus enim Christi cibus mentis est non ventris. Alium cibum in nos sumendo trajicimus et incorporamus. Hic vero cibus cum sumitur nos in se trajicit et incorporat, et nos sua membra facit. Unde si ex vino consecrato et in magna quantitate quis sumpto exhilarari forte videbitur, ex sapore et odore contingit, quia sola accidentia manent, substantia mutata.

Item in Italia, quoniam ibi dæmoniaci abundare solent, interrogato dæmoniaco utrum paganos diligeret, respondit: "Diligo paganos." Interrogatus quare, subjecit: "Quia porcum non comedunt." Hoc idem etiam de Judeis interrogatus respondit. Deinde vero interrogatus et adjuratus utrum Christianos diligeret, respondit, "Non," et requisitus quare, subjecit: "Quia porcum comedunt." Ecce quanta versutia adjuratus verum non tacuit.

In causarum tamen assignatione nec sufficienti nec competenti, ne verum ex toto publicaret, sub astutiæ suæ tegumento latitavit.

Item fuit et nostris diebus in Italia, urbe Placentia dæmoniacus, ad quem cum inter alios vir bonus accederet, cui nomen Huginus, dixit ei: "Et tu, Hugine, "quid hic facis qui cum cognata tua concubuisti." "Verum," inquit ille, "quia cognatam meam ignoranter "dilexi, ideoque veritate cognita divortium inter nos "ecclesiastica censura celebratum est: sed scis mihi "aliud objicere?" Respondit ille: "Sufficiat hoc "modo." Cui Huginus: "Nonne miser diem judicii "venturum credis? At ille: "Aliunde quod volueris "quæras, de die illo me nihil interroges." At Huginus: "De illo præcipue die te per Dominum vivum "adjuro, cum in illo damnationem tuam futuram scias, "quare tot mala facis quibus dolores tuos et pœnas "accumulas." Cui ille: "Scio," inquit, "quia quam "cito numerus angelorum adæquatus erit dies ille "veniet, et ideo quantum possumus impedimus omnes "ne adimpleatur. Nam si totus mundus meus esset "darem eum ut uno saltem die diem judicii protelare "valerem." Et Huginus: "Miser, cur non potius a "mala cessantes Dei misericordiam cum humilitate im"ploratis?" Cui ille: "Absit," inquit, "ut unquam "vincamur; torqueri namque poterimus et cruciari, "sed absit ut unquam ore nostro victos nos esse pro"fiteamur." Ecce qualiter in superbia, per quam cecidit, continuata malitia et confirmata damnabiliter adhuc persistit. Sicut enim boni angeli post ruinam malorum confirmati sunt in bono, sic et mali in malo, maximeque superbiæ vitio per quam cecidere.

Sciunt ergo dæmones, et ex dictis prophetarum certissime conjectant, sibi in die judicii perpetuam imminere damnationem et infernalis in carceris ima retrusionem. Unde Johannes in Apocalypsi: "Væ terræ et mari, "quia descendit diabolus ad nos, habens iram mag-

"nam, sciens quod modicum tempus habet." Super quem locum expositor: "Quia videt multos sibi sub-"trahi et in locum suum substitui." Et iterum: "Quia scit pœnam sibi vicinam esse ac diem judicii, "ferventius grassatur et magis insanit." In baptisterio quoque legitur: "Nec te latet, Sathan, tibi imminere "judicii diem," etc. Item vir quidam in Italia, nostris similiter diebus, quum uxor ejus ipsum ob zelotypiæ causam impatiens et improperans rixando molestabat, commotus in iram, inquit: "Corpus tuum diabolo "dono;" et statim eandem diabolus intravit, corpus ipsius vexans et per os ejus loquens. Sed quoniam mulier generosa et nobilis erat illa, interrogaverunt amici ejus utrum in animam ipsius aliquid sibi vendicaret, dixit quia nihil. Et cum quæsissent ad quid eam ergo vexaret, respondit, "Quia dominus ejus et maritus, qui "potestatem habet corporis sui, corpus suum mihi dedit." Adjuratus autem ab ipsis quomodo curari posset, dixit quod Eusebius Verzellensis episcopus eum ejiceret. Et hoc eis signum dedit, quod cum eam Verzellum ducerent, intrantibus urbem illis, pulsaretur ad primam; et his dictis subjecit, "Stulte tamen egi quod hoc vobis "dixi." Quibus auditis profecti sunt illi Verzellum, et juxta verbum illius contigit eis, et mulier statim ad tumulum viri sancti curata est.

Item fuit et in Italia nostris diebus puella nobilis a dæmone possessa, quæ, cum varia temptata fuissent remedia, quia nullatenus curari potuit, tandem parentes ejus virum bonum heremi cultorem ad ipsam videndam adduxerunt. Quem cum parumper intuita fuisset, surgens fortiter eum manu in maxilla percussit. Ipse vero patienter sustinens præbuit ei et alteram, quem illa iterum et fortius percussit. Ipse vero tertio ei maxillam præbuit. Quo facto, inquit dæmon in illa: "Patientia tua vicit me." Et ejecto sic statim dæmonio, puella cum gaudio suorum magno curata est. Argumentum virtutum esse maximam patientiam.

Cap. XIX.

De exemplis ad hoc ab Evangelio sumptis.

Patet igitur quod etiam inviti dæmones interdum gloriam Christi protestantur, sicut in Evangelio Matthæi: "Quid mihi et tibi, Jesu, Fili Dei altissimi, "venisti ante tempus torquere nos?" Et Lucas de eodem: "Obsecro te ne me torqueas." Et Marcus: "Adjuro te per Deum ne me torqueas." Lucas autem subjungit: "Quia intraverant dæmonia multa "in eum, rogabant illum ne expelleret eos extra "regionem, et ne imperaret illis ut in abyssum irent;" et sic ad instantiam illorum misit eos in porcos, qui et præcipitati sunt ab ipsis, quia sic noverunt hospites suos remunerare et amicos beare. Proofs from the Gospel.

Super hunc autem locum: "Quid mihi et tibi, Jesu "Fili Dei," etc., dicit expositor:[1] "Non est voluntatis "confessio sed necessitatis extorsio," quia timent ejus præsentiam. Item, magis suspicari quam nosse credendi sunt. Item, arctius contendit esse creaturam quem dæmon confitetur Filium Dei. Judei dicunt: "In principe dæmoniorum ejicit dæmones," quem dæmonia negant aliquid secum commune habere. Item, tantum eis innotuit quantum voluit, tantum voluit quantum oportuit. Non sicut angelis per hoc quod est vita et lux, sed eis terrendis per quendam virtutis effectum potentiam ejus timent ad pœnam; sed non noverunt divini consilii dispensationem. "Si "enim cognovissent nunquam Regem gloriæ crucifixis- "sent." Et tamen in Marco habetur: "Scimus quia tu sis Sanctus Dei." Sed hic "scire" pro vehementer opinari accipiendum. Item, tormentum est diaboli ab hominis læsione cessare, et quantum diutius possideat tantum difficilius dimittit. Caveat ergo aliquis

[1] *expositor*] In Marc. v. 7.

læsus a diabolo, ut cito ejus jugum dirumpat, quia tanto facilius quanto citius ejus dominium evitatur. Item, sciebant per adventum Domini se aliquando in abyssum mergendos, non futura prædivinantes, sed prophetarum in se dicta recolligentes; ideoque gloriam Christi, quam mirabantur, ad suam timebant tendere damnationem.

Cap. XX.

De exemplis ad idem ab Actibus Apostolorum sumptis.

From the Acts of the Apostles.

Ad hæc etiam in Actibus Apostolorum scribit Lucas in hunc modum: "Factum est autem, euntibus nobis "ad orationem, puellam quandam habentem spiritum "phitonicum obviare nobis, quæ quæstum magnum "præstabat dominis suis divinando. Hæc subsecuta "Paulum et nos, clamabat, dicens: 'Isti homines servi "Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis.' "Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus "et conversus, dixit spiritui, 'Præcipio tibi in nomine "'Jesu Christi exire ab ea:' et exiit eadem hora."

Super hunc locum dicit expositor: "Non est volun-"tatis ista confessio, sed timore spiritus sancti cogente "vera mendax spiritus loquitur, non ausus luce præ-"sente suas tenebras celare." Et paulo post: "Indig-"num erat ut verbum evangelii spiritus immundus "nuntiaret; exire et silere præcepit, quia dæmones cum "tremore debent Deum confiteri, non laudare cum "gaudio."

Item in eodem libro non longe post refert Lucas de filiis Scevæ Judeis incredulis, et tamen in nomine Jesu spiritus immundos ejicientibus et invocantibus super obsessos in hunc modum: "Adjuro vos per Jesum, "quem Paulus prædicat;" ac si dicerent, Non quem

nos prædicamus. Ecce signum infidelitatis; scilicet quem Paulus prædicat. "Respondens autem spiritus nequam "dixit eis, 'Jesum novi, et Paulum scio; vos autem qui "estis?' Et insiliens homo in eos, in quo erat dæmonium "pessimum, et dominatus amborum, invaluit contra eos, "ita ut nudi et vulnerati effugerent de domo illa. Hoc "autem notum factum est omnibus Judæis atque gen-"tilibus qui habitabant Ephesi; et cecidit timor super "omnes illos, et magnificabant nomen Domini Jesu."

Versus Aratoris[1] super hunc locum, qui librum istum metricis egregie versibus exponit:

"Cognosce furorem
"Gens inimica tuum. Dæmon regnare fatetur
"Quem venisse negas, atque hoc convinceris ipso
"Quo stimulante ruis."

Cap. XXI.

De ministrorum qui missi fuerant ut comprehenderent Jesum testimonio, et vultu ejusdem divinitatem ipsius declarante.

Sicut autem maligni spiritus sic et mali homines Christi fatentur gloriam vel inviti, sicut in evangelio de ministris legitur, qui reversi ad principes sacerdotum et scribas, qui miserant eos, et requisiti quare non adduxissent eum, responderunt: "Nunquam sic "locutus est homo." Tantam enim in verbis ejus profunditatem intelligi et in vultu forte deitatem perpendi tunc voluit, ut manus in ipsum, quia nondum venerat hora ejus, injicere minime præsumentes, stupefacti potius et attoniti reverterentur. Sicut etiam quando missi iterum ministri ut comprehenderent eum cum duce eorum proditore Juda, cum quærentibus ipsum responsum acceperant: "Ego sum; abierunt

From the Gospel.

[1] *Aratoris*] In A. A. ver. 647.

"retrorsum et ceciderunt in terram." Super quod Jeronimus: "Hac una voce tot feroces et fortes "moriturus prostravit virtute latentis deitatis, quia "volebat quidem comprehendi, sed non nisi quando "voluit."

Similiter quando facto flagello de funiculis, omnes ejecit de templo vendentes oves et boves et columbas, et nummulariorum æs evertit, nec audebant inermi resistere. Videbatur enim divinum quid in facie ejus radiare. Nec mirum. Nonne et Moysis famuli ejus descendentis de monte Syna, ubi legem susceperat, tam clara facies erat, quod non poterant filii Israel in vultum ejus intendere nisi velata esset? Duo enim radii ex oculis ipsius miri fulgoris erumpebant. Propter quod et cornutus depingitur duobus cornibus, propter duos radios illos. In transfiguratione autem Domini facta in monte Thabor resplenduit facies ejus sicut sol, et vestimenta ejus facta sunt sicut nix alba. Et ita non ex parte, veluti in oculis, sicut in Moyse, sed in facie tota, immo et in corpore toto, divinæ claritatis fulgor emicuit.

Cap. XXII.

De Eusebio Verzellensi.

From the lives of different bishops.

Ad beatum vero Eusebium Verzellensem, cujus mentionem supra fecimus, revertamur. Die quodam omnes totius urbis campanæ per se, nullo pulsante, sonare cœperunt. Quod cum a clericis primum, deinde a civibus compertum fuisset, factus est concursus populi totius ad domum episcopi magnus ob tantæ novitatis ostentum, a viro sancto quidnam hoc pertendere posset interrogantium. Ipse vero tunc temporis in conclavi sacræ lectioni sicut moris habebat indulgebat; puta qui totus lectioni datus erat et orationi, minimam

circa exteriora curam habens. Quo audito, aliquis inquit, "Vir magnus Deo gratus urbem hanc proculdubio "jam intrabit." Et statim cives ad quatuor portas misit, præcipiens quatinus omnes adventantes usque ad vesperam retinendo servarent. Ipsemet autem cum clericis suis ad portam occidentalem profectus est, et cum aliquantulum quasi in occursum hospitis advenientis processisset, statim obvium habuit sibi sanctum Germanum Antisiodorensem episcopum, non pompose quemadmodum errant hodie episcopi nostri cum equitaturis multis, sed humiliter et cum paucis Romam euntem. Quem illico cum gaudio suscipiens, et ad urbem ducens, præmittens etiam ad ecclesiam, ipsum cum honore maximo, sicut decebat, et processione suscepit, campanis assidue, sicut ab initio, cum omnium admiratione per se sonantibus, et donec tota processionis esset completa solemnitas non cessantibus. Revertentibus autem episcopis duobus ab altari per presbyterium in navem ecclesiæ, quæ pars laicorum dici solet, ecce ferebatur in ecclesiam corpus civis nobilis eodem forte die defuncti cum magna civium sequela, lugubres, ut ibi mos est in funeribus, planctus et gemitus emittentium. Germanus autem respiciens Eusebium, "Quid facis," inquit, "Eusebi?" Cui ille: "Frater in Christo dilecte, non sum meriti tanti, sed "tuis id potius meritis incumbit, et tu in nomine "Domini suscites eum." Cui Germanus: "Nec ego, "nec tu, sed Jesu Christus suscitet eum." Et statim surrexit qui mortuus fuerat, stupentibus pariter et congratulantibus cunctis. Factum est itaque gaudium magnum in illa civitate pro tanti hospitis adventu, et signis ostensis tanquam angelum eis de cœlo missum suscepissent.

Cap. XXIII.

De Germano Antisiodorensi.

From the same.

Item exemplum de Germano, qui cum iterato propter Pelagianam heresim eradicandam una cum Severo episcopo Treverensi ei tunc adjuncto, quia priori vice Lupum Trecensem comitem habebat, cum[1] Britannias adiret, sinistri spiritus pervolantes per totam insulam Germanum venire invitis vaticinationibus nuntiabant; in tantum ut Elaphius quidam, regionis illius primus, in occursum sanctorum sine ulla manifesti nuntii relatione properaret, exhibens secum filium, quem, contracto poplite ab ipso juventutis flore, aridum et enervem atque imbecillem, sanitati restituit. Item exemplum qualiter, reformata in insulam fide ad integrum orthodoxa, reversus Apostolorum limina visitare dum properat, territorium Augustudunense prætereunti multitudo indiscretæ ætatis et sexus occurrit. Qui dum loca sanctorum ex more circumiret, tandem pervenit ad tumulum sancti Cassiani Pontificis, in quo ita divina virtus apparuit, ut in Pario lapide contrarius color crucem exprimeret, et salutare signum varietas distincta monstraret. Quod dum Germanus sanctissimus fuisset intuitus, fusis ex more Christo precibus, ait: "Quid hic agis, frater gloriose." At ille statim e tumulo, cunctis qui aderant audientibus, "Dulci," inquit, "in pace quiete potior, et adventum Redemp-" toris expecto." Cui Germanus mutua sermonis voce dixit: "Quiesce per longum in Christo frater tempus. "Ut autem divinæ tubæ cantum et exoptati clan-" goris sonum ac sacræ resurrectionis gaudia obtinere

---

[1] *cum*] Inserted as a correction.

"mereamur, et pro nobis et pro hac plebe attentius "intercede ad Dominum?"

Item exemplum de eodem qualiter, decursis civitatibus Gallicanis et Alpibus exsuperatis, quanquam studiosissime sui cognitionem abjectione velaret Mediolani, tamen quis aut quantus esset celari non potuit.

Erat enim dies sanctorum solemnitate venerabilis, qui in unum plurimos collegerat sacerdotes. Et dum missa sacris mysteriis celebratur, altari incognitus et improvisus ingreditur. Statimque unus e populo captivus inimici cum ingenti vociferatione proclamat: "Cur nos in Italia Germane prosequeris? Sufficiat "tibi quod nos et trans occeanum[1] mare oratione superasti; quid universa perlustras? Quiesce, ut nos "quieti esse possumus." Fit admiratio et terror in populo: quis esset Germanus dum alter alterum intueretur inquiritur. Et licet habitu despicabilis videretur, vultus tamen dignitate cognoscitur. Consultus gradum aut ordinem non negavit: episcopi omnes sanctum Dei digna humilitate venerantur. Exorant ut furiosum qui nomen ejus confessus fuerat visitaret. Quem non præsumptionis coturno,[2] sed obedientiæ studio præcepit exhiberi, remotumque in secretario, celebri[3] absolutione purgatum ad conventum publicum revocavit incolumem.

Cap. XXIV.

De Jacobo, Symone, et Juda.

De beato quoque Jacobo, quam potenter virtute divina dæmoniis imperabat sicut in legenda ipsius habetur, et hic apponere dignum duxi. The legend of St. James and Hermogenes.

[1] *occeanum*] So in MS.

[2] *coturno*] in margin: "Poetarum calciamentum conturnus dicebatur."

[3] *celebri*] So in MS.

Si quos autem egregia hæc Sanctorum certamina antea forte non incognita legere jam tædeat, transvolutis ab hoc obelo [1] usque ad astericum foliis, et transvolatis quæ minus delicatis, nec tam exercitatis, ad pabulum reserventur, ad ulteriora et ad erudiendum forte non ædificandum utiliora, fastidienti stomacho gustanda deproperent. Hic sunt enim saltus libelli ubi saliendum occupatis et brevi labore fatigatis. Alii vero tanquam inter aspera plana, inter utilia delectabilia, quædam hinc quasi recreationis subsidia sumant, ut dulci parumper pausatione refecti fortius postmodum ad subtiliora resurgant.

Apostolus itaque Domini nostri Jesu Christi Jacobus, beati frater Johannis apostoli et evangelistæ, omnem Judæam et Samariam visitabat, ingrediens per synagogas, secundum Scripturas sanctas omnia a prophetis prædicta ostendebat quia in Domino nostro Jesu Christo essent impleta. Accidit autem ut quidam Hermogenes Magus discipulum suum, Philetum nomine, mitteret ad eum; qui cum venisset cum aliquantis Phariseis ad Jacobum, conabatur asserere quod non verus Dei Filius esset Jesu Christus Nazarenus, cujus se Jacobus apostolum commemorabat. Jacobus autem in Spiritu Sancto confidenter agens omnes assertiones ejus evacuabat, ostendens ei ex Scripturis divinis hunc esse verum Filium Dei. Reversus autem ad Hermogenem Philetus, dixit ei: "Jacobum qui se "servum Jesu Christi Nazareni asserit et apostolum "esse, scias superari non posse. Nam in nomine "ejus vidi eum dæmones ex obsessis corporibus eji"cientem; vidi eum cæcos illuminantem, leprosos "mundantem. Asserunt etiam et amicissimi mei "vidisse se Jacobum mortuos suscitantem. Sed quid

[1] *obelo*] Here a large obelus is painted in the margin of the MS. The asterisk referred to is placed at the head of chap. xvii.

"multis moramur; omnes Scripturas sacras memo-
"riter retinet, ex quibus ostendit non esse alterum
"Filium Dei nisi hunc quem Judæi crucifixerunt.
"Placeat igitur tibi consilium meum, et veni ad ip-
"sum, et postula tibi indulgentiam ab eo; quod si non
"feceris, scias tibi artem tuam magicam in nullo peni-
"tus profuturam. Me autem scias ad ipsum reverti et
"petere ut ejus merear esse discipulus." Hermogenes autem hæc audiens, repletus est zelo, et vinxit Philetum, ita ut se movere non posset, et dicebat ei: "Videamus si Jacobus tuus solvat te ab his vinculis." Tunc Philetus festinanter puerum suum misit ad Jacobum, qui, cum venisset et nuntiasset ei, statim sudarium suum misit ad eum, dicens: "Accipiat hoc,
"et dicat, 'Dominus Jesus erigit elisos, et ipse solvit
"'compeditos.'" Statim autem ut sudario ejus tetigit eum is qui attulerat, resolutus est a vinculo magi, et currens venit ad Jacobum, insultans maleficiis magi ejus. Hermogenes autem magus dolens quod ei insultaret, arte sua excitavit dæmones et misit eos ad Jacobum, dicens: "Ite, et ipsum Jacobum mihi hic
"adducite, simul etiam Philetum discipulum meum, ut
"vindicem in eo, ne mihi cæteri discipuli mei taliter
"incipiant insultare." Venientia autem dæmonia ubi Jacobus orabat, ululatum magnum in aere habere cœperunt, dicentia: "Jacobe, apostole Dei, miserere
"nostri, quia antequam veniat tempus incendii nostri
"jam ardemus." Dicit eis Jacobus: "Ut quid ve-
"nistis ad me?" Dicunt ei dæmones: "Hermogenes
"nos misit, ut te et Philetum ad eum perduceremus.
"Mox autem ut ingressi sumus angelus Domini sanctus
"religavit nos catenis igneis et cruciamur." Dicit eis Jacobus: "In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti
"exsolvat vos angelus Dei, ita ut revertentes ad
"Hermogenem non eum lædatis, sed vinctum illum
"huc adducatis ad me." Qui cum abissent, ligaverunt ei de restibus manus a tergo, et ita eum adduxerunt

ad eum, dicentes: "Misisti nos ubi incensi sumus et "torti et intollerabiliter afflicti et consumpti." Interea cum ad Jacobum fuisset adductus, dicit ei Jacobus apostolus Dei: "Stultissime hominum, cum "inimico generis humani rationem te habere credis; "quare non consideras quem rogasti, ut mitteret "tibi angelos suos ad læsionem meam, quos ego "adhuc non permitto ut furorem suum ostendant "tibi." Clamabant quoque dæmonia ipsa, dicentia: "Da nobis eum in potestatem, ut possimus et tuas "injurias vindicare et nostra incendia." Dicit eis Jacobus: "Ecce Philetus ante vos stat, cur eum non "tenetis." Dicunt ei dæmones: "Nos non possumus, "nec formicam quæ in cubiculo tuo est contingere." Tunc beatus Jacobus dixit ad Philetum: "Ut agnoscas "scholam Domini nostri Jesu hanc esse, et discant "homines bona pro malis reddere, ille te ligavit, tu "eum solve; ille te vinctum a dæmoniis ad se cona-"tus est adducere, tu autem eum captum a dæmoniis "liberum ire permitte." At ubi solvit eum Philetus, confusus et humilis et dejectus Hermogenes cœpit stare. Dicit ei Jacobus apostolus: "Vade liber quo-"cunque volueris; non est enim disciplinæ nostræ ut "invitus aliquis convertatur." Dicit ei Hermogenes: "Ego novi vias dæmonum; nisi mihi dederis aliquid "quod mecum habeam, tenebunt me, et diversis pœnis "interficient me." Tunc dicit ei Jacobus: "Accipe "tibi baculum itineris mei, et cum eo perge securus "quocunque volueris." Et accipiens baculum apostoli, ivit ad domum suam, et posuit super cervices suas, et super cervices discipulorum suorum zabernas plenas codicibus, et attulit ad apostolum Dei, et cœpit eos ignibus concremare. Dicit ei Jacobus: "Ne forte odor "incendii eorum vexet incautos, mitte intra zabernas "petras simul et plumbum, et fac eas demergi in "mari." Quod cum fecisset Hermogenes, reversus tenere cœpit plantas apostoli, rogans eum, et dicens:

"Animarum liberator, accipe pœnitentem quem invi-"dentem et detrahentem hactenus sustinuisti." Respondit Jacobus et dixit: "Si veram Deo obtulis "pœnitentiam, veram ejus indulgentiam consequeris." Dicit ei Hermogenes: "In tantum veram Deo pœni-"tentiam offero, ut omnes codices meos in quibus erat "illicita præsumptio abjecerim, et omnibus simul "renuntiaverim artibus inimici." Dicit ei apostolus: "Nunc vade per domos eorum quos subvertisti, ut per "te revoces Domino suo quos tulisti. Doce hoc esse "verum quod dicebas esse falsum, et hoc esse fal-"sum quod dicebas quasi verum. Idolum quod ado-"rabas, et divinationes tibi putatas ab eo responderi, "confuge. Pecunias quas de malo opere adquisisti in "bonis operibus expende; ut sicut fuisti filius diaboli "imitando diabolum, efficiaris filius Dei imitando "Deum, qui cotidie etiam ingratis beneficia præstat et "se blasphemantibus exhibet alimenta; si enim cum tu "malus esses circa Dominum, bonus circa te fuit, "quanto magis circa te benignior si malus esse cessa-"veris, et bonis ei cœperis operibus placere." Hæc et his similia dicente Jacobo, in omnibus obtemperavit Hermogenes, et ita cœpit in Dei timore perfectus esse, ut etiam virtutes per eum faceret Dominus.

De apostolis quoque Simone et Juda legitur in vita ipsorum, quod ingredentibus illis templum cœperunt clamare dæmones per energuminos: "Quid nobis et "vobis, apostoli Dei vivi, ecce in ingressu vestro flam-"mis exurimur." Stabat autem in una æde templi ex auro solis imago, in altera ex argento fusili lunæ imago. Stupentibus autem omnibus, dixit Simon ad simulacrum solis: "Præcipio tibi, dæmon, in virtute "Jesu Christi, exi de simulacro et comminue illud." Similiter cum hæc Judas ad simulacrum lunæ dixisset, visi sunt ab omni populo duo Ethiopes nigri horribili aspectu egressi et confringentes simulacra, et ululatum in aera emittentes, avolabant.

Cap. XXV.

De Bartholomeo.

Ad hoc etiam de beato Bartholomeo nullatenus est omittendum, qui ingressus Indiam, quæ ex uno latere tenebrarum regionem habet et ex alio latere mare occeanum, accessit ad templum in quo erat idolum Astaroth, qui in hoc idolo dæmon talis erat qui diceret se curare languentes, sed hos sine dubio quos ipse lædebat. Erant enim sine Deo vero, et necesse erat ut a deo falso ludificarentur. Deus enim falsus illudit eos qui verum Deum non habent. Unde factum est, ut sancto Bartholomeo apostolo ibi manente nulla responsa daret Astaroth, et nulli poterat ex his quos læserat subvenire. Cumque jam plenum esset de languentibus templum, et cotidie sacrificantibus nullum daret Astaroth responsum, perrexerunt in aliam civitatem, ubi aliud dæmonium colebatur, cui nomen erat Berith, et illic sacrificantes cœperunt inquirere quare Deus eorum Astaroth non eis daret responsa. Respondens autem Berith, dixit: "Quia deus vester sic "captivus et religatus catenis igneis strictus tenetur, "ut nec suspirare neque loqui audeat ex illa hora "qua illuc Bartholomeus ingressus est." Dicunt illi: "Et quis est iste Bartholomeus?" Respondit dæmon: "Amicus Dei omnipotentis; et ideo venit in istam "provinciam ut omnia idola quæ colunt Indi evacuet."

Dixerunt autem cultores idoli: "Dic nobis signa "ejus ut possimus invenire eum, quia inter multa "millia hominum non possumus cognoscere eum." Respondens autem dæmon, dixit: "Nigri capilli capitis "crispi, caro candida, oculi grandes, nares æquales "et erectæ, aures co-opertæ crine capitis, barba "prolixa habens paucos canos, statura æqualis, quæ

"nec longa possit nec brevis adverti. Vestitur colobio "albo clavato purpura, induitur pallio albo, per "quatuor angulos singulas gemmas purpureas habens[1]; "viginti et sex annis nunquam sordidantur vestimenta "ejus nec veterascunt; centies per diem flexis genibus, "centies per noctem, orat Deum; vox ejus quasi tuba "vehemens est; ambulant cum eo angeli Dei, qui "non permittant eum fatigari nec esurire; omni hora "hilaris et lætus permanet; omnia providet, omnia "novit; linguas omnium gentium loquitur et intelligit. "Ecce et hoc quod vos interrogastis et ego respondeo "de eo jam ille novit, angeli enim Dei famulantur ei "et insinuant ei; et cum cœperitis eum quærere, si "vult ostendet se vobis, si non vult non poteritis eum "videre. Rogo ergo vos ut dum inveneritis rogetis "eum ne huc veniat, et hoc mihi faciant angeli, qui "cum eo sunt, quod fecerunt collegæ meo Astaroth." Et hæc dicens dæmon conticuit.

Revertentes autem cœperunt circumire et prospicere omnium peregrinorum vultus et habitum, et per duos dies non invenerunt eum. Tunc factum est ut quidam plenus dæmonio clamaret et diceret: "Apostole Dei, "Bartholomee, incendunt me orationes tuæ." Tunc apostolus dixit ei: "Obmutesce, et exi ab eo." Et statim liberatus est homo qui per multos annos fuerat fatigatus. Polimius autem rex civitatis ejusdem, cum haberet filiam lunaticam, nuntiatum est illi de beato Bartholomeo, qui misit et rogavit eum, dicens: "Filia "mea male vexatur, peto ut sicut liberasti servum qui "per multos annos passus est, ita et filiam meam "liberare digneris." Exsurgens autem perrexit cum eo, at ubi vidit eam apostolus catenis strictam, quæ omnes morsu attrectabat, et quos poterat tenere scindebat et cædebat, et nullus ausus erat accedere ad

---

[1] *habens*] Sic MS.

eam, jussit solvi. Dicunt ei ministri: "Et quis ausus "est manum mittere in eam?" Dicit eis apostolus: "Ego jam vinctum teneo inimicum qui in ipsa erat, "et vos adhuc timetis eam? Ite, solvite eam, et "lavate et reficite eam, et mane adducite eam ad "me." Euntes autem fecerunt sicut jussit apostolus, et ultra non potuit eam vexare dæmon. Tunc rex oneravit camelos auro et argento, gemmis et vestibus, et cœpit quærere apostolum, et non invenit eum; et reportata sunt omnia ad palatium. Factum est autem cum transisset nox et Aurora diei inciperet, apparuit apostolus solus cum solo rege in ipso ostio cubili ejus, et dixit ei: "Ut quid me quæsisti tota die cum "auro et argento, gemmis et vestibus? Ista munera "eis sunt necessaria qui terrena quærunt. Ego autem "nihil terrenum, nihil carnale desidero. Unde scire "te volo quod apostolus Dei sum, in cujus nomine "universa idola destruam, ita ut me jubente nihil "loquantur, sed qui sint palam confiteantur. Deinde "ad templum vestrum ingressus dæmonem qui in "idolo vestro dabat responsa ab angelis Ejus qui me "misit religatum teneo, quoniam si baptizatus fueris "et permiseris te illuminari faciam te videre et "cognoscere quanto malo caruisti." Dicit ei rex: "Cras prima hora diei parati erunt pontifices sacrifi-"care, et ego illuc superveniam, ut hoc factum "mirabile videam."

Altero vero die rex Polimius cum apostolo ingressus est templum ubi erat idolum Berith, et sacrificantibus cultoribus suis cœpit clamare dæmon: "Cessate, miseri, "sacrificare mihi ne pejora patiamini quam ego, qui "catenis igneis religatus sum ab angelis Jesu Christi, "quem crucifixerunt Judæi, putantes eum a morte "posse teneri. Ille autem ipsam mortem tertia die

---

[1] *cubili*] Sic MS.

"resurgendo destruxit, et signum sanctæ crucis per "apostolos suos in omnes partes sæculi misit, e quibus "unus hic est qui me vinctum tenet. Peto vos ut "rogetis eum pro me, ut dimittat me in alteram "provinciam ire." Tunc sanctus Bartholomeus ait: "Confitere, immundissime dæmon, istos omnes qui "ægritudines varias patiuntur, quis est qui eos læsit?" Respondit dæmon: "Princeps noster diabolus, religatus, "ipse nos misit ad homines ut eos lædamus; primo "et quidem carnem eorum lædimus, quoniam animas "hominum, nisi sacrificaverint, in potestatem habere "non possumus, et postquam sacrificaverint nocere eis "non[1] cessamus, quia jam in animabus eorum potes-"tatem habere incipimus. Quando autem corpora "lædimus, nisi animas læserimus corpora in sua "læsione perdurant." Dicit ei apostolus: "Et quomodo "animas læditis?" Respondit dæmon: "Cum credi-"derint nos esse deos, qui sacrificaverint nobis, tollit "se Deus eorum ab eis, et nos vulnera corporum non "tollimus, sed ad animam migramus." Tunc dicit apostolus ad plebem: "Ecce quem Deum putabatis "curare vos! audite nunc verum Deum creatorem "vestrum, qui habitat in cœlis, ut non in lapidibus "vanis credatis. Et si vultis ut orem pro vobis, ut "omnes hi sanitatem recipiant, deponite idolum hoc "et confringite illud; et cum hoc feceritis templum "hoc Christi nomine consecrabo, et vos omnes in isto "templo Christi baptismate emundabo."

Tunc jussu regis omnes populi funes et trocleas[2] miserunt, et simulacrum evertere non potuerunt. Tunc dixit eis apostolus: "Solvite omnia vincula ejus." Cumque exsolvissent omnia, dixit ad dæmonem qui in eo erat: "Si vis ut non te faciam in abyssum mitti, exi de

---

[1] *non*] Interlined in different ink.

[2] *trocleas*] In margin: "Trahendi machinas."

"simulacro isto, et comminue et confringe illud, et "vade in terram desertam, ubi nec avis volat nec vox "hominis resonat." At ille statim egressus est et comminuit omnia genera idolorum, ita ut picturam omnem deleret. Tunc omnes una voce clamaverunt: "Unus Deus omnipotens quem prædicat Bartholomeus." Sanctus vero apostolus expandens manus suas ad cœlum, dixit: "Deus Abraham, Deus Isaac, Deus "Jacob, qui ad redemptionem nostram unigenitum "Filium tuum Dominum nostrum direxisti, peto in "ejus nomine ut omnis hæc multitudo salvetur, et "cognoscant omnes, quia tu es Deus unus, qui salutem "præstas per Dominum nostrum Jesum Christum, qui "vivit et regnat in sæcula sæculorum." Cumque omnes respondissent "Amen," angelus Domini apparuit splendidus sicut sol, habens alas, et per quatuor angulos templi circumvolans digito suo signum crucis exsculpsit, et dixit: "Hæc dicit Dominus: Sicut vos "omnes ab infirmitate vestra mundamini, ita mun-"davit Deus templum hoc ab omni sorde et habita-"tore ejus, quem jussit ut ostendam vobis, quem "videntes nolite expavescere, sed quale signum "sculpsi in his saxis, tale vobis digito vestro facite in "frontibus vestris, et omnia mala fugient a vobis." Tunc ostendit eis ingentem Ægyptium nigriorem fuligine, facie acuta, barba prolixa, crinibus usque ad pedes, oculis igneis sicut ferrum ignitum, scintillæ emicantes ex ore ejus, et ex naribus egrediebatur flamma ignea, alas igneas habens sicut strix [1], et erat vinctis a tergo manibus catenis strictus. Et dixit ei angelus Domini: "Quoniam vocem apostoli audisti et omnia pollutio-"num genera de templo isto mundasti secundum "permissum apostoli, solvam te ut vadas ubi nulla "conversatio hominum est vel esse potest, ibique sis

---

[1] *strix*] In the margin, "*i.e.*, nictecorax."

"usque ad diem judicii." Et cum exsolvisset eum, ille ululatum teterrimum diræ vocis emittens evolavit et nusquam comparuit. Angelus autem Domini videntibus omnibus evolavit ad cœlum. Tunc rex, una cum uxore sua et duobus filiis suis, et cum omni populo qui salvatus est, et cum omni populo civitatis suæ et vicinarum urbium quæ ad ejus regnum pertinebant, credens baptizatus est, et deposito diademate cœpit apostolum non deserere.

Interea colligentes se universorum templorum pontifices abierunt ad Astiagem regem nuntiantes hæc. Tunc rex indignatus misit mille viros armatos cum pontificibus ut ubicumque invenirent apostolum vinctum perducerent ad eum. Quod cum fecissent, dixit ad eum Astiages rex: "Tu es qui evertisti Polimium "fratrem meum?" Apostolus respondit: "Ego non "eum everti sed converti." Dixit ei rex: "Tu es "qui deos nostros fecisti comminui?" Dixit ei apostolus: "Ego dedi potestatem dæmonibus ut conquas-"sarent idola in quibus degebant, et feci ut homines "relicto errore crederent omnipotenti Christo qui in "cœlis habitat." Dixit ei rex: "Sicut tu fecisti "fratrem meum ut relinqueret deum suum et Deo "tuo crederet, ita et ego faciam te relinquere Deum "tuum et credere deo meo et ipsi sacrificare." Dixit ei apostolus: "Ego deum quem colebat frater tuus "religatum et vinctum ostendi, et ipsum feci ut "frangeret simulacrum suum. Si potueris tu hoc Deo "meo facere, poteris me ad sacrificium provocare. Si "autem tu poteris nihil Deo meo facere, ego omnes "deos tuos comminuam, et tu crede Deo meo." Hæc cum dixisset, nuntiatum est regi quod deus suus Baldach cecidisset et minutatim abisset. Tunc scidit rex purpuream vestem, qua indutus erat, et fecit sanctum Bartholomeum fustibus cædi, cæsum autem jussit decollari. Venientes autem innumerabiles populi duodecim civitatum, qui per eum crediderunt, una cum

rege Polimio, abstulerunt cum hymnis et cum omni gloria corpus ejus, et constituerunt ei basilicam miræ magnitudinis, et in ea posuerunt corpus ejus. Tricesimo vero die depositionis ejus Astiages rex arreptus a dæmonio, omnesque pontifices pleni dæmonibus, ad tumulum sancti apostoli confitentes apostolatum ejus mortui sunt. Timor ergo magnus invasit incredulos, et crediderunt universi, atque baptizati sunt a presbyteris quos ordinaverat Bartholomeus apostolus. Ordinatur autem rex Polimius episcopus per revelationem apostoli, clero et populo acclamante, et cœpit in nomine Domini multa signa facere. Vixit autem in episcopatu annis viginti, perfectisque omnibus atque compositis migravit ad Dominum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Cap. XXVI.

De Basilio magno.

Ad beatum Basilium vero nunc stylum vertamus, et primum inter exempla ponamus illud quod vir venerabilis Elladius successor ejusdem, tam virtutibus et vita quam et in cathedra, referre solebat in hunc modum, eisdem enim verbis quibus et barbaro stylo scripta sunt hic ponentur.[1] "Senator quidam fidelis "nomine Poterius abiit ad sancta et venerabilia loca, "ibi filiam suam consecrare, ac in uno de bene actio-"nalibus domibus monasteriorum mittere atque sacri-"ficium Deo offerre volens. Sed ab initio homicida "diabolus invidens divinæ voluntati movit unum de "servis suis et incendit ad puellæ amorem. Is autem "cum fuisset hujusmodi inchoationis indignus, et non

[1] *ponentur.*] The story is told De Vitis Patrum, l. 8., but Giraldus used a much older version than the one given by Rosweyde.

" audens appropinquare ad propositum, alloquitur " unum incantatorum abhominandorum, promittens se " si meruerit dominari ipsius puellæ multam ei tribuere " auri quantitatem. Maleficus vero dixit ad eum : " 'O homo, ego in istud non prævaleo, sed si vis, " ' mittote ad meum procuratorem diabolum et perfi- " ' ciet tuam voluntatem.' Qui ait ad eum : 'Quæ- " ' cumque dixeris mihi faciam.' Et ait ad eum : " ' Abrenuntias Christo in scripto.' Dixit ei : ' Etiam.' " Inquitatis autem operator dixit ei : ' Si in isto para- " ' tus exstiteris cooperator tibi fiam.' Qui ait ad eum : " ' Paratus sum, tantum consequar desiderium meum.' " Et faciens malignitatis minister epistolam ad diabolum, " misit ad illum, habentem sensum istum : ' Quoniam " ' quidem, mi domine et procurator, oportet festinare " ' me a Christianorum religione abstrahere, et tuæ ad- " ' ducere voluntati, ut multiplicetur pars tua, misi tibi " ' hunc, qui præsentes meas defert literas, cupiditate " ' in puellam exarsum, et postulo eum actionem istam " ' consequi, ut et in isto glorior et cum multa alacri- " ' tate congregem placitores tuos.' Et dans ei epi- " stolam, dixit : ' Vade secundum talem horam noctis " ' et sta super monumentum gentilis et exalta cartam " ' in aera, et astabunt tibi qui debent ducere te dia- " ' bolo.' Qui alacritate hoc faciens, jactavit miseram " vocem, invocans diaboli auxilium, et continuo astite- " runt ei principes potestatis tenebrarum, spiritualia " nequitiæ. Et apprehendentes errantem cum gaudio " magno duxerunt eum ubi erat diabolus, et osten- " derunt ei ipsum sedentem in sede alta et in circuitu " ejus malignitatis spiritus astantes. Et suscipiens " missas a malefico literas, dixit ad miserum : ' Credis " ' in me ?' Qui ait : ' Credo.' ' Et abnegas Christum " ' tuum ?' Qui respondit : ' Abnego.' Dicit ei dia- " bolus : ' Perfidi estis vos Christiani, et quando qui- " ' dem opus me habetis, venitis ad me ; quando " ' quidem consequimini desiderium vestrum negatis

" 'me et acceditis ad Christum vestrum, qui est
" 'benignus et clementissimus et suscipit vos. Sed
" 'fac mihi manu scriptum Christi tui et baptismatis
" 'abrenuntiationem voluntariam, et quæ in me est
" 'in sæcula voluntariam professionem, et quia mecum
" 'scis[1] in die judicii condelectans mihi in præparatis
" 'æternis tormentis, et ego statim desiderium tuum
" 'adimplebo.' Qui disponit propria manu scriptum
" sicut quæsitus fuit. Statim autem animarum cor-
" ruptor draco tortuosus misit qui sunt super fornica-
" tionem dæmones, et inflammaverunt puellam in
" amorem juvenis, quæ projiciens se in terram cœpit
" clamare ad patrem : 'Miserere mihi, miserere, pater,
" 'quia dire torqueor propter talem nostrum puerum :
" 'miserere visceribus tuis ; ostende in me unigenitam
" 'tuam paternum amorem, et conjunge me puero quem
" 'amo. Si autem hoc non vis facere, videbis me post
" 'modicum morientem amara morte, et sermonem
" 'dabis pro me in die judicii Deo.' Pater autem ejus
" cum lachrymis dicebat : 'Heu ! mihi peccatori, quid
" 'evenit miseræ filiæ meæ ? Quis meum thesaurum
" 'furatus est ? quis meam inquinavit filiam ? quis
" 'dulce oculorum meorum extinxit lumen ? Ego
" 'cœlesti te volebam nubere sponso Christo, et angelo-
" 'rum habitatricem constituere, et in psalmis et
" 'hymnis et canticis spiritualibus canere Deo festi-
" 'nabam. Tu autem in amorem lascivitatis insanisti.
" 'Sine me, sicut volo, desponsare te Deo, ne ducas
" 'senectutem meam cum tribulatione ad inferos,
" 'neque nobilitatem parentum tuorum confusione
" 'opertas.' Illa autem, ad nihilum reputans quæ a
" patre dicebantur, instabat, clamans : 'Pater mi, aut
" 'post fac desiderium meum aut post modicum mo-
" 'rientem videbis me.' Pater ergo in magna defec-

[1] *scis*] Sic MS.

" tione factus ac immensurabilitate tristitiæ absorptus, " et amicorum consiliis credulus hortantium ei deferre " voluntatem ejus, atque se ipsam exponere concedens, " pater recepit fieri desiderium puellæ, ne exitiali se " traderet morti. Et adduxit quæsitum puerum ad " propriam filiam, dansque ei omnem substantiam " suam, dixit filiæ suæ: 'Vade, filia vere misera, " 'multum enim plangens, pœnitens in novissimo " 'quando habebis proficere.' Iniquo ergo conjugio " facto, et diabolica facinorositate completa, ac modico " transacto tempore, designatus est a quibusdam puer " non introire in ecclesiam, neque appropinquare in " mortalibus vivificis mysteriis. Et dicunt miseræ " conjugi ejus: 'Scis quia vir tuus quem elegisti non " 'est Christianus, sed peregrinus fidei et alienus?' " Tenebrarum ergo dolo se supplantatam cernens, " prosternit se in humum et cœpit discerpere se " ipsam ungulis et percutere pectus acclamans: 'Nemo " 'non obaudiens parentibus salvus fuit unquam. " 'Quis annuntiabit patri meo meam confusionem? " 'Heu! mihi miseræ, in quantam profunditatem " 'perditionis descendi? Cur nata sum; et nata, con- " 'tinuo rapta non fui?' Ista ergo lamentari eam " discens, erratissimus vir ejus accurrit ad eam, con- " tendens non haberi ita veritatem. Illa autem in " consolationem veniente suasibilibus ejus sermonibus " dixit ad eum, 'Si vis satisfacere et misereri animæ " 'meæ, crastina die ego et tu unanimiter eamus ad " 'ecclesiam, et coram me participa incontaminatorum " 'mysteriorum, et sic satisfacta ero.' Tunc coactus, " dixit ei sententiam capituli. Continuo ergo deponens " illa muliebrem infirmitatem et consilium bonum " consilians illi, currit ad pastorem et discipulum Christi " Basilium adversus impietatem, clamans: 'Miserere " 'mihi, miserere, sancte Dei; miserere mihi, discipule " 'Domini, quæ cum dæmonibus causam egi. Miserere " 'mihi, miserere proprio patri non obaudienti:' et

" docens eum rerum gestarum ordinem. Sanctus autem " Dei vocans puerum sciscitatus est ab eo si ista in hunc " modum se haberent. Qui ad sanctum cum lachry- " mis ait: 'Etiam, sancte Dei, si ego siluero opera " 'mea clamabunt.' Et enarrat ei etiam ipsi a prin- " cipio usque in finem consequentem diaboli malam " operationem. Tunc dicit ei sanctus: 'Vis reverti ad " 'Dominum Deum nostrum.' Ad quem puer: "Uti- " 'que volo, sed non valeo.' Dicit ei: 'Quare?' " Respondit ei puer: 'Scripto abnegavi Christum, et " 'professus sum diabolum.' Dicit ei: 'Non sit tibi " 'curæ, benignus est Deus noster et recipiet te pœni- " 'tentem, compatitur enim malitiis nostris.' Et " jactans se puella ad pedes sancti evangelistæ depre- " cata eum est, dicens: 'Discipule Christi Domini " 'nostri, quantum potes adjuva nos.' Dicit ad pue- " rum sanctus: 'Credis salvari?' Qui ait: 'Credo, " 'Domine, adjuva incredulitatem meam.' Et continuo " apprehendens manum ejus, faciensque Christi signum " in ipso, et orans, reclusit eum in uno loco interioris " sacri peribuli,[1] et dans ei regulam, collaborabat ei " per tres dies. Post quos visitavit eum et dicit ei: " 'Quomodo te habes, fili?' Dicit ad eum: 'In magna " 'sum, domine, defectione. Sancte Dei, non fero cla- " 'mores eorum et terrores ac jaculationes seu lapi- " 'dationes eorum, tenentes enim manu scriptum meum " 'causantur me, dicentes, Tu venisti ad nos, non nos " 'ad te.' Et dicit ei sanctus: 'Noli timere, fili, " 'tantum crede.' Et dans ei modicam escam, faciens- " que super eum Christi iterum signaculum ac orans, " reclusit eum. Et post paucos dies visitavit eum et " dicit: 'Quomodo te habes, fili.' Dicit ei: 'Pater " 'sancte, a longe clamores eorum audio et minas, sed " 'non video eos.' Et iterum dans ei escam et orans

---

[1] *peribuli*] In the margin: "Circumcludentis scilicet muri."

" claudensque ostium abiit, et quadragesimo die
" rediit et dicit ei : 'Quomodo te habes, frater.' Re-
" spondens dicit ad eum : 'Bene habeo, sancte Dei ;
" 'vidi enim te hodie in visu pugnantem pro me et
" 'vincentem diabolum.' Mox ergo sanctus secundum
" consuetudinem faciens orationem, eduxit eum et ad-
" duxit in dormitorium suum. Mane autem facto
" vocavit sanctum clerum monasterii et omnem Christo
" amabilem populum, et dixit eis : 'Filioli mei dilec-
" 'tissimi, omnes gratias agatis Domino ; ecce enim ovem
" 'perditam debet pastor bonus in humeris reportare
" 'et offerre ecclesiæ, quapropter debitum est et nos
" 'vigiliam facere nocte ac postulare ejus benignitatem,
" 'ut non vincat corruptor animarum etiam in hoc
" 'facto.' Et alacriter populo coaggerato per totam
" 'noctam postulaverunt Deum cum bono pastore cum
" lachrymis, clamantes pro eo, 'Kyrie eleison.' Et
" mature cum omni multitudine populi accepit sanctus
" puerum, et tenens dexteram manum ejus, ducebat
" illum in sanctam ecclesiam Dei cum psalmis et hymnis.
" Et ecce diabolus omnium fascinans in tristem vitam
" cum omni perniciosa virtute advenit, et invisibiliter
" apprehendens puerum conabatur rapere eum de manu
" sancti. Et cœpit clamare puer : 'Sancte Dei, adjuva
" 'me.' Et tanta improbus instantia eum aggressus
" est, ut etiam memorabilem virum compelleret trahens
" puerum. Conversus ergo sanctus ad diabolum, dixit :
" 'Improbissime, et animarum corruptor, pater tene-
" 'brarum et perditionis, non sufficit tua perditio qua
" 'te et eos qui sub te sunt effecisti, nisi etiam et Dei
" 'mei temptes plasma.' Diabolus autem dixit ad eum :
" 'Præjudicas me, O Basili :' ita ut multi ex nobis au-
" diremus voces dæmonum hæc dicentium. Clamante
" populo, 'Kyrie eleison,' sanctus Dei ait ad eum :
" 'Increpet te Dominus, diabole.' Qui respondit et
" ait ad eum : 'Basili, præjudicas me, non abii ad eum,
" 'sed ipse venit ad me ; abnegavit Christum et pro-

" 'fessus est mihi, et ecce manu scriptum habeo, et
" 'in die judicii ad communem Judicem eum duco.'
" Sanctus Dei dixit: 'Benedictus Dominus Deus
" 'meus, non deflectet populus iste manus de altitudine
" 'cœli, donec reddas manuscriptum.' Et convertens
" se dixit populo: 'Erigite manus vestras in cœlum,
" 'clamantes cum lachrymis, "Christe eleison," "Kyrie
" 'eleison.' Et stante populo in horam multam, ex-
" tensasque habentes manus in cœlum, ecce carta
" manu scripta pueri, per aerem delata et ab omnibus
" visa, venit et imposita est manibus memorabilis
" nostri patris et pastoris. Suscipiens autem eam et
" gratias agens Deo, gavisus factus est valde, et coram
" omni multitudine dixit ad eum: 'Cognoscis lite-
" 'rulas has, frater?' Qui ait ad eum: 'Etiam,
" 'sancte Dei, manu scripta mea est.' Et dirumpens
" manu scriptam, sanctus Basilius perduxit eum ad
" ecclesiam, et dignum fecit sancto ministerio et commu-
" nione mysteriorum, et numerum Christi. Et faciens
" susceptionem magnam refrigeravit omnem populum,
" et docens puerum ac instruens et dans ei regulam
" decentem, reddidit eum mulieri ejus intacibili ore
" glorificantem et laudantem Deum, Amen."

Item exemplum aliud quod idem vir sanctus Elladius de eodem similiter retulit in hunc modum. "In
" una dierum splendore divino illustratus sanctus
" pater noster et magnus Basilius exivit de nostra
" civitate, nemini dicens quo deberet pergere. Et
" egrediens coram omnibus, dixit nobis: 'Filii mei,
" 'sequimini me, ut videatis una mecum gloriam Dei,
" 'et admiremur de discipulis magistrum.' Postquam
" ergo de civitate exivit nostra communis pater noster,
" cognovit et hoc virtute Sancti Spiritus presbyter
" Anastasius, et dicit nomine tenus mulieri, sorori

[1] *habentes*] Sic MS. The same solecism occurs before.

" autem suæ usu: 'Ego vado et agricolari, domina
" 'soror, tu surge et orna domum tuam; et circa
" 'horam nonam accipiens thuribulum et cæteros obvia
" 'sancto Basilio Archiepiscopo, venit enim diverti in
" 'domum nostram peccatorum.' Illa autem contre-
" miscens in admirabili dicto fecit quod didicit. Erat
" enim ipsa virgo venerabiliter conversans, quadra-
" ginta pertransiens annos cum cohabitatore suo, et
" custodiens misterium, et quasi vidua ostendebatur
" omnibus. Obvians autem nobis cum decente vene-
" rabilitate et debitam adorationem tribuens primo
" quidem benedicitur a sancto patre nostro. Et postea
" dicit ei: 'Quomodo te habes, domina Theognia?'
" Quæ expavescens in vocatione nominis sui, dicit ei:
" 'Bene, sancte Dei.' Dicit ei sanctus pater noster:
" 'Ubi est dominus Anastasius presbiter frater tuus?'
" Dicit ei: 'Vir meus est, domine, et abiit agricolari.'
" Qui dixit,' 'In domo tua est; noli turbari.' Expa-
" vescens ergo mulier in verbo isto et in vocatione
" nominis sui, sed et quia dixit eam deifer pater
" noster mulierem quidem esse nomine, sororem autem
" usu, et in stupore facta, timore etiam comprehensa,
" cecidit in terram, clamans et dicens: 'Sancte Dei,
" 'ora pro me peccatrice, quia magnas et admirabiles
" 'video in te causas[1].' Et faciens super eam ora-
" tionem coram omnibus, dixit ei: 'Extende pannum
" in brachia tua.' Et cum extendisset, jussit effundi
" carbones de thuribulo in pannum, et superponens
" incensum ambulabat præcedens eos. Et venientibus
" nobis in domum presbiteri obviavit nobis et ipse,
" et osculatus est honorati patris nostri pedes, dansque
" ei in Domino salutem, dicit presbiter: 'Unde mihi
" 'hoc, ut veniat sanctus Domini mei ad me.' Et dicit
" ei pater noster: 'Bene te inveni, discipule Christi.

[1] *causas*] cās, MS.

" 'Vade, faciamus misterium sanctum Dei:' erat " enim ipse presbiter jejunans per singulos dies extra " sabbatum et dominicam, nec tangebat quicquam nisi " panem et aquam. Et abeuntibus nobis ad ecclesiam " præcepit presbitero ministrare, qui ait ad eum: " 'Sicut didicisti, sancte Dei, minor a majore bene- " 'dicitur.' Dicit ei sanctus pater noster: 'Domine " 'Anastasi, cum omnibus virtutibus tuis habe " 'et obedientiam.' Et satisfactus ad sanctum minis- " terium. Et tempore exaltationis vivifici corporis " Domini nostri Jesu Christi vidit sanctus episcopus " et quidam de dignis Spiritum Sanctum descendentem " in visione ignis, et circumdantem presbiterum ac " sanctum altare. Communicantes autem et gratias " agentes Domino, abivimus in domum presbiteri. " Et accipientibus nobis escam, dixit ei sanctus Dei: " 'Enarra mihi unde tibi thesaurus iste, et quæ est " 'vita tua.' Dicit ei presbiter: 'Ego, sancte Dei, " 'sum peccator subditus publicis tributis, habens juga " 'boum duo; unum quidem ego mino, alterum vero " 'mercenarius meus, et unum est ad ministrationem " 'peregrinorum, alterum ad ministrationem vectiga- " 'lium. Et est co-ancilla mea ista, et mulier mea, " 'ministrans pauperibus et mihi.' Dicit ei sanctus " episcopus: 'Vocam eam sororem tuam, sicut et est; " 'et dic mihi virtutes tuas.' Dicit ei presbiter: " 'Non possideo quicquam boni super terram, et " 'alienus sum ab omni virtute.' Tunc dicit ei com- " munis pater noster: 'Surge, et abeamus simul.' Et " duxit eum ad unam de cellulis ejus domus, dixitque " ei: 'Aperi mihi ostium.' Et dicit ei presbiter: " 'Non, sancte Dei, non cupias introire, quia neces- " 'saria sunt domus.' Dicit ei sanctus: 'Et ego in " 'ista necessaria veni.' Nolente ergo presbitero " aperire clave ostium, sermone aperuit illud memora- " bilis pater noster. Et introiens, invenit ibi virum " leprosum defluxum pluribus corporis membris, et

"nemo sciebat eum ibi esse nisi presbiter et ejus "soror. Dicit sanctus pater noster presbitero: 'Cur "'voluisti occultare thesaurum tuum istum.' Dicit ei "presbiter: 'Furiosus est, domine, et injuriosus, "'ideoque timui ne fortasse labatur in sermone.' "Dicit ei sanctus: 'Bene certasti in illum; sed sine "'me nocte ista ministrare illi, ut et ego per te "'mercedam suscipiam.' Et sinentes sanctum cum "leproso in cellula nihil valente, neque vocem habente "ad loquendum propter temptationem passionis, clau- "dentesque ostium abivimus. Medicus autem cicatri- "cum, faciens super eum orationem, per totam noctem "postulavit Deum. Et qui omnem hominum infirmi- "tatem et omnem languorem sanat sanavit eum. "Dicit ergo nobiscum degens presbiter: 'Gloria tibi, "'Deus, qui facis voluntatem timentium te, depreca- "'tionem eorum exaudiens. Ecce enim medicus "'infirmum facit sanum.' Et continuo sanctus Dei "clamavit ad ostium, educens leprosum sanum, non "habentem maculam in corpore, loquentem expresse "et glorificantem Deum. Hoc autem facto miraculo, "reversi sumus cum gaudio in civitatem nostram "laudantes et benedicentes Deum."

Item exemplum tertium ab eodem relatum in hunc modum: "Fratres, enarrationem volo facere de Basilio "memorabili et Ephreme Siro, quæ sunt apud Deum de "patre nostro provisore, quæ etiam de sancto et non "mentiente ore ejus audivi. Est autem sic. Ephrem "memorabilis cum esset in eremo quadam splendore "Sancti Spiritus illustrante, videns quendam de "amatoribus ejus et interrogatione discens mirabilia "opera beati patris nostri Basilii, sine intermissione "postulabat revelari sibi qualis esset magnus Basilius. "In extasi ergo factus, vidit columnam ignis cujus "caput pertingebat ad cœlum, et vocem desuper dicen- "tem audivit: 'Ephrem, Ephrem, quemadmodum vidisti "'columnam ignis, talis est et magnus Basilius.' Et

"continuo accipiens interpretem, eo quod nesciebat "loqui Græca lingua, venit ad magnam ecclesiam "magni nominis Cesareæ. Perveniensque in ipsam in "ipsa sancta festivitate sanctæ Theophaniæ, et intrans "clam, vidit præcedentem in ecclesiam magnum "Basilium, et dicit sequenti se: 'In vanum labora-"'vimus, ut suspicor, frater, iste enim, in tali honore "'cum sit, non est quemadmodum vidi.' Vidit enim "eum indutum stola candida, et qui circa eum erat "sacrum clerum candidiferum. Et procedente eo, "stans in loco occulto ecclesiæ, desperabat pro hujus-"modi materia, dicens secum: 'Nos qui portavimus "'pondus diei et æstus nil consecuti sumus, et hic in "'tali cum sit stipatione et honore humano, columna "'ignis est. Miror ista.' Igitur eo sic perloquente, "mittit sanctus archidiaconum suum, dicens: 'Vade "'circa portam occidentalem, et in angulo ecclesiæ "'invenies abbatem habentem cucullam, cum altero "'quodam, cum parva barba pusillum, et cætera de "'vultu ejus, et dices ei: Domine, intra presbi-"'terium, vocat te pater tuus archiepiscopus.' Et "discens beatus Ephrem per interpretem quæ dice-"bantur, respondit, dicens: 'Errasti, frater, nos pere-"'grini sumus.' Et abiens archidiaconus retulit beato "viro ista. Magno autem Basilio sacros libros legente, "vidit sanctus Ephrem linguam igneam per os ejus; "et iterum dicit sanctus archidiacono: 'Vade et dic "'ei: Domine Ephrem, intra in presbiterium.' Ob-"stupuit ergo in istis sanctus, glorificans Deum, et "genu flectens respondit, dicens: 'Vere magnus Basi-"'lius, vere columna ignis Basilius, vere Spiritus "'Sanctus loquitur per os ejus.' Postulavit autem "archidiaconum excusare se, quia ut magis post "ministerium in secretario salutaret eum. Intrans itaque "post completionem ministerii magnus Basilius in "secretarium, vocavit sanctum Ephrem et in Domino "salutationem reddidit ei, dicens: 'Bene venisti, O

" 'pater filiorum eremi; bene venisti, qui multiplicasti " 'discipulos Christi in ipsa et dæmones effugasti in " 'Christo, in quibus labor tuus pater; venisti videre " 'peccatorem hominem? Det tibi Deus mercedem " 'secundum tuum laborem.' Et respondens ei honori- " ficentissimus Ephrem, et prædicens ei omnia quæ in " corde ejus erant colenda, simul cum coessente suo " abbate communicavit de sanctis manibus ejus. Et " faciente eo caritatem, dixit sanctus Ephrem: 'Pater " 'honorificentissime, unam postulo gratiam apud te, " 'annue eam dari mihi.' Qui ait ad eum: 'Dic " 'quæ videntur tibi, multa enim tibi debeo, maxime " 'pro tuo labore ad meam præsentiam.' Dicit ei " 'honorificentissimus Ephrem: 'Scio, pater sancte, " 'quia quantacunque postulaveris a Deo tribuet tibi; " 'et volo ut depreceris Dominum quatinus loquar " 'Græce.' Qui ait: 'Super virtutem meam postulasti; " 'sed quia fideliter petisti, veni, pater honorificen- " 'tissime et eremi magister, postulemus Dominum, " 'potest enim facere voluntatem tuam; scriptum est " 'enim, 'Voluntatem timentium se faciet, et depreca- " 'tionem eorum exaudiet, et salvos faciet eos.' Et " fecerunt orationem per multam horam. Resurgen- " tibus eis dixit magnus Basilius: 'Cur, domine " 'Ephrem, non accipis ordinationem presbiterii, quia " 'decet te.' Dicit ei per interpretem sanctus Ephrem: " 'Quia peccator sum.' Respondit ei sanctus: 'Utinam " 'peccata tua ego habuissem.' Et dicit ei: 'Flec- " 'tamus genua.' Et jacentibus eis in humo, posuit " manum in sanctum Ephrem magnus sacerdos, et " dixit quæ sunt diaconi, et dixit ei: 'Jube surgere " 'nos.' Aperta ergo lingua ejus dicit sanctus Ephrem " Græca lingua: 'Suscipe, salva, miserere, et custodi " 'nos gratia tua, Deus.' Tunc impletum est quod " scriptum est: 'Tunc saliet sicut cervus claudus, et " 'aperta erit lingua mutorum.' Et, loquente eo Græce, " in illa hora glorificaverunt Deum omnipotentem

" exaudientem postulationem deprecantium et timen-
" tium se; et spiritualiter lætati sunt per tres dies.
" Deinde ordinans sanctus sacerdos interpretem dia-
" conum[1], ipsum vero presbiterum, dimisit eos in pace,
" glorificantes Deum in omnibus quæ audierunt et
" viderunt, sicut locutum fuit ad eos."

Item, exemplum de muliere quadam quæ divitiis et nobilitate ornata, et cæteris vitæ istius vanis ministrationibus omnibus superelevata, quasi viduitatem complectens indecorose usa est potestate. Castrimargiæ nempe et prodigalitati se ipsam inficiens, nihil placiti Deo possidens, sed porcorum more se cœno[2] voluptatis involvens; sero quandoque secundum dispensationem Dei ad mentem rediens, immensurabilitatem suorum delictorum rememorans, silenter sola cogitabat, et flebiliter suspirans dicebat: "Heu! mihi peccatrici et
" prodigæ, quomodo me excusabo de actis meis atque
" delictis; templum Spiritus Sancti corrupi et animam
" in corpore habitantem pollui. Heu! mihi abjec-
" tissimæ, putas ne dicam me sicut meretricem anteri-
" orem an publicanum? sed nemo sicut ego peccavi,
" maxime post sanctum baptisma. Quomodo ergo
" certa ero quia pœnitentem me suscipiet Deus?" Et hæc cogitante ipsa, qui omnes vult salvari et ad agnitionem Dei venire, in mentem ei misit a juventa usque in senectute sua peccata scribere in charta. Qua perscripta, novissime omnium, scripsit quod ei erat maximum peccatum, et plumbo sigillavit eam. Considerans autem tempus opportunum quando sanctus Basilius ad consuetas orationes ibat in sanctam ecclesiam, cucurrit clam et projecit chartam secus pedes ejus et super faciem jactans seipsam clamabat, dicens:

---

[1] *diaconum*] In this and other places the MS. reads "diaconem," as if it were a noun of the third declension.

[2] *cœno*] sceno, MS.

" Miserere mei, sancte Dei, super omnes peccatrices." Stans autem beatus Christi famulus, sciscitabatur ab ea causam doloris. Quæ ait, " Ecce, domine, omnia " peccata mea scripsi in ipsa charta, et iniquitates " meas, et sigillavi eam ; tu autem, sancte Dei, " sigillum ne ammoveas, sed tantum per orationem " tuam dele. Qui enim dedit mihi talem cogitationem " omnino exaudiet te pro me postulantem." Magnus autem Basilius tollens chartam et respiciens in cœlum, ait : " Domine, tuum est solummodo opus istud, qui " enim mundi peccatum tollis, et unius animæ istius " facile delere potes peccatum. Omnia enim nostra " delicta numerata sunt apud te. Misericordia autem " tua innumerabilis et investigabilis est." Et hæc dicens, intrat sanctam ecclesiam, tenens chartam et prosternens seipsum, et ponens chartam secus altare mansit per omnem vigiliam orans, et crastino per omne sanctum ministerium deprecans Deum. Et post completionem sanctorum mysteriorum vocavit mulierem secrete, astantibus paucis clericis, et ostendens ei chartam, dixit ad eam : " Audisti, mulier, quia nemo " potest dimittere peccata nisi solus Deus." Quæ dixit : " Audivi, senior, et propter hoc ammovi te " ad intercessionem misericordissimi Dei." Et hæc dicens, solvit chartam, et inventa est tota inscripta. Mansit autem magni peccati scelestum opus non deletum. Videns autem mulier pusillanimis effecta est, et percutiens pectus manibus, cecidit ad pedes ejus, clamans : " Miserere,[1] serve Dei altissimi, et quemad- " modum pro omnibus iniquitatibus meis certasti et " exauditus es, sic et pro ista postula, et omnino " dabitur." Archiepiscopus autem lachrymatus est propter indulgentiam, dicens : " Surge, mulier, quia " et ego peccator sum indigens indulgentia. Qui

[1] *miserere*] corrected in another ink.

"delevit tua peccata quanta voluit, potest et istud "tollere a te. Si enim custodieris amodo non peccare, "et vias Domini ambulaveris, non tantum indulgebit "tibi, sed et gloria digna eris. Vade ergo ad ere-"mum et invenies virum sanctum nominatum in "omnibus nomine Ephrem. Isti da chartam, et placa-"bit Deum pro te." Mulier autem concita a sancto cucurrit ad eremum, et transiens longitudinem viæ ad prædictum sibi locum magni heremitæ pervenit. Et pulsans ostium clamabat, dicens: "Miserere mei, "sancte Dei." Qui præsciens propter quam causam astiterat, dixit ei: "Vade a me, mulier, quia homo "peccator sum, indigens et ipse auxilii." Illa autem projecit chartam, dicens: "Archiepiscopus Basilius "misit me ad te, ut orans ad Deum deleas meam "iniquitatem quæ in ista charta conscripta jacet; "cæteras enim episcopus ipse sanctus orans delevit. "Tu autem pro una noli pigritari deprecari Deum, "ad te enim missa sum." Sanctus autem dixit: "Non, filia, non; qui enim pro multis prævaluit pla-"care Deum, et pro una poterit plus me. Vade ergo, "et noli stare, ut comprehendas eum ante transitum." Mulier autem concita a sancto reversa est Cæsaream, et intrans in civitatem obviavit corpus portantibus sancti Basilii, et videns cœpit clamare, volvens se in humo, et causabatur cum sancto, dicens: "Heu mihi "miseræ! heu mihi! sancte Dei, propter hoc me "misisti ad eremum ut immolestatus a me transires; "et ecce inacta reversa sum in vanum pertransiens "pelagus. Me videat Deus et judicet inter me et te, "quia potens placare Deum pro me ad alterum me "misisti." Et hæc clamans, projecit chartam super feretrum subtiliter enarrans de causa omni populo. Unus autem de clero volens videre quale peccatum esset, tulit chartam et absolvens invenit eam totam inscriptam, et clamavit voce magna, dicens ad mulierem: "Inscripta est charta, O mulier, quid laboras

"nesciens in te factam clementiam?" Multitudo ergo populi videns admirabile miraculum, glorificavit Deum, qui dedit potestatem super terram dimittere peccata, dans gratiam servis suis, et post mortem sanare omnem infirmitatem et omnem languorem, sed et peccata fide accedentium dimittere.

Item exemplum de Joseph Judæo, qui egregius in arte medicinalis disciplinæ valde probatus, et simul illustris cum fuisset in ipsa peritia, summam scientiam habebat in tactu venæ præscire caute ante tres vel quinque dies, siquis deberet de his transire tumultibus ad meliorem stabilitatem. Et quoniam deifer pater noster Basilius ex divino splendore præsciens erat quod deberet dare ei divinum baptismi donum, valde amabat eum et assidue ad colloquium vocabat eum, docens eum regiam viam salutis et veritatis ambulare, postulabatque illum discedere de polluta religione, et per baptismum induere Christum. Qui non adquiescebat, dicens. "Quia in fide in qua natus sum in ipsa et finiar." Sanctus autem Dei dixit ei: "Crede, Joseph, nec tu "nec ego de istis transibimus tumultibus donec re-"novet te Deus meus per aquam et spiritum. Sine "istis enim impossibile est introire in regnum cœlo-"rum. Numquid et patres tui non baptizati fuerunt "in nube et mari, et biberunt ex spirituali conse-"quente eos petra, petra autem erat Christus, qui in "novissimis diebus ex virgine incarnatus, et propter "nostram salutem humanatus et mirabilia agens, "passus ac pro patribus tuis crucifixus et sepultus, et "tertia die resurgens in cœlum ascendit, et sedet ad "dexteram Patris, et veniet in gloria multa cum "angelis suis judicare vivos et mortuos, ac reddere "unicuique secundum opera sua? Impossibile est ergo, "sicut dixi, omnem hominem in regnum Dei introire "nisi per aquam et spiritum et participationem vivi-"ficorum et incontaminatorum misteriorum corporis "et sanguinis Christi." Et talibus orationibus pro-

batus operarius Dei colloquebatur cum eo. Ipse autem non audiebat eum.

Quando vero prosperavit Deus, qui segregavit eum ex utero matris suæ, suscipere eum Sancti Spiritus gratiam debere, sanctus Dei de his transferri [1] tumultibus gliscens, duxit eum ad se quasi occasione medicinalis disciplinæ, et dixit ei: "Quomodo vides quæ "erga me sunt?" Ille autem ad tactum venæ sentiens virtuti ejus mortem imminere, dixit ad domesticos ipsius quæ ad sepulturam sunt indumenta præparari ei. "Iste enim," inquit, "bene moritur." Dicit ei magnus Basilius: "Nescis quod dicis." Dicit ad eum Joseph Hebræus: "Crede, domine mi, "sol cum sole occidet hodie." Et dicit ei sanctus: "Et si non morior usque ad matutinum, quid?" Dixit Hebræus: "Non est possibile, domine, hoc "fieri, vix enim una hora erit anima tua in te; sed "dispone ecclesiam tuam et res tuas, non enim obscu-"rabitur dies hodie in te." Dicit ei sanctus: "Et "si vixero in crastinum usque ad horam sextam, quid "facies?" Qui ait: "Ego moriar." Dicit ei sanctus: "Etiam, ut moriaris peccato, vivas autem Christo." "Scio quid dicis," Hebræus inquit, "et faciam jus-"sionem tuam si sicut dicis fiat." Juramentis ergo horribilibus promittit, si vixerit Dei discipulus, omnino accipere se Spiritus Sancti gratiam. Dei cultor noster postulavit Deum additionem vitæ dari sibi ut illum salvaret. Misit ergo sanctus mane et vocavit Hebræum, qui diffidens advenit putans omnino eum mortuum. Et videns illum viventem, in stupore factus et projiciens se ad pedes ejus, dixit: "In vero corde dico, "Non est Deus magnus sicut Deus Christianorum, et "non est Deus amplius eo. Nego ergo odibilem reli-"gionem Judæorum, et accedo fideliter veritati. Jube

[1] *transferri*] transferret, MS.

" ergo sine dilatione dari mihi in Christo signaculum " et secundum baptismum et toti domui meæ." Dicit ei sanctus Christi: "Ego manibus meis baptizo te et " omnem domum tuam." Procedens ergo iterum medicus et tangens dexteram manum ejus, dixit ei: "Lassæ " factæ sunt virtutes tuæ, domine mi, et natura per- " defecit." Dicit sanctus: "Habemus naturæ Crea- " torem confortantem nos." Et surgens venit in sanctam Dei ecclesiam, et coram omni populo baptizavit eum cum tota domo ejus, vocans nomen ejus Johannem. Communicans autem eum vivificis mysteriis, assumpsit eum et duxit in dormitorium suum, dans ei escam, et docebat eum quæ sunt æternæ vitæ, adjiciens ovili suo cum mulieribus et filiis noviter electum militem. Medicus autem sequentibus diebus pertransibat bene actionales domos, et dabat donatam sibi de medicina pecuniam et quod ei erat residuum. Et circa horam nonam stetit magnus pater Basilius ad mysterium missæ in sancta ecclesia simul cum electis cleri et civitatis capitaneis. Et iterum percipiens cum ipsis panem, dimisit eos, instruens et osculans eos in osculo sancto et novum Christi militem, etiamque omnes commendans Domino, atque dispositam sibi consepeliri sumpsit tertiam partem quæ a Domino data sit ei communionis, et recumbens in lecto gratias egit Domino et Deo nostro in peregrinatione a corpore et fide medici. Et adhuc gratiæ cum essent in ore ejus reddidit Domino spiritum, et additus est sacerdotum principibus magnus ipse princeps sacerdotum, prædicatoribus quoque magnis magnum verbi tonitruum. Videns autem Hebræus fidelis jam, quia sicut dixit Dei homo sic et requievit, cadens super pectus ejus cum lachrymis, dicebat: "Vere, serve Dei " Basili, si noluisses nec modo mortuus fuisses." Crastina autem die congregata est multitudo et duxit honorificum ejus corpus, quod vicit materialem subsistentiam, in sanctam ecclesiam, cum omni oblatione

aromatum et thimiamatum sepeliendum. Audiens autem et Gregorius Nazianzenus episcopus, currens et ipse advenit, et videns honorificum corpus, procidit super illud, et lamentans multum ad orationem hortabatur populum, in hymnis et canticis spiritualibus cum decenti honore gloriosam memoriam magni sacerdotis facere. Simulque concurrentibus duodecim episcopis et multitudine civitatis deposuerunt eum in artarismum marmoreum in templo sancti et gloriosi martyris Elicii, ubi Leontius, ante eum episcopus, cum cæteris dormuit. Requievit autem angelicam vitam in terram agens magnus Basilius, mense Januario, die prima, quinto anno imperii Valentis et Valentiniani, memoriam suæ vitæ derelinquens ecclesiæ, quæ est secundum operationem Sancti Spiritus conscripta cum eo in cœlesti libro, in gloriam et laudem Domini nostri Jesu Christi, cui cum Patre est gloria simul et Sancto ac vivifico Spiritu nunc et semper in sæcula sæculorum, Amen.

Sed quoniam ab egregiis sancti Basilii sicut et Germani gestis difficile discedo, exemplum de nece Juliani Apostatæ, qui, quoniam in ecclesiam jam aliquantulum adultam aperte desævire non poterat, magis oblique et occulte nocebat, cingulo militari et sæcularium dignitatum honore privans Christianos. Impiissimus namque imperator Julianus pergens adversus Persas, venit in partes Cæsarientium civitatis. Basilius autem simul cum coessentibus sibi obviavit ei; et videns eum imperator dixit: "Super philosophatus "sum te, O Basili." Qui respondit ei: "Utinam "bene philosophareris." Et obtulit ei pro benedictione tres hordeaceos panes. Imperator jussit stipatores suos accipere quidem panes et reddere ei fœnum, dicens: "Hordeum enim pabulum est jumentorum, "quod dedit nobis; recipiat et ipse fœnum." Qui suscipiens dixit ei: "Nos quidem, O imperator, ex "quibus comedimus nos obtulimus tibi; tu autem ex

" quibus nutris irrationabilitatem naturæ reddidisti " nobis. Voluntarie quidem irridens, non voluntarie " vero nobis in pastum fecisti hoc fœnum." Julianus denique audiens et in insania factus, dixit ad eum: " Pastio namque istius fœni sine dilatione dabitur " tibi; quando enim Persas subigens reversus fuero, " desolabo civitatem tuam et arabo eam ut fiat farri-" fera magis quam hominifera. Non enim ignoro " audaciam populi a te suasi, ut a me adoratam deam " postquam eam statuerim non ferens fascinationem " confringeret usque in finem." Et hæc dicens pergebat ad Persarum regionem. Regrediens autem in civitatem Basilius, et advocans omnem multitudinem, narravit eis imperatoris verba, atque consiliator eis fit optimus, dicens: " Pecuniam, fratres, ad nihilum repu-" tantes, salutis vestræ providentiam facite, ut si datum " fuerit tempus tyranno imperatorem muneribus place-" mus." Qui abeuntes in domos suas, quæ habebat unusquisque eorum in manibus cum alacritate attulit ad eum, auri scilicet et argenti, lapidumque preciosorum infinitam multitudinem. Qui videns alacritatem et obauditionem eorum, posuit ea in thesaurario, superscribens uniuscujusque nomen, dicens: " Quia præ-" positor Dominus potens est et illum attrectare et " vobis restituere propria," Statim ergo præcepit clero et omni populo civitatis cum mulieribus et infantibus ascendere in montem Didimi, in quo honoratur et adoratur Dei genitricis venerabile templum, et tribus diebus jejunii sustinentes postulaverit Deum dissipare iniqui imperatoris sensum. Et adhuc postulantibus eis et vigilantibus in oratione cum contrito corde, vidit Basilius in visu multitudinem militiæ cœlestis hinc et inde in monte, et in medio eorum super thronum gloriosam sedentem quandam in muliebri habitu, et dicentem ad proximos sibi stantes magnificos viros: " Vocate mihi Mercurium; et abibit interficere " Julianum, in Filium meum et Deum tumide blasphe-

"mantem." Sanctus autem cum armatura sua adveniens, jussus ab ea velociter abiit. Et advocans quæ erat in muliebri habitu magnum Basilium, dedit ei librum habentem in historia omnem mundi facturam, dextrorsum vero hominem a Deo plasmatum. In principio autem libri superscriptio erat, "Dic;" in fine autem ejus ubi plasmatur homo, "Parce." Suscipiens itaque librum in præsentia ejus, legit usque ad scriptionem, "Parce;" et continuo absque somno factus est sub timore et gaudio contentus. Similem vero visionem mortis Juliani vidit ipsa nocte et Libanus sophista, cum esset cum eo in Perside et quæstoris dignitatem perageret. Expavescens ergo visionem magnus Basilius cum Eubolo solo evigilans, venit in civitatem, adiensque martyrium sancti martyris Mercurii, in quo et ipse jacebat et arma ejus conservabantur, quærens ea et non inveniens, vocavit custodem et sciscitabatur ubi illa fuissent. Qui cum sacramento dicebat vespere ea ibi fuisse ubi perpetuo conservabantur. Credidit ergo indubitanter sententiæ memorabilis pater Basilius, quia vera est visio, et glorificans Deum, qui non despicit confidentes in se, in festinatione multa et gaudio inenarrabili recucurrit in montem adhuc omnibus dormientibus. Quos excitans ad orationem hortatus et in voce exultationis evangelizavit eis ex Deo sibi revelationem factam, quia ista nocte interemptus est tyrannus, atque cum omnibus gratias agens Deo, reversus est in civitatem. Et veniens ad martyrium Sancti Mercurii, invenit lanceam illius sanguine madidam. Et iterum cum omnibus gratias agens Deo, imperavit cunctos venire ad magnam ecclesiam et participare divina mysteria.

Hoc autem facto et sancta exaltante eo signum non fuit factum, sicut erat solitum moveri, videlicet columbam, quæ cum sacramento dominico pendebat super altare, semper ad exaltationem sancti sacrificii moveri ter solens. Et cogitante eo quid hoc esset,

vidit unum Ventilantium diaconum[1] innuentem mulieri inclinatæ deorsum. Et transponens eum de altari, infra ecclesiam jussit custodiri. Et ita videns Sancti Spiritus adventum hortatus est omnem populum septem diebus in oratione manere. Diaconum vero jejuniis et vigiliis submisit, et quod ei abundabat ad postulantium inopiam dari jussit, sicque Divinitatem placare, et sic audere ad sacram ministrationem accedere. Vela etiam statim jussit appendi instructoriis, præcipiens de mulieribus, quæ foris velorum apparuit inclinans se, divina mysteria eo peragenté, foris poni ministerio et incommunicatam permanere. Populo autem cum omni clero festivitatem agente, usque in fine septem dierum omnibus in ecclesia congregatis, ecce Libanius Juliani quæstor fuga usus venit in civitatem, et discens populi congregationem in ecclesia eo venit annuntians impiam mortem Juliani tyranni, et dicens quia cum secus Euphraten fluvium esset, et relicta noctis septima excubia milites custodirent eum, venit quidam ignotus miles cum armorum vasis et lancea, validoque et terribili impetu perfodit eum et nusquam comparuit, subito abscedens. Ipse vero miserrimus diram atque horribilem emittens vociferationem cum blasphemiæ tumore expiravit, dicens: "Vicisti, Nazare, vicisti." Narravit etiam et per ordinem visionem, quam ipse jam dictam viderat nocte, procidensque genibus principis sacerdotis postulabat se suscipere Christi signaculum. Quod consecutus contectalis factus est Basilii. Crastina die quoque præcepit omnibus magnus Basilius recipere pecuniam, qui una voce dixerunt ad eum: "Si
" mortali imperatori hoc tribuere voluimus, ut non
" desolaret nostram civitatem, multo magis Christo
" immortali imperatori offerre oportet ea, qui de tanto

[1] *diaconum*] diaconem, MS., and so below.

"interitu nos redemit. Ecce ergo in manibus tuis "sunt omnia: sicut tibi Deus jusserit, age." Qui admiratus fidelissimi populi magnanimitatem, tertiam partem etiam nolentibus eis tribuit, et de reliquis vestivit omne presbiterium, cum ciborio[1] altare etiam puro auro et gemmis preciosis decoravit. Et advocans multitudinem cohabitantium ac sacrificans mensam sanctam tribus diebus, jussit diem festum solemnizare.

Cap. XXVII.

De Justina et Cipriano.

The conversion of Ciprianus the magician.

De beata quoque Justina virgine, et sancto Cipriano miraculose per ipsam ad fidem converso, non præterii. Agladius ergo quidam scholasticus, videns virginem Justinam frequenter euntem in ecclesiam, in desiderium ejus venit, et transmittebat multos viros ac mulieres petens eam uxorem. Quæ omnibus dicebat: "Desponsata sum Christo cœlesti sponso; ipse me custodiet "usque ad adventum suum immaculatam." Agladius autem iratus accessit ad Ciprianum magum, ut per maleficia ejus caperet virginem Justinam, ignorans infelix quia invicta est virtus Christi. Ciprianus quidem per artes magicas vocavit dæmonem, et dæmon veniens, dicit: "Quid me vocasti?" Dicit ei Ciprianus: "Dic mihi opera tua, ut credam quia adduces mihi "virginem Justinam." Dicit ei dæmon: "Ego desertus "factus sum a Deo obediens patri meo. Ego homines "turbavi, angelos de cœlo protraxi. Ego Evam "persuasi, et ipsum Adam de paradiso ejeci. Ego "Caim docui occidere fratrem suum. Ego persuasi

[1] *ciborio*] in the margin, "altaris operculo seu ligneo seu reticulato."

"Judæis ut crucifigeretur Christus. Ego civitates "commovi, muros elisi, domos effodi; et alia multa "cum fecerim non me vincet virgo. Accipe ergo "medicamentum et asperge circa domum ejus foris, "et ego superveniens paternum meum sensum injiciam "ei, et statim obediet mihi." Sancta autem virgo surgens tertia hora noctis reddebat orationes Domino Deo suo, et sentiens impetum dæmonis signavit se et domum suam signo crucis, et deprecabatur Dominum ut fugaretur dæmonium. Et dixit cum lachrymis sancta virgo: "Deus omnipotens, qui homicidam "serpentem in inferno demersisti, qui carne indutus es "propter nos, Jesu Salvator mundi, qui cœlum exten-"disti, terram super aquam confirmasti, qui secundum "imaginem et similitudinem tuam hominem fecisti, te "deprecor, Domine, adjuva me, et conforta famulam "tuam, ut permaneam in castitate, quam adveniens hac "hora Sathanas vult temptare." Et consignans totum corpus signo crucis insufflavit in dæmonem, et fugit ab ea, veniensque ad Ciprianum, stetit in conspectu ejus confusus. Dicit ei Ciprianus: "Dic mihi quare "non adduxisti virginem." Dicit illi dæmon: "Non "me cogas dicere quod non possim: vidi autem "signum quoddam terribile, et erubui." Ciprianus autem deridens, dimisit eum, et per artem magicum vocavit dæmonem alium. Similiter et hic gloriabatur, et dicebat ad Ciprianum: "Et tuam jussionem et "illius emendabo impossibilitatem, et faciem tuam "voluntatem: accipe hoc medicamentum et sparge "circa domum virginis, et ego vadam et persuadebo "ei. Ciprianus necnon vadens, fecit sicut præcepit illi dæmon. Sancta virgo media nocte surgens orabat, dicens: "Media nocte surgebam ad confitendum tibi "super judicia justificationis tuæ." Et consignans se signo crucis ex[s]ufflavit in dæmonem, et reliquit eam confusus.

Post hæc autem vocavit Cipria[nus] ipsum diabolum patrem dæmonum per artem magicam, et misit illum ad sanctam Justinam. Qui cum non valeret beatam virginem a bono suo removere proposito, victus et confusus apparuit Cipriano; et dixit illi Ciprianus: "Ut video, et tu victus es, quemadmodum cæteri subditi tui? Quomodo victi estis ab una virgine Christiana? Dic mihi quæ est victoria ejus." Respondit diabolus: "Dicere tibi non possum; vidi autem quoddam signum terribile, et contabui, et dissolutus velut fumus statim recessi. Si vero vis discere victoriæ virtutem, jura mihi per virtutem meam magnam quod non discedes a me, et dicam tibi." Ciprianus dixit: "Per virtutes tuas magnas a te non discedam." Diabolus dixit: "Vidi signum crucifixi, et contabui et fluxi sicut cera a facie ignis." Dixit ei Ciprianus: "Ergo crucifixus te major est." Dixit ei diabolus: "Etiam major est omnibus, quia per ipsum misertus est Deus mundo." Dixit illi Ciprianus: "Ergo et ego debeo festinare et amicus fieri crucifixi, ut non talem incurram pœnam." Cui diabolus ait: "Jurasti mihi per virtutes exercitus mei, per quas nemo potest perjurare." Ciprianus dixit: "Contemno te et sperno te et omnes fumigantes virtutes tuas. Nocte autem hac cognovi virtutem Christi et orationem virginis quomodo vos confudit, et sicut fumum liquescit[1]. Propter quod consigno meipsum abrenuntians tibi et dæmonibus tuis." Et confestim pergens ad episcopum, cecidit ad pedes ejus, dicens: "Famule excelsi Dei, cataziza me, et signa in Christi notitia." Episcopus vero gratias agens Deo, benedixit eum, et dixit ei: "Festina fili, ad ecclesiam Dei, et orationes incessanter redde Deo." Ciprianus

[1] *liquescit*] liquescͤit, MS.

autem pergens in domum suam omnia idola confregit, et per totam noctem lugebat, dicens: "Quomodo ausus "sum apparere ante virtutem Christi, cum tanta mala "fecerim." In magno autem die sabbati vadens[1] ad ecclesiam oravit, dicens: "Domine Jesu Christe, si "dignus sum vocari servus tuus, da mihi audire per "Spiritum Sanctum ex scripturis sanctis verbum conso-"lationis." Et cum ingressus esset limen ecclesiæ, qui psallebant exclamaverunt, dicentes: "Salvum fac servum "tuum, Deus meus, sperantem in te." Et iterum lectio Prophetæ: "Ecce intelliget puer meus, et exaltabitur, et "gloriabitur nimis;" et iterum in Psalmo: "Vidisti, "Domine, ne sileas; Domine, ne discedas a me." Et iterum apostolus: "Christus nos redemit de male-"dicto legis;" et iterum sanctum evangelium: "Filius "meus qui perierat et inventus est." Post hoc vero clamabat diaconus, dicens: "Procedite, cathecumini." Convocans igitur episcopus Ciprianum, cum didicisset voluntatem ejus apud Christum, diligenter baptizavit eum, et sic fecit eum diaconum. Erat autem vita ejus irreprehensibilis et mores sine malitia iniquitatis. Beatus ergo Antinus episcopus præcognoscens exitum suum, convocavit sinodum, et ordinavit sanctum Ciprianum episcopum. Sanctus autem Ciprianus episcopus beatam virginem Justinam fecit diaconissam, et constituit eam matrem monasterii virginum. Multos enim illuminabat, et gregem Christi augebat, cum quo Deo Patri gloria una cum Sancto Spiritu et nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

---

[1] *vadens*] videns, MS.

Cap. XXVIII.

De signo Crucis crucifixi gloriam dæmones fugando et in coronam apparendo frustra Juliano Apostate declarante.

How Julian the apostate had recourse to magic.

Legitur in libris Theodorici historiaci de Juliano apostata [1], quod invento viro qui se potentissimum in arte magica fateretur, introductus est ab eo in locum idolorum, ut in abdito evocatos a mago dæmones præsens ipse consuleret an ad imperium esset perventurus. Quibus solemniter apparentibus compulsus est Julianus frontem suam crucis munire signaculo, quo facto repente dæmones disparuerunt. Magus itaque cœpit culpare Julianum, at ille prætendens metum, crucis dixit se obstupuisse virtutem, eo quod signum hoc dæmones fugerint. "Non suspiceris hoc, bone "vir," inquit magus, "quia timuerunt, sicut ais; sed "abominati hoc signum potius abierunt." Et ita capiens miserum Christiani odio signaculi replevit Julianum.

Item cum in templis aliquando sacrificaret, imperio jam adepto, ostensum est in visceribus hostiæ signum crucis corona circumdatum, quo viso alii quidem perterriti veræ religionis virtutem et dogmatis Christiani æternitatem intellexerunt, eo quod corona victoriæ indicium est, et ambitus circularis in se rediens est finis ignarus. Princeps autem confortans eos sibi prospera monstrari asseruit, et quia signum dogmatis Christiani coerceretur, ne ei dilatari liceret, circuli termino esset conseptum. Et sic ab alio falsa interpretatione miser ante deceptus, tunc et seipsum et alios falso similiter interpretando et errorem suum consolando perpetuo plectibili circumventione decepit.

---

[1] *apostata*] apostate, MS.

Cap. XXIX.

De vase venenifero signo facto, et Judæo signo eodem ab immundis spiritibus liberato.

Item exemplum de beato Benedicto, cui cum inito consilio monachi venenum vino miscuissent, et vas vitreum in quo ille pestifer potus habebatur recumbenti ex more monasterii ad benedicendum fuisset oblatum, Benedictus ex more extensa manu signum crucis edidit, et vas quod longius tenebatur eodem signo rupit; sicque confractum est, ac si in illo vase mortis pro cruce lapidem dedisset. Intellexit protinus vir Dei, quia potum mortis habuerat, quod potare non potuit signum vitæ, atque surrexit illico et vultu placido, mente tranquilla, convocatis fratribus allocutus est eos, dicens: "Misereatur vestri, fratres, omnipotens "Deus, quare in me ista facere voluistis? Numquid non "prius dixi quia vestris ac meis moribus minime con- "veniret? Ite, et juxta mores vestros patrem vobis "quærite, quia me post hæc minime habere potestis." Tunc ad locum dilectæ solitudinis rediit, et solus in superni inspectoris oculis habitavit secum.

Marvels wrought by the sign of the cross.

Item exemplum de Judæo, qui, sicut refert Gregorius[1] in Dialogo, iter faciens, cum jam diem vesperascere cerneret, et quo declinare posset minime reperiret in templum Apollinis, quod prope fuerat, se contulit, qui loci illius sacrilegium pertimescens, quamvis fidem sanctæ crucis minime haberet, signo tamen crucis se munivit. Media vero nocte, cum malignorum spirituum maxima in templum turba descenderit, et præcepto principis eorum unus ad investigandum quis-

[1] *Gregorius*] Dial. iii. 7.

nam esset ille qui jaceret in templo descenderet, reversus illico clamavit: "Væ, væ, vas vacuum sed "signatum." Et statim disparentibus cunctis, Judæus abiens, et episcopo loci cuncta referens, baptismi gratiam est consecutus.

Cap. XXX.

De cruce a Judæis lanceata sanguine manante.

A crucifix stabbed by the Jews, who become converted.

Sequitur quod et memoratu atque relatu dignum duxi, super quo et beatus quoque Basilius sermonem apud multos, adhuc extantem,[1] quia sua circiter hoc contigit tempora, egregium fecit, de uno quodam Christiano qui in territorio Antiocheno, in domo cujusdam Judæi quam conduxerat, manebat. Sed finito anno recessit, et intravit Judæus dominus domus ut maneret ibi. Cumque intrasset et, ut fieri solet, prandium magnum parasset, et vocasset amicos suos et vicinos, forte cum sederent ad prandium et intuentes parietem viderunt crucem cum imagine Domini, quam prædictus Christianus in pariete depinxerat in obscuro loco, nec eam Judæus animadverterat; tunc omnes cum impetu surgentes a mensa irruerunt in Judæum, et verberantes acriter ad judicem traxerunt eum, dicentes eum esse dignum mortis. Interea illi qui domi manserant illudebant imagini, sicut patres sui Christo illuserunt quando illum crucifixerunt. Cumque inter cætera lancearent pectus imaginis, ut Christi fecerant, imago se perforabilem reddidit, ac si esset caro, et continuo de vulnere illo exivit sanguis et aqua. Quod videntes Judæi admirati sunt valde, et dixerunt quidam ex eis: "Audivimus hæc similiter

---

[1] *extantem*] Of course not among his genuine works.

" fluxisse de latere Jesu, et multi de gente nostra " liniti inde a suis infirmitatibus sanabantur, et " temptemus nos hæc ipsa." Adductis ergo infirmis, quotquot liniebantur sanguine illo et aqua sanitatem accipiebant. Facto itaque tumultu inter Judæos præ tanto miraculo, ad Christianos res ipsa pervenit, et omnes illuc confluentes laudes Deo decantaverunt. Nam similiter Christiani infirmi sanabantur. Tunc Judæi pœnitentia ducti a majore usque ad minorem conversi sunt ad fidem, et ab episcopo illius civitatis baptizati sunt omnes.

Cap. XXXI.

De Majestatis imagine Romæ depicta a Judæo jactu lapidis in fronte percussa sanguine manante.

A crucifix pelted by a Jew drops blood of miraculous virtue.

Item exemplum de Judæis, qui Romæ Lateranense Palatium intrantes, semotis tunc forte custodibus, cum dominicæ majestatis depictam imaginem supra ostium quo intratur ad sancta sanctorum intuerentur, unus eorum assumpto lapide pugillari projecit et imaginem in fronte percussit, statimque sanguis exivit, qui et fluxu largissimo deorsum in areæ pavimentum emanavit. Percussor autem statim passione percussus et insania coram omnibus expiravit. Quo viso, Judæis illico præ timore pariter et horrore fuga dilapsis, Christiani accurrentes digna quod accidit veneratione magnificare cœperunt. Sanguis autem fideliter collectus multis sanitates contulit incontinenter, multis quoque ad languorum remedia in posterum valuit reservatus. Vulnus autem in fronte majestatis, et sanguis, sicut per faciem deorsum cucurrit a parte sinistra, desiccatus, usque in hodiernum apparent. De Judæis vero qui viderant hæc et audierant plurimi ad fidem conversi sunt.

Cap. XXXII.

De brachio pueri Jesu in matris gremio sedentis apud castellum Radulphi ictu lapidis fracto sanguine manante.

A soldier struck with death for breaking the arm of the child Jesus, in the days of Henry II.

Item exemplum quod nostris contigit diebus apud castellum Radulphi in Berico sive Biturica, exercitu Anglorum regis Henrici secundi tunc ibi existente, et exercitu Philippi Francorum regis, Lodovici filii, apud Yssoudun, de Bragmanno ante valvas ecclesiæ majoris in aleis ludente; qui, quoniam ei jactus versi sunt in jacturam, in blasphemiam pariter et amentiam versus, brachium pueri Jesu in matris gremio sedentis in superiori januæ parte, sicut sculptura in Pario lapide præferebat, jactu lapidis antecubitum per medium fregit; et statim in quantitate non modica tam a brachio superiori quam et a parte quæ cum manu in terram ceciderat, vidente utroque exercitu, quoniam ea occasione treuga inter eos facta fuerat aliquot diebus, multis remedia dans languoribus sanguis effluxit. Blasphemus autem eadem hora in publico conspectu spiritum moribundus exhalavit. Sciendum etiam quod imago matris percusso filio adeo tremere cœpit, quod puer fere excussus a gremio matris casum minaretur, digitisque tribus solito inferius resedit, adeo quod zona rubra qua mater cincta videbatur cernentibus apparuit, quæ tamen antea ab interiori parte non apparuerat. Monile vero quod insculptum habebat; eadem exiliens hora, quasi ad sinistram mammam, petra more vestis in rugam contracta, pendebat. Item duo socii blasphemi illius, qui ipsum exanimatum erigere valebant, illico in insaniam versi sunt, et infra paucos postmodum dies de medio sublati. Item eodem die juvenis quidam de Bragmannorum agmine præ-

dictam sanctæ Mariæ basilicam intrare volens, cum pluries temptasset, januis apertis intrare non potuit, monacho quodam ecclesiæ illius hoc intuente, eique dicente, quoniam peccatum aliquod grande quidem perpertaverat, propter quod introire non poterat. Qui statim compunctus monacho confessus est, se pridie cacabum viduæ cujusdam pauperculæ surripuisse et pro quatuor denariis vendidisse, quibus statim redditis in manu monachi viduæ restituendis, acceptaque devote pœnitentia, libere intravit. Insanus tamen intrando effectus est, sed infra tres dies in loco ante ostium, ubi brachium decidit et sanguis manavit, sanitatem recuperavit.

Cap. XXXIII.

De imagine beatæ Virginis filium in gremio sedentem ne asportaretur amplexante.

Item exemplum quod et nostris similiter accidit in Anglia diebus et episcopatu Covetrensi, præsidente tunc episcopo Rogero, cui cognomen Peccatum, fures nocte quodam venerunt ad ecclesiam Sanctæ Mariæ vici cujusdam, cui nomen Kirkebi, juxta castrum de Bridelawe, qui effractis ostiis, ecclesiam calice argenteo, libris, et ornamentis, aliisque cunctis quæ ad usum sibi, vel potius abusum, in ea utilia reperiebant, spoliarunt. Ad ultimum vero ad beatæ Virginis imaginem, ligno insculptam auroque et argento decenter ornatam, accesserunt, eaque gemmis et auro spoliata, cum puerum in matris gremio sedentem fugam maturando integrum avellere et asportare parassent, materque brachium utrumque porrectum, ut solet, in anteriora prius habuerat, brachium dextrum ad puerum clausit et secum retinuit. Quo viso, quoniam lucernam habebant exteriorem quidem, non interiorem, perterriti

Miracles wrought in England on occasion of sacrilege;

statim et attoniti cum his quæ congesserant in sacculos ecclesiæ spoliis aufugerunt. Sed cum nocte tota fugam attemptassent, mane facto ad ecclesiæ januas se susceperunt, nec abinde discedere potuerunt. Qui cum presbytero mane ecclesiam intrantes, restitutis omnibus, et recognitis quæ sibi acciderant, altari adhærentes, per ecclesiæ refugium et protectionem mortem quam meruerant evaserunt. Usque in hodiernum autem in tanti miraculi signum brachio clauso mater filium amplexatur.

Cap. XXXIV.

De puellæ pudicitia per Virginem beatam et matrem intactam conservata[1].

At Canterbury, in defence of chastity;

Item exemplum de re quæ nostris apud Cantuariam accidit diebus de clerico quodam, qui puellam ardenter adamatam, quia nec prece nec pretio poterat ad consensum allicere, in crepusculo forte per ostium ecclesiæ sanctæ Mariæ in eadem urbe transeuntem, in ipsam ecclesiam in qua ministrabat violenter attraxit, ostioque statim interius serato, totis nisibus virginem violare et deflorare contendit. Illa vero quantum potuit reluctando ad Virginem virginum lachrymosis singultibus altisque vocibus pias incessanter preces effudit, rogans et supplicans quatinus ipsam in ecclesia sua virginitatem suam amittere pia mater et virgo non permitteret. Ipsa vero pietate qua præminet puellæ miserta, nec sacram basilicum suam tam execrabili facinore pollui seu profanare permissa, statim arrepto cereo candelabro præfixo, imaginem suam sic armatam, ab altari cui præsidebat visibiliter deorsum

[1] *intactam conservata*] et tactam conservatam, MS.

misit, quæ protinus clericum illum bestialem voluptatem suam effectui mancipare nitentem, tot ictibus et tantis, livore pariter in crastinum et timore comparentibus, graviter verberavit, quod virgo indemnis et illibata a manibus oppressoris evasit.

Elapso vero post triennio, clericus ille jam monachus effectus ad ecclesiam eandem apud Cantuariam die solemni beatæ Virginis accessit, et sermonem ad populum faciens coram parochia, cui bene notus extiterat, eventum rei gestæ totum ore proprio palam aperuit, dicens etiam et asserens quod propter horrorem casus ejusdem atque timorem ad monasterium Roffense confugit, ibique monachalem ordinem et habitum suscepit.

His igitur et aliis signis et miraculis multis pia mater et virgo quæ Thiophilum gratiæ reformavit, quæ Mercurii resuscitati lancea Julianum apostatam perforavit, tantumque tyrannum victoriose prostravit, se veram misericordiæ matrem argumentis evidentissimis et apertis indiciis declaravit.

Haud dissimiliter his nostris quoque diebus accidit[1] in urbe Cicestrensi, quod clericus quidam in ecclesia Sanctæ Crucis in qua tanquam diaconus ministrabat, mulierculam quandam nocturno tempore attractam coram altari fornicariis amplexibus violare præsumpsit. Speculator autem ille supremus acutissime cuncta cernens atque discernens, qui nullum omnino malum nedum facinus tam horrendum transire permittit impunitum, imaginem Filii sui areæ præfixam, in cujus quasi prospectu, nec procul, immo propinquo nimis, crimen committebatur, quasi ruina facta grandis deorsum mittens, et super facinorosum cadere faciens, eodem zelo quo Phinees Israelitam cum alienigena coeuntem perforavit, et hunc quoque clericum excerebravit, illa tamen, quoniam passa est invita et violenter attracta,

and at Chichester.

[1] *accidit*] actidit, MS.

manente prorsus illæsa. Injuriam igitur tam crucis quam crucifixi, loci simul et ordinis sacri, per tot circumstantias et tantas plectibiliter aggravatam animadversio divina, prout decuit, terribili exemplo vindicare curavit.

Sic etenim Patris pietas bonitasque superni quos corrigibiles novit in peccato deprehensos flagellat et castigat, et ad pœnitentiam demum non mortificando reservat. Alios autem, quos obstinatos novit et reprobos, et ignis pabulo gehennalis cum paleis abjectis deputandos, puta cui nihil occultum, nihil incognitum, nonnunquam horrendo in crimine deprehensos, ad cæterorum terrorem et correctionem de medio tollit, et acerba quoque punitione prosternendo subvertit; nec in illos tamen omnes sic delinquentes et desperabiliter exorbitantes desæviandum tam acerbe decrevit, quanquam dignissimos, ne nimis acerbus et atrox esse videretur, qui pius et misericors naturaliter esse dinoscitur. Semper quippe citra merita puniens et ultra præmians, sed in paucos tantum et rarissimos interdum animadvertere dignum duxit, quatinus et potestas appareat, et formidabili exemplo multos emendet, dum scilicet paucorum pœna tremor et terror existat, ad quos fama pervenerit universorum. Quoniam, ut poetæ[1] verbis ad hæc utamur, cum fas sit, ut ait philosophus, undecumque proficere,

"Si quotiens peccant homines sua fulmina mittat
"Jupiter, exiguo tempore inermis erit."

Et illud ejusdem:

"Cum feriant unum, non unum fulmina terrent."

Paucorum itaque pœna multorumque metu fulgura coruscant, tonitrua terrent et tonant, fulmina cadunt.

[1] *poetæ*] Ovid. T. ii. 33. P. iii. 2–9.

Illud etiam dignum est nota, quod cum reprobis etiam qui puniuntur in terris et subvertuntur multo mitius agitur et misericordius, quando maturius hinc tolluntur, ubi cotidie per opera prava meritaque perversa dum hic viverent, iram sibi in diem iræ thesaurizarent, materiam quoque sibi ad ignis pabula gehennalis de die in diem amplius augmentarent.

Cap. XXXV.

De cruce in Anglia volatum faciente.

Flight of a crucifix in the diocese of Worcester.

Item exemplum quod contigit anno martyrii beati Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, in episcopatu Wigorniensi, in vico cui nomen Stanewic, quasi miliaribus duobus a monasterio de Winchelcumbe distante; quia cum presbyter parochialis, cui nomen Rogerus, vigilia Ascensionis celebraret, in prolatione istorum verborum: "Qui pridie" etc., crux quædam, crucifixi vultum et imaginem præferens, major aliquantulum quam portatilis, ligno quod post altare se in utrumque parietem extendebat cuneis firmiter infixo se subito evellens, et in volatum erigens, acuto ligni capite quod sub pede crucifixi se porrigebat, quæ demissior prius extiterat parum subportata, parte inferiori præacuta caput et coronam presbyteri tetigit. Et cum ad medium presbyterii pervenisset, versus altare se vertens, retro ad terram cecidit cum magno fragore resupina, capite versus introitum presbyterii et pedibus ad altare porrectis. Celebrata vero missa, diaconus crucem elevans eam in loco suo reposuit. Presbyter autem statim bonæ memoriæ Rogerum episcopum, comitis Gloverniæ filium, adiens rei eventum ei aperuit. Ipse vero, ut plurimorum testimonio certius super hoc instrueretur, quosdam de suis ad ecclesiam illam misit, quorum unus magister Silvester dictus erat. Et in-

quisita veritate totius parochiæ testimonio hoc verum fuisse didicerunt. Testati sunt etiam presbyter et diaconus, quia tertia nocte post casum illum, iterum cum summo diluculo ad ecclesiam venisent, crucem in eodem loco prostratam invenerunt. Quid autem hoc portendere debuerit Deo quidem notum, sed hominibus hactenus extitit ignotum, nisi forte quia parum ante martyrium beati Thomæ Cantuariensis antistitis illud acciderat, tantam ecclesiæ Christi jam imminentem contumeliam, et crucifixi injuriam, crux illa sic volans miraculose declaraverat.

Cap. XXXVI.

De sacerdote qui peccatum publicat confitentis, et illo qui alterius parochianam ad pœnitentiam suscipit.

Priests are not to betray confession.

Ut autem ad rem revertamur, licet tamen præter rem priora non fuerint, de sacerdote qui peccatum publicat confitentis, et de illo qui alterius parochianum ad pœnitentiam suscipit, Gregorium[1] audi :—"Sacerdos "ante omnia caveat ne de his qui ei confitentur sua "peccata alicui recitet, non propinquis, non extraneis, "nec, quod absit, pro aliquo scandalo; nam si hoc "fecerit, deponatur, et omnibus diebus vitæ suæ "ignominiosus peregrinando pergat." Quod vero dictum est ut pœnitens eligat sacerdotem scientem ligare et solvere, videtur contrarium ei quod in canonibus reperitur, ut nemo scilicet alterius parochianum judicare præsumat. Sed aliud est favore vel odio proprium sacerdotem contemnere, quod canones prohibent, aliud cœcum vitare. Quod Urbanus facere

---

[1] *Gregorium*] Dec. ii. pars, Dist. xi. ch. 2, Sent. iv. 21.

monet, ne si cœcus cœcum judicat, ambo in foveam cadant. Ait enim Urbanus[1] secundus: "Placuit ut "nulli sacerdotum deinceps liceat quemlibet commissum "alteri sacerdoti ad pœnitentiam suscipere, sine ejus "consensu cui se prius commisit, nisi pro ignorantia "illius cui prius est confessus. Qui vero contra hoc "facere temptaverit gradus sui periculo subjacebit."

XXXVII.

De generali confessione, quid prosit, et quis sit ejus effectus.

How confession is to be made.

De generali vero confessione sane dici potest, quod omnia criminalia semel saltem oportet in confessione exprimi, nisi a mente aliqua exciderint. Sed quia delicta nemo intelligit omnia, generaliter saltem ea confitere quorum memoriam non habes, et sic nihil celasti de sceleribus tuis. Venialia vero, quia innumerabilia sunt, sufficit generaliter confiteri, nisi aliqua sint frequenter iterata. Perfectius tamen est etiam illa exprimire sic si vales. Ideoque cotidie generaliter fit confessio in ecclesia, pro venialibus scilicet peccatis quæ cotidie committimus[2], et pro illis mortiferis quorum notitiam non habemus. Unde Augustinus[3]: "Veritatem Deo dicit pœnitens quando nihil illi de "commissis sceleribus celat; non quod etsi voluntatem "celaverit Deus ignoret, sed veritatem sibi dici ab eo "vult, ut veniam consequatur. Si vero mente aliqua "exciderint, confitetur veritatem Deo, cum generaliter "dixerit, 'Deus, qui nosti occulta cordis, et opera mea "'et delicta a te non sunt abscondita quibus veniam

---

[1] *Urbanus*] Dec. ii. pars, Dist. xi. ch. 3.

[2] *committimus*] So corrected from "admittimus."

[3] *Augustinus*] Contra Pelag. V. init. Sent. iv. 21.

" 'largiaris:' et hæc est veritas confitentis quam diligit " Deus. Unde, 'Ecce enim veritatem dilexisti.' Hic " insinuatur quod generalis confessio etiam mortalia " delet, quorum intelligentia non habetur."

Unde et super hunc locum Evangelii Lucæ: "Et " rogaverunt illum pro ea," dicit expositor: "Modo " salvator rogatus, modo non rogatus, curat, ostendens " se contra vitiorum quoque passiones et precibus fide- " lium semper annuere, et ea nonnunquam quæ ipsi " in se non intelligunt vel intelligenda dare, vel pie " petentibus etiam non intellecta dimittere, 'Ut delicta " 'quis intelligit;' 'ab occultis meis munda me,'" etc. Est igitur effectus generalis confessionis, quod venialibus medelam præstat, et criminalibus etiam quæ a memoria contigit excidisse. Unde et parochianis vestris illud publice insinuare, et formam generaliter confitendi docere, præcipue vero tunc cum presbyter ante missæ inchoationem se versus populum vertendo generaliter confitetur, edocere [1].

Ad hæc etiam notandum occurrit quod delictis delendis generalis confessio sufficit. Denominatur autem delicta quasi derelicta, quando videlicet bona quæ facere potuimus non fecimus, vel quando bona quæ dicere potuimus non diximus. Et quoniam hæc infinita sunt, et ad memoriam redire non possunt, ea exprimere non oportet, sed generaliter in hunc modum confiteri. "Multa " potui et debui bona fecisse vel dixisse, quæ non feci " nec dixi, de quibus me culpabilem reddo." Item sunt et adjuncta etiam criminalia, quæ non oportet exprimere, sicut peccato fornicationis adjungitur transgressio mandati Dei et superba voluntas cum contemptu. Sed cum de principali satisfactum est, de accessoriis mentio fieri non debet. Item nec redeuntia exprimere oportet, puta si committitur unum criminale. Omnia alia re-

---

[1] *edocere*] sic, MS.

deunt etiam prius deleta. Sed cum satisfactum fuerit de illo, cætera non recordabuntur. Item peccata voluntatis non sunt exprimenda opere secuto, quia si de opere satisfactum est voluntas non imputatur. Ideo autem dico "opere secuto," quia si non fuerit hoc secutum, voluntatem tamen habuisti perficiendi sed non facultatem, expresse tunc confiteri debes. Item et originalia non sunt exprimenda, quamvis tamen psalmista dicat: "Ecce, in iniquitatibus conceptus sum, et in "peccatis concepit me mater mea." Septem itaque casus sunt in quibus exprimere peccata non oportet, sed ad generalis potius confessionis medelam recurrere: oblita[1], venialia, delicta, adjuncta, redeuntia, peccata voluntatis opere secuto, et originalia.

Cap. XXXVIII.

De parva pœnitentia minus discrete injuncta.

De parva vero pœnitentia minus discrete injuncta, **Penance.** quæ ignorantia vel negligentia sacerdotis peccato condigna non fuerit, utrum de vita migrans qui illam explevit ab omni pœna liber sit, dicendum est cum Augustino[2]: "Quod si tantum est lamentum interioris "doloris ut sufficiat in vindictam peccati, omnino "liberatus est. Si vero non sufficit dolor interior "simul cum pœna injuncta addet Deus pœnam. Quod "autem interdum sufficiat dolor interior ad vindictam "peccati, certum documentum habemus in illo latrone, "qui sola mentis contritione et confessione, statim cum "conversus fuit, paradisum ingredi meruit. Sed quia "dispensatores ecclesiæ contritionis quantitatem non

---

[1] *oblita*] so corrected from "ob- "lata."

[2] *Augustino*] The passage is taken from Sent. iv. 20, and is not there attributed to St. Augustine.

"perpendunt, quibus non est datum intelligere occulta cordium, omnibus leges pœnitentiæ constituunt tam magis quam minus de peccato dolentibus. Quorum studium ad hoc præcipue tendere debet, ut cordis dolorem quantum fas est cognoscant, et secundum ipsius modum satisfactionem injungant." Unde Augustinus [1] in actione pœnitentiæ: "Ubi tale commissum est, ut is qui commisit a corpore Christi separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. Cor enim contritum et humiliatum Deus non despicit. Verum, quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, nec in aliorum notitiam, nisi per verba vel alia quæcumque signa procedit, cum sit coram illo cui dicitur, 'Gemitus meus a te 'non est absconditus;' recte constituuntur ab his qui in ecclesiis præsunt tempora pœnitentiæ, ut satisfaciant etiam ecclesiæ in qua peccata ipsa remittuntur. Ipsa enim Spiritum Sanctum pignus accepit, sine quo non remittuntur ulla peccata.

Cap. XXXIX.

De satisfactione morientibus non imponenda, sed tantum innotescenda.

Penance at death-beds.

De satisfactione vero morientibus non imponenda, sed tantum innotescenda, Theodorus [2] Cantuariensis Archiepiscopus in Pœnitentiali suo sic ait: "Ab infirmis in periculo mortis positis pura inquirenda est confessio peccatorum, non tamen est illis imponenda quantitas pœnitentiæ, sed innotescenda; et cum

[1] *Augustinus*] Enchir. c. 65, Dec. ii. pars, C. 33, ch. 84, Sen. iv. 20.

[2] *Theodorus*] Dec. ii. pars, c. 26, q. 7, ch. 1.

"amicorum orationibus et eleemosinarum largitionibus "pondus pœnitentiæ sublevandum si forte migrave-"runt. Si vero convaluerint pœnitentiæ modum a "sacerdote impositum diligenter observent. Aliis vero "pro qualitate peccati præsidentium arbitrio pœni-"tentia discernenda est." Unde Leo[1] papa: "Tem-"pora pœnitudinis habita moderatione constituenda "sunt tuo judicio, prout conversorum animos pro-"spexeris esse devotos. Pariter etiam habere debes "ætatis senilis intuitum et respicere periculorum quo-"rumcunque vel ægritudinum necessitates."

Cap. XL.

Quod nulli in extremis agenti, quantumlibet antea malo, devote petenti communio sit deneganda.

Communion not to be refused to any, however profligate, who desire it on their death-bed.

Nulli autem in extremis agenti, quantumlibet antea malo et flagitioso, devote tamen in fine petenti sacra ullatenus communio est deneganda. Juxta capitulum illud Cartaginensis concilii, "scenicis[2] et histrionibus "cæterisque personis hujusmodi, vel apostaticis conversis "vel reversis ad Deum, gratia et reconciliatio non ne-"getur." De eodem etiam Leo[3] papa: "His qui tempore "necessitatis, et periculi urgentis instantia, præsidium "pœnitentiæ et opem reconciliationis implorant, nec "satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda, "quia misericordiæ Dei nec mensuras possumus ponere "nec tempora diffinire. Quod si ita aliqua ægritudine "aggravati sunt, ut quod paulo ante poscebant sed "præsenti significare non valeant, testimonia eis cir-"cumstantium prodesse debebunt, simulque pœnitentiæ "et reconciliationis consequantur beneficium." Item

[1] *Leo*] Dec. ii. pars, C. 26, q. 7, ch 2.

[2] *scenicis*] Dec. iii. pars, De Cons. D. 2, ch. 96.

[3] *Leo*] Dec. ii. pars, C. 26, q. 6, ch. 11.

Julius[1] papa: "Si presbyter abnegaverit pœnitentiam "morientibus, reus erit animarum; quia Dominus ait: "'Cum conversus fuerit, tunc salvus erit.' Vera enim "confessio etiam ultimo tempore potest esse, quia non "modo temporis sed etiam cordis Deus inspector est, "sicut latro probat."

Notandum hic etiam, sicut ex fine capituli præcedentis habetur, quod si quis ante absolutionem sive reconciliationem ex morbi vehementia obmutuerit, testimonium aliorum qui id eum ante desiderasse et expetiisse audierint, ei ad illud obtinendum utique valebit.

Patet etiam quod latroni sub patibulo petenti et pœnitenti danda est eucharistia, quamvis tamen hoc multi abhorreant, ne vel corpus Christi, si forte in ore retentum et non trajectum fuit, quasi ad suspendium iterum tradi videatur, vel latro forte integrum ab ore suo extractum ad liberationem suam id reservet, sicut aliquotiens de facto certum est contigisse. Caveant autem sibi super hoc judices vel ministrales si voluerint, quia sacerdos si dandi facultatem habuit pœnitenti non negabit. Si enim latro in cruce pœnituit, nonne et sub cruce pœnitere potest? Nec propter suspendium id omittendum, Corpus enim Domini assumptum specie tenus vi sacramenti, cum decuerit, formam deserit et ad cœlestia transit. Quod autem latroni sic dandum sit, habetur a parte, Causa XIII., cap. ultimo, ubi probatur ecclesiasticam sepulturam non ei negandam, quia nec ei, quod plus est, etiam eucharistia negatur.

Verumtamen usus ecclesiæ contrarius hodie, quæ neutrum ei concedit, quia neque de compunctione vera in puncto tali et tam brevi liquido constare potest, cum simulatorie plurima fiant, nec plena satisfactio sequi solet. Unde et juxta patibula latrones nunc tumulantur quantumlibet pænitentes esse videantur.

---

[1] *Julius*] Dec. ii. pars, C. 26, q. 6, ch. 12.

XLI.

Quotiens in anno perfectiores, et quotiens minus perfecti sacram communionem percipere debeant.

Item Gelasius[1] papa: "Cotidie Eucharistiam accipere "nec laudo nec vitupero. Omnibus tamen Dominicis "diebus communicandum hortor, si tamen mens in "affectu peccandi non est; nam habentem voluntatem "peccandi gravari magis dico eucharistiæ perceptione "quam purificari." How often it may be received.

Istud autem de perfectioribus intelligendum est. De minus enim perfectis ait Fabianus[2] papa: "Etsi non "frequentius, saltem ter in anno homines communicent, "nisi forte quis quibuscumque criminibus impediatur; "in Pascha videlicet, et Pentecoste, et Natali "Domini."

Item ex concilio Agatensi[3]: "Sæculares qui in Natale "Domini, Pascha, Pentecoste, non communicaverint, "Catholici non credantur nec inter Catholicos habe-"antur." Hoc etiam de his intelligendum quos mortalia peccata non gravant. Unde et quoniam rari sunt hodie sæculares qui aliquo mortali non involvantur, solum pro his tribus temporibus, ex ecclesiæ consuetudine, minus perfectis ad communicandum Pascha conceditur.

De sacerdotibus itaque parochialibus quid dicemus, qui non diebus Dominicis solum, sicut perfectiores, non ter tantum in anno vel semel, sicut minus perfecti,

---

[1] *Gelasius*] Given to St. August. De Eccl. Dogmat. c. 53, in Dec. iii. p. De Con. D. 2. ch. 13; probably quoted by Giraldus from Sent. iv. d. 12.

[2] *Fabianus*] Ib. ch. 16.

[3] *Agatensi*] Ib. ch. 19.

quinimmo singulis diebus semel vel etiam bis tanquam soli perfectissimi sacram Eucharistiam sumunt? Videntur itaque, nullo mediante vel absolute conscii perfectionis, vel plectibilis, quod absit, presumptionis.

Cap. XLII.

Quod laici in presbyteriis ad divina audienda non sunt admittendi.

Laymen not to enter the chancel.

De presbyteriis autem, quæ et cancelli denominantur, quod solis clericis sunt assignata, habetur ex capitulo Clementis[1] papæ De Consecratione, Distinctione secunda: "Sacerdotum aliorumque clericorum ecclesiis "serventium honores a laicorum loco discrete apparere "convenit. Quamobrem nulli laicorum liceat in eo "loco ubi sacerdos et reliqui clerici consistunt, quod "presbyterium nuncupatur, quando missa celebratur "consistere, ut libere et honorifice possint sacra officia "celebrari."

Illud etiam egregium beati Ambrosii factum, sicut in ecclesiastica invenitur historia eisdem quibus scriptum est verbis, et hic apponere dignum duxi. Reconciliatus enim ecclesiæ Theodosius imperator, post excommunicationis sententiam quam incurrerat propter stragem Thessalonicæ factam, sicut in decretis habetur, sic deinde ingredi limina præsumpsit ecclesiæ, et adhærens pavimento manibusque capillos evellens, cum lachrymis veniam a Domino impetrare poscebat. Verum cum tempus affuisset quo munus ad altare solebat afferre,[2] surgens cum lachrymis est ingressus. Cumque obtulisset, sicut solitus erat, intra cancellos

[1] *Clementis*] Dec. iii. p. De Con. D. ii. ch. 30.

[2] *afferre*] "vel offerre," MS.

stetit. Rursus autem Ambrosius non quievit, sed differentiam locorum edocuit, et primo quidem exquisivit quid ibi expectaret. Imperatore dicente se sustinere ministeriorum sacrorum perceptionem, per archidiaconum remandavit archiepiscopus: "O imperator, "interiora loca tantum sacerdotibus sunt collata, quæ "cæteris nec ingredi nec contingere permittitur. "Egredere igitur, et hanc expectationem cum cæteris "communem habe, purpura namque imperatores non "sacerdotes facit." Tunc fidelissimus imperator hanc etiam traditionem animo gratanti suscipiens, remandavit dicens: "Non audaciæ causa intra cancellos mansi, sed "in Constantinopolitana urbe hanc consuetudinem "esse cognovi. Sed ago gratias pro hujusmodi medi-"cina." Tali ergo tantaque et præsul et imperator virtute clarebant. Etenim prodest increpatio a viro virtutis prolata.

Cap. XLIII.

Quod saltationibus et cantilenis in ecclesiis et cœmeteriis populi vacare non debent.

Quod autem saltationibus et cantilenis in sanctorum solemnitatibus populi vacare non debeant circa ecclesias et cœmeteria, sed tantum divinis officiis, habemus ex concilio Toletano, De Consecratione, Distinctione tertia:[1] "Irreligiosa consuetudo est quam vulgus per sanctorum "solemnitates agere consuevit. Populi qui debent di-"vina officia attendere saltationibus turpibus invigilant, "cantica non solum mala canentes, sed et religiosorum "officiis obstrepunt. Hoc etenim ut ab omnibus "provinciis depellat sacerdotum ac judicum a concilio

Ill effects of priests listening to profane songs.

[1] *tertia*] ch. 2.

"sancto curæ committatur." Unde Augustinus: "Nemo "in oratorio aliquid agat nisi ad quod factum est, "unde et nomen habet."

Exemplum de sacerdote, qui in Anglia Wigorniæ finibus his nostris diebus interjectam quandam cantilenæ particulam, ad quam sæpius redire consueverant, quam refectoriam seu refractoriam vocant, ex reliquiis cogitationum, et quoniam ex abundantia cordis os loqui solet, quia tota id nocte in choreis circiter ecclesiam ductis audierat, mane ad missam sacerdotalibus indutus, et ad aram stans insignitus, pro salutatione ad populum, scilicet, "Dominus vobiscum," eandem Anglica lingua coram omnibus alta voce modulando pronuntiavit in hunc modum: "*Swete* "*lamman dhin are.*" Cujus hæc dicti mens esse potest: "Dulcis amica, tuam poscit amator opem." Hujus autem eventus occasione episcopus loci illius, Willelmus scilicet de Norhale, sub anathematis interminatione publice per synodos et capitula prohiberi fecit, ne cantilena illa, propter memoriæ refricationem, quæ ad mentem facinus revocare posset, de cætero per episcopatum suum caneretur.

Cap. XLIV.

Quod sine aqua vinum in Christi sanguinem non conficiendum.

Water to be mixed with the wine at the consecration of the cup.

Quod autem sine aqua vinum in Christi sanguinem, sicut nec farina in carnem conficiatur, habemus in Decretis de Consecrationibus, Distinctione secunda, capitulo primo et secundo, his verbis: "In sacramen-"torum oblationibus, quæ inter missarum solemnia "Domino offeruntur, panis tantum et vinum aqua "permixtum in sacrificium offerantur. Non enim debet "in calice Domini aut vinum solum aut aqua sola

"offerri, sed utrumque permixtum, quia utrumque ex "latere ejus in passione sua profluxisse legitur."

Item Ciprianus[1] Cecilio episcopo: "Sic in sacrificando "calicem Domini sola aqua offerri non potest, quo-"modo nec vinum solum potest. Nam si vinum "tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse "sine Christo. Quando enim utrumque miscetur, "adunatione confusa sibi invicem copulantur, tunc "sacramentum spirituale et cæleste perficitur. Sic vero "calix Domini non est aqua sola et vinum solum, nisi "utrumque misceatur. Quomodo nec corpus Domini "potest esse farina sola, nisi utrumque adunatum fuerit "et copulatum, et panis unius compage solidatum." Verbum autem illud, "Sanguis Christi incipit esse sine "Christo," sic intelligendum est, sine Christo, id est, sine Christianis; id est, redemptio quæ significatur per sanguinem nihil valeret sine populo, qui significatur per aquam. Sicut ergo nihil profecisset Christi passio sine populo, sic nihil hujusmodi confectio vini in sanguinem sine aqua; et si fieret populo non proficeret. De latere enim Christi sanguis et aqua perfluxerunt, quod redemptionem populi tunc factam per Christi sanguinem significavit. Debet ergo aqua in calicem vino apponi, sed modice, ut tota scilicet de facili a vino absorberi possit. Si tamen sine aqua forte fieret, sacramentum proculdubio verum esset. Sed graviter puniendus esset sacerdos, qui per incuriam aut negligentiam, gravissime vero si ut hæresim introduceret, aquam omitteret.

---

[1] *Ciprianus*] Ad Cæcil. iii 2. Quoted from the same chapter of the Decretals. See also Sent. iv. 11.

Cap. XLV.

De aranea vel musca vel alio immundo si forte in calicem hora consecrationis inciderit quid faciendum.

Anecdotes of flies and spiders falling into the consecrated cup, and what is to be done on these occasions.

De quæstione de aranea vel alio immundo si inciderit, nihil habemus in Decretis vel in libris theologicis diffinitum. Super hoc autem magistrum Petrum Manducatorem dicentem audivi, quod si ita eveniret ei non sumeret, sed potius in piscinam poneret, et narrabat se ita audisse Turonis de quibusdam monachis, qui miscuerunt venenum vino in calice abbati celebranti missam. Unus autem eorum hoc ei sumpturo indicavit. Ipse tamen nihilominus sumpsit et obiit. Narrabat et de alio qui bibit sanguinem cum aranea, nec læsus est, immo postea integra per brachium exivit. Ego etiam de quodam verissime audivi cui aranea per majorem articulum dextri pedis tertio die, cum quasi ex pruritu ibidem ungue scalperet, integra exivit. Hoc autem vir venerabilis et sanctus Adam de Evesham, cuidam monacho suo, cum apud Bermundeseiam Londoniis adhuc prior extitisset, in præsentia sua contigisse assertive referebat. De alio quoque cui per coronam nuper rasam, cujus cutem ex pruritu ungue scalpens aperuerat, similiter exivit die tertio, et hoc Exoniæ finibus, sub venerabili viro episcopo Bartholomeo. Audivi etiam de tertio, dum hæsitaret de corpore Christi sumendo, quia vidisset araneam incidere, apes per fenestram vitream integram intrans, eam a calice extraxit et per eandem fenestram asportavit. Istud autem in Wigorniæ finibus his nostris similiter diebus accidisse viri probi et fide digni

constanter asserebant. Sic ergo occulta sunt indicia Dei. Uni obfuit quod alteri non nocuit, cum tamen uterque ex magna fide sumpserit: forte huic non expediebat ut amplius viveret ne malitia mutaret intellectum ejus. Sicut contigit Eboracensi episcopo Willelmo Murdac, qui sponte venenum in calice positum sumpsit et obiit. Cujus et postmodum merita Dominus signis, ut dicitur, et virtutibus declaravit. Alii vero expediebat ut viveret; et utrique contrario modo ad salutem consultum est. Et recte quidem videtur in tali casu sumendum non esse; dum enim habet homo quod aliud facere possit per humanum consilium, non debet se ex toto committere Deo; quia hoc est Deum temptare. Ipse autem potest vermem tollere, non ergo videtur totum haurire debere. Sicut Christus, cum essent gradus in templo per quos poterat de pinnaculo descendere, noluit se præcipitare, ut exemplum nobis, ne Deum temptemus, daret. Si quis tamen ex abundanti fide totum hauriat, magister Petrus Manducator eum non judicabat damnandum, sed se negabat hoc facturum.

Sicut ex fide et fiducia magna Sabinus Canusinæ urbis episcopus, qui longo jam senio oculorum lumen amiserat, venenatum poculum ei porrectum sponte bibit illæsus, sicut in Dialogo[1] Gregorius scribit in hunc modum: "Hujus autem venerabilis viri, cum ad "exemplum vitæ sequentium in longum senium vita "traheretur, ejus archidiaconus, ambitione adipiscendi "episcopatus accensus, eum extinguere veneno molitus "est. Qui cum vini fusoris ejus animum corrupisset, "ut mixtum vino ei veneni poculum præberet refec- "tionis hora, cum jam vir Domini ad edendum dis- "cumberet, ei præmiis corruptus puer hoc quod ab "archidiacono ejus acceperat veneni poculum obtulit.

[1] *Dialogo*] iii. 5.

"Cui statim venerabilis episcopus dixit: 'Bibe tu "'prius hoc quod mihi bibendum præbes!' Treme-"factus puer deprehensum se esse sentiens, maluit "moriturus bibere quam pœnas pro illa tanti homicidii "culpa tolerare. Cumque sibi ad os calicem duceret, "vir Dei eum compescuit, dicens: 'Non bibas; da "'mihi, ego bibam: sed vade, dic ei qui tibi illud "'dedit, ego quidem venenum bibo, sed tu episcopus "'non eris.' Facto igitur signo crucis, venenum "episcopus bibit securus. Eademque hora, in alio loco "quo inerat, archidiaconus ejus defunctus est, ac si per "os episcopi ad archidiaconi viscera illa venena trans-"issent, cui tamen ad inferendam mortem venenum "quidem corporale defuit. Sed hunc in conspectu "æterni Judicis venenum suæ malitiæ occidit."

Cap. XLVI.

Si sicera vel alius liquor in sacramento pro vino ponatur, quid fiat vel fieri debeat.

Whether other liquors than wine may be used for the eucharist.

De sicera vero loco vini imposita hoc sciatis, quod corpus non ibi consecratur, quia nec fit conversio siceræ in sanguinem, neque etiam panis in carnem. Utrumque enim est de substantia sacramenti, panis scilicet et vinum, et sine neutro fit consecratio. Si tamen ita contigerit, in majori reverentia debet habere sacerdos, cum cognoverit errorem, oblatam illam panis quam posuerat super altare cum sicera, quam aliam super quam non sunt verba illa prolata, licet tamen illa oblata adhuc sit purus panis, quia defuit vinum sine quo non fit conversio. Erat autem consilium episcopi Parisiensis magistri Mauricii, ut postea sacerdos non poneret eam super altare ad consecrationem faciendam, sed post consecrationem alterius hostiæ et sumptionem, sumeret eam similiter et siceram.

De pœnitentia vero ei injungenda nihil certum diffinire possumus, quoniam, ut nostis, extraordinariæ sunt pœnitentiæ et arbitrariæ. Si enim ex industria hoc fecerit sacerdos, et ut hæresim introduceret, gravissime puniendus esset et perpetuo deponendus. Si vero ex ignorantia vel ex negligentia, mitius cum eo agendum est, ut scilicet ad tempus suspendatur, et pro modo delicti et motu prælati ei pœnitentia major vel minor injungatur. Quod enim arbitrariæ sunt pœnitentiæ, et pro motu prelati imponendæ Jeronymus[1] docet his verbis: "Mensuram temporis in agenda "pœnitentia, ideo non satis aperte præfigunt canones "pro unoquoque crimine, ut de singulis dicant qualiter "unumquodque emendandum sit, sed magis in arbi-"trio sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt; "quia apud Deum non tantum valet mensura temporis "quam doloris, nec abstinentia tantum ciborum quan-"tum mortificatio vitiorum. Ideoque tempora pœni-"tentiæ pro fide et conversatione pœnitentium abbre-"vianda præcipiunt, et pro negligentia protelanda; pro "quibusdam tamen culpis modi pœnitentiæ sunt im-"positi."

Cap. XLVII.

Quod aqua recincerationis calici infusa a sacerdote iterum eo die celebraturo non sumatur.

De aqua vero post communionem, quasi ad digitorum ablutionem et calicis recincerationem, seu dicere mavis, recentationem, in calicem fusa, mos est in Parisiensi ecclesia similiter et in aliis quibusdam bene institutis, ut a sacerdote iterum eodem die celebraturo non Of the rinsing water.

[1] *Jeronymus*] Dec. ii. pars, C. 33, q. 3, ch. 86.

sumatur, ne jejunium frangi videatur. Sed cum amplius celebraturus eo die non fuerit, tunc rite quidem et recte sumi solet.

Diversæ tamen super hoc opiniones fuere. Magister Petrus Manducator dicebat, non ob hoc solvi jejunium, cum ex eadem sumptione prima esse videatur. Cantor autem Parisiensis Magister Petrus dicebat recincerationem non esse faciendam a sacerdote iterum eodem die celebraturo, sed quid si alio forte loco et alio calice celebraturus fuerit. Magister autem Mauricius Parisiensis episcopus dicebat in alio calice reservandam usque ad aliam sumptionem, et tunc sumendam vel etiam ministro dandam. Et hoc, ut diximus, obtinet in Parisiensi ecclesia et aliis multis, quod et honestius atque securius videtur.

Cap. XLVIII.

Quod non sunt Evangelia multiplicanda.

Gospels not to be multiplied in the service of the mass.

Super evangeliis quoque multiplicandis, quia novellæ consuetudinis est, quæ ex sacerdotum inolevit avaritia, nihil in canonibus expressum. Hoc autem scio, quod in Francorum regno ubi evangelia similiter et introitus, sed ante missam, multiplicare presbyteri ex cupiditate consueverant, cujusmodi missas viri authentici conflatas derisorie vocant. Hæc damnata est consuetudo, et publice per synodos ab episcopis hujusmodi prohibita cupiditas et eradicata. In Anglia vero, ubi non ante missam sed post simile vitium jam inolevit, quia solent milites et laici ad evangelia quædam quæ specialius appetunt et venerantur, sicut et ad missas offerre, credo quia per episcopos in brevi prava similiter in partibus istis cupiditas hæc evacuabitur.

Contigit autem Parisius priusquam abolitum fuisset multiplicationis vitium illud, presbyterum missam inchoasse et usque ad offertorium perduxisse, cui cum miles assistens obtulisset, statim presbyter alterius missæ introitum incœpit et usque ad offertorium, ubi et miles similiter obtulit, seriatim cuncta perduxit. Sic et tertio, sic quarto, sic quinto, milite in singulis semper offerente, necdum tamen missæ beneficium percipiente. Tandem tamen miles affectus tædio presbytero dixit: "Non me sic utique vinces, plures "enim denarios habeo quam tu evangelia, si sic usque "ad vesperam singulas missas inchoaveris, non desistam "ab oblatione donec sacram Eucharistiam confeceris." Quo audito, presbyter cum plurima sui confusione, et magna circumstantium irrisione missam totiens inchoatam vix tandem complevit.

Alius in partibus eisdem presbyter laicorum astare in ecclesia turbam intuens, cum missam quasi de Dominica celebraturus usque ad offertorium perduxisset, statim regirando quasi missam de Sancto Spiritu similiter ad offertorium usque perduxit, et tertio quoque respiciendo missam Pro Fidelibus inchoavit. Et cum hæc singula quantum ad oblationem incassum fecisset, depositis sacerdotalibus, eosdem et alios qui supervenerant vacuos a missa remisit.

Audivi etiam auribus meis militem quendam sacerdotum avaritiam facete deludentem in hunc modum, et dicentem: "Tempore quo primum militare cingulum "suscepi non erat unius missæ nisi evangelium "unum, nunc autem singulæ missæ tria evangelia vel "quatuor habent." Item, Dominica quadam sacerdote Parisius, sic sub uno canone quasi duas proponente, vel potius unam quam fartam vocant, extendente, cum multi forte scholares divinis audiendis tunc adessent, propter causas decretales prope tractandas, quibus sacramento completo interesse volebant, Te[u]tonicus quidam in publica audientia dixit: "Nimiam hic

"moram facimus, fugiamus hinc, quia diabolus iste "semper duas proponit ut unam." Item petentibus a sacerdote militibus ut eis missa diceretur, ille illico sacerdotalibus indutus, quasi missam celebraturus inchoans, et usque ad offertorium perducens, oblationes suscepit. Quo facto, ad milites se convertens, ait, quia duas eodem die Mariæ missas celebraverat, se tertiam tunc dicere non posse. Quibus auditis, milites a missa vacui, et sacerdotis cupiditate delusi, recesserunt. Item accessit ad ecclesiam propter purificationem mulier quædam, quæ, quoniam sacerdos absens erat, petiit a clerico quem ibi invenit, ut ei saltem evangelium legeret et oblationes susciperet. Ille vero, quia subdiaconus erat, duas epistolas legit et oblationes suscepit, dicens et asserens duas epistolas ubique uni posse evangelio æquiparari. Et sic mulierem illam et alias quæ cum ipsa venerant, oblatione percepta, vacuas tam evangelio quam a missa remisit.

Tempore quoque Anglorum regis Henrici primi, puella nobilis, quam ipse adulterinis amplexibus adamabat, quoniam hoc vitio laborare consueverat, de rege concipere magnopere desiderabat; quæ suggestione capellani sui, cum singulis diebus anni unius, missam de Dominica in Adventu cujus introitus, "Rorate cœli, "desuper" devote audisset et obtulisset, nec tamen optatum consecuta fuisset effectum, dixit ei matrona magistra ipsius, cujus scilicet custodiæ deputata fuerat, lingua materna, Anglice scilicet, in hunc modum: "*Roriese þe rorie ne wrthe nan;*" ac si diceret, "In "vanum cotidie roras tantum, oras et ploras, nosque "jejunandi tædio tam male afficis et affligis, quia quod "tantopere petis proculdubio non obtinebis." Et sic Capellani illius comperta est cupiditas et explosa.

Vidimus et milites quosdam, qui suggestione presbyterorum cotidie missam Epiphaniæ vel saltem evangelium cum introitu, quia de regibus et auro ibi fit mentio, quasi sub hoc obtentu divitias consecuturi,

devote audiunt et offerunt, sed nunquam aliquem quem jure hæreditario non contingerent sub hujus prætextu superstitionis divitias vidimus assecutum.

Item vir venerabilis Hugo Lincolniensis episcopus, transiens aliquando per ecclesiam quandam parochialem, et intrans ut missam audiret, invenit presbyterum ibi divina parochianis suis celebrantem, qui, hostia missa et licentia data, statim cœpit evangelia multiplicare, primo, "Initium sancti evangelii," deinde, "Spiri-"tus Domini," demum, "Salve, sancta parens," et alia quædam nihil attinentia. Episcopus autem, his auditis, facete subjecit: "Quid cras dicturus est presbyter iste, "qui hodie quod novit totum effudit?" Ut etiam errorem suum, cum ab eruditis inde arguuntur, utcumque tueri possint, dicunt, "Quia medicina est et phantasma "fugat, præcipue Johannis initium."

Multiplicationes itaque evangeliorum, ut singula quæque locum teneant, nec approbo quidem nec prohibeo, sed prohibitiones inde majorum expecto. Hoc dicere tamen audacter audeo, quod majoris est discretionis et minoris nota cupiditatis, si evangelium quis addere velit, ut evangelium de Dominica tantum cum suo introitu, sicut et horæ ipsius cotidie dicuntur, subnectatur; et die Dominico evangelium de Trinitate, scilicet initium sancti evangelii super panem benedicendum, nisi forte, quando et jejunia et vigiliæ concurrerint, vel festum aliquod cum Dominica, vel aliquis casus hujusmodi; quia tunc cum missæ singulæ propter occupationes alias forte audiri non poterunt, evangelia cum suis introitibus post missam primam pronuntiare non est absurdum. Hoc autem in minoribus ecclesiis dico, et parochialibus atque capellis. Nam in majoribus et cathedralibus vel conventualibus et principalibus altaribus nihil unquam tale fieri præsumitur. Illud etiam adjiciendum puto, quod evangelia quæ laici sibi ex devotione dici postulaverint, ipsis in minoribus ecclesiis et altaribus non negentur.

Cap. XLIX.

De missis non duplicandis, et tricennariis multis non promittendis.

Against tricennaries.

Cum corpus Christi semel in die conficere vix audeant perfectissimi, mirum qua temeritate bis in die plerumque conficere quidam aggredi presumant imperfecti. Marcus evangelista sibi pollicem abscidit, ut reprobus esset sacerdotio, timens ne raperetur in sacerdotem; adeo enim verebatur corpus Christi conficere, quod sæpius tamen aliter sumpserat. Legitur etiam de Amonio, heremita, qui, cum in cujusdam vicinæ urbis episcopum peteretur, immo et violenter raperetur, auriculam sinistram sibi ferro abscidit. Et cum propter hoc non dimitteretur, cum juramento asseveravit quod linguam propriam, nisi dimitteretur, abscinderet. Et sic demum relictus evasit. Nunc autem ordinandi non auferunt sibi naturalia, sed licita et illicita afferunt ut ordinentur, et potius causa quæstus quam devotionis Domini et obsequii divini.

Item quidam senior inter heremitas cum ab illis eligeretur in sacerdotem, et in quadam ecclesia ordinatus ab episcopo Ægypti, ait: "Ego, licet sacerdos, in "vita mea non conficiam;" indignum se reputans conficere corpus Christi, etsi illud non conficiens ab alio sumeret. Cum itaque Marcus, cum heremitæ sancti, nec etiam in vita sua semel corpus Christi conficere ausi fuissent, audaces sunt illi, ne præsumptuosi dicam vel temerarii, qui quolibet die semel vel bis plerumque conficere non verentur.

Quod autem nostri temporis presbyteri, et præcipue parochiales, tam frequenter, quia cotidie semel vel etiam bis tanquam epulum cotidianum corpus Christi conficiunt, ex cupiditate provenit non caritate. Exem-

plum de obventione primæ missæ debita quibusdam monachis, secundæ sacerdoti. Ergo talem sacerdotem bis in die conficere compulit cupiditas monachorum.

Item, exemplum de matrona purificanda, quæ ad secundum offertorium missæ Pro Fidelibus obtulit instinctu sacerdotis, non ad primum, cum tamen sederet monachus in insidiis expectans oblationes primi introitus; sicque delusus recessit.

Facit etiam cupiditas præter missam diei debitam missas favorabiles; veluti de Dominica, de Sancto Spiritu, de Trinitate, de Angelis, de Epiphania sicut evangelia cum missas non possunt subnectere vel præferre; quia solent milites et laici fideles ad hoc interdum offerre. Non enim de beato Lino vel clero et Sebastiano et hujusmodi missas adjiciunt vel evangelia. Exemplum de sacerdote qui nondum casula indutus cœpit introitus multiplicare ne populus congregatus discederet.

Facit quoque cupiditas tot tricenaria promitti, ne dicam venaliter exponi. Absit enim ab omni mente fidelium hæc enormitas. Solent enim presbyteri, ut dicitur, in confessione pœnitentialibus suis de tricenariis faciendis injungere, ut multis obligati tricennariis majorem in hunc modum quæstum faciant. Hinc igitur tot missæ duplices, ut cotidie fere missa pro fidelibus missæ diei subnectatur; quanquam tamen in Francia nostris diebus synodo provinciali, auctoritate legati Romanæ sedis celebrata, præceptum fuerit et institutum, quod nullus, nisi in maxima necessitate, bis in die conficeret. Ut si corpus præsens afforet, vel conjugata purificanda, vel alius casus necessarius contingeret, statutum est etiam in synodo et prohibitum, ne quis tricenarios faciendos laico vel alii injungat quam sacerdoti. Hinc etiam uno tricenario completo de tribus vel quatuor tricenariis, vel etiam quotlibet quibus obligantur absolvi dicunt. Pro quibus tamen illud Jero-

nymi in fine Decretorum[1] facere videtur: "Melior est "quinque psalmorum decantatio cum cordis puritate "ac sinceritate et etiam spirituali hilaritate, quam "psalterii modulatio cum anxietate cordis atque tris-"titia." Cum enim pro centum vel cunctis animabus psalmus vel missa dicitur, nihil minus quam si pro uno quolibet ipsorum diceretur accipitur.

Tali tamen remedio se sciant uti posse hi soli qui simpliciter et indiscrete, ex negligentia scilicet, non avaritia, se nimis oneraverint. Principium autem illius Jeronymi, quanquam ad propositum non faciat, quia tamen notabile est et memoratu dignum contra Cluniacenses, quippe nimis tædiosos in choro, et cum Cisterciensibus aliisque commoda brevitate gaudentibus facit, ad memoriam revocavi. Cui et illud Augustini ad Probam[2] virginem consonare videtur: "Aiunt fratres in "Ægypto crebras quidem habere orationes, eas tamen "brevissimas, et raptim quodam modo jaculatas, ne "illa quæ oranti plurimum necessaria est per produc-"tiores moras evanescat, atque hebetetur intentio et "enervetur devotio."

Ad idem etiam ab ipsa Veritate testimonium inducemus. Ait enim ad discipulos suos, "Orantes autem "nolite multum loqui sicut Ethnici, putant enim quod "in multiloquio suo exaudiantur; nolite ergo assimi-"lari eis; scit enim Pater vester quibus opus sit "vobis antequam petatis." Et statim requisitus a discipulis ut eos orare doceret, sicut Johannes docuerat discipulos suos, instituit eis Dominicam orationem, compendiosam admodum, et accommodam et brevem, et totum tamen complectentem. Item et alibi: "Væ "vobis, scribæ et Pharisei, hypocritæ, qui devoratis "domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis:

---

[1] *Decretorum*] ch. 24.

[2] *Probam*] Epist. cxxx., § 20.

"propter hoc accipietis majorem damnationem." Lucas autem dicit: "Simulantes longam orationem." Non itaque damnat longas orationes, sed simulatoric longas. Tantum ergo duret oratio, quantum et devotio.

Sed ad rem revertamur. Cum constet ecclesiæ quod speciales orationes juvent super generales, ergo si tricennale unius vel anniversarium tricennale alterius annumeretur et aggregetur, injuriabitur alteri, immo utrique, cum non tantum generali oratione, sed et speciali utriusque anima ex promisso expectaret juvari. Sic enim injuriatur animabus, quia debito fraudantur promisso, cum habeat auctoritas quia quanto sæpius et specialius pro eis offertur sacramentum altaris tanto amplius refrigerium percipiunt.

Exemplum sapientis cujusdam nolentis ut anniversarium patris sui anniversario episcopi loci ejusdem aggregaretur, malens speciale beneficium quam generale.

Item, exemplum matronæ recusantis oblatas missas a sacerdote in quadragesima decantandas Pro Fidelibus, quas licet sibi in pœnitentiam injunctas, noluit tamen eas a sacerdote in quadragesimali tempore officio obligato decantari, ne debitum sacri temporis officium hac occasione fraudaretur. Sed quid faciet sacerdos rogatus ab illo et ab illo tricennaria facere, si non suffecerit ad specialia tricennalia peragenda? Dicat rogantibus: "In tot missis ero memor carorum ves-"trorum:" non dicat, "Faciam pro eis tricennale," nisi speciale intenderit. Peragens enim generalia, non est absolutus a specialibus, quæ supplicans sibi intellexit promitti. Si enim aggregationibus hujusmodi et generalitate quasi pro specialibus uti liceret, teneretur sacerdos cuilibet roganti missas quotaslibet eas illi decantandas concedere, cum petitum per hujusmodi generalitatem de facili posset implere.

Quod itaque non cupide, non avare, sed simpliciter, gratis, et devote circa divina ministeria cuncta provenire debeant habemus etiam ex epistola

Petri prima, in hunc modum: "Pascite qui in vobis "est gregem Dei, providentes, non coacte, sed spon- "tanee secundum Deum, neque turpis lucri gratia, "sed voluntarie." Super "non coacte" dicit expositor: "Non prædicetis evangelium propter inopiam tem- "poralium rerum, ut de evangelio vivere possitis, sed "spontanee secundum Deum, sed tantum intuitu "supernæ mercedis." Super "neque turpis lucri gra- "tia," dicit: "Non tantum propter vitandam inopiam; "et si inopes fueritis, nolite propter hoc prædicare aut "divina ministrare; sed etiam cum non sitis inopes, "propter amplius lucrum nolite prædicare." Nullus quæstus vos impleat, quia cuncta opera religionis debent esse voluntaria; sicut in constructione taberna- culi, quod præsentem ecclesiæ constructionem significat, omnis multitudo filiorum Israel mente devota primitias Deo ad faciendum opus tabernaculi, et ipsi artifices, sponte se obtulerunt.

Item Micheas: "Principes ejus in muneribus ju- "dicabant, et sacerdotes ejus in mercede docebant, et "prophetæ ejus in pecunia divinabant." Super hunc autem locum dicit Jeronymus: "Non debent ministri "ecclesiæ propter pecuniam officia sua administrare; "nec tamen prohibentur quod ex officio debetur "accipere, ad necessitatem non ad luxuriam."

Non ergo stipendium evangelizantibus est negandum, sed non propter hoc tamen evangelizandum, sed principaliter et finaliter propter Deum. Unde Ambro- sius super illud epistolæ primæ ad Thessalonicenses: "Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui "laborant inter vos, et præsunt vobis in Domino, et "monent vos, ut habeatis illos abundantius in caritate, "propter opus illorum pacem habere cum eis;" super hoc, inquam, Ambrosius: "Quid enim prodest hono- "rem sine fructu habere? Sicut divitiæ negligentiam "pariunt salutis, ita egestas, dum saturari quærit, a "justitia declinat." Habere pacem cum illis propter

opus illorum,—id est, scientes opus illorum hoc exigere quod faciunt. Item super illud ad Timotheum epistola: "Qui bene præsunt presbyteri "duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant "in verbo et doctrina." Duplici honore, ut scilicet spiritualiter eis obediant et exteriora ministrent. "Boni enim dispensatores et fideles non solum honore "sublimi præveniri[1] debent, sed et terreno, ut non "contristentur indigentia sumptuum sed gaudeant "obedientia spiritualium. Instantior enim fit si non "humilietur inopia, et crescit in illo auctoritas cum videt "[se] etiam in præsenti laboris sui fructum percipere, "ut non abundet, sed ut non deficiat. Tanta enim "debet esse merces evangelizandi regnum Dei, ut "non contristetur nec extollatur." Necessitatis ergo est accipere unde vivitur, caritatis est præbere: non tam venale est evangelium ut pro his prædicetur. Si enim sic vendit magnam rem vili vendit. Accipiunt ergo sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a Domino. Non enim a populo redditur quasi merces illis qui sibi in caritatem evangelii serviunt. Sed tanquam stipendum datur quo, ut possint laborare, pascantur. Primum ergo quærendum regnum Dei, et omnia id pure quærentibus adjicientur. Unde Origenes[2] super illud Numeri: "Homo "secundum ordinem suum incedat:" "Unusquisque "nostrum de cibo et potu sollicitus, et omnem curam "gerens in sæcularibus, unam aut duas horas Deo "reputans, ad orationem in ecclesia veniens, vel in "transitu verbum Dei audiens, non incedit secundum "ordinem, nec audit præceptum quod dicit ut secun-"dum ordinem omnia fiant. Ordo est enim primum "quærere regnum Dei et justitias ejus, et credere

[1] *præveniri*] In St. Ambrose, "digni judicari."

[2] *Origenes*] Hom. ii.

"quod secundo loco hæc nobis a Deo apponantur." Omnis ergo homo habet incedere secundum ordinem suum, sacerdos et diaconus, virgo et quicunque in religionis professione videtur. Si enim petulans vel protervum quid gesserint, continue arguet eos Moyses, dicens: "Homo secundum ordinem suum incedat;" et quid dignum sit suo ordine intelligat, et ita libret actus et sermones suos, incensum quoque et habitum, ut cum ordinis sui professione conveniat, ne propter eum nomen Domini blasphemetur.

Sint itaque sacerdotes contenti redditibus, vel, si redditus non habeant, stipendiis suis, nihil avare, nihil cupide, sed omnia devote et ex caritate, tanquam ministri Dei et uncti Christi Jesu, facientes. "Quoniam," ut ait Augustinus[1], "Sicut cupiditas nihil sine angustia, ita "nihil cum angustia caritas tenet." Attendentes etiam, et præ mentis oculo semper habentes, quia non ad temporis quæstum sed æternitatis, non corporis sed spiritus, non carnis sed cordis, non ventris sed mentis pabulum ordinis beneficia susceperunt. Qui autem aliter et ad aliud ordines petunt, sicut multos hodie (unde dolendum) facere videmus, longe a via veritatis exorbitant. Quibus et illud dominicum a prelatis objici deberet, "Nescitis quid petatis." Debent et illud respondere quod episcopus Ambianensis, Robertus de Camera, cuidam decano suo respondit, pro quibusdam quos ei ordinandos obtulerat, petenti in hunc modum: "Magnam, inquit, eleemosinam facere potestis, quia "non habent aliam warisonam." Cui episcopus: "Si "propter animarum," inquit, "warisonam hoc peterent, "et non corporis obtinerent; nunc autem, ex quo "ad corporalia hæc referuntur, et temporalia non "obtinebunt, quia indigni sunt."

Præter aggregationes autem prædictas tricennariorum

---

[1] *Augustinus*] Quæst. Evangel. ii. 33.

anniversariorum, duplicitates quoque missarum, et generalitates pro specialibus introductas, præter evangelia quoque tam ante missam quam etiam post multiplicanda, invenit cupiditas novitatem missarum; sicut unicam missam de omnibus apostolis decantandam. Item missam Epiphaniæ vel alterius solemnitatis omni die, etiam die Paschæ decantandam; cum singula quæque locum teneant sortita decenter; ut tempore paschali missæ et laudes ad illud tempus pertinentes decantentur, ita in aliis temporibus, ut varietas officiorum devotionem augeat ministrorum et idemptita[n]s tollat fastidium. Devotionem autem talium, ut etiam die Paschæ celebretur, non vitupero, nisi propter scandalum.

Item, quidam etiam vivi anniversaria pro se faciunt celebrari, quibus obviant suffragia et orationes pro defunctis instituta, et non pro vivorum animabus. Iterum, quod flens dico, hoc tantum sacramentum quidam in artem magicam verterunt, celebrando missas super imagines cereas ad imprecandum alicui; etiam alicui imprecantes missam Fidelium decies vel pluries decantant, ut ante decimum diem vel post in brevi moriatur et cum mortuis sepeliatur.

Item, quidam missam pro strage interfectorum, quasi novorum martyrum in circuitu Jerusalem prostratorum, inveniunt, putantes eam efficax esse allectorium ad oblationes propter favorem occisorum.

Ad hunc autem morbum multiplicem ab ecclesia expellendum, unicum et hoc credo posse remedium esse; videlicet, si esset paucitas ecclesiarum, paucitas in eisdem altarium, paucitas et delectus ordinandorum; delectus etiam ordinatorum admittendorum; insuper delectus maxime præpositorum, minorum sacerdotum sicut decanorum. Et summum remedium, a Gregorio VIII. deliberatum, esset amotio oblationum, præterquam ter in anno; die scilicet Natalis, Paschæ, et Pentecostes, et præterea in die solemnitatis patroni ecclesiæ, et præsente cadavere defuncti, et in die anniversarii cujus-

que vel purificationis. Vide in tota Jerusalem non fuisse nisi unicum templum, unicum tabernaculum, unicum etiam in atrio templi sub divo altare oblatorium. In sanctis quidem erat altare incensi, sed in illo non offerebatur nisi modicum incensi. Hanc pluritatem altarium detestans, Osee ait: "Quia multiplicavit popu-"lus meus altaria ad peccandum, factæ sunt ei aræ "in delictum: offert hostias et Dominus non suscepit "eas." Exemplo ergo unici templi, in singulis civitatibus unica deberet esse ecclesia; vel, si populosa esset civitas, paucæ, tamen ita quod sub majori ecclesia. Pluralitas enim capellarum peperit munera illegitima, et plura alia monstra, et extra ordinaria multa. Satius enim esset, et longe satius, rariores ecclesias esse, rarius in eis divina celebrari, et ea tunc expleri devotius et audiri.

Cap. L.

De indigne corpus Christi conficientibus et sumentibus.

Of the unworthy reception of the Lord's body.

Quoniam autem Eucharistiam sacram qui totiens conficiunt et sumunt, quia cotidie semel vel bis, tanti sacramenti dignitatem minus attendere videntur, corpus Dominicum non plena discretione dijudicantes, contra indigne conficientes et sumentes de cætero dicemus. In primis illud apostoli in epistola ad Corinthios prima proponentis: "Probet autem se ipsum homo, et sic de "pane illo edat et de calice bibat. Qui enim mandu-"cat et bibit indigne," sine devotione, scilicet, vel aliter quam a Domino, vel ab ecclesia mysterium hoc traditum est celebrando, vel in voluntate peccandi manendo, "judicium sibi manducat et bibit, non diju-"dicans corpus Domini;" hoc est, debita veneratione a cibis aliis non discernens. Item Gregorius de quolibet

indigne conficiente vel sumente corpus Christi "sicut " et de Juda dicit Deus: 'Veruntamen ecce manus " 'tradentis me mecum est in mensa:' exemplo enim " Judæ Filium hominis tradit, qui illud inviolabile Do- " minici corporis sacramentum violare præsumit. Vendit " qui, ejus timore et amore neglecto, caduca amare con- " vincitur et criminosa." Iterum Augustinus: "Magis " peccant qui tradunt Christum scienter peccatoribus " membris quam qui illum tradidit crucifixoribus " Judæis." Iterum idem[1] super Psalm. lxviii.: "Et de- " derunt in escam meam fel," etc., "quibus sunt similes " indigne conficientes et sumentes. Gravius enim pec- " cant contemnentes Christum regnantem in cœlis quam " qui illum crucifixerunt ambulantem in terris. Illa " enim veritate jam posita in meridie et manifesto in- " excusabiles sunt, dicente Domino: 'Si non venissem " 'et locutus fuissem eis peccatum non habuissent; " 'nunc autem,' etc. Hi vero et quidam non omnes " per ignorantiam Dominum crucifixerunt. Unde et " pro eis oravit, dicens: 'Pater, ignosce illis,' etc."

Item, super hunc locum epistolæ primæ ad Corinthios, " Qui manducaverit et biberit indigne reus erit cor- " poris et sanguinis Domini," Ambrosius: "Indignus " est qui aliter celebrat mysterium Eucharistiæ quam " a Deo traditum est." Et qui devota mente non accedit ad Eucharistiam, vel in voluntate peccati manens, reus erit, quia beneficium ejusdem in irritum ducit, vel de bono male sumpto maculam trahet. Vel, "reus erit," id est, mortis Christi pœnas dabit, id est, ac si Christum occiderit punietur. Ex hoc autem quod dicit, "in voluntate peccati manens," haberi per contrarium sensum posse videtur, quod et Manducator sentiebat; quia si sacerdos ad conficiendum, vel quivis ad communicandum accedens, mortale ad mentem redux-

[1] *idem*] These are not the words of St. Augustine in his Commentary on the Psalms.

erit, si statim compunctus peccandi de cætero voluntatem exuerit, licet nondum plene pœniteat, sed quasi dicens et cogitans, "Concupivit anima mea desiderare "justificationes tuas in omni tempore," eoque accedat etiam animo, ut vis sacramenti ampliores ei pœnitendi vires et resurgendi gratiam ministret, secure accedat et veri Agni carnes cum reverentia debita sumat et honore. Sicut in extremis finibus Ægypti comedit Israel typicum agnum adhuc in Ægypto existens, dum tamen in procinctu exeundi fuerat.

Item ex institutione primitivæ ecclesiæ, lecto evangelio, dicebatur cathecuminis, "Exite, exite." Si ergo membris Christi caritatem habentibus non licuit interesse confectioni corporis Domini, maxime timendum est membris diaboli et non habentibus caritatem tantum sacramentum conficere vel sumere. Indubitanter autem dico ministros altaris sic conficientes vel sumentes mortaliter peccare. Scriptum est enim, "Mundamini qui fertis vasa Domini." Utrum vero peccent mortaliter qui sunt in suburbio, nave videlicet et choro ecclesiæ, qui tantum cum ministris altaris per devotionem et consensum debent corpus Christi conficere, et spiritualiter etsi non sacramentaliter sumere, non diffinio. Multum tamen eis timendum est, qui cum adhuc sint membra diaboli, quod intersunt confectioni corporis Domini, cum cathecuminis etiam sanctis non liceat interesse.

Item, "Constituite diem solemnem." Nota firmitatem et stabilitatem animi in bono; diem virtutum, ut dicatis: "Hæc est dies quam fecit Deus;" et solemnem, ut reliquiæ cogitanter[1] diem festum aga Domino in serenitate conscientiæ, et hoc in condensis omnium articulorum fidei, virtutum, bonorum operum, lachrymarum, quæ hunc potum faciunt dulciorem abstinentiarum pœnitentialium, vobis dico qui ascendere cupitis

[1] *reliquiæ cogitanter*] reliquie cogit^{s}., MS. The abbreviation is for *er* or *ur*, but with what sense I cannot see.

ad cornu altaris ad corpus Christi vel conficiendum vel suscipiendum. Item si Deus præcepit agnum paschalem et figuralem comedi assum igni et cum lactucis agrestibus, et hoc a succinctis renes tenentibus baculos in manibus, quanto magis præcepit ne ad esum veri Agni paschalis quis accedat, nisi cum amaritudine cordis et igne pœnitentiæ decoctus, etiam in clibano Spiritus Sancti, castus, nihil sibi conscius, fortis, totis virtutibus imbutus, ut nec in pedibus sit discalceatus, sed in fide, virtutibus, et affectibus, operibus bonis solidus.

Item ad terrorem incutiendum accedentibus ad Eucharistiam valet exemplum illius sanctæ peccatricis Ægyptiæ, quæ in deserto pœnitentiam agens semel in hoc sacramento per quadraginta annos visitata est a Domino per Zozimaam abbatem, illius deserti heremitam, cui primo confessa est; secundo accedens ad eam ut ei Eucharistiam daret, in adventu corporis dominici tota effusa est in lachrymas; licet enim singulis diebus lachrymata fuerit, tunc amplius et fere usque ad effusionem oculorum. Unde his ea patratis venit ad calicem pietatis, se totam mactat lachrymis, calicique coaptat.

Item de indigne accedentibus ad hoc altare conqueritur Dominus, dicens: "Et dederunt in escam "meam fel," id est, amaritudinem peccati sui, "et in "siti mea" qua eos sitivi, ut biberem mihique incorporarem, "potaverunt me aceto," id est, acredine pravitatis suæ. Sed intuendum est quod Dominus cum gustasset acetum noluit bibere. Ita nec tales sibi incorporat, etsi sacramentaliter eucharistiam sumant qui de ecclesia sunt nomine et non numine. Item Augustinus: "Qui "nisi prius crucifixus cum Christo fuerit, carnis quoque "concupiscentias extinxerit antequam ad corpus Christi "accedat conficiendum vel percipiendum, quantum in "se est rursus crucifigit Christum, illisque annume- "randus est de quibus apostolus ait, 'Rursum in se "'crucifigentes Dominum et ostentui et in derisum

" 'habentes:' Item, 'Emitte lucem tuam et veritatem " 'tuam, ipsa me deduxerunt et adduxerunt in mon- " 'tem sanctum tuum et in tabernacula tua;' et ita, " 'Introibo ad altare Domini,'" corpus Christi conficiendo vel sumendo, "ad Deum qui lætificat juven- " tutem meam," scilicet juventutem gratiæ mihi tribuit in re, juventutem etiam gloriæ in spe. Juventus etiam naturæ attendenda est in ordinando, nisi gravitas morum et vitæ sanctæ suppleverit ætatem. Conficiens autem et assistens altari dum conficit velut in paradiso est omnium oblitus. Item: "La- " vabo inter innocentes manus meas," et sic innocens et mundus exemplo et imitatione eorum, quasi angelus, circumdabo altare tuum, Domine, ut conficiam corpus tuum.

Item cum iret Josue in agro Jericontino quippiam meditans, vidit angelum cum evaginato gladio, cui ait: ' Princeps sum exercitus cœli, tolle calciamenta de " pedibus tuis; locus enim in quo stas terra sancta " est." Cogita ergo qui accedis ad altare confecturus vel suscepturus eucharistiam, quia locus in quo stas terra sancta est, locus terribilis est, domus Dei et porta cœli. Timeas angelos ascendentes et descendentes ibi per scalam, ne gladio evaginato demetant posteriora tua. Timeas ne securis ad radicem arboris jam posita sit, ex eo quod indigne accedis. Timeas chorum angelorum assistentium, contra te ferentium testimonium, injuriamque suam et iram Dei vindicare paratorum si indigne acceperis, vel sacrificium laudis et orationum tuarum ante conspectum Dei in sublime deferentium, si digne obtuleris. Unde Cenomannensis[1] episcopus,

" Tempore quo supplex assistit presbyter aris,
" Mactaturque Patri Filius, ipse manens,
" Ethra patent, cœlestis adest chorus, ima supernis
" Junguntur, fiunt auctor et actus idem."

---

[1] *Cenomannensis*] De Mysterio Mis. 1140.

Simile legitur in Exodo dictum Moysi. "Cum enim "minasset Moyses oves Jetro ad interiora deserti, et "venisset ad montem Dei, Oreb, apparuit ei Dominus "in flamma ignis de medio rubi, et videbat quod rubus "arderet et non combureretur;" cui eunti ad cernendum visionem illam magnam ait Dominus: "Non appro- "pinques," inquit, "huc, sed solve calciamentum de "pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta "est." Si ergo Moysi prohibitum est accedere ad rubum ardentem et figuralem, quanto magis et tibi ad verum corpus Christi, nisi prius abjeceris omnia mortua et carnalia opera a te et affectibus tuis. Item cum Dominus prohibuit ne advena, peregrinus, vel immundus comederet de agno paschali, quanto magis ne peccator, nondum civis et domesticus Dei factus, de vero Agno, maculatus de immaculato. Iterum David: "Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in "loco sancto ejus? Innocens manibus et mundo corde." Item, si nondum rigasti lachrymis pœnitentiæ et fovisti pedes Christi cum Magdalena, si nondum sedisti manducare panem doloris, si nondum te humiliasti ad osculandum pedes Domini, si nondum surrexisti ad fortia opera, quasi ad osculum manuum Domini, quomodo præsumis accedere ad osculum capitis ejus, immo ad confectionem, sumptionem, et osculum totius Christi? Per numeros veniunt ista gradusque suos sicut et ordines, in quo sacramento, gradu aliquo omisso, amplius peccatur, quam in omissione gradus ordinis ad ordinem.

Item Salomon: "Sedisti ad mensam divitis scito "quia talia oportet te apponere qualia tibi apposita "sunt." Apposuit nobis Dominus fercula et dona, quæ tamen omnia sub his tribus comprehenduntur. Apposuit se ipsum pro nobis pretium in cruce, viaticum in altari, futurus præmium in cælo. Primum ei apponimus si crucifixerimus carnem nostram cum vitiis et concupiscentiis, si crucifixi fuerimus mundo et mundus

nobis, si abnegaverimus nosmet ipsos et cotidie tulerimus crucem et secuti fuerimus eum, si stigmata Domini Jesu portaverimus in corpore nostro cum apostolo, si carnem nostram maceraverimus si mori pro eo nobis non fuerit datum desuper, si compassi fuerimus cum Christo, si vixerimus secundum evangelium. Secundum ferculum ei apponimus, si ipsum caput nostrum, non in se sed in membris ejus, paverimus, pauperi erogando quamcumque eleemosinam sive corporalem sive spiritualem ; quod enim uni ex minimis ejus fecerimus et illi. Tertium ei non possumus apponere; bonorum enim nostrorum non eget, sed ipse nobis hæc apponet in futuro. Veruntamen hæreditas ejus sumus pro qua se ipsum sacrificavit. De qua Pater ad Filium ait : "Postula a me, et dabo tibi "gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam ter-"minos terræ." Qui autem aliter ad mensam Christi accedunt, nisi duobus ferculis prædictis appositis, fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum et in retributiones et in scandalum. Judicium sibi manducant et bibunt, bonoque odore moriuntur. Item epistola ad Hebræos : "Habemus altare de quo non habent edere qui "tabernaculo corporis deserviunt ;" ut qui non macerant vel crucifigunt carnem suam cum vitiis et concupiscentiis, qui manus non aperit inopi, etc.

Item, qui et quam digne et timorate debeant accedere ad eucharistiam conficiendum vel sumendum apostolus in prima ad Corinthios declarat, dicens: "Convenientibus vobis in unum jam non est," id est, non convenit, "dominicam cœnam manducare," nisi probatis primum et præparatis, ut ibidem infra ostenditur. Iterum, sicut oramus : "Præceptis salu-"taribus moniti," vix audemus dicere "Pater noster," nisi filii ejus simus per adoptionem ; et nisi petitiones omnes quæ sequuntur impleverimus, quanto difficilius audemus ipsum totum conficere et sumere. Quare hic major devotio et puritas conscientiæ exigitur, unde et

hæc oratio præmittitur sumptioni sanctæ eucharistiæ. Item, vide ne supra unum gomor sobrietatis, scilicet hoc cœleste manna, colligas et sumas, ne vermescere faciat conscientiam tuam peccatis. Vide ut in sindone munda et pura involvas corpus Dominicum. Vide ut illud reponas in sepulchro ubi nondum quisquam positus fuerat, vel, si diabolus ibi collocatus fuerit, non, nisi eo ejecto, sepelias Dominum in immundo sepulchro tuo. Vide ne ponas vinum novum in utres veteres peccatis. Vide ut super novum plaustrum portes archam Domini cœlestem, cui etiam adjunxeris vaccas tales, adjungas te, scilicet, et alios quæ non noverunt retro flectere colla post vitulos, affectus videlicet post carnalia desideria, sed directo itinere procedentes, licet mugientes, archam Domini deferant in terram promissionis, in domum Aminadab cœlestem.

Cap. LI.

De exemplis tanti sacramenti dignitatem astruentibus tam nostri temporis quam antiquis.

Proofs of its awfulness drawn from events in Jewish history, and confirmed by modern anecdotes.

Ad hæc etiam ad tanti sacramenti dignitatem astruendam ac reverentiam, terroremque indigne conficientibus vel sumentibus incutiendum, quædam tam antiqua quam etiam moderni temporis exempla in medium producere præter rem non putavi. Sed Johannes in heremo a pueritia conversatus, in utero matris sanctificatus, etiam a Domino invitatus, non ausus est illum tremendum angelis et reverendum Deum[1] verticem tangere. Quomodo tu peccator et pollutus non dico verticem, sed totum Christum Deum et hominem non tantum tangere, sed etiam in ergastulo corporis polluti, quasi includere et in-

[1] *Deum*] So MS.

carcerare præsumis. Vel si ille timuit Christum baptizare, a quo debuit baptizari, quomodo peccatrix anima, a quo debes tota inhabitari, illum totum in vili hospitio corporis tui non vereris habitare. Iterum, si Mariæ in tanto fervore Dominum diligenti, eique tam devote vivo et mortuo obsequenti, dictum est: "Noli me tangere, nondum enim ascendi ad "Patrem," in corde tuo; si inquam non est permissum tangere scabellum pedum ejus exteriorum, quia non credidit eum æqualem Patri, quod a summo[1] cœlo egressio ejus, quomodo tibi peccatori licitum est et permissum totum Dominum non tantum tangere, sed in corpore tuo immundo ponere? Time ne non tantum tibi dicatur, "Noli me tangere," sed etiam. "Amice, "quomodo huc," scilicet ad cœleste convivium, ad cœleste pabulum, intrasti, non habens vestem nuptialem, scilicet caritatem? Item si Ozias, quia præsumpsit offerre incensum Domino contra officium sacerdotum, a Domino lepra percussus est, quanto magis lepra, immo morte æterna, percutietur a Domino qui indigne hostiam cœlestem præsumpsit immolare. Item si Chore cum complicibus suis ducentis et quinquaginta de electis majoribus, quia indebite et citra officium thuribula assumpserant, ignis exiliens a thuribulis, Aaron in medio stante illæso, devoravit in momento, quanto magis non solum indigne thuribula sumens et thurificans, sed etiam indignissime corpus Christi consumens et conficiens, vel igne cœlitus emisso, vel saltem gehennali qui non extinguitur, est devorandus.

Item, si Oza, quia manum extenderat ad archam figuralem ne declinaret bobus recalcitrantibus, a Domino ad mortem percussus est, quanto magis percuti timeat a Domino qui indigne veram archam, scilicet corpus Domini, conficit vel consumit. Ille tamen ex debito officio, quia de Levi erat et sacerdos, ad sublevandum archam, sed indigne; tradunt enim

[1] *a summo*] assūmo, MS.

Hebræi, quia nocte præcedente concubuerat cum uxore. Quanto magis autem punientur accedentes ad corpus Christi concubinarum vel meretricum, ne enormioris immunditæ mentio fiat, concubitores.

Item, exempla quoque indigne corpus Christi conficientium, sumentium, et ad sacra sua indebite atque irreverenter accedentium, digna memoratu et hic, quæ nostris accidere temporibus, occasionaliter interponere præter rem non putavi. Accidit in Francorum regno, non procul a Carnoto vico, cui nomen Buxetum, quod sacerdos quidam nocte Natalis cum matutinas usque ad laudes perduxisset, relictis eisdem diacono perficiendis, exivit et puellæ cujus alio tempore copiam habere non potuerat amore potitus est. Qui cum expleta libidine ad ecclesiam reversus, missam nocturnam tanquam re bene gesta celebrare præsumeret, omnibus usque ad perceptionem rite peractis, nihil ea hora in calice vel patera prorsus invenit. Celebranti quoque missam ejusdem diei matutinam, et hora tertia, ut mos est, tertiam, idem evenit. Sed ipse tamem casus hos omnes tanquam missis rite celebratis sub dissimulatione transivit. Veniens autem ad Senonensem Archiepiscopum Willelmum, qui et postea Remensis extiterat, et adhuc cum hæc scriberentur extabat, cum lachrymis ei et compunctione maxima cuncta per ordinem confessus est, et pœnitentia ab eo suscepta et digne completa, in prima quam postea celebravit missa, cum unam tantum, ut solet, hostiam apposuisset, quatuor invenit consecratas miraculose Dei consilio, tanquam tribus prioribus, quarum perceptionem enormitate delicti demeruerat, divinitus ei peracta pœnitentia, restitutis.

Nec solum ad corpus Christi conficiendum, sed etiam ad sacrum ejusdem evangelium indigne legendum acceditur periculose. Exemplum de clerico qui ordinem diaconii a Wintoniensi Episcopo Henrico furtive inter alios accedens apud Wintoniam surripuit. Qui, cum die statuto primum solemniter evangelium apud Gul-

defordiam legere deberet, quasi passione percussus, obmutuit. Quod cum etiam secundo contigisset, ad episcopum accedens, et ad pedes ejus die Pentecostes apud Wintoniam in processione se provolvens, cum lachrymis multis et singultibus, rem gestam ei confessus est. Ipse vero eum ad pulpitum secum ducens, toti populo quod acciderat palam exposuit, et sic ei pœnitentia ibidem injuncta de compunctione ipsius plurimum confessus, populique totius ad hoc orationibus adjutus, ordinis executionem divinitus adeptam misericorditer illi præsul indulsit. Unde et die statim in eadem urbe a præsule statuto, et confluente urbis ad hoc spectaculum fere populo toto, facultas ei legendi evangelium est restituta. Et sic pii patris officio propriæque compunctionis merito, populi quidem supplicationibus adjuto, linguam ejus ad legendum sanctumque evangelium Christi pronuntiandum, virtus quæ ligavit, absolvit.

Item exemplum de monacho in marchia Walliæ apud Munemutam, qui de sancta Trinitate nimis acriter et frequenter disputare consueverat, qui aliquotiens prohibitus a priore, nihilominus tamen pravæ consuetudini morem gerens, et inobedientiæ quoque malum incurrens, vespere cum quodam super eadem formidabili de sancta Trinitate materia, de personarum scilicet pluralitate ac diversitate et identitate substantiæ, nimis acerbe disputavit. Sed mane facto se literarum omnium expertem invenit, quarum etiam notitiam nec toto vitæ suæ tempore residuæ recuperavit. Unde Salomon in Ecclesiaste: "Pauci sint sermo-" nes tui de Deo, de quo et loqui periculosum." Item Aristoteles: "Nunquam decet nos esse magis vere-" cundiores et sobrios quam cum de diis loquimur." Multo magis autem cum de uno et vero Deo loquimur.

Item exemplum magistri Simonis de Turmato,[1] qui

---

[1] *Turmato*] So in MS.

multarum vir erat literarum, sed circa fidei articulos non sane sentiebat, et hoc, quia publice non ausus fuerat, coram privatis, tamen plurimis, profiteri non verebatur. Hic, cum aliquando in tantam rabiem raperetur, ut etiam in fidem Christianam inveheretur, inter cætera, nonnullis audientibus, et hoc, ut dicitur, ore blasphemo, non minus impudenter quam imprudenter, verbum emisit, "Deus omnipotens, superstitiosa "Christianorum hæc secta, et novella nimis hæc adin-"ventio[1] quamdiu durabit!" et nocte eadem experrectus a somno, divina statim ultione secuta, se sine literis fere infatuatum pariter et elinguem invenit, et sic usque ad obitum permansit inutilis et imbecillis. Profectus enim ad curiam Romanam fuerat, et quoniam aditum ad dominum papam pro libitu habere non poterat, in audientia cancellarii magnorumque de curia virorum verbum hoc insolenter emisit: "Non intratur "ad Simonem Petrum nisi per Simonem Magum;" vel sic: "Simon Tormacensis intrare nequit ad Simonem "Petrum nisi per Simonem Magum." Unde dominum papam et totam curiam adeo offensam reddidit, quod nihil ibi vel parum proficere poterat. Proinde et reditu quibusdam de Francia sibi obviantibus, et qualiter profecerat investigantibus, tam Christianæ professioni quum cathedræ Petri detrahere temere præsumens, in verba non solum sacrilega, verum etiam blasphemiam redolentia nimis indiscrete prorupit. Unde Origenes super hunc locum Levitici:[2] "Qui "maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur:" "Si sic punitur qui carnali patri maledixerit quo-"modo punietur qui Christum blasphemaverit." Idem super illud: "Qui blasphemaverit nomen Domini "moriatur, lapidibus obruet eum omnis multitudo:"

---

[1] *adinvenzio*] adinūntio, MS.

[2] *Levitici*] Hom. xi. Only an adaptation.

"Hoc non solum principes, sed tota multitudo vindi-" "cat." Omnes enim communiter blasphemos debent punire qui omnium Auctori non metuunt detrahere et ab eo omnes separari. Et Origenes: "Maledici in "Deum et in proximum regnum Dei non posside-" "bunt." Unde et per Moysen tam aspere vindicat Deus maledicum. Item ad Hebræos: "Irritam quis "faciens legem Moysi sine ulla miseratione duobus "vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis "deteriora mereri supplicia qui Filium Dei concul-" "caverit," id est vilipenderit, ut non sufficere credat ad salutem? Verba igitur Festi præsidis ad Paulum, quæ leguntur in Actibus Apostolorum, in hunc merito retorqueri potuissent: "Insanis vere; multæ te literæ "ad insaniam converterunt:" sed cum Paulo respondere non potuit: "Non insanio, sed veritatis et sobrietatis "verba eloquor;" sicut ex post facto palam fuit.

Item exemplum de philosopho, qui, callida disputationis arte et dialecticæ disciplinæ subtilitate jactanter elatus, Catholicos nostros majores et doctiores ac disertiores convocatos in concione et publica audientia confundebat. Sed ut ostenderet Deus, quia non in sermone regnum Dei sed in virtute constat, simplicissimæ[1] quidam vir naturæ nihil sciens vel scire se profitens, nisi "Christum Jesum et hunc crucifixum," paucis eum palam convenit, fidem ei Trinitatis, Incarnationis et Passionis simplicibus et planis verbis breviter perstringens. Quibus auditis, philosophus ad discipulos suos, eos qui ad audiendum convenerant, ait: "Audite, viri eruditi, donec verbis mecum gesta res "est, verba verbis opposui, et quæ dicebantur dicendi "arte subverti. Ubi vero pro verbis virtus processit "ex ore dicentis, non poterant resistere verba virtuti, "nec homo adversari potuit Deo. Et ideo si quis ves-

[1] *simplicissimæ*] "ci" inserted.

"trum potuit in his quæ dicta sunt ea sentire quæ "sensi, credat Christo et sequatur hunc senem in quo "locutus est Deus." Et ita philosophus victus simul et victor feliciter ad fidem conversus est, juxta illud Apostoli ad Romanos de abdita sapientia: "Perdam "sapientiam sapientium et prudentiam prudentium re-"probabo." Et paulo post: "Nonne stultam fecit "Deus sapientiam hujus mundi?" Item, "Placuit Deo "per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. "Quia quod stultum est Dei sapientius est hominibus, "et quod infirmum est Dei fortius est hominibus." "Item, "Si quis videtur inter vos sapiens in hoc "sæculo, stultus fiat ut sit sapiens. Sapientia enim "hujus mundi stultitia est apud Deum." Item, "Quæ "stulta sunt mundi elegit Deus ut confundat sapientes, "et infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia, "ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus."

Sicut in apostolis patuit, qui simplici prædicatione, non politis, non acutis humanæ sapientiæ verbis, tam incredibilia populis et tam improbabilia persuaserunt. In quo patet quod rebus hic potius quam verbis actum est. Unde et Paulus, in eadem epistola: "Et "ego, cum venissem ad vos fratres, veni non in sub-"limitate sermonis aut sapientiæ, annuntians vobis "testimonium Christi." Super "non in sublimitate" glossat Augustinus, "secundum logicam, scilicet, ut logicis "uterer rationibus." Super "aut sapientiæ" glossat, "se-"cundum physicam, ut physicis scilicet, hoc est, natu-"ralibus speculationibus illud confirmarem." Item: "Et "sermo meus et prædicatio mea non in persuabilibus "humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus "et virtutis, ut fides nostra non sit in sapientia "hominum sed in virtute Dei." Quasi diceret: Non rhetoricis ad persuadendum usus sum orationibus, sed simplicibus solum verbis, signis et virtutibus per Spiriti Sancti gratiam adjutis. Item, "Veniam autem "ad vos cito si Deus voluerit, et cognoscam non ser-

"monem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non "enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute." Item, "Non me judicavi aliquid scire inter vos nisi "Christum Jesum et hunc crucifixum." Unde Jeronimus super illud in Evangelio, "Respondens Simon "Petrus ait, 'Tu es Christus, Filius Dei vivi:'" "Omnia "complectitur qui et naturam et nomen exprimit. In "quo summam virtutum Paulus dicit: 'Nihil judicavi "'me scire,' etc. Petrus nihil amplius quam Filium "putavit confitendum. Nos et quomodo et quando "natus sit et quantus sit humanæ infirmitatis contem"platione rimamur: finis ergo fidei meæ Dei Filius "est. Non licet mihi scire generationis seriem, non "licet tamen ne scire generationis fidem."

Item exemplum de beato Bernardo, qui verbum Domini Teutonicis faciens lingua Gallica, quam penitus ignorabant, tantam eis devotionem incussit et compunctionem, ut ab oculis eorum lachrymarum affluentiam, et ad cuncta quæ suadebat vel facienda vel credenda, facillime cordium eorum duritiam emolliret; cum tamen ad interpretis sermonem eis lingua sua singula fideliter exponentis nihil omnino moti fuissent. Ex quo patet quia rebus hic quoque plusquam verbis actum fuit. Item exemplum de hæretico, sicut legitur in ecclesiastica historia, qui Christianorum disertissimos contra ipsum in concilio collectos errorem suum astruens et veritatem impugnans per eloquentiam suam confundebat. Cui vir quidam simplex et sanctus solo jussu silentium imposuit et obmutescere fecit. Cui tamen, quia nutibus et signis se pœnitere ostendit, coram omnibus linguam aperuit, et tam recte loquendi quam etiam de Deo recte sentiendi gratiam restituit.

Item exemplum quod in Galliarum partibus parum ante nostra contigit tempora, de episcopo qui accusatus in concilio coram legato Romanæ sedis super hæresi simoniaca, et valde diffamatus, per eloquentiam suam magnam et incomparabilem, omnes adversarios

et eorum dicta mirabiliter confutabat. Legatus autem, qui vir bonus erat et sanctus, justitiamque magis sitiens quam pecuniam, quales tamen illa rarissimos curia mittere solet, episcopum illum in hujuscemodi verba convenit: "Frater, si in hoc deliquisti unde accusaris, " et ab omni populo tam vehementer infamaris, gravis " excessus est et enormis, totamque in Trinitatem, sed " præcipue in Spiritum Sanctum offendisti. Hic versus " usualis quo Trinitas exprimitur, scilicet, 'Gloria Patri " 'et Filio et Spiritui Sancto,' tibi ad judicium fiat. " Quem si inoffense protulis, sit tibi ad liberationem. " Sin autem tanti eloquii torrens et linguæ volubilitas in " verbo offenderit, tibi ad condemnationem existat." Ille autem audacter versum pronuntians, hoc dicto, "Gloria " Patri et Filio," quod sequitur, scilicet, "et Spiritui " Sancto," titubans et balbutiens nullatenus proferre potuit; ut qui in Spiritum Sanctum tam vehementer offenderat in nominis ejusdem prolatione convinceretur. Et sic communi omnium assensu pariter et approbatione depositus est et damnatus.

Item in Evangelio illi qui indigne intraverat paterfamilias ait: "Amice, quomodo huc intrasti, non " habens vestem nuptialem?" At ille obmutuit, sed gravem statim sententiam audivit, "Ligatis pedibus " et manibus, mittite eum in tenebras exteriores," etc. Item in cantico Annæ: "Impii in tenebris conti- " cebunt." Item in Psalmo: "Omnis iniquitas opilabit " os suum." Et alibi: "Muta fiant labia dolosa." Item, "Obstructum est os loquentium iniqua." Et in Parabolis: "Suavis est homini panis mendacii, et " postea implebitur os ejus calculo."

Item exemplum de Judæo, qui Andegaviæ publice coram populo nomen Christi ore polluto blasphemavit, et statim ubi deliquit foro succumbens, subita passione percussus in terram provolutus, ore spumans et dentibus stridens, coram omnibus expiravit.

Item exemplum de Judæo, qui apud Oxoniam in

Anglia, post translationem corporis sanctæ Freþeswiþæ moderno hoc tempore factam, crebescentibus miraculis et populis illuc undique devote confluentibus, in platea contractum publice quasi derisorie simulavit, fune quodam nunc sibi pedes ad femora, nunc manus ad latera stringens, sanctæque virginis auxilium ironice petens. Postmodum vero solutus cum volebat quasi miraculose curatus exiliit, clamans et dicens: "Ecce qualia sunt miracula Sanctæ Fretheswidæ, quæ, sicut me nunc sanavit, sic alios quoque sanos fecit." Nec mora ad domum patris rediens, quoniam juvenis erat, et cellarium intrans, fune prædicto sibi collum ligans, et vindicta divinitus data, seipsum ibidem suspendens et suffocans, ore blasphemo miseram animam exhalavit. Cum autem parentes ejus illud occultare et supprimere modis omnibus niterentur, auctor miraculi Deus, qui vindictam dedit, illam supprimi non permisit, quin immo per servientes eorum Christianos et nutrices in crastino statim id publice, cum Judæorum opprobrio grandi et confusione, Christianorum autem gaudio magno et insultatione, procuravit.

Item exemplum de Bernardo presbytero de Brecheniauc, qui cornu Sancti Patricii de Hybernia in Wallia nuper transvectum cornicavit inepte, cum id tamen a tempore Patricii usque tunc nemo facere præsumpsisset. Qui et eadem hora multis astantibus ore quidem auretenus paralytice retorto duplici passione percussus est. Cum enim torrentis eloquii prius extitisset et delatoris linguam detractor habuisset, sermonis cujuslibet usum statim amisit. Unde et in hac parte statim sic læsus est, ut semper hactenus linguæ fuerit impeditæ. Præterea lethargum patiens, sic statim oblivioni cuncta tradiderat, ut vix etiam se nomen habuisse meminisset. Enim vero tam enormiter in memoria læsus fuerat, ut psalmos quos antea cordetenus optime noverat, multis ab inde diebus quasi de novo recordantem videremus, et litteras etiam,

quarum notitiam copiose satis habuerat, denuo mendicantem[1] tamquam elementarium senem miraremur. Cui tandem, in Hiberniam ad Sanctum Patricium excessus hujus causa peregre profecto, plenior valetudo rediit, sed non plena.

Cap. LII.

De pejerantium pœnis divinitus inflictis et pœnitentiis injungendis.

Instances of God's vengeance against perjury.

Exempla quoque quæ circa hæc nostra tempora in Hybernia novimus accidisse proponemus. Dublinæ in ecclesia sanctæ Trinitatis est crux quædam virtuosissima vultum præferens Crucifixi. Hæc non multis ante adventum Anglorum annis, Oustinannorum scilicet tempore, pluribus audientibus sacrum os in verba resolvit. Contigerat enim quendam civium super contractu quodam eam solam testem, et quasi sponsorem, invocasse. Processu vero temporis eo, cum quo contraxerat, pactum penitus inficiante, et pecuniam quam ejus fidei crediderat constanter abnegante, sacramentum etiam quod ei fecerat nec respiciente nec reverente, de censura civium ironica tamen quam serica magis, astantibus ad hoc in ecclesia prædicta multis et audientibus, crux adjurata et obtestata testimonium perhibuit veritati. Et sic ille cum confusione magna et famæ detrimento reddere compulsus est universa.

Item, comite Richardo Strigulensi primo Dublinam cum exercitu veniente, cives mente malorum plerumque præsaga casum civitatis metuentes, et de defensione diffidentes, cum jam navigio[2] machinarentur, crucem illam

---

[1] *mendicantem*] indicantem, MS. | [2] *navigio*] navigo, MS.

secum ad insulas asportare volebant. Quod cum omni conamine et diligentia effectui mancipare temptassent totius civitatis, nec vi nec ingenio eam a loco movere potuerant.

Item capta civitate, cum sagittarius quidam inter alios denarium ad crucem obtulisset, revertens eundem statim post se volantem a tergo suscepit. Cui iterum revertenti et ad crucem reportanti, videntibus et admirantibus multis, idem evenit. Tum vero coram omnibus confessus est se domos archiepiscopi, intra ecclesiæ illius septa, eodem die spoliasse. Et sic pœnitentia ei super hoc injuncta, redditisque universis quæ ei obvenerant, tertio denarium eundem cum timore magno et reverentia ad crucem retulit, qui et ibidem tum demum sine motu permansit.

Ex quo patet ex rapinis et illicite quæsitis oblationes et eleemosinas Deo non placere. Adjiciendum et hic arbitror exemplum quod in legenda sancti Macuti in hunc modum reperitur: "Quidam capram vicini et "compatris sui furto sublatum comedit, et cum argue-"retur inde ab uxore sua quod hoc compatri suo "fecisset, respondit, 'Quia non sum compater capræ, "'nec filium ejus de fonte levavi.' Sed cum accusatus "inde a vicino se super sepulchrum sancti Macuti "jurando purgare pararet, capra ex ventre jurantis "alta voce clamavit." Et hoc miraculum in tota illa "regione est divulgatum."

In legenda quoque beati Nicholai invenies de quodam qui pecuniam mutuam a quodam Judæo accepit, cui beatum Nicholaum fidejussorem dedit et ejus altare. Processu vero temporis, terminis elapsis, Judæo pecuniam cum instantia repetente, debitor ille respondit fraudulenter, scilicet se ei pecuniam reddidisse. Qui cum ad altare Sancti Nicholai astaret, juraturus super altare hoc verum esse, baculum suum, cui totidem denarios clam inseruerat, Judæo astanti dolose dum juraret ad tenendum dedit, et sic juravit se denarios

ei reddidisse. Quo facto, redeuntem cum gaudio tanquam re bene gesta, cum forte obdormisset in via, carrum fortiter onustum pertransiens eum oppressit, baculum, qui juxta illum jacebat, confregit, denariis exilientibus qui fuerunt inserti. Et sic vindicta perjurii declarata et fraude detecta, denariis quoque Judæo redditis, Judæus ipse, viso miraculo tanto, ad fidem cum tota familia sua conversus est et baptizatus.

Item, Reimundo Comitis Richardi in Hibernia constabulario, cum juvenis quidam de familia sua ferreas eidem ocreas furto sustulisset, tota ejusdem familia in ecclesia Sanctæ Trinitatis Dublinæ super crucem præfatam se ab hoc facinore sacramento purgavit. Nec multo post juvenis ille reversus ab Anglia, quo secesserat, nemine de ipso hoc suspicante, ad pedes Reimundi macilentus et miser se prostravit de scelere perpetrato, et satisfactionem offerens, et veniam quærens. Confessus est etiam palam et publice se tantam a cruce persecutionem perpessum fuisse, ut post perjurium semper ei in collo gravi cum pondere jacuisse videretur, ita ut nec postmodum dormire nec requiem ullam habere potuisset.

Audivimus etiam partibus nostris de quibusdam qui ipsa dejerationis hora, vel in brevi post, passione percussi sunt, quibusdam etiam, immo plurisque, qui infra annum perjurii damnum in corpore vel substantia, imbecillitatem scilicet vel paupertatem enormem, incurrerunt.

Quam periculosum itaque sit, immo damnosum, super sacrosancta Evangelia, vel super sanctorum reliquias, aut crucem sanctam pejerare scienter, ex his et aliis palam est multis. Unde parochianos vestros qui nimis proni sunt ad pejerandum consilium est diebus Dominicis ad preces, et cum sermones ad eos facitis, super his corripiatis, hæc eis exempla et alia proponendo. De pœnitentia quoque talibus imponenda

eos præmuniatis, sicut Decreto illo Gelasii papæ Causa XXII., quæstio V.[1]: "Si quis se perjuraverit et " alios sciens in perjuriam duxerit, quadraginta dies " pœniteat in pane et aqua, et septem sequentes annos " nunquam sit sine pœnitentia; et alii si conscii fuerint " similiter pœniteant."

Et quoniam minus vereri solent librum evangelicum sanctum in jurando quam reliquias sanctorum, veluti campanas et baculos, et hujuscemodi, exemplum eis de sancto Barnaba sæpius proponatis, qui ægros sibi oblatos tantum eis evangelium Matthæi superponens, sicut in legenda ipsius habetur, curare solebat. Dicatis etiam, et cum assertione proponatis, quia qui super evangelia frequenter aut irreverenter et ex consuetudine, sicut in partibus illis plus quam alibi faciunt, pejerare præsumunt, divinam ultionem gravissimam, vel in tempore vel, quod formidabile magis est, post tempora, proculdubio non evadent.

Cap. LIII.

De sententia excommunicationis verenda plurimum et vitanda, et quanta sit vis hujus sententiæ.

Instances of the fearful effects of excommunication.

De sententiis autem excommunicationis, quas multum retroacto tempore nostrates vereri solent, hoc vobis insinuo, illis similiter per vos insinuandum, quod magna vis est excommunicationis legitime factæ. Hanc enim pœnam iis qui digne percelluntur infligit; gratia Dei et protectio illis amplius subtrahitur, ac sibi ipsis relinquuntur, ut sit eis liberum in interitum peccati ruere. Datur etiam diabolo potestas major in corpus excommunicati et animam sæviendi, quia gratia Dei illi

[1] *quæstio* V.] ch. 4.

subtrahitur. Sacramenta quoque ecclesiæ et orationes ac benedictiones interim ei non suffragantur. Adeo autem in corpus ejus potestas diabolo datur, quod excommunicati a Paulo statim a diabolo invadi solent et torqueri. In corpus enim dabatur ei potestas ut anima salva fieret. Unde et hæc apostoli verba fuere: "Dedi eum in interitum carnis, ut spiritus salvus "fieret in die judicii." Proinde et hanc formam in sententiis excommunicationis observare debetis, ut hoc quoque semper in fine subjiciatur, "ut spiritus salvi "fiant. Non enim animas excommunicare debemus, sed corpora propter animarum salvationem. Post tempus autem apostoli cessavit diabolus ex malitia excommunicatorum invadere corpora, videns se jacturam animarum inde incurrere. Verebantur enim, et ob hoc cessabant delinquere, quia in corpore vexabantur. Unde hostis ille antiquus cessavit in tempore corpora vexare ut miseras liberius post mortem animas simul et corpora posset illaqueare. Debet autem excommunicationis sententia non impetuose, non facile, sed discreta potius et decocta cum maturitate proferri, post plurimas, videlicet, in primis commonitiones, et postmodum comminationes, ac legitimas deinde vocitationes. Et cum ad sententiandum perventum fuerit, publice, candelis accensis et cum debita solemnitate sententia detur, præmissa quoque communiter omnium astantium devota ad Deum oratione cum genuflexione; ut non in spiritus ultio reservetur, sed in corpora potius et possessiones, ad terrorem aliorum et correctionem, vindicta temporaliter exerceatur. Data vero, citra condignam satisfactionem absolutio non sequatur. Per hoc enim quod prælati partium illarum minus discrete, facile, et frequenter nimis citra causas dignas et commonitiones excommunicant, et facilius etiam, (quia citra omnem satisfactionem, absolvunt) consequens est, et ita jam accidisse videmus, ut qui præ aliis gentibus excommunicationes longe plus vereri solebant,

minus eas hodie quam aliæ nationes revereantur, a quibus nimirum, eadem facilitate qua dantur, contemnuntur. Sal enim esse debet in omni sacrificio, hoc est discretionis condimentum, et præcipue cura ligandi claves et solvendi. Cujus quippe condimenti, sapore nisi condiantur, auctoritate prorsus et efficacia carent.

Exemplum de beato Bernardo abbate Clarevallensi, qui cum ad ecclesiam quandam venisset, sicut in legenda ipsius reperitur, in qua, propter muscarum ingruentem abundantiam, nec etiam divina celebrari poterant, et hoc ei referretur; subjecit vir sanctus: "Et ego in nomine Christi eas excommunico." Mane vero omnes, tam in ecclesia quam per claustra domus et septa, mortuæ inventæ sunt.

Fuit et mulier ejusdem tempore ad quam dæmon incubus consuetudinem habens, eam quotiens volebat sibi violenter invitam ad[1] abusum supponebat. Quæ cum abbati adducta fuisset et res recognita, statim candelis accensis dæmonem illum excommunicavit. et omnem ei cum illa Christiana communionem ex parte Dei Christique Jesu efficaciter interdixit. Et sic mulier meritis a tanto etiam incommodo viri sancti perpetuo curata recessit. Item exemplum de sancto Nannano qui vixit in Hibernia, quem ejus usque in hodiernum illustrat ecclesia, ubi tanta excreverat pulicum multitudo, ut ea pestilentia locus ille fere desertus et habitatoribus vacuus extitisset, per excommunicationem et imprecationem suam in pratum quoddam proximum deportavit. Unde et meritis sancti ejusdem adeo locum illum vis divina mundavit, ut nec unus postmodum ibi reperire potuisset. In prato vero tanta superabundat copia, ut non tantum hominibus verum etiam bestiis maneat inaccessibile.

---

[1] *ad*] inserted.

Item exemplum de sancto Yvoro episcopo, qui majores mures, qui vulgariter *rati* vocantur, quia libros suos forte eroderant, per suam imprecationem a provincia Hiberniæ, quæ Fernegulam dicitur, in qua deliquerant, prorsus ejecit, adeo ut nec ibi postea longo tempore nasci, nec vivere valeant advecti.

Item exemplum de Sancto Patricio Hiberniensium Apostolo, qui, sicut in legenda ipsius habetur, venenosos vermes quibus insula Hiberniæ nimis abundabat, per increpationem suam, et baculi quem Jesu dicunt-bajulationem, omnes ab insula propellendo perpetua deportatione damnavit. Si igitur in vermes et bestiolas, quas excusat a crimine ipsa bestialitas, tanta vis habet imprecatio, non parum hominibus ratione præditis, cum culpas scienter admittunt, a quibus excusari non possunt, metuenda est excommunicatio legitime facta et bonorum virorum imprecatio.

Cap. LIV.

De blasphemis et sacra tempora non servantibus, ac pœnis inflictis.

Ad hoc etiam contra blasphemos et solemnium dierum contemptores, nota quidem nostri temporis exempla ad instructionem pariter et terrorem adjicere, non inutile reputavi. Rex Anglorum Henricus secundus, aut filius Richardus, utrumque nomino, sed quoniam expressa nocent definite neutrum exprimo, circa prima regni sui tempora accipitrem suum optimum, ad ardeam, prædandi simul ac delectandi causa, læva projecit. Quam cum ad alta nitentem accipiter jam jam prope pernicibus alis assequeretur, rex quasi securus de captura, "Per oculos," inquit, "Dei, seu "gorgiam sive strumellos, avis illa evadere non poterit, "etsi Deus hoc ipse juraverit:" quoniam usu pravo

Instances of the punishment of blasphemy, sacrilege, and similar crimes.

qui ægre dediscitur, ex juvenili primum insolentia proveniente, sic jurare consueverant; sicut et avus Henrici secundi, Henricus primus "per mortem Dei." Quo dicto, statim ardea in faciem conversa, et jam de præda prædo miraculose satis effecta caput accipitris rostro perforavit, et ejecto cerebro moribundum ad terram coram rege indemnis et illæsa prostravit.

Item exemplum de Radulfo de Faentiis avunculo reginæ Alienor, qui contra dissuasionem regis Henrici secundi in Anglia apud Wodestokes, Parasceuæ ante Pascha die, videlicet quo Dominus pro nostra salute crucis patibulum ascendit, venationi indulgeri præsumpsit. Sed statim ultione divina equo in silvam post feram admisso, quoniam locus ille spinosus est, oculum ei a capite, terribili cunctis exemplo, in perpetuam temerariæ transgressionis notam, dextrum avulsit.

Item de Sancto Laurentio certum est quod in suos frequenter transgressores graviter animadvertere solet. In partibus nostris tempore regis Stephani, Demetiæ finibus, accidit quendam die Sancti Laurentii messem a campis domum carro deferre. Et ecce ignis, subito quasi de cœlo demissus, bladum totum cum carro consumpsit. Boves etiam carrum trahentes, alii exusti, et alii vero discurrentes, in mare propinquum ab altis rupibus quasi furibunda debacatione præcipitati sunt. In quo notabile reputo quod martyris sui, quem igne tam graviter examinari voluit, injurias Dominus igne præcipue vindicare consuevit.

Item vidi oculis meis panem eo die coctum, qui propter miraculum et novitatis ostentum circumferebatur ad ostendendum, intus et extra cruore manantem.

Hæc igitur exempla et his similia, quæ Deus in terris operatur pro sanctis suis, parochianis vestris ad solemnitates observandas proponatis. Similiter et de sancta Eilwetha in finibus vestris, cujus, ut nostis,

festo locum suum petentes, ea presertim opera quæ festivis diebus facere consueverant coram omnibus, ibidem tanquam amentes et extra se facti representare solebant; sicut in Itinerario[1] nostro propositis exemplis declaravimus.

Ut autem, his non inutiliter hic appositis, ad rem revertamur, quam sit terribile verum corpus Christi indigne sumere vel tractare, cum verborum etiam bajuli indigni et blasphemi, sacrilegi quoque et perjuri sic puniantur, et ratio dictat et exempla docebunt. Quidam de Eboraci finibus corpus Domini die Paschali sumpsit indigne, quia nec pœnitens nec credens, qui eodem die post prandium quod sumpserat totum evomuit, similiter in crastino, sic et die tertio, nec cessavit donec spiritum exhalavit.

Contigit etiam his nostris diebus in Anglia, Devoniæ finibus, quendam die Paschali inter alios eucharistiam sumpsisse, quam tamen integram ore reservatam, interiori interulæ suæ parte, nodo constrinxit, et statim domum redeundo hortumque suum intrando, vindicta divinitus data, se propriis manibus laqueo suspendit. Sicut ergo Judas corpus Domini indigne sumens, statim post bucellam sumptam abiit, et paulo post laqueo se suspendit, sic iste non sumens quidem, sed indigne tractans, seipsum suspendit.

Sic igitur non solum corpus Christi indigne conficientes vel sumentes, sed etiam ad sacrum evangelium suum legendum indigne accedentes, et sacræ Scripturæ suæ secreta irreverenter et indiscrete discutientis, circa fidei quoque probatæ articulos male sentientes et blasphemantes, reliquias etiam sanctorum suorum, quos non tantum in cœlis sed venerari vult et in terris, indebite tractantes, super his etiam, sicut et super evangelia sancta, scienter pejerantes sacrilegi, sacrosque dies

[1] *Itinerario*] i. ch. 1.

debita veneratione non servantes, ut pœna paucorum metus fiat et correctio multorum, divinam interdum iræ ultricis indignationem, etiam in terris non evadunt. Quia, sicut fulmina paucorum periculo cadunt et multorum metu, juxta illud poetæ:[1]

"Cum feriant unum non unum fulmina terrent;"

et illud:[2]

"Qui paucos pœna, multos terrore coercet;"

sic divinæ animadversiones plures quidem terrent quam terunt, dum deliquentium et enormiter etiam excedentium benigna Dei miseratio conversionem magis appetit quam eversionem.

Explicit distinctio prima.

---

[1] *poetæ*] Ovid. P. iii. 2, 9.

[2] *illud*] In Ovid the line stands thus, P. i. 2, 127 :—

" Multa metu pœnæ, pœna qui
" pauca coercet."

A passage is quoted from Tacitus to the same effect, from which Giraldus seems to have modified the line of Ovid.

GIRALDI CAMBRENSIS

GEMMA ECCLESIASTICA.

PARS II.

Incipiunt capitula secundæ distinctionis.

Expliciunt capitula secundæ distinctionis.

DISTINCTIO SECUNDA.

Proemium in Secundam Distinctionem.

Preface to the Second Book.

Utinam fratres in Christo dilecti ista legere frequenter atque relegere ac firmiter mente tenere velitis, et diligentiæ nostræ ac dilectionis tanquam pignus amplecti. Ex quibus et circa sacramenta quæ magis ad salutem sunt necessaria instrui poteritis et erudiri, et quia curam vestri etiam absentes gerimus edoceri.

Super his etiam in fine tractatus atque salubris exhortationis quam per exempla pariter et majorum præcepta compegimus, quæ potius vestræ saluti finaliter congruere novimus, et in quibus vos magis offendere graviusque excedere veremur, quasi sub epilogo repetendo quæ diximus et inculcando, aliquid etiam adjiciendo, nonnulla quoque de majorum officiis sacerdotum in quibus officiunt magis et offendunt quam proficiunt, necnon et delictis minorum interserendo admonere curavimus. Quatinus ad sacrosancta dominici corporis sacramenta fideliter ac reverenter digne et munde atque salubriter accedere valeatis.

Cap. I.

Salubris ad continentiam exhortatio.

Insists on the necessity of continence.

Fideliter, fratres carissimi, ad eucharistiæ sanctæ tam sumptionem quam confectionem et reverenter accedetis, si fidem Trinitatis et substantialis per verba prolatá faciendæ divina virtute conversionis firmiter tenentes, ad corpus Christi conficiendum in altari et sumendum, non nimori reverentia quam si carnem illam quam pro nobis in cruce obtulit, et sanguinem quem pro nostra salute tunc fudit illa in eadem specie cerneretis, accedatis. Digne vero et munde ac salubriter tunc accedetis, si, ut breviter complectar, mundo corde et corpore accesseritis, si scilicet tam interiorem puræ conscientiæ et plenæ per pœnitentiam elimatæ munditiam quam etiam exteriorem habueritis. Quia parum valet exterior ablutio nisi et homo interior abluatur. Scriptum est enim: "Mundamini qui fertis vasa Do-"mini." Unde Matthæus: "Væ vobis, scribæ et "Pharisæi, qui mundatis quod de foris est calicis et "paropsidis, intus vero pleni estis rapina et immun-"ditia." Sicut ergo Pilatus coram Judæis manus suas lavit interiora non mundans, sic et sacerdos fornicator celebraturus manus et os mundat, intus autem illotus et immundus existens. Unde Petrus: "Quod "et vos vere similis formæ salvos facit baptisma, non "carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ inter-"rogatio." Item Ysaias: "Lavámini, mundi estote." Super quod expositor: "Ordo præcipuus non sufficit "'lavamini' nisi adjungatur 'mundi estote,' ut post "lavacrum aquæ cordis habeant puritatem." "Beati "enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt."

Unde et illud in psalmo pœnitentiali: "Amplius lava "me ab iniquitate mea, et a peccatis meis munda me." Super quod expositor: "Id est, sic lava ut mundes, "lavantur enim quædam quæ tamen non sunt pura." Unde apostolus ad Corinthios: "Mundemus nos ab "omni inquinamento carnis et spiritus."

Item in Exodo: "Vade ad populum et sanctifica "eos hodie et cras, laventque vestimenta sua, et sint "parati in diem tertium." Super quod Rabanus[1]: "Qui ad conspectum Dei desiderat venire, se fide et "conversatione sanctificet et lavet vestimenta; id est, "opera hodie et cras, in præsenti scilicet et futuro, ut "ad gloriam resurrectionis perveniat, quam tertius dies "insinuat." Et Origenes[2]: "Qui vult venire ad verbum "Dei, audiat quod præcipit Deus, sanctificatus venire "debet et lotis vestibus. Si enim sordida attuleris "vestimenta, dicetur tibi, 'Amice, quomodo huc intrasti, "'non habens vestem nuptialem?'" Nemo ergo potest audire verbum Dei nisi prius sanctificatus, id est, sanctus corpore et spiritu et lotis vestibus. Ingressus est enim paulo post ad cœnam nuptialem manducaturus de carnibus agni et potaturus poculum salutis. Nemo intrat in hanc cœnam sordidis vestibus. Unde in omni tempore sint vestimenta tua munda. Lota enim sunt semel vestimenta tua gratia baptismi, purificatus es corpore, mundatus ab omni inquinamento carnis et spiritus. Quod ergo Deus mundavit tu immundum ne feceris. Audi sanctificationis genus: "Ne accesseris," inquit, "ad mulierem hodie et crastino, in die tertia "audias verbum Dei." Hoc est quod apostolus ait: "Bonum est homini mulierem non tangere," salvo tamen infirmis remedio nuptiali. "Sed quia tempus "breve est superest ut qui habent uxores sint tanquam "non habentes." Si ergo uxores habentes monentur esse

---

[1] *Rabanus*] Not verbally.

[2] *Origenes*] Hom. xi. in Exod.

tanquam non habentes, si a licitis amplexibus et nuptialibus audituri verbum Dei ad tempus abstinere jubentur; accessuri non ad audiendum solum verba Dei sed ad conficiendum Verbum patris et sumendum, illicitis omnino uti complexibus quam sit damnabile per se quivis attendat.

Vestra ergo præcipue et in primis vasa mundificetis qui ex officio Domini vasa ferre debetis. Quia sincerum nisi vas quodcunque infundis acescit. Item et in evangelio: "Omne peccatum quodcunque "fecerit homo extra corpus est: Qui autem fornicatur "in corpus suum peccat." Item, "Nescitis quoniam "corpora vestra membra sunt Christi. Tollens ergo "membra Christi faciam membra meretricis? Absit." Item ad Corinthios: "Nescitis quia templum Dei estis, "et spiritus Dei habitat in vobis? Siquis autem Dei "violaverit templum disperdet illum Deus; templum "enim Dei sanctum est, quod estis vos."

Rex Balthasar abutens in epulis vasis Domini eadem nocte punitus est, regnum pariter et vitam amittens. Unde, cum templum ipsum dignius sit vasis templo consecratis, nos autem templum Domini simus et animæ nostræ sedes Dei, quanto gravius puniendi sumus si corpus et animam fornicando contaminantes, templum pariter et sedem Dei dehonestando profanamus; si, inquam, membra Christi, si vasa longe vasis templi manufacti pretiosiora male contrectando polluimus et violamus! Corpus enim non fornicationi sed Domino. Item: "An nescitis quoniam qui adhæret "meretrici unum corpus efficitur?" Erunt, inquit, duo in carne una. Qui autem adhæret Domino unus spiritus est. Item: "An nescitis quoniam membra "vestra templum sunt Spiritus Sancti qui est in vobis, "quem habetis a Deo, et non estis vestri. Empti "enim estis pretio magno. Glorificate et portate Deum "in corpore vestro." Item ad Thessalonicenses: "Hæc "est voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut sciat unus-

"quisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione "et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes "quæ ignorant Deum." Super quod expositor: "Vas, "id est, corpus suum, unusquisque castum servando "Deo sanctificet et honoret, quia sine castimonia nemo "Deum videbit." Item apostolus, secunda ad Timotheum: "Si quis emundaverit se ab istis, vas erit in "honore, sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus "bonum paratum. Juvenilia autem desideria fuge," etc.

Sed si cunctis hæc fidelibus documenta conveniunt, quanto peculiarius et specialius Christi Domini sacerdoti, qualiter enim et qua fronte aliis hæc prædicare præsumet, si non ea prius in se reperiat. Alioquin gregi commisso dici poterit:

"Opus est ei patrono quem defensorem paras."

Sacerdos igitur vas suum in primis mundum custodiat, deinde bonis operibus vigilanter insistat, sciens neutrum sine altero sufficere posse. Unde et illud Dominicum, "Sint lumbi vestri præcincti et lucernæ "ardentes in manibus vestris." Super quod expositor: "Deo non placet unum sine altero, cum quis vel "bona agit nondum refrænata luxuria, vel caste vivit "non exercens se per bona opera." Jeronimus: "Sine "pudicitia nemo Deum videbit, nec si sola fuerit quen"quam poterit coronare." Templum itaque Domini quod estis vos, ne polluatis, ne violetis. Vitio namque libidinis homo imaginem Dei violat et vitiat, et dignitatem suam amittit, adeo ut totus absorbeatur a peccato terraque efficiatur, et de rationali mutetur in reptile et jumentum. De cujusmodi ait propheta: "Pu"truerunt jumenta in stercore suo." "Qui autem "fornicatur in corpus suum peccat." Jeronimus: "Ap"petitus fornicationis anxietas est, satietas pœnitentia." Unde qui abscidit sibi linguam ne fornicaretur, ait: "Absit ut tanti emam unde pœniteam." Et Demosthenes, cum peteret ab eo Lais Corinthia pro stupri

pretio nimium quantum, respondit: "Non emo tanti pœnitere." Et poeta:[1]

"Sperne voluptates. Nocet empta dolore voluptas."

Si hæc gentilis philosophus, quid sacerdos Christianus?

Item fornicationem sicut in opere prohibet Dominus, sic et in voluntate, dicens: "Qui viderit mulierem ad "concupiscendum eam," etc. Unde propheta vidit virum succinctum lumbos zona aurea; Johannes vidit virum succinctum mamillas lamina aurea; quasi illud dantes intelligi, "Ure renes meos et cor meum." Item Beda[2] in Exodo super illud tabernaculi de bisso retorta: "Bissus retorquetur in cortinis tabernaculi, quia "lumbi carnis et mentis restringendi sunt, ut lascivis "caro motibus et cor refrænetur cogitationibus." Item super illud: "Facies et atrium," etc, "Tentoria ejus-"dem atrii erant de bisso retorta, quia prima inci-"pientibus cura est impendenda, ut carnis simul et "spiritus refrænent illecebras." Unde mundemus nos ab omni inquimanento carnis et spiritus. Bissus enim de terra oritur viridis, sed eruta siccatur, tunditur, coquitur torquetur, et magno longoque exercitio ad candidum perducitur colorem. Sic caro nostra ut ad virtutem decoremque perveniat castitatis necesse est jejunet, oret, vigilet, et omni continentia laboret et delectationes ingenitas siccet, ut ad eam dignitatem virtutis quam desideramus ascendat. Retorquetur autem bissus ne facile solvatur, cum non solum carnis luxuria restringitur, sed tota ejus memoria ab intimo corde eradicatur. Item super illud, "facies altare ex lignis sethim." Omnibus generaliter dicit apostolus: "Mundemus nos ab inquinamento carnis et "spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei:" quasi auferamus a nobis spineta vitiorum et titil-

---

[1] *poeta*] Hor. Ep. i. 2, 55. [2] *Beda*] B. in MS. See Com. in Exod. ch. 27.

lantium aculeos punctionum, quos terra corporis nostri ex peccato primæ prævaricationis nobis germinavit, et quasi securi castigationis incidentes interiorem et exteriorem hominem nostrum excolamus, ut digni simus accepto igne Spiritus Sancti hostiam virtutum in conspectu Dei offerre. Item Origenes[1] super illud in Levitico: "Nequaquam ultra immolabunt "hostias suas dæmoniis cum quibus fornicati sunt:" "Idolatriam fornicationem vocat, quia despondit Deus "sibi animas nostras. Dicitur ergo fornicatio ab illo "discessio. Terret etiam illos qui in carne fornicantur "cum peccatum fornicationis comparat idolorum cultui "et dæmonum oblationi." Unde et idem paulo post: "Dæmones cum omni peccato gaudeant præcipue "fornicatione et idolatria, quia in his corpus et anima "maculatur, et totus homo a sua dignitate dejicitur." Tribus itaque sacerdos indulgeat: lumbos præcingat, cor custodiat, ad caritatis opera manus extendat.

Cap. II.

Quod simplex fornicatio mortale peccatum est.

Fornication a mortal sin;—specially in the priesthood.

Non autem vobismet ipsis blandientes, immo vos ipsos graviter seducentes, dicatis, sicut quosdam dicentes audivimus: "Simplex fornicatio naturale peccatum est, "nec gratiam extinguens, nec Dei visionem carere "faciens; et ideo veniale, non mortale."

Audiant apostolum qui hæc sibi fingunt: "Forni- "catores et adulteros judicabit Deus." Item: "Neque "fornicatores nec adulteri nec avari regnum Dei "possidebunt." Ubi enim fornicationem ab adulterio

---

[1] *Origenes*] I have not been able to discover from what source Giraldus derived this quotation.

et aliis separat ibi de simplici specificat. Item: "Nolite errare; neque fornicarii, neque idolis ser-"vientes, neque adulteri, neque molles," etc., "neque "ebriosi, neque rapaces regnum Dei possidebunt." Super quod expositor: "Singula horum sufficiunt ad "regnum tollendum, ergo et fornicatio per se." Item Apocalypsi: "Fornicatoribus pars illorum erit in stagno "ardenti igne et sulphure." Ad hæc etiam Petrus in epistola secunda: "Novit Dominus pios de temptatione "eripere, iniquos vero in diem judicii cruciandos "reservare. Magis autem eos qui post carnem in "concupiscentia immunditiæ ambulant." Super quem locum expositor, "Fornicatores," dicit, "qui pro reatu "sede corruptionis majora in judicio patiuntur tor-"menta quam generales iniqui, quia more brutorum "animalium luxuriant." Item Origenes super epistolam ad Romanos: "Fornicatio est omnis usus "carnalis commixtionis præter legitimum connubium." Et Ambrosius Origenem sequens, super illud ad Colossenses: "Mortificate membra vestra quæ sunt super "terram:" "Fornicatio est omnis concubitus præter legitimum connubium." Item concordat et his Tobias, dicens: "Attende tibi, fili, ab omni fornicatione, et "præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire." Secunda enim clausula expositio prioris est. Item ad hoc etiam facit quod legitur in Genesi de Juda et Thamar. Dictum est Judæ: "Fornicata est Thamar "nurus tua." Dixit Judas: "Producite eam ut com-"buratur." Simplex fornicatio tamen reputabatur, quoniam hæc vidua erat et nequaquam morti adjiceretur nisi pro criminali. Similiter et in Levitico: "Sacerdotis filia si deprehensa fuerit in stupro flam-"mis exuretur."

Item, si, sicut tota clamat divina scriptura, tantum tres sunt ordines salvandorum, virginum, continentium, et conjugatorum, simplices autem fornicatores in nullo reperiuntur ordinum istorum, non itaque

sunt in ordine salvandorum. Sicut enim in Ezechiele legitur, caput xxxv. : "Tres viri isti, Noe, Daniel, "Job, justitia sua liberabunt animas suas;" et post pauca de iisdem: "Tres viri isti nec filios nec filias "liberabunt, sed ipsi soli liberabuntur," per Danielem virgines, per Job conjugatos, per Noe prælatos dans intelligi vel continentes. Ecce quam manifeste convincuntur qui sibi tam inepte blandiuntur.

Nec simplicem tamen suam presbyteri crediderint fornicationem; cujusmodi soluti cum soluta dici solet. Non enim solutus est sacerdos qui voto continentiæ vel expresso vel annexo in ordinis ipsius susceptione proculdubio tenetur astrictus. Confidenter enim dixerim non damnabile minus esse peccatum sacerdotis cum soluta quam vel soluti cum alterius sponsa vel etiam uxorati cum soluta. Unde Jeronymus: "Tantum "maculat sacerdotem sola concupiscentia quantum "laicum adulterii culpa. Non solum enim opere, sed "corde, sed ore, cæteris gravius delinquunt sacerdotes." Unde Bernardus[1]: "Nugæ in ore aliorum nugæ sunt, "in ore sacerdotum blasphemiæ." Et Beda super Exodum: "Nihil vile aut sordidum in sacerdotis ore vel "opere debet apparere."

Præterea si simplicem fornicationem inter venialia patres et heremitæ sancti reputassent, non tantis eam nisibus et tantis angustiis expugnassent. Quorum quidam noxiæ titillationis hora se vepribus et spinis undique laniandos ingerebant, alii in aquam glacialem se mittebant. Alii etiam membra inferiora ferro candenti perforabant. Quidam etiam penitus ea resecabant, sicut sequentia declarabunt. Potuissent enim præter altaris sacramentum, si venialis esset culpa, per aquæ benedictæ conspersionem, et panis benedicti sumptionem, et sacramentalia hujusmodi quæ in ecclesia

[1] *Bernardus*] De Consid. ii. 13.

contra venialia remedium præstant, necnon et Dominicam orationem, et generalem quæ cotidie fere fit confessionem, maculam hanc delere.

Quod autem delectatio in usu venereo naturaliter insita est tanta duabus ex causis factum esse perpendas, ne tam turpis operis, scilicet, et tam turpium membrorum usus et exercitium creaturæ rationali ipsa sua fœditate vilesceret, et eo ipso humani generis propagatio non procederet, nisi naturalis cupidinis ardor et amor animum alliceret et provocaret; et ut viris electis dulcium et delectabilium abstinentia, pro vilibus et caducis pretiosis et perpetuis feliciter commutatis, angelica consortia compararet. Vide ergo quam exquisito naturæ ipsius artificio tam turpibus et fœdis membris tanta inserta est delectatio, quatinus et ad genituram ac propagationem invitaret illecebra, et tamen ab illicitis amplexibus animos bene institutos ipsa turpitudo refrænaret.

Aut igitur in ordine conjugatorum cum Abraham, Noe, et Loth ad fructum tricesimum, aut in ordine continentium post lapsum cum Anna Ægyptiaca et Magdalena ad sexagesimum, vel in ordine virginum cum beata Virgine, Johanne Evangelista et Baptista ad centesimum feliciter percipiendum, inveniri modis omnibus operam detis, si vultis in salvandorum numero inter oves non hædos a dextris statui, si inquam vanno ac ventilabro justitiæ a paleis separari et inter grana cum ventilabitur area reperiri. Qui enim in aliquo prædictorum ordinum trium inventi non fuerint, longe a via veritatis aberrant, longeque a semita salutis exorbitant.

Cap. III.

Quod non sunt amicæ dicendæ, sed potius inimicissimæ, quæ salutem auferunt et ad damnationem ducunt.

The evils resulting from it.

Res igitur illas quæ ab hac via quæ ducit ad vitam exorbitare faciunt, qua ratione vocatis amicas, quæ potius inimicissimæ proculdubio vobis existunt. Auferunt enim vobis substantiam vestram atque pecuniam, dum consumitis in illis quod in ecclesiarum ornatis et in pauperum esset usus erogandum; juxta illud Salomonis in Parabolis: "Qui nutrit scortum perdet "substantiam suam." Auferunt vobis famam vestram et honorem in terris, cum propter illas capita vestra levare contra prælatos vestros, contra patronos, contra parochianos etiam, quibus vestra omnis ob hoc vilescit auctoritas, non possitis. Auferunt Deum, auferunt cœlum, et ad cumulum malorum etiam in inferna detrudunt. O quam impium, quam ineptum, immo quam maledictum hoc commercium propter rem tam fragilem, et præter spiritus solius excellentiam, in se tam vilem et si bene consideres tam insipidam, propter ejusdem etiam ignominiosam corporis partem cœlum perdere, propter rem etiam quam nec propriam habebis nec perpetuam. Nec propriam, quia omnes fere clericorum castæ proculdubio communes sunt, quippe quarum sola casta est quam nemo rogavit; nec perpetuam, quia etsi non transit ad alium saltem mors separat, et semper extrema gaudii luctus occupat. Propter hanc, inquam, perennes patriæ sedes et cœli gaudia, Creatoris etiam et Redemptoris sui gratiam, quæ super omnia debet appeti bona irreparabiliter amittere, et præterea gehennales, quarum nullus est finis, pœnas, et continuas mortis immortalis angustias cum perpetua incurrere damnatione, quæ major mentis

esse potest alienatio? Item Jeronymus: "Vita carnis "anima, vita animæ Deus; corporis mors amittere "spiritum, animæ mors amittere Deum." Vide, miser, vide si tam facile Deum amittere volueris et animæ mortem incurrere, et quam mortem. Illam pecudum putas quæ totum extinguit, nec bonum quippe nec malum sentire permittit? Non utique, quia non tibi sic de impunitate succedit, quinimmo mortem quæ non moritur, mortem qua miserrimus ille spiritus in pœnas detruditur tam interminabiles quam ineffabiles. Detruditur quidem nec destruitur, perpetuo torquetur nec deletur, semper uritur nec comburitur, semper ad pœnas sumitur nec consumitur. Unde Job: "Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur." Et Gregorius[1] super hunc locum: "Persolvet in "tormentis ea quæ hic illicita servavit desideria, "nec in morte consumetur, sed ut sine fine cru-"cietur, vivere sine fine compellitur." Et ibidem: "Cui vita mortua fuit in culpa, ejus mors "vivet in pœna." Item Salomon in Parabolis: "Infernus et perditio non replebuntur." Super quod expositor: "Inferni tormenta non capiunt finem, sicut "intentio carnalium non satiatur desiderio peccandi, "qui ideo sine fine pœnas luent, quia voluntatem "habuerunt sine fine peccandi, si naturam haberent "sine fine vivendi." Item in Judith: "Dabit enim "ignem et vermes in carnes eorum, ut urantur et "sentiant usque in sempiternum." Super quod expositor: "In carnes quas amaverunt, de quibus nascitur "fœtor vermium; caro et sanguis vermes creat, quia "delectatio carnalis, cui sal continentiæ non resistit, "pœnam æternam generat luxuriosis. Unde vermis "eorum non moritur et ignis non extinguitur." Item Augustinus super hunc versum[2]: "Sicut oves in inferno

---

[1] *Gregorius*] xv. 17. | [2] *versum*] Ps. xlviii. 15.

"positi sunt: mors depascet eos:" "Oves enim amissa "lana manent; sic in istis sine consumptione substan-"tiæ pœna invenit quod cruciet, et mors depascet eos." Hoc dicitur a simili jumentorum, quæ non radicitus vellunt herbas sed sumitates carpiunt.[1] Unde iterum herbæ nascuntur ad pastum, sic et illi morte depasti reviviscunt, quia non deficiunt. Ovidius[2]:

"Sic inconsumptum Titii semperque renascens
"Non perit, ut possit sæpe perire, jecur:"

Vel depascet eos, id est, de pascua ad pascuam; id est, de pœna ad pœnam ducet. Sicut enim hic de culpa transibant ad culpam, sic ibi de pœna transibunt ad pœnam. Unde Job: "De aquis nivium ad ignem nimium." Item super hunc locum in epistola Petri secunda, "Civita-"tem Sodomorum et Gomoreorum in cinerem redigens "eversione damnavit," expositor: "Voluit etiam re-"gionem circumpositam speciem priscæ pœnæ servare. "Nascuntur enim in ea poma pulcherrima quæ edendi "cupiditatem spectantibus generant, si carpas fatiscunt "et resolvuntur in cinerem, fumumque excitant quasi "adhuc ardeant. Ignis ergo qui Sodomitas semel "punivit, significat quod impii sine fine sunt passuri; "quod terra fumigabunda, quod fructus pulcherrimi "cinerem intus habent et fœtorem, innuit quod delec-"tatio carnalis, etsi stultis arridet, nil tamen in in-"visibilibus nisi incendium sibi reservat, nisi ut fumus "tormentorum ejus in sæcula sæculorum ascendat." Item Salomon in Parabolis: "Qui adulter est propter "cordis inopiam perdet animam suam; turpitudinem "et ignominiam congregat sibi, et opprobrium illius "non delebitur." Item Ysaias: "Ignis eorum non ex-"tinguetur, et vermis eorum non morietur." Necesse est enim, et nullum est medium, ut æterna tibi in hac vita vel præmia compares vel supplicia.

---

[1] *sumitates carpiunt*] So in MS. | [2] *Ovidius*] Pont. i. 2, 41.

Cap. IV.

Quod cujusmodi res sit propter quam tantam incurrimus jacturam diligenter considerandum est, et quia linceis mulier oculis inspicienda.

Porro propter quam et cujusmodi rem et illa perdes et hæc incurres audi Chrysostomum Johannem illam tibi describentem.[1] " Si diligenter," inquit, " consideres " quæ intra cutem illam quæ tibi formosa videtur " lateant, quæ intra nares tegantur, quæ intra fauces " et ventrem, nihil aliud nisi sepulchrum dealbatum " pronuntiabunt esse istam corporis pulchritudinem, " quæ foris quidem decora apparet, intus autem plena " est sordibus. Deinde si in vestimento videas fleug- " mata horrescis, vel extremis saltem digitis contingere " ea refugis, sed et aspectum retorques. Et quomodo " cellaria ipsa et horrea fleugmatis diligis et concu- " piscis." Unde et linceis oculis inspiciendam mulierem philosophica docet auctoritas. Si enim intercutanea illa et intestina consideres, quid aspectu turpius, quid tactu fœdius, quid olfactu narium insuavius? Sola igitur cutis illa tenuis et exilis quæ aspectu se præsentat exterius, nitens miro naturæ instinctu cum nihil carneum interius elegans habeat, ad geniales usus carnem reddit concupiscibilem. Proinde et pelex, quasi pellex, dicitur, quia pellem curat." Unde Jeronimus: " Nitens cutis sordidam animam facit." Et Salomon in Parabolis: " Favus distillans labia meretricis et nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem " illius amara quasi absinthum, et acuta quasi gladius " biceps."

Considerations proper to conquer lust.

Item si aurum, argentum, æs, vel metallum, si ligna vel lapides vel alia hujusmodi visu transpenetrare

---

[1] *describentem*] Ecloga, Hom. xiv.

volueris, haud dispares intus et exterius partes invenies. In solis fere animatis dispar invenies et dissimile. Provida tamen Dei dispensatione id actum esse noveritis, ut parte sui potissima et interiore thesauro, cæteris homo sub cœlo sublimior, quam etiam partem gentiles poetæ digniorem esse non dubitabant, juxta illud :[1]

"Parte tamen potiore mei super astra perennis
"Deferar," etc.

Parte inferior altera animatis, indignior brutis, sensuum dote deterior, recolendo fragilitatem propriam a superbia per quam angelus corruit temperare prævaleat.

Item si cute revoluta per abstrahentem saltem intellectum, quæ te tunc allicit, continens hoc ordine simul et contemptum inspexeris, quid tunc, quæso, con cupiscibile, quid delectabile vel oculis occurret vel amplexibus? Item quotiens intercutaneus humor ad exteriora prorumpit, quale sit quod intus latet, si perpendere velimus, prodit apertius et manifestat.

Mirum etiam mentem rationalem re tam fragili, tam momentanea, quæ vel morbo vel ævo tam facile corrumpitur, in perpetuum animæ dispendium capi. Quis enim cuticulam, quamtumlibet ante cupitam, modico vel morbo marcentem vel in rugas aniles ævo longiore contractam, in veneris usus vel oscula lasciva tam petulanter appeteret? Quoniam juxta illud sapientis cujusdam: "Caro modo candida igne parvo "febrium marcet et fit pallida ut in bruma lilium:" et illud Senecæ: "Formæ nitor rapidus est et velox et "vernalium florum mutabilitate fugacior:" et illud Ovidii[2]:

"Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos
"Fit minor, et spatio carpitur ipsa suo."

---

[1] *illud*] Ovid. Met. xv. 875.

[2] *Ovidii*] Art. Am. ii. 113.

Et illud ejusdem:

"Collige, virgo, rosam dum flos novus et nova pubes,
"Et memor esto ævum sic properare tuum."

Et illud Psalmistæ: "Recordatus est quoniam pulvis "sumus. Homo sicut fœnum dies ejus, tanquam flos "agri sic efflorebit;" et illud Salomonis in Parabolis: "Fallax gratia, et vana est pulchritudo." Item membri unius eminentis in muliere, quantumlibet ante cupita, læsio notabilis vel mutilatio usque ad omnem pravæ cupidinis extinctionem totum incontinenti deformat.

Item, etsi oculi tui corporei lincei non fuerint, et hoc causari volueris, saltem mentis oculos linceis cunctis, si recte direxeris, longe perspicaciores ad hoc examen assume. Et quotiens illis superficialiter et fallaciter ad decipiendum exteriora perlustras, statim illos salubri veræ discretionis remedio ad interiora transmittas.

Plurimum quoque valere potest humani corporis ortus et occasus, mediique status intellecta fragilitas, juxta illud Dionysii responsum Alexandro Macedoni factum. Quæsiverat enim rex in hunc modum: "Quid "fui, quid sum, quid ero?" Cui philosophus singula reddens singulis: "Vile spuma, vas stercorum, esca "vermium." Quid igitur in his concupiscibile, quid ob cujus dignitatem tantum animæ tuæ thesaurum mundo universo pretiosiorem in gehennam mitti sustineas et pœnas sine fine permansuras? Juxta illud Jeronymi ad monachum vagum et scurram quales sunt hodie multi: "Quid facis in mundo qui major es mundo?" Non propter corpus hoc tamen, sed propter animam. Quia, ut ait Apostolus, "habemus thesaurum pretiosum "in vasis fictilibus." Unde Jeremias: "Si separaveris "pretiosum a vili eris quasi os meum." Super quod expositor: "Id est, animam a carnali voluptate." O quam impar, quam inequale commercium hostis machinatione versutissimi, pro momentanea rei vilissimæ

voluptate perennem pretiosissimi spiritus æternis ignibus una cum corpore miserrimo deputandi jacturam incurrere. Resument enim corpora ut cum carne plectantur cum qua deliquerunt. Unde Salomon in Parabolis: "Pretium scorti vix unius est panis. "Mulier autem viri pretiosam animam capit." Unde Beda[1]: "Brevis est voluptas fornicationis, sed perpetua "erit pœna fornicatoris. Ad horam evaporat libidinem "et post ardentior redit."

Postremo et hoc quoque mentis oculo perspiciendum, quia cum spiritum illum membra regentem mulier exhalaverit, quid tunc lurida cutis illa? Quid fallaci fucata specie corporis compositio vivat? Quid enim cadaver vilius, quid horribilius? Quid etiam in terris quod amator ipse, fœtidæque carnis paulo ante tam furibundus concupitor, jam magis abborreat? Vix illam uno secum tecto, nedum thoro solo, exutam halitu sustineret. Mira mentis, mira naturæ mutatio, quia non sic porci, non sic asini, nec animalia cujuslibet etiam irrationalis vilissmi, sicut illius tam dilectæ corpus exanimæ perhorrescet. Unde Gregorius[2] in Moralibus super hunc locum Job: "Dulcedo illius vermis:" [à] "Vermis exprimitur corruptio carnis. Nihil adeo "valet ad domanda carnis desideria quam pensare "qualis ipsa sit mortua. Videtur enim ibi quod si "ipsa amatur tabes et putredinis fœtor amatur."

---

[1] *Beda*] The passage is condensed.

[2] *Gregorius*] Adapted from St. Gregory, xvi. 69

Cap. V.

De philosophica libidinis descriptione, votoque continentiæ sacerdotibus annexo et clericis ecclesiarum personis salubri consilio dato.

On the marriage of priests.

Audi et illam philosophi descriptionem: Libido est "res turpis et humilis ex turpium membrorum operatione persiliens, exitu fœda, cujus effectum necessario "vel pudor sequitur vel pœnitentia." Audi et Boetium: "Quid de corporeis voluptatibus loquar, quarum appetitus plenus est anxietate, satietas vero pœnitudine." Unde cum Lais, Corinthia formosa meretrix et famosa, nimium quantum a Diogene in stupri prætium peteret, respondit ille: "Non emo tanti pœnitere."[1] Si ergo ob pœnitentiam quæ sequitur actum brevem et transitorium gentilis philosophus, fide carens, turpitudinem declinavit, quanto magis Christi Domini sacerdos, propter illud vitandum pœnitere perpetuum, ubi perenni miser spiritus pœna torquetur, fœdam omnem abhorrere debet carnis voluptatem. Item si philosophus solo virtutis informis amore, quia caritate non informatæ, ductu rationis tantum turpia declinans, dixit, "Si scirem deos ignoscituros et homines ignoraturos, tamen peccare dedignarer;" quanto magis Christi miles fide radicatus et fundatus, spe pariter et caritate munitus, non solum munditiæ sectandæ sed etiam pœnæ gehennalis vitandæ causa et cœlestis adipiscendi præmii perennis, turpia declinabit.

Præceptum igitur est ut ab ordinis sacri cui votum annexum est susceptione omni sacerdos tempore contineat, et vas suum in omni sanctificatione mundum

---

[1] *pœnitere*] Vide supra, p. 172.

custodiat. Quia si transgressionis pœnam pro causa multitudinis hic non sentit, eam alibi, ubi longe gravior et diuturnior erit, quia perpetuam, proculdubio non evadet. Nec sibi blandiatur quispiam, nec speret in hoc sibi solatium esse doloris, quod multos damnationis ejusdem consortes habebit; quoniam, ut ait Augustinus: "Non ideo minus ardebunt quia cum "multis ardebunt."

De clericis autem qui in minoribus ordinibus constituti ecclesias possident, sentiunt viri quidam non infimi, et non improbabiliter asserunt quod tolerabilius uxorati ecclesias tenerent quam concubinis adhærentes, dum tamen vicarios honestos et discretos haberent, quibus de altaribus et minutis decimis stipendia modeste sufficientia essent assignata et ipsi exteriora perciperent. Sicut etiam de militibus in Francorum regno videmus, dissimulante ecclesia Romana vel dispensante, exteriores decimas perciptientibus. Si autem objiciatur de canonibus et decretalibus in contrarium datis, dicunt ad terrorem datoris, quoniam honestius esset continere: "Antiqua tamen decreta id permisisse "videntur." Sed decretalia contradicunt. De duabus etiam sponsis non habendis dicunt, quia ecclesia non est clerici sponsa sed solius Christi. Unde nec etiam Johannes Baptista ausus erat eam sponsam suam vocare, quia nec corrigiam calciamenti solvere. Et quod non sit clerici sponsa, hinc etiam patet quia potest eam relinquere quando voluerit, potest et duas habere, potest ab una cum voluerit per se discedere et ad aliam habendam transire. Porro securius esset ut clerici tales, si continere non possent, id est, ad hoc eniti nollent, summum pontificem super hoc vel in propria persona, vel per nuntium fidelem consulerent; quia de talibus absque difficultate curia Romana dispensat, quia et de subdiaconibus quibusdam audivimus a domino papa dispensatum.

Cap. VI.

Quod nullum sacerdotibus omnino remedium, nisi per generale concilium, adhiberi possit.

In presbyteris autem nullum omnino remedium, nulla dispensatio locum habet, nisi forte per generale concilium a summo pontifice et cardinalibus, consensu quoque totius ecclesiæ de desponsandis unicis et virginibus more Græcorum statueretur. Sicut de Alexandro tertio dicitur, quod id statuere propter pericula, quæ in occidentali ecclesia ex voti illius emissione cognoverat tanta, proculdubio proposuerat et firmiter animo decreverat; tota ecclesia Romana in hoc consentiente præter abbatem cancellarium, qui vir erat singulari quadam austeritate notabilis, qui et postmodum tamen tertius ab Alexandro est papa creatus et Gregorius quartus vocatus. Ob cujus dissensum solius tam utile tanti patris tamque discreti propositum, peccatis exigentibus, non fuit effectui mancipatum. Non enim in Veteri, non in Novo Testamento, vel evangelicis, vel apostolorum scriptis prohibitam invenietis sacerdotibus copulam conjugalem, sed tantum a patribus sanctis et apostolicis viris in primitiva ecclesia, majoris honestatis et munditiæ causa, generalibus consiliis persuasum clero occidentalis ecclesiæ fuit, non autem orientalis, quæ Pauli potius dispensativæ adhæsit indulgentiæ, quatinus continentiæ votum emitteret. Sed tunc fervens erat caritas in omnibus fere, quæ hodie in plerisque refrixit, abundabat et tunc in clero parsimonia pariter et sobrietas, quibus hodie, tempore semper in deterius vergente, et mundi vespera quasi in crepusculum declinante, crapula successit et castrimargia. Ideoque nunc aliud tempus, alii pro tempore mores.

Marriage was not originally prohibited to priests. Its prohibition the greatest evil the devil has done to the Church.

Hoc autem magistrum Petrum Manducatorem in audi-

entia totius scholæ suæ quæ tot et tantis viris literatissimis referta fuit dicentem audivi, quia nunquam hostis ille antiquus in aliquo articulo, adeo ecclesiam Dei circumvenit, sicut in voti illius emissione. In alio quoque articulo graviter ecclesiam circumvenit, ubi regalia terras scilicet et baronias magnas ecclesiæ conferri persuasit, per quod prelati principibus in fas omne nefasque subditi sunt et subjecti, officioque pontificali et animarum curæ minus intenti ac devoti. O quam satius esset et longe satius, nisi quoniam ecclesiam suam quam sibi sanguine fuso comparavit, in terris etiam Christus honorari voluit et sublimari, et ad hostium ejusdem confusionem su[mm]amque suorum gloriam in tantum extolli, si spiritualibus ut primum tertiis ecclesiarum scilicet, aut quartis episcopi portionibus contenti, pauperiores existerent sed potiores, ditati[1] minus sed devoti magis, negotiis quoque fiscalibus minus et episcopalibus magis indulgerent. Duobus enim dominis, Deo videlicet et homini, vix ad perfectum servire sufficiunt. Inter duo quippe divisi valde diversa, regnum scilicet et sacerdotium, difficile et inevitabile est fere ut alterutram in partem declinantes alterutrum non offendant. Et ut neutrum sic bene peragentes officium non in utroque delinquant.

Quod autem, Domino disponente, in tantam excellentiam et sublimitatem mundanam etiam et temporalem ecclesia est exaltata, ex illo Ysaiæ capitulo lx., manifeste perpendi potest. Ait enim tanquam primitivam ecclesiam alloquendo: "Pro eo quod fuisti
" derelicta et odio habita, et non erat qui per te
" transiret, ponam te in superbiam sæculorum, gaudium
" in generationem et generationem; et suges lac
" gentium et mamilla regum lactaberis; et scies quia
" ego Dominus salvans te, et Redemptor tuus Fortis

[1] *ditati*] dita, MS.

" Jacob. Pro ære afferam aurum, et pro ferro afferam " argentum, et pro lignis æs, et pro lapidibus " ferrum," etc. Et notandum quod super " superbiam " glosa interlinearis apponitur, scilicet, " dominationem et " potestatem," et ita superbia in bono, quod raro in scripturis reperitur, nisi hic et in Parabolis, capitulo xxii., ait Sapientia, quasi loquens introducta: " Mecum " sunt divitiæ et gloria, opes superbiæ, et justitia:" cum nomen "superbia" vitium sit, et detestabile vitium, dicuntur hic opes superbæ ab effectu, quia plerosque superbos efficere solent et vitiosos.

Legitur autem quia die qua Constantinus imperator imperium occidentale beato Silvestro, qui ipsum a lepra curaverat et successoribus suis contulerat, hanc vocem multis audientibus venenosus hostis emisit: " Hodie " ecclesiæ venenum infudi." Et vere venenum, quia, ut ait Jeronymus: " Ex quo ecclesia crevit possessio- " nibus, decrevit virtutibus." Ac si diceret, de vitiis pariter et divitiis incrementa suscepit. Et idem alibi: " Ecclesia major est nunc quam olim dominatione, sed " minor est religione." Unde et beatus Martinus multo minoris se virtutis esse dicebat postquam in episcopum fuerat sublimatus quam ante.

Hostis enim ille antiquus adeo humana perditione lætatur, ut in magnis machinationibus suis effectui mancipatis nequitiam suam interdum, quasi jactando, vocali quoque prolatione depromat. Sicut in coronatione imperatoris Alemanniæ [facta], inter barones et principes imperii, super dignitatibus suis et privilegiis ob hoc militum xl. vel plurium strages facta fuisset, demum lite sopita et missa usque ad sequentiam inchoata post ultimi versus modulationem, hujus scilicet: " Hunc diem gloriosum tu fecisti," priusquam evangelium pronunciaretur, in illo silentii intervallo insidiator ille alta voce simili modulatione proclamavit: " Hunc diem bellicosum ego feci;" et sic evolando magnam partem tecti ecclesiæ secum avellens asportavit.

Ut autem ad rem revertamur, nolite pusillanimes esse sacerdotes, sed forti animo estote, et carnilibus desideriis viriliter resistentes, calore spiritus fontes libidinis exsiccate. Quanto nimirum lucta gravior, tanta corona major. Sed qui magis contra carnem, contra mundum, contra diabolum spiritualiter dimicare tenentur, quam vos qui tanta dignitatis prærogativa gaudetis, ut etiam a Domino nunc angeli, nunc Christi, nunc etiam dii censeamini? Quibus et a Domini in Levitico dictum est: "Sancti estote, quia ego sanctus "sum Dominus Deus vester; eritis sancti mihi, quia "ego sanctus sum Dominus, et separavi vos a cæteris "populis ut essetis mei." Super "sancti" glosa "impolluti," super "sanctus sum" "factus sum vobis "forma vitæ." Et in Evangelio: "Estote perfecti "sicut et Pater vester cœlestis perfectus est." Unde Isidorus super Leviticum [c. xii.]: Pectus hostiæ datur sacerdoti ut cogitationem mundam et doctrinæ habeat notitiam, brachium dextrum ut opera bona habeat, et ad pugnam contra diabolum armata manu procedat, et quod corde conceperit operum exemplo perficiat; datur et de privato maxilla ut eloquentia polleat, datur et venter ut luxuriam extinguat, gulam vero contemnat. Dionysius autem in Gerachia pastores ecclesiæ deividos vocat, quasi solos præ cæteris Deum videntes, et veros Israelitas; laicos vere qui scientia scripturarum carent, quasi cæcos reputans. Unde Ysaias: "Qui vides multa non custodies?" Cui nimirum plus committitur merito et ab eo plus exigitur. Quo enim quisque melius sapit, eo deterius delinquit. Quanto nimirum gradus altior tanto lapsus periculosior. Et ubi majus donum scientiæ, ibi transgressor majori subjacet culpæ. Servus enim sciens et non faciens vapulabit multis; quia scienti bonum et non facienti malum est illi, præsertim etiam ubi ex officio et ordinis debito ad ampliora tenetur.

Qui enim ad sacramentorum omnium maximum et

dignissimum conficiendum et sumendum a lecto meretricio damnabilique cubiculo, et tam plectibili concubinio mane cotidie surgere, sacerdos non abhorret, et tantum facinus tam indigne perpetrare, quomodo vitium aliquod vitare curabit aut quodcumque damnabile crimen abhorrebit? Verum cum peccatum quodlibet grave præsertim et diutinum pondere suo ad aliud trahat et plusquam hydræ capita pariat, quid miseri expectant, quid vindicem districti Judicis iram in diem iræ sibi thesaurizant. Cur non magis caput criminum in ipsis omnium fomitem et fomentum ac fundamentum libidinem non extinguunt? Numquid enim sicut rusticus expectat dum defluat amnis, at ille labitur et labetur in omne volubilis ævum? Sic presbyter vel reprobus expectat dum defluat humor at ille labitur et solito cursu labetur in ævum. Qui ergo cursum hunc tam consuetum, et fluxum tam diutinum, et luxum tam noxium, reprimere voluerit ac cohibere, testante Augustino, qui ait: "Ex quo semel aperti " sunt rivuli seminis, intolerabilis est modestia carnis." Juxta doctrinam sapientis, "minus comedat minus " bibat, plus oret plusque laboret." Et juxta sententiam versuum horum:

" Funde preces, plora, legito, meditare, labora,
" Quid prosit fac tu, pede vel sermone vel actu."

Item:

"Plango quod amisi, quod commisi, quod omisi.
"Quod reus incurri quodve malum merui."

Vitam emendare et vas mundare laboret. Et sic passibus his incedens calore spiritus, non ariditate corporis vel defectu ætatis, desiccet in se fontes libidinis, ut denique virum viam felicitatis aggressum, virtus insignem et excelsum, Deoque carum et acceptum, non voluptas vilem et humilem et abjectum, perpetuaque pœna dignum et damnabilem, reddat.

Cap. VII.

De consilio presbyteris incontinentibus dato, ac reverentia etsi non plena saltem aliqua tanto sacramento exhibenda.

Reasons against deferring resolutions of amendment.

Consilium autem est ut qui ex fidei defectu et animi pusillanimitate sacerdos, ad plenum continere nondum enititur, in continuo defectus hujus lethalis tam horrore permanens quam timore, secretis eleemosinis et orationum instantiis, ut ab hoc lapsu resurgere valeat et prævalere, et ne finaliter tam misere succumbat modis omnibus obtinere contendat sciens quippe in Christiano non principium adeo ut finem attendi. Quoniam cujus finis bonus est, ipsum quoque bonum est, et finis non pugna coronat.

" Vespere detur ei, si laus est danda diei."

Nemo tamen promittere sibi præsumat, et fiducialius ac pertinacius hac in spe delinquat latronis a crucis patibulo cœli scandentis palatium extremo mortis articulo felicitatem, cui cœli conditor, gratia pœnitentiam et compunctionem præveniente pariter et sequente, propinquus erat adjutor et propitius. Non enim cuivis hominum hoc contingit, nec cuilibet id desideranti, et usque ad extremum halitum differenti, statim occurrit ista felicitas. Quoniam juxta Augustini sententiam: " Cum morbi simul et mortis pungunt aculei, cum instat " uxor super dotalitio, cum servi de stipendiis et sup- " pellectile, filii super hæreditate sollicitent, inter tot " angustias et lugubres undique lamentationes, quis " veræ pœnitentiæ locus aut compunctioni?" Secure dixerim cum Augustino: " Qui usque tunc pœnitere " distulerit, quod securus hinc exeat, non sum securus, " timor etiam subitaneæ mortis intempestæ et incertæ, " quæ sæpe se ingerit, nos ad pœnitentiam et prepara-

"tionem invitare deberet. Licet enim nihil certius "sit morte, tamen nihil incertius hora mortis." Qua ne sis præoccupatus pœnitentia eam prævenire debes, quia et a quodam sapiente dictum est:

> "Omnibus incertis nihil est incertius hora
> "Mortis; morte nihil certius esse potest."

Unde Dominus in Evangelio: "Videte, vigilate et orate, "nescitis enim qua hora Dominus vester venturus sit; "beatus ille servus quem cum venerit Do." etc.; "Si "sciret paterfamilias qua hora fur veniret," etc. "Et "vos estote parati," etc. Et item: "Justus si morte præ-"occupatus fuerit in refrigerio erit." "Stulte, hac nocte "repetetur anima tua a te." Injustus vero si morte præoccupatus fuerit in æterno supplicio erit. Mors peccatorum pessima. Virum injustum mala capient in interitu. "Non mortui laudabunt te, Domine; vivens, "vivens ipse confitebitur tibi." In inferno nulla erit redemptio, nulla confessio, quia in inferno quis confitebitur tibi. Jeronymus: "Collige ergo in sexta "ætate, gomer, unde habeas cœleste manna gratiæ, "quæ tibi sufficiat in septima quiescentium, quia "amodo jam dicit Spiritus ut requiescant a laboribus "suis." Dicas etiam cum propheta: "Si dedero somnum "oculis meis," etc. Sicque dormi tanquam non amplius evigilaturus, sicque vigila tanquam non amplius dormiturus.

> "Omnem crede diem tibi defluxisse[1] supremam."

Nescis quid pariat ventura dies. Magnus est thesaurus quem tanto periculo subjicimus. Insidiæ enim nobis sunt undique et a multiplici hoste.

Præterea esto quod tibi diu ægrotanti detur spatium deliberandi et pœnitendi, tamen absorptus a morbo præ acumine ejus, etiam totus morbo servis et in-

[1] *defluxisse*] diluxisse in Hor. 1 Epist. iv. 13, from whom the line is taken.

tendis non pœnitentiæ, adeoque omnis in hoc es quod prius exigas et voces medicum corporalem quam spiritualem; plus gaudes de adventu medici quam presbyteri. Unde sapienter a quodam dictum est:—

"Ha! quam sollicito quisque labore
"Occursat medico carnis amore,
"De morbis animæ nulla querela
"Egressam sequitur tarda medela,"

Jeronymus: "Age ergo pœnitentiam dum sanus es, "dum peccare potes, ut ex amore et non timore "videaris pœnitere et peccata relinquere, non ipsa te. "Si ægrotas, quomodo scis quod vere pœniteas?" Jeronymus: "Vix aliud potes cogitare quam sentias. "Illuc enim rapitur tota mentis intentio ubi est vis "doloris. Delicata est enim res pœnitentia, et quieti "animi et tranquilli, non vult aliis occupari et impediri. Nec mirum, quippe negociola etiam nostra ut "bene peragantur temporis diuturnitatem et opportunitatem exigunt amotis obstaculis et aliis curis. "Et cum omnem horam debuerimus Deo, quomodo "una tantum hora victuri totum solvemus. Non erit "inanis actio judicis contra nos, nec eam potest "inopia debitoris excludere cum toto tempore vitæ "fuerit solvendo."

Item timenda est plurimum, nisi maturitate decocta et gratia desuper data vere pœnitendi difficultas. Quoniam, ut ait Jeronymus, "plures inveni baptismalem innocentiam servasse quam veram pœnitentiam "egisse: facilius est conservare sanitatem habitam quam "amissam restituere. Hoc enim non nisi per amaras "potiones ignem, ferrum, et flammam perficitur." Unde et beatus Bernardus: "Facilius est informare "rudem quam reformare perversum."

Item esto quod vera sit pœnitentia, sed tarda tamen et sera, hoc præcipue timendum et horrendum, quod non præcaverimus ignem purgatorium quem præcavisse debueramus, qui gravior est exquisitissimis etiam mar-

tyrum tormentis. Mitissima nimirum, juxta Augustini sententiam, in purgatorio pœna gravior est omni quæ in hac vita excogitari possit exquisitissima. Scientes etiam quod aut Deus punit aut homo, et quod horrendum sit incidere in manus Dei viventis; "ergo erubes-"cant et conturbentur omnes inimici mei convertantur "et erubescant valde velociter." Qui igitur in immunditiæ veluti suo volutabro volvitur adhuc et versatur, hanc saltem altari sacro et sacrificiis reverentiam sacerdos exhibeat, ut vel tribus diebus et noctibus priusquam corpus Christi consecrare præsumat mundum a coitu vas custodiat. Absit enim quod a thoro concubinario et meretricis amplexibus ad tanti sacraficii majestatem accedere, quo nullum inter omnia majus, nullum æquale, perpetuo pœnali et plectibili temeritate quisquam attemptet; cum laicis etiam uxoratis tribus diebus antequam ad corpus Christi sumendum accedant patrum statuta continentiam indicant. Conjugati nimirum quamquam optimi et caritate fervidi uno pede claudicant, quia etsi Deum sequantur integritate mentis, non tamen sequuntur eum integritate carnis. Presbyteri autem incontinentes utroque pede claudicant, quia nec hoc nec illo modo Deum sequuntur.

Ut autem hoc quivis magis abhorreat, præscriptum de corpore Christi exemplum indigne conficienti die Natali Domini ter disparente memoriter teneatur, et ad mentem sæpius revocetur. Item exemplum de Ozia, qui præsumpsit indebite incensum offerre, lepro percusso. Item exemplum de Chore cum complicibus suis ducentis et quinquaginta, qui citra officium thuribula assumpserant, Aaron inter ipsos stante illæso, igne a thuribulis exiliente consumptis. Item exemplum de Oza manum ad archam figuralem ne declinaret extendente, quia nocte præcedente, juxta Hebræorum traditionem, cum uxore concubuerat, a Domino ad mortem percusso, quæ omnia supra in libro primo capitulo xliv° sic incipiente: "Ad hæc etiam,"

poterunt per ordinem reperiri. Item si filii Aaron, Nadab et Abiu, qui, arreptis thuribulis, posuerunt ignem alienum et incensum desuper offerentes, igne statim egresso a Domino devorati sunt, timeant sacerdotes indigne offerentes, et præcipue corpus Christi indigne conficientes et sumentes. Item sicut in eodem Levitici libro legitur, si vir de quo egreditur semen coitus, etiam ad filios generandos et legitime, lavare aqua omne corpus suum jubetur, et immundus usque ad vesperam fore; quot diebus et usque ad quot vesperas sacerdotes nostros solum fornicario concubitu se polluentes immundos et aquis pœnitentiæ purgandos esse censebimus? Item Beda[1] super Lucam: "Quia vicis suæ tempore pontifices templi tantum "officiis mancipati non solum a complexu uxorum, sed "etiam a domorum ingressu abstinebant." Nostris autem sacerdotibus, quibus non carnalis successio sed spiritualis perfectio quæritur, qui cotidie præsto debent esse altari, perpetua castitas inducitur. Unde non solum a concubitu, verum a cohabitatione muliercularum arceri deberent. Item tribus diebus ab omni immunditia et uxorum amplexu populus a Moyse sanctificari jubetur, ut accedat ad montem Syna, ut sanctificatus sancta suscipiat Unde si accessuri ad audienda verba Dei et suscipienda sanctificari jubentur, ab uxoribus et tribus ante diebus abstinere, quanto magis non solum verba Domini audituri vel prælaturi, verum etiam Verbum Patris suscepturi et pretiosum corpus ejusdem confecturi, a fornicatoriis amplexibus, saltem tribus ante diebus, quia et omni tempore, abstinere tenentur? Item de sacerdotibus etiam ipsis ad Verbum Domini suscipiendum accessuris, audi quid in eodem Exodi libro dicatur: "Sacerdotes quoque qui accedunt ad

---

[1] *Beda*] In Luc. i. 8. The sense, but not the words, of Bede.

" Dominum sanctificentur, ne percutiat eos." Super " sanctificetur" expositor, " mente et corpore," " ne per- " cutiat eos," "corporali plaga vel spirituali." Item exemplum de David, qui, cum fugeret ad Abimalech in Nobe, peteretque ab eo quinque panes, forte juxta numerum sociorum, et responderet sacerdos: " Non habeo panes " laicos ad manum, sed tantum panem sanctum, panes " scilicet propositionis, si tamen mundi sunt pueri, et " maxime a mulieribus, manducent;" quasi diceret: " Necessitas non habet legem; et tamen si immundi " sunt pro coitu nec in necessitate dabo eis." Et ait David: " Continuimus nos ab heri et nudius tertius." Et sic, quia erant vasa puerorum sancta, id est, corpora in quibus animæ continentur, panes sanctos comederunt. Quanto magis autem ab heri et nudius tertius abstinere debent, non solum sumentes, sed etiam conficientes panem illum verum qui de cœlo descendit et dat vitam mundo.

Item exemplum de archidiacono clerico imperatoris Alemanniæ, qui in thalamo imperatoris jacens, solent enim imperatores clericos capellæ suæ cubicularios habere, ad quandam puellam imperatricis nocte surrexit. In crastino vero cum imperator divinis assisteret et dies celebris esset, quæsitum est ab ipso, ut solet, quem clericorum capellæ suæ ad evangelii lectionem insigniri vellet, ipse vero, quia nocturnum eventum vigilans observaverat, archidiacono eidem injungi officium jussit. Qui respondit se ad hoc non esse tunc paratum, nec ut decebat idoneum. Et cum secundo ac tertio hoc ei nuntiaretur et semper excusaret, præcepit imperator viri ex industria constantiam probans, quia vel evangelium legeret vel a terra sua et imperio toto exul abiret. Ipse vero magis exulare volens quam ore polluto, quia nondum super tam recenti delicto per pœnitentiam reconciliato, sacrum Christi nuntium indigne pronuntiare, Parisiensem in regno Francorum urbem adivit. Qui cum ibidem biennale studium

laudabiliter consummasset ad archiepiscopatum vacantem imperator eum eligi fecit et revocatum consecrari, tanto dignum honore reputans qui Christi evangelium indigne legendum præsumere tam constanter abnegasset. Si ergo in tanta reverentia verbum Domini habendum, quanto magis corpus ejusdem conficiendum aut sumendum?

Præterea qui jugum Domini, quod suave ferenti est, sacerdos ab adolescentia non portaverit, sed ab ordine suscepto usque ad maturiora jam tempora, et senio confinia vitiosam in fœda voluptate vitam perduxerit, quia tamquam novem ætatis partes diabolo dedit, mundi delicias et immunditias plusquam satis expertus, saltem decimam Deo temporis donet, eique si non caput vel hostiæ caudam immolet. Cogitet enim quem fructum habuit in quibus nunc erubescit, et si mille annis in hac miseria duraverit cum ad obitum perventum fuerit quasi pro momento reputabitur. Quoniam mille anni et mille, cum ad extremum homo pervenerit, tanquam dies extrema quæ præteriit. Nihil enim diuturnum in quo est aliquid externum. Quoniam, ut ait Jeronymus super Ysaiam, "omnia tempora "æternitate comparata brevia sunt et momentanea." Et quia decimæ statutæ sunt propter decimi ordinis lapsum reparandum, clerici qui decimas magis recipiunt quam præstant, quid melius Deo quam decimam temporis dabunt, ut in ordine ruinam illam decimi ordinis reparantium inveniantur? Sciendum autem quod juxta quorundam assertionem, quibus et Jeronymus assentire videtur, de virginibus solum ante judicium lapsus ordinis illius, quia virgineus erat quoniam angelicus, angeli enim neque nubunt neque nubuntur, reparabitur; et de reliquis hominibus in electorum numero construendis, conjugatis, scilicet et continentibus, novem Angelorum qui steterant ordines æquiparabuntur. O quam felix negotiatio, quam utile mercimonium pro vitæ temporalis et quasi momentaneæ decima vitam permanentem

et æternitatis patriam commutare! Regno quippe cœlorum nihil vilius cum emitur, nihil carius aut pretiosius cum possidetur. Unde in fine Ecclesiastici: "Operamini opus vestrum ante tempus, et dabit vobis "Dominus mercedem vestram in tempore suo."

Cap. VIII.

De vitæ corrigendæ termino non usque in senium proletando.

Against delaying repentance until old age.

Caveat autem tam diu expectare donec senio confectus, et jam deliciis effectus suis etiam necessariis oneri sit et tædio non honori. Quales vidimus nonnullos miseros, mundi non desertores sed dilectores, se religioni dare, et quasi janua mortis jam aperta, cum nec divinis obsequiis astare nec legere valeant nec cantare, quinimmo vix etiam ad orandum et psalmos in angulo ruminandum labia movere sufficerent. Non enim hi mundum deserunt, sed magis a mundo deseruntur, et sic indignum est Deo dare, quod mundus dedignatur habere. Unde Cassiodorus super psalmum,[1] "Præveni in maturitate et clamavi," etc.: "Non mag- "num est si defecto corpore et gelu senectutis frigidi "a voluptate quiescunt." Non enim est corona nisi fuerit difficilioris certaminis lucta. Magnum vero est et laudibile si in fervore ætatis sunt temperati, ut reluctantem carnem rationis coerceant imperio, parcaque frugalitate castigent et servituti redigant ne effrænata libertate luxurient. Bonum enim est viro si portaverit jugum ab adolescentia sua.

Cui et illud Isidori[2] consonare videtur: "Quidam in "juventute sua luxuriose viventes, in senectute sua

[1] *Psalm*] cxviii. 147. The quotation is far from literal.

[2] *Isidori*] Sent. ii. 49.

"continenter vivere gloriantur, et tunc eligunt castitati servire cum eos libido senes habere contempsit. "Sed neque hi continentes dicendi sunt, neque continentiæ habebunt præmia qui non sensere certamina." Item ob hoc etiam mora est periculosa, quia, ut ait Johannes in Apocalypsi: "Quantum glorificavit se et "in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum." Super quem locum glosa: "Et quantum "quis in deliciis resolutus est tantum amaritudinis "recipiat, ut quantum gustavit gaudii, tantum doloris "et amaritudinis inveniat." Item Augustinus super Psalterium: "Quantum aliquis visus est habere glo-"riam inter mortales, tantum in inferno patietur "corruptionem." Unde Origenes[1] super Leviticum: "Videndum ne forte gravius sit nobis qui morte "animæ punimur quam illis qui in lege corporaliter "puniebantur, quia nobis in futurum restat pœna, "illos absolvebant soluta supplicia. Qui ergo semel "commisit secundo non faciat, qui secundo ultra non "addat. Est enim apud justum Judicem pœnæ mo-"deratio, non solum pro qualitate, sed etiam pro quan-"titate." Idem etiam super Numeros[2] aliud adjiciam: "Si peccator sum numquid pœna eadem mihi erit si "semel peccavi, quæ si secundo et tertio et frequentius? "Nam pro modo et numero et mensura peccati etiam "pœnæ quantitas metienda est. Unde potabit nos in "lachrymis in mensura. Mensura autem erit quam "sibi in hoc vita quisque vel minus vel plus peccando "quæsierit. Calix quoque in manu Domini vini meri "plenus mixto. Miscetur enim unicuique, et fit judi-"cium non solum ex malis quæ gessit, sed etiam ex "bonis. Cum tamen utraque misceantur, fæx ejus, quam "ego puto partem malorum dici, non ad integrum "exinanietur. Sed hæc in manu Dei sunt. Nostrum

[1] *Origenes*] Hom. xi.

[2] *Numeros*] Hom. viii.

" autem est citius emendare et pœnitere, et præterita " lugere, futura cavere. Quia ubi conversus ingemueris " salvus eris. Habemus enim advocatum qui interpellat " pro nobis multo præstantiorem Moyse, qui tamen " pro populo illo exauditus est. Et fortasse propterea " Moyses scribitur populo priori veniam impetrasse ut " multa magis confidamus, quod advocatus noster Jesus " veniam nobis impetrabit[1] a Patre." Item super illum locum evangelii, "Facite fructum dignum pœnitentiæ," expositor: "Non 'qualemcumque' sed 'dignum.'" Non enim par debet esse fructus boni operis ejus qui nihil, id est, non mortaliter vel minus peccavit, et ejus qui gravius cecidit. Quia secundum qualitatem culpæ moderanda est qualitas pœnæ. Quod fit ex discretione quæ pœnitenti est necessaria.

Quisquis igitur jugum Domini, quod suave est, non ante portavit, sed solum hostiæ vitalis caudam ei immolare paravit, saltem ab anno quinquagesimo, qui ad hunc pertigerit, et jubileo, quo ad veros in veteri lege dominos cuncta redire solebant, ad verum redeat Dominum, et a dominio diaboli, cui tanto tempore subjectus fuerat, de cætero se potenter eripiat. Quid enim hæc vita nostra tota nisi mortis quidam languor est? Quicquid enim retroactum est temporis mors tenet. Mortua est in nobis pars vitæ purior, pueritia. Mortua est pars vitæ dulcior, adolescentia. Mortua est pars vitæ robustior, juventus ætasque virilis. Quod igitur restat nisi solum morti vicina, senectus, ipsa cotidie mortem multis accelerans morbis et angustiis. Unde poeta:[2]

" Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
" Prima fugit, subeunt morbi tristisque senectus
" Et dolor, et diræ subit inclementia mortis."

---

[1] *impetrabit*] imperabit, MS. | [2] *poeta*] Virg. G. iii. 66.

Item Seneca:[1] "Cotidie morimur, cotidie demitur aliqua "pars vitæ. Et tunc quoque cum crescimus vita de"crescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde "adolescentiam; usque ad hesternum, quicquid transiit "temporis periit; hunc ipsum quem agimus diem cum "morte dividimus." Poeta: "Perierunt tempora vitæ, "mors eat in tutum?" Unde et a quodam sapiente, dictum est:

"Damna movent rerum, fleo detrimenta dierum."
"Tu poteris rebus succerrere nemo diebus."

Cum ergo prope sint hi etiam qui juventutis beneficio, quasi mortem a longe speculari se putant, quid de illis dicemus quibus mors in januis, et tamen vitam sibi longam audent promittere? Juxta illud sapientis: "Juvenes cito mori possunt, et senes diu vivere "non possunt; senibus enim mors in januis, juvenibus "autem in insidiis."

Unde Gregorius: "Miser, quomodo omni hora domui "tuæ non disponis? Quomodo, infelix, jugiter mortem "oculis tuis non anteponis? Cogita jam esse mortuum "quem de necessitate scis esse moriturum, sed et pue"ritia tua jam in te periit, mortua est in te adolescentia, "recessit juventus, jam senectus te cruciat. Senium "imminet ut extinguat et sepeliat te: scio quod clepsy"dra non tantum ultimum stillicidium exhaurit, sed et "omne quod ante effluxerat. Sic nec mortem ultima "tantum hora vitæ claudit sed perficit et consummat. Et"enim hunc diem quo vivimus cum morte dividimus." Item Jeronymus: "In hoc maxime deprehenditur "fatuitas nostra, quod cum damnum rerum tempora"lium statim sentiamus, damnum et defectum corporis "et membrorum ac dierum non sentimus, ut putre"factionem, commotionem, et casum dentium, visus et

[1] *Seneca*] Epist. xxiv.

" auditus et etiam memoriæ detrimentum. Vigiles " sumus in damno annonæ sentiendo, lethargici et " stupidi in periculo animæ considerando et vitando."

Faciem igitur habet euntis in Jerusalem qui jugiter in corde habet brevitatem humanæ vitæ, memor illius verbi Dominici: " Orate ne fuga vestra " a vitio, scilicet a peccato, " fiat in hyeme vel sabbato ;" hoc est tempore senectutis frigescentis et sero; vel tempore quietis, quando quiescendum est post judicium scilicet; sed magis dum lucem habetis credite in lucem. Pœnitemini et satisfacite pro peccato tempore seminandi dum vitales carpitis auras. "Euntes ibant et fle.," etc. Tempore enim suo metetis; verum qui parce seminat parce et metet, et qui seminat in benedictionibus, id est laboribus pœnitentialibus, de benedictionibus et metet vitam æternam.

Acceleranda est igitur pœnitentia et toto tempore vitæ agenda, præsertim exemplo Noe qui centum annis fabricavit archam, in qua se a morte temporali ad horam salvaret. Quanto magis archam, id est, animam tuam, pro qua mortuus est Christus, toto tempore vitæ debes præparare, et cum majori solicitudine in tuo corde ad te et ad Deum, et exemplo in opere ad te et proximum, bitumine caritatis indissolubili linire debes, propter æternam mortem vitandam. Sed nec cessandum est a linitione ejus propter probra et contumelias vicinorum et parentum, quemadmodum nec Noe cessavit a fabricatione archæ. Sicut enim exhibuistis membra vestra et quanto tempore servire immunditiæ, sic et tanto, etc. Item, cum conductus sis in vineam Domini exolendam,[1] sanguine Agni immaculati comparatam, quomodo in undecima hora stas otiosus? Saltem et in novissima hora operare, sciens quia primam, tertiam, et sextam otiosus et sine fructu

---

[1] *exolendam*] for " excolendam."

transieris. In qua hora te esse credis? Cur modicum expectas? Jam tibi forte præsens est vita novissima, ut jam veniat Dominus et pulset ad ostium tuum, dicens: "Aperi, aperi." Pro brevitate igitur humanæ vitæ pœnitens jugiter timendo cum Ezechia dicat: "Ego "dixi in dimid. di. m. va." etc., quasi illud timeo, vadam. Et illud semper in mente habeo, "Quæsivi resid.," etc., "Non aspiciam hominem ultra," etc., "Generatio mea "ablata est," etc., "De mane," etc. Dicat etiam quia "viri sanguinum non dimid. di. s." Inchoatio, tamen veræ pœnitentiæ quasi dimidiatio dierum est, quia, "Melior est dies una in atriis tuis et pœnitentis "super millia existentis in peccato."

Item an ignorant homines peregrinationis suæ, quia peregrinatio est vita, conditionem et naturam? Nulla nimirum tanta maturatione perambulatur peregrinatio. Alii namque peregrini nocte vel saltem aliqua diei seu noctis hora quiescunt; tibi miser homo peregrinanti totus dies naturalis, nox scilicet simul et dies a puncto ad punctum circulariter una dieta est, neque tunc quies; cursus tuus continuus est. Nec minus dormiendo quam vigilando licet invitus tam exosam laboriosæ peregrinationis curris ad metam et festinas. Tota igitur vita tua tanquam una dieta et unus cursus est, et tamen quiescere te putas et perdurare. Unde Gregorius[1] super hunc locum Job, "Qui sublati "sunt ante tempus suum, et fluvius subvertit funda-"mentum eorum," "Qui præsentem," inquit, "vitam "diligunt, longiora sibi ejusdem vitæ spatia promit-"tunt; sed cum eos superveniens mors subtrahit, "eorum vitæ spatia, quæ in cogitatione inciderant, "interdicit, et fluvius subvertit fun. e. sc. iniqui "dum præsentia esse fugitiva intuentur, mentem in "amorem vitæ præsentis figunt, et quasi longæ habi-

[1] *Gregorius*] Lib. xvi. 10.

" tationis in ea sibi fundamenta construunt; sed fluvius " subvertit fundamenta eorum, quia ipse cursus " mutabilitatis statum in eis subruit perversæ con- " structionis."

Lege historias et libros annales, et te moveat interdum, quod et me multum movisse profiteor, quia paucos invenies imperatores, reges, aut principes seu pontifices, qui ultra præscriptum anni jubilei numerum vitæ longævitatem perduxissent. Plurimos autem infra reperies substitisse. Invenies enim de his qui plus vixerunt scriptum in hunc modum, figuræ jubileæ decadis addita litera in hunc modum: Vixit ille annis lx. vel etiam l., hac litera l. per se posita, vel addita v., vel x. et v. simul adjectis, vel in paucissimis x. geminato sic;[1] vel v^que^., vel lx., vel lxv., vel etiam sic lxx., et mortuus est. Hic est enim fabulæ finis et conclusio. Si autem x. triplicatum in aliquo reperias, scito quia perrarum, est nec nisi paucissimis hunc hodie numerum contingit adire; et si tibi eo usque promittis attingere, dum te ipsum forsan blande decipiendo ducis in propriam perniciem, tibi male blandiendo mentiris. Esto tamen quod illuc attingas, te jam labor et dolor amplexantur. Si enim in potentatibus octoginta anni, amplius eorum labor et dolor. Quisquis igitur ultra quinquagesimum annum sibi vitam promittit, se ipsum male decipiendo plerumque seducit. Nec etiam adulteriores illos, quibus tam corporis quam animi vires enervantur, annos attingere virilis animi quispiam appetere deberet. Quoniam, ut ait poeta,[2]

"Omnia fert ætas animum quoque."

In hanc enim animi dotem, scilicet memoriam, senectus, ut ait Seneca, primum incurrit. Nonne desiderabile magis viro tum decedere cum ejus adhuc

---

[1] *sic*] The instance is not given. | [2] *poeta*] Virg. E. ix. 51.

vita cunctis desiderio foret, quam cum in tædium vergitur omnibus, et sibi ipsi suisque dedecori magis est quam honori? Solonis sapientis elogium in libro De Senectute Cicero commemorat, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum et lamentis vacare. Volebat enim se etiam in obitu carum esse suis, nec ipsos ob ejus gaudere decessum sed dolere.

Adde etiam quod eorum quos diuturna nimis et delira senectus extinguit, si quæ fuerant retroacti temporis egregia facinora seu præclara conamina non mediocriter finis ignominiosus offuscat. Non itaque longum vitæ cursum facere, sed cursum quandocumque feliciter consummare et bravium attingere est optabile. Quia quodcumque tempus ad bene vivendum datur, eo quis debet esse contentus. Nec enim histrioni ut placeat peragenda est fabula, modo in quocumque fuerit actu probetur; nec oratori ut persuadeat sermo in longum est producendus, quacunque orationis parte judicibus satisfactum, immo satis dictum est, debitum est finem consecutus. Nec ultra procurrendum. Quoniam, ut ait rhetor Apollonius: "Lachryma nihil arescit "citius."

In duelli quoque gymnasio aut lucta parum refert quanto tempore vel pugna vel lucta duraverit, dum tamen in hoc vel in illo victoriam certamine quis obtinuerit. Victoriosius tamen est cito quam per moram ad palmam venire. Cum itaque peregrinatio sit vita, et laboriosa peregrinatio, nonne laborem in brevi finire et feliciter ad vitam ac patriæ quietem expedit accelerare? Item militia est hominis vita super terram, et continuus est nobis cum hoste conflictus. Utrum ergo victoriosius oro, an post gravem luctam et longa certamina tandem hostem superare, an statim in primis eundem congressibus potenter triumphare? Gloriosior est accelerata quam morosa victoria; vi vincitur hostes et potenter exsuperatur qui statim et sine mora prosternitur. Vix autem et cum difficultate

vinci videtur qui diu resistens, tandem tamen debellatur. Est ergo celebris si celeris, festiva si festina victoria.

Non itaque longa vita, sicut nec longa lucta desiderabilis, finis enim in utraque laudabilis, et quovis tempore bonus; non diuturnitatis mora coronat. Malis igitur ac reprobis, ut debita sibi diutius differant, et declinent gehennæ supplicia, appetibilis est longævitas, nisi quoniam quanto diutius vivendo delinquunt, tanto graviores eis pœnæ debentur. Mediocribus quoque donec completa pœnitentia secure decedant. Bonis autem ac perfectis brevis desiderio est vitæ cursus, ut maturius ad æterna cælestis patriæ gaudia transferantur. Unde Apostolus: "Cupio dissolvi et esse cum "Christo." Et alibi: "Infelix ego homo, quis me "liberabit a corpore mortis hujus?" Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Sancti enim mortem habent in desiderio et vitam in patientia. Unde et Psalmista: "Quemadmodum desiderat "cervus ad fontes aquarum, ita sitivit anima mea." In Ecclesiaste tamen scriptum est: "Melior est canis "vivus quam leo mortuus;" hoc est, melior est viator quam comprehensor; id est, in meliori statu et conditione quoad hoc, quod iste adhuc mereri potest et coronam augere, ille nequaquam. Iste enim in loco merendi est, ille vero secundum merita suscipiendi.

Propter quod perfectis quoque videtur, ob coronam cumulo meritorum augmentandam, vitæ temporalis diuturnitas affectanda. Veruntamen quamquam hic major esse videatur felicitas, ibi, ne vel malitia mutet vel fictio forte decipiat, major est securitas.

Cap. IX.

Quod licet carnales simus, contra carnis tamen insultus fortiter dimicare debemus, et si conregnare volumus ut compatiamur eniti.

The natural frailty of man is no excuse for yielding to temptation.

Sed ut ad rem revertamur, dicit forsan aliquis vestrum: "Carnales sumus, et de carne nati continere "non possumus, nec a carnis operibus abstinere," illud Jeronymi in medium producentes: "Ultra naturam est "non exercere quod natus sis, et interficere in te "radicem tuam;" et illud ejusdem: "Arduæ virtutis "est et sollicitæ diligentiæ superare quod natus sis, et "in carne non carnaliter vivere;" et illud: "Grande est "et mortalium pœne ultra naturam corporum sopire "luxuriam et concupiscentiæ flammam, presertim ado-"lescentiæ facibus accensam animi virtute restringere." Item et illud Augustini:[1] "Inter omnia Christianorum "certamina sola duriora sunt prælia castitatis, ubi "cotidiana pugna et rara victoria. Adeo namque "bello tanquam intestino fidelium animos spiritus for-"nicationis infestat." Quod etiam Jeronymus in heremo Bethlemitico quadriennem pœnitentiam agens, herbis et radicibus vivens, seque per abstinentiam in tantum affligens, ut vix ossibus cutis hæreret, plangat animum suum totiens mediis orationibus Romam rapi et ad choreas puellarum quas in juventute videre solebat, et vanas pompositates, quasi violenter abstrahi et abduci. Ubi et ait: "pallebat[2] hora jejuniis, et mens desideriis "æstuabat." Hunc etiam stimulum fuisse carnis, pro quo Dominum cum Paulus rogavit ut ab ipso discederet,

---

[1] *Augustini*] Sermo ccxciii. A spurious work.

[2] *pallebat*] pallebant, MS.

plerique conjectant, ex verbis ipsius hoc elicientes ubi ait: "Video aliam legem in membris meis repugnantem "legi mentis meæ," etc.

Si ergo temptatus es et vexatus, ut isti fuerunt, resiste viriliter et repugna ut ipsi fecerunt, ut et coronam obtineas quam ipsi perceperunt, et pro temporali certamine præmia suscipias permansura. Audi apostolum dicentem: "Non sunt condignæ passiones "hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur "in nobis." Sunt enim tria passionis et martyrii genera; in juventute castitas, in paupertate largitas, in ubertate sobrietas. Quidam etiam quartum addunt, hoc scilicet, in tribulatione patientia. Cum tribus enim lucta nobis habenda est, et per gratiam obtinenda victoria, mundo, carne, diabolo. Juxta illud sapientis: "Mundo, caro, dæmonia, diversa movent prœlia; "fremit mundus, premit corpus, insidiatur diabolus: "fremit mundus inquietatione, premit corpus corrup-"tione, insidiatur diabolus machinatione." Item, pugnat mundus per vanitates, pugnat corpus per voluptates, pugnat diabolus per iniquitates. Qui cum unico in monomachia hoste congreditur, ubi de transitoriis contenditur, ne succumbat totis viribus enititur et elaborat. Nos vero contra tot hostes et tam graves, pro perpetua vel pœna vel palma dimicantes, negligenter agimus et dormitamus. Audi et eundem: "Non coronabitur quis nisi legitime certaverit, "sic igitur curre ut comprehendas." Audi et Jeronymus: "Magnus est pudicitiæ labor, sed majus est "præmium." Item et in eodem epistolari libro: "Delicatus es miles si sine certamine vis coronari." Et ibidem: "Calore spiritus exsiccandi sunt fontes "libidinis. Non enim ad hoc nati sumus, ut pecorum "more vivamus, quæ prona in terram, ventri solum "dedita et voluptati, tantum ea sapiunt quæ terræ "sunt." Nostros autem animos ratio, qua præditi sumus et privilegiati, et vultus erectos ad supernos

affectus et consortia cœlestium erigere debet. Juxta illud Augustini: "Vultus erectus homini datus est, "quod animæ naturaliter est inditum rationali, ut quæ "sursum sunt sapiat, non quæ super terram." Unde poeta [Ovid. Met. i. 85.]:

"Os homini sublime dedit cœlumque videre
"Jussit," etc.

Item Rabanus[1] super Exodum: "Quintum præceptum, 'Non mœchaberis'; quinta plaga mors in "pecoribus. Comparemus hæc: da hominem mœchari "volentem, conjugio non contentum, appetitum carnis "domare non vult nobis pecoribusque communem. "Coire enim et generare etiam pecudum est, ratiocinari "et intelligere hominum. Ratio ergo quæ præsidet "motus inferiores tanquam regina frænare debet, non "immoderate laxare. Ideoque pecoribus in natura "datum est ut certis tantum temporibus ad coitum "moveantur, interim namque motus ipse torpescit. "Homo autem semper moveri potest. Tibi dominationem rationis Creator dedit, tibi præcepta continentiæ tanquam in bestias inferiores lora concessit. "Times et speras, credis, Dominumque colis, quod "pecus non potest, laboras in continendo non pecus, "gaudebis in æternitate non pecus. Si opus fatigat, "merces consolatur. Debes interiorem motum frænare, "non tanquam pecus in omnia laxare. Quod si contempseris, et imaginem Dei quæ in te est posthabueris, victus cupiditate, tanquam dimisso homine, "pecus eris." Juxta illud: "Nolite fieri sicut equus "et jumentum," etc. Si forte eligis libera libidine vagari, nulla lege refrænari, attende plagam. Si pecus es saltem mori time; et si mortem non times temporalem, time, miser, vel gehennalem.

---

[1] *Rabanus*] Lib. ii. 13. Not literal.

Si ergo ducis et salvatoris nostri Christi Jesu, cujus tota actio nostræ instructionis est lectio, vestigia sequi velimus, sicut ipse per tribulationes et passiones multas regnum suum intravit, sic et nos per mundi hujus angustias, multa pro ipso patiendo qui tanta pro nobis passus est, mortem quoque demum et mortem turpissimam, ut conregnemus ei. Per angustam[1] viam quæ ducit ad vitam, quam ipse nobis sanguine suo paravit, ipsum sequamur. Et ut breviter complectamur; si conregnare volumus, compatiamur; quia, nisi seminemus in lachrymis, in exultatione non metemus. Delicati sunt servi et merito reprobandi, qui, deliciis dati, dominum suum per aspera sequi vel dura recusant. Unde Apostolus: "Si autem filii et hæredes, "hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi; si "tamen compatimur ut glorificemur." Item secunda ad Timotheum: "Nam si commortui sumus et con-"vivemus; si sustinemus et conregnabimus; si "negaverimus et ille negabit nos." Primum itaque sis Jacob et post Israel; id est, primum luctator ac vitiorum supplantator et postea videns Deum. Nonne Dominus in Evangelio dicit: "Qui non bajulat crucem "suam et venit post me, non potest meus esse dis-"cipulus." Tribus autem modis crux bajulatur, cum per abstinentiam caro afficitur, vel per compassionem proximi animus affligitur, vel etiam cum pro Christi nomine sanguis effunditur et mors spontanea sustinetur. Omnibus his modis crucem Paulus bajulavit; abstinendo, sicut ipse testatur: "Castigo corpus "meum et in servitutem redigo," etc.; compatiendo, ut ibi: "Quis infirmatur, et ego non infirmor? "quis scandalizatur, et ego non uror?" sanguinem pro Christo fundendo, sicut Romæ, una cum Petro crucifixo, capite pro Christi fide truncatus est. Ipse

---

[1] *angustam*] angustiam, MS.

autem animum ad hoc sustinendum longe ante paraverat; sicut legitur in Actibus Apostolorum, post prophetiam Agabi, qui ipsum Jerosolimis ligandum esse prædixerat, discipulis ne illuc iret suadere volentibus respondit: "Quid facitis, flentes et affligentes cor "meum? ego enim non solum alligari sed et mori in "Jerusalem paratus sum propter nomen Domini Jesu." Si vero hoc ultimo modo, scilicet pro Christo moriendo, sicut ipse pro nobis, crucem non bajulamus, saltem duobus aliis modis compatiendo, scilicet et corpus affligendo ac temptationibus viriliter resistendo, crucem nostram bajulemus; et non inanis gloriæ causa, sicut quidam per hypocrisim carnem macerant, id faciendo, puris post ipsum et propter ipsum passibus ambulemus. "Omnes enim," ut Apostolus ait, "qui "volunt pie vivere in Christo persecutionem patiuntur." Et Petrus in Epistola Canonica ita: "Christus passus "est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequa-"mini vestigia ejus." Unde Jeronymus: "Qui non "vult pati cum capite, membrum renuit esse in "corpore."

Cap. X.

De patribus sumpta continentiæ laudabilis exempla.

Instances of men who have resisted it.

Exempla vero continentiæ laudabilis et abstinentiæ contra temptationes quoque rebellionis egregiæ et constantiæ, tam nostri temporis quædam quam etiam remotiora, ad instructionem pariter et æmulam rerum laudabilium imitationem, in medium producere non inutile reputavi. Sed quoniam graviores a spiritu fornicationis insultus patimur, egregia quædam quibus hos vicerunt patrum certamina, a beato Benedicto incipientes hic proponimus.

Quadam die, sicut Gregorius in Dialogo[1] refert, vir sanctus dum solus esset temptator affuit. Nam nigra parvaque avis, quæ vulgo merula vocatur, circa faciem ejus volitare cœpit, ejusque vultui importune insistere, ita ut capi manu posset, si hanc vir sanctus tenere voluisset. Sed signo crucis edito recessit avis. Tanta autem carnis temptatio, ave eadem recedente, secuta est, quantam vir sanctus antea nunquam fuerat expertus. Quandam namque aliquando fœminam viderat, quam malignus spiritus ante ejus mentis oculos reduxit, tantoque igne servi Dei animum in specie illius accendit, ut se in ejus pectore amoris flamma vix caperet, et jam pene heremum deserere voluptate victus deliberaret. Cum subito superna gratia respectus ad semetipsum reversus est, atque urticarum et veprium juxta densa succrescere fruteta[2] conspiciens, exutus indumento quo indutus erat, nudum se in illis spinarum aculeis et urticarum incendiis projecit. Ibique diu volutatus, toto ex corpore vulneratus exiit, et per cutis vulnera eduxit a corde vulnus mentis, quia voluptatem traxit in dolorem; cumque pene pœnaliter arderet foris extinxit quod illicite ardebat intus. Vicit itaque peccatum, quia mutavit incendium. Ex quo videlicet tempore, sicut post discipulis perhibebat, ita est in illo temptatio voluptatis edomita, ut tale in se aliquid minime sentiret.

Item exemplum de beato Ammonio, qui, sicut in libro qui *Paradisus* inscribitur legi potest, cum carnalis delectatio quædam corpus ejus sine ulla intermissione vexaret, candenti ferro membra sua undique perforabat, ut ex omni parte plenus ulceribus dolori magis incenderet quam amori.

---

[1] *Dialogo*] ii. 2.

[2] *fruteta*] frutecta, MS.

Item exemplum de beato Godricio nostri temporis, in borealis Britanniæ finibus, heremi cultore, quem, cum libidinis flammam ab hoste antiquo medullitus ingestam, trium dierum vel etiam quatuor, totius etiam interdum hebdomadæ spatio, sicut in legenda ipsius habetur et eisdem verbis hic ascribitur, ab omni cibo penitus abstinuisset, nec sic tamen illicitos motus extinguere prævaluisset, quin etiam tanto ardore caro fervesceret, quod etiam multotiens per naturales virilium meatus fluxus seminis videretur effluere, tandem ad præscriptum beati Benedicti recurrens remedium, vepribus hirsutis se totum ingerens tantis vulneribus carnem dilacerando exulceravit, quod tota caro proprio sanguine maderet, et terram quandoque perfundens, gradientis noctu vestigia mane perspicue servulis ejus ostenderet. Et quia nec sic ad artem victoriæ plene conscenderat,[1] exquisito remedio dolium vir Dei in penitiori casulæ suæ angulo quodam, terra ligonibus effossa, in spelunca quadam aqua plenum abscondit et sepelivit, eique operculum terræ superficiem non excedens stramine superjecto ex asseribus adaptavit. Quotiens itaque temptationis ardore caro efferbuit, aperto dolii ipsius ore, corpus suum totum in ipsis ingessit, et usque ad mentum in illis infusus, artus teneros aquarum frigoribus obfrigescentes tremere et pallere coegit, carnisque calorem repressit, per nimiam frigoris castigationem, ita ut caro tota, quæ lasciviendo exæstuasset, tota marcescens et squalida, præ frigore nimio tremeret atque rigeret. Hujusmodique lavacro sæpius sæviens est extincta libido, nec grassari diutius vigor illius potuit, quam frigoris inimica pernicies omni calore depresso restituit. Et in his etiam aliquotiens Dominum exoraturus se impendere consuevit, quamvis

[1] *conscenderat*] conscenderant, MS.

nulla petulantia carnem resolutam persentire potuisset, eo quod ibi cum spiritu alacriori toto animo Domino soli vacare potuisset. Eratque hoc omnibus ignotum et invisibile, quia nulli domesticorum ejus sive servorum pervium vel accessibile. Clausis itaque deintro capellæ suæ[1] januis, [cum] ardentem in sua carne libidinis fomitem persensisset exurgere, mox in eis ingressus, nunquam ab ipsis egredi voluit, donec omni corpore tremente et fremente omnis libidinis furorem edomando restrinxisset. Solet[2] etiam, ut durius atque efficacius corpus affligeret, et sic sibi remedia contra carnis luxum compararet, in fluvio proximo brumali glacie sub divo rigente, quia parum ei dolii dolores duri videbantur, in concavam quandam quam exploraverat fluminis ipsius petram, exutus cilicio et lorica, quibus quoque continue corpus afflixit, nudus intrare. Erat siquidem ibi saxi durities aquis exesa, quæ in aquarum fundo erat, sicut adhuc videri potest, tota late concava in modum pene lapidei vasis excisa, quam natura sola talem effecerat, quia aquarum crebra distillatio et refusio talem eam sine omni artifice reddiderat. In hac igitur ingressus, et usque ad colli fines aquis infusus, Domino psalmos et orationes ab imo pectore profundebat, atque a gemitu et lachrymis non cessabat. Aliquotiens etiam totam noctem sic insomnem producebat, et expansis in cœlum manibus a colloquiis divinis non vacabat. Quod si desuper aqua præ frigoris uredine vel in tempore congelata fuisset, nihilominus ad loci illius secretum more solito accessit, et excisa glacie ipsius fragmenta projecit, seque in aquis congelantibus statim immersit, ibique diutissime permanens et exorans, noctem totam vel dimidiam tali opere explevit, et elevatis in cœlum oculis Dominum piis precibus exoravit. Quanto etiam frigoris asperior aura præva-

---

[1] *deintro . . . suæ*] Suo, MS. | [2] *Solet*] Sic MS.

luit, tanto crebrius atque diutius talis agoniæ martyrium duxit.

Haud aliter sanctus Dogmael in Demetiæ Walliarum finibus apud Kenmeis, necnon et alii partium illarum heremitæ sancti, balneis hujusmodi fluvialibus et glacialibus ad domandam libidinem uti solebant, et ferventes medullarum ardores aquis algentibus extinguere.

Cap. XI.

Internæ virtutis et divinæ solum sine exterioris juvamine inspirationis exempla, deinde vero mixtim tam hæc quam illa.

The same subject continued.

Item exempla illorum qui non exterioribus remediis, ut prædictum est, sed interna virtute solum divinitus inspirante, carnales voluptates egregio certamine triumpharunt, a Ludovico Christianissimo Francorum rege nostris regnente diebus inchoantes, producemus. Dictus itaque rex, cum in castri cujusdam Burgundiæ finibus expugnatione peregrinis et viatoribus infestissimi, cui nomen Numieta, duobus fere mensibus expeditionem protraxisset, reversus Aurelianis gravi morbo et desperato fere decubuit; cujus cum medici tam proprii quam undique confluentes causas ægritudinis subtilius inquisissent, tandem in hoc omnes convenissent, quod ex longa continentia et defectu coitus incommodum ei illud accederat. Erat enim hoc circa prima tempora quibus reginam Alam duxerat, de qua postea Philippum regem susceperat, quam non mediocriter diligebat. Hoc igitur ei exposito coram urbis ejusdem episcopo, abbatibus quoque, et prioribus, personis plurimis, ac viris religionem habitu præferentibus ad hoc adductis, incontinenti rex respondit: "Mittatur

"ergo propter reginam." Sed quia in remotis tunc forte fuerat abinde partibus, et morbus instabat, consilium omnium in commune fuerat, quod puella ei aliqua interim, qua sibi remedium compararet et quasi vitam redimeret, adduceretur. Quod cum ei proponerent, hanc fore curam ejus asserentes, episcopus etiam et personæ quæ aderant omnes peccati impunitatem ei promitterent, et erga Deum super hoc se sponsores darent, respondit vir bonus: "Si non est alia quam "hæc valetudinis hujus cura, faciat de me Dominus "voluntatem suam, quia malo mori castus quam "vivere adulter." Et sic se Deo totum committens, ejusdem miseratione, qui non derelinquit sperantes in se, in brevi convalescens, remedio divinitus dato morbi malitiam exsuperavit.

Aliud autem principis ejusdem factum egregium occasionaliter hic inserere dignum duxi. Reversus a curia Romana familiaris ejusdem clericus, cum injuncta negotia bene peracta regi significasset, ex abundanti ut fidelis principi videretur, ostendit ei privilegium quo cathedralium ecclesiarum vacantium in regno suo custodiam habere, et fructus interim percipere, summus pontifex indulgebat. Quo rex audito, literas a manu portitoris arreptas statim in ignem misit, dicens: "De "aliis negotiis effectui mancipatis ipsum ei sicut decebat "gratum existere, super hoc autem negotio, vel alio "quovis quod ad animæ suæ periculum vergat im-"petrato, nec a Deo nec ab ipso grates habiturum."

Item exemplum de archidiacono Lixoviensi,[1] qui electus in episcopum loci ejusdem omnino, quia non verbo tantum sed et animo, recusavit. Tandem tamen necessariorum suorum et cognatorum, cum diu restitisset, victus instantia, licet tamen satis eis allegasset et asseruisset se continere non posse, longeque tolerabilius

---

[1] *Lixoviensi*] Lixoniensi, MS.

esse et damnabile minus se in hoc statu quam superiore delinquere, in pontificem est consecratus. Sed infra mensem gravissimo cœpit morbo vexari, adeo ut ipsa virilia et partes corporis inferiores immoderata turgescerent inflatione. Ad quem cum viri magni et cognati ipsius, quia generosus erat, convenissent, et causa morbi cognita, ut remedium sibi cum puella comparasset, secreto commonuissent, respondit ille: "Melius fuisset nobis quod me archidiaconum adhuc " haberetis vivum quam nunc episcopum mortuum, " quia pro certo scitote quod nullatenus ordini meo, " honori et dignitati, tantum dedecus, animæque meæ " detrimentum illud, pro vita temporali faciam, quod " vos monetis, sed corpore quidem moriar, spiritu vero " per Dei gratiam vita vivam sempiterna." Et sic invalescente tumore, infra dies paucos animam exhalavit. Et quia temptationi viriliter restitit, corpore victus in Christo spiritu victor emicuit. Hinc autem viro sancto et martyri vero, cujus postmodum merita plurimis Deus signis et virtutibus declaravit, perpetuam continentia gloriam comparavit.

Ecce quemadmodum utrique contrario modo consultum est. Illi quippe propter regni regimen, quod nondum hærede gaudebat, et propter tam suam quam populi, cui præerat, pacem ac salutem expediebat adhuc vivere; illi vero, ne malignitas mutaret intellectum ejus, et fictio atque temptatio deciperet animam ejus, mori potius mundo et Deo vivere utile fuit.

Item exemplum de heremita qui per annos xxx. vel plures in solitudine Deo devotissime militaverat, cui deinde ascendit in animum ut parem sibi in meritis Deo dante videret; et cum hoc diu secum cogitando desiderasset, die quadam audivit ad portulam suam hominem in calamis modulantem, et statim revelatum est ei divinitus quoniam is erat quem tantopere desideraverat. Surgens igitur incontinenti et ad ipsum accedens eumque introducens, diligenter inquisivit de

vita ipsius et conversatione et quisnam esset. Et cum nihil aliud elicere posset ab eo nisi quod homo peccator fuisset a pueritia, socius latronum et vespilionum, a quibus per annum fere dimidium et non amplius jam discesserat, et a malo cessaverat, adjuravit eum, petens ut si unquam in bonis actibus fuisset majus quod fecerat bonum eidem ostenderet. Ille vero se nihil aliud omnino boni fecisse, præter quod a malo modico jam tempore temperaverat, ad mentem reducere posse dicebat, nisi unum forte, si tamen illud pro bono reputaverit Deus, quod ei in hunc modum aperuit. "Eram" inquit, "malorum socius hominum et male-"factorum primus, cui cum domus quædam sanctorum "mulierum a nobis spoliata fuisset, puella pulcherrima "in partem prædæ venit et sortem, quæ quanquam "Deo sacrata fuisset, ob formæ tamen elegantiam, quo "mira naturæ dote præmicuit a Deo, cœpit a cunctis "in libidinis usum concupisci, ut dimidium quod eis "de spoliis obvenerat vel etiam totum, ut ipsa in com-"munem voluptatem abuterentur, communiter offerrent. "Quod cum puella videret, ad pedes meos tota in "lachrymas resoluta se provoluit, rogans et supplicans, "perque Dei virtutem omnipotentis obtestans, qua-"tinus ei miserendo virginitatem ipsius quam Deo "dicaverat, et ordinis statum, divinæ pietatis intuitu, "nec ipse violarem, nec aliis violandam ullo com-"mercio prostituerem. Statim autem ab hac ejusdem "lachrimabiles supplicationes tanto dolori illius non "mediocriter condolens et compatiens, adeo interna "pietate commotus extiteram, ut intra pudicitiæ "claustra me cohibendo, quanquam tamen res esset "in mundo quam plus amore pravo diligere possem,[1] "puta quæ ad voluptuosos veneris amplexus præ "cunctis mulieribus magis videretur accommoda, eam,

[1] *possem*] So the passage stands in the MS.

"renitentibus primum sociis et invitis, demum tamen "multis persuasionibus pariter et supplicationibus vix "mitigatis,[1] propriæ libertati domuique suæ ipsam "indemnem et intactam restitui." Cui pater respondens: "Vere," inquit, "te, fili, in hoc facto gratia "plurimum divina respexit, et proculdubio verum est "quia meriti es magni et remunerabilis valde, totique "abstinentiæ meæ tam diutinæ hæc continentia sola "longe præponderat."

Patet igitur quia quanto major est pudicitiæ labor, tanto meritum ejusdem ac præmium majus.

Item exemplum de heremita qui ob longam abstinentiam et vitæ merita bona in mentis elationem et quandam quasi singularitatis arrogantiam insolenter evasit. Angelus autem Domini nocte quadam in visu apparuit ei, dicens: "Quid tecum arroganter cogitas et "ascensiones turbant animum tuum; vade ad vicum "illum et invenies ibi fidicinem meritorum exigentia te "potiorem," dicens ei tam loci nomen quam personæ. Quo audito, iter in crastino ad partes illas arripuit, cui forte in ingressu villæ vir quæsitus occurrit fidulam habens a latere dependentem. Ibat enim ad nuptias quasdam, quia quicquid per artem suam lucrari poterat et avide perquirere, in pauperum usus erogare moris habebat. Inquisito igitur quisnam esset, et comperto quod is erat quem quærebat, hospitium ab ipso petiit, dicens se notitiam ipsius habere velle, et vitæ conversationem cognoscere, et ad hoc venisse. Quo caritative concesso per certa intersigna missus est ad domum illius et uxorem, atque receptus. Mandavit etiam quod locum suum in omnibus obtineret. Contra vesperam autem multis ad januam stantibus pauperum turbis, illuc ductus est hospes ab hospita, et electis de universitate quadraginta, introducti sunt ab illis. Quorum

[1] *mitigatis*] So in MS.

cum primo pedes abluissent et lintheo tersissent, ad refectionem ordine locatis cibos eis et pocula sufficienter ministrabant. Quibus expletis, ductus est in cameram ulteriorem ; ibi invenit scamnum modicum, mapula tectum, et panes hordeaceos duos appositos, et cyphum aqua plenum. Ad hanc itaque mensam simul cum hospita sedens deliciis appositis usi sunt et contenti, et post pusillum strato tenui satis et duro concubantes, dederunt membra quieti. Sed quia pater ibi quiescere non potuit, puta qui præter solitum igne vicino, hoste instigante, medullitus jam accensus exarsit, mulier hoc præsentiens, eundem statim erexit, et ad angulum domus secretiorem ducens, in dolium quoddam aquis glacialibus plenum nudum intrare fecit, ibique sedere quousque psalmos quinquaginta percantasset; quo peracto, ad stratum iterum reversi sunt veluti sponsus et sponsa concubantes. Sed cum denuo, reverso calore pariter et hoste instigante, cœpit ipse medullitus exæstuare, ad balneum iterum simili modo perductus est. Similiter et tertio. Sic itaque ter nocte æstuans et totiens algentis aquæ remedio uredinem ignis extinguens, noctem illam totam duxit insomnem. Mane vero facto, surgens statim et licentiam ab hospita sumens, hospitem suum per eandem salutavit, nuntians se super ejusdem conversatione certificatum satis esse et ædificatum.

Sic igitur mulierem illam exterius ad opinionem hominum fidicen tanquam uxorem præferebat, intus autem eam et in veritate tamquam sororem habebat et fidelem hospitalis solicitudinis adjutricem. Simile vero supra habuimus in legendo Basilii de Anastasio presbytero et beata Teognia, quam quidem habebat nomine tenus uxorem, et tanquam Martham alteram, cura hospitalis gratiæ plenam caritate communionem fideliter ac devote ministrante; intus eandem et in secreto, solo teste Deo, cui clarius emicat virtus occulta, tanquam sororem amplexando. Patet igitur quia multos

sanctos occultos habet Deus. Sunt enim in ecclesia militante multi obscuri et parum cogniti, qui apud triumphantem clarissimi gloriose triumphant. Sicut forte apud triumphantem aliqui reprobi et obscuri, qui apud militantem, quæ falli potest, variis præconiis efferuntur.

Item exemplum de beato Bernardo Clarevallensi, qui cum scolaris adhuc fuisset, et ad hospitium quoddam cum conscolaribus declinasset, hospita domus in ipsum, quia pulcher erat et procerus, oculos petulantes injecit. Quæ etiam noctis conticinio, dormientibus cunctis, ad stratum ejus accedens, se subito ingessit, eumque tenens amplexari cœpit et osculari. Ipse vero evigilans, rogavit eam primum suavibus et demissis verbis ut discederet, et cum hoc nullatenus facere vellet, clamavit ille voce altisona, "Latrones, "latrones." Et sic omnibus evigilantibus et exsurgentibus elapsa est illa et disparuit. Sed cum bis in nocte vel ter hoc accidisset, in crastino quæsitum est a sociis ejus dum essent in via quidnam hoc fuerit et utrum somniaverit, quibus ille veritatem aperiens, "Furtum," inquit, "magnum facere volebat, quæ casti-"tatem meam mihi surripere molita est."

Item exemplum de viro bono, ad quem cum hospita domus ex utriusque consensu nocte veniret, ipsa adventus ejus hora videbatur ei in visu, quod bufo grandis manum ejus dextram, quam extra lectum forte dormiendo projecerat, ingulabat. Unde perterritus et experrectus cum manum ad se trahere vellet, hospita in manibus suis firmiter ipsam intra manus ambas complexa tenebat. Ille autem ad se reversus, et sic salubriter præmunitus pestiferam a se bestiam reppulit, eamque victoria potitus a se potenter abjecit.

Item exemplum de moniali quæ in clericum quem per fenestram casu transeuntem vidit oculos injecit, in quem statim adeo medullitus exarsit ut nihil aliud vel orando vel divinis ministeriis assistendo cogitare

potuisset; unde quod in rhetorica pro ratione induci videtur, nemo unquam uno aspectu et prætereundo in amorem incidit, constat frivolum esse. Et cum in hac angustia et temptationis vehementia supra vires pene vexata fuisset, quia tamen contra carnis insultus se orationibus ut potuit et signo crucis præmuniebat, nocte quadam in somniis apparuit ei juvenis ille, volens in eam sicut videbatur voluptatis actum exercere. Quæ cum in primis inter carnis et spiritus luctam anxia plurimum inveniretur, demum contra voluptuosos motus animi ratione renitens, dum ipsum diligentius intuita fuisset videbatur ei tam quantitatis enormis et inhumanæ fuisse, quam etiam qualitatis. Quo viso, perterrita nimium a strato exiliit, animumque virilem mulier assumens falce, ut videbatur in dormitorio pendente, quam arripuit, medium secuit illum et prostravit. Et statim tantus ab eo fœtor exivit, quantum et quam corruptum nunquam antea naribus sensit. Ob cujus etiam vehementiam evigilavit, et quem postea naribus, quotiens de eo cogitabat, olfacere visa est. Sic igitur ista, sicut et alter, per visionem visitata fuit, et adeo ad plenum curata, ut exinde nunquam ei voluptuosa hujusmodi voluntas in mentem obrepserit.

Item exemplum de clerico quodam ad monialem his nostris diebus ex condicto et concesso de nocte venire parante. Qui cum somno frueretur meridiano, quatinus ad nocturnas vigilias paratior esset, videbatur sibi videre coram strato suo puteum ignivomum, et usque ad inferni novissima profundissimum, fœtoris intolerabilis, et omni pœnarum genere plenum et perhorridum. Statimque vox auribus ejus hæc insonuit: "Vide, miser, " vide quo properas, et quo pergere paras, ad locum " scilicet tam pœnosum, non per noctis quidem unius " spatium, aut per tempora transitorium, sed sine termino " permansurum." Qui statim evigilans, et hac visione

se visitatum a Domino videns, a pravo proposito temperavit, vitamque suam efficaciter emendare curavit.

Item exemplum de moniali, quæ cum ad militem de monasterio nocte venire pararet, veniens ad ostiolum ecclesiæ et illud aperiens, crucem ecclesiæ crucifixi imaginem præferentem, ante quam devote orare consueverat, quam et tunc quoque consuetudinem transeundo servaverat, in ostio reperit, exire volenti se opponentem, et egressum ipsius per totam noctem impedientem. Nocte quoque sequente iterum exire volenti idem accidit impedimentum. In crastino vero militi mandavit se duabus noctibus illis casibus inopinatis impeditam fuisse; sed ea nocte, tertia scilicet, se modis omnibus ad ipsum et absque defectu venturam asseverabat. Noctis igitur et tenebrarum opportunitate captata, quia qui male agit odit lucem, et securi secum assumpta ad viam sibi vel violenter ferri acumine comparandam, ostium iterum principale et grande quo minus impediri posset aperuit, et statim crucem eandem, quam et tunc transiens more solito adoraverat, se opponentem et egressum ejus modis omnibus impedientem invenit. Mulier autem virilem, immo vilem et vesanum assumens animum, totius religionis et devotionis oblita, quam nimirum in furorem et rabiem Sathanæ stimulus et libidinis ardor ex toto mutaverat, securim in altum erexit, ut crucem et crucifixi imaginem ferro membratim comminueret, et vel sic egrediendi viam sibi violenter aperiret. Securis autem in altum elevata ejusdem mulieris humero incontinenti, signo divinitus dato, firmiter adhæsit. Quo viso, mulier coram cruce ad terram prostrata, et plurimum compuncta, lachrymis et lamentis veniam imploravit; nec mora diutina, per pietatem et gratiam Ejus qui ait: "Convertimini ad me, et ego convertar ad vos," ferrum ab humero virtus, quæ ligavit, absolvit. Et sic per devotionem et reverentiam

cruci libenter et frequenter exhibitam fuit ad salutem consultum utrique, tam militi scilicet quam moniali.

Item exemplum de monacho, qui cum ad puellam in pomœrio quodam quo condixerant venisse, et de loco ad locum eundo cum ad penitiorem pomœrii pervenissent, dixit illa: "Satis nos jam elongavimus, quia "nemo nos hic videt præter Deum." Respondit ille: "Et videt nos Deus?" Cui illa: "Videt utique, sed "nemo alius." Et statim ille cordis compunctus ipsaque relicta reversus, "Verum est," inquit; "et "longe magis vereri debemus a Creatore videri in "pravis actibus quam creatura."

Vere igitur vir iste tunc visus a Deo fuerat et visitatus. Item exemplum de monacho, ad cujus thorum mulier de nocte veniens, rogavit ut in caritate Dei sub vestibus ejus stratum intrans se calefacere posset. Quo concesso, post pusillum petiit ut in caritate Dei ipsum amplexari et deosculari ad horam ei liceret. Quo etiam concesso, tertio rogavit ut in caritate Dei voluptuosos carnis suæ motus omnes, ad libitum utens ea, viriliter extingueret. Quo audito, vir Deo plenus ipsam a strato incontinenti acriter expellens, "Vade," inquit, "filia Sathanæ, non sapis quæ Dei sunt; quia "caritas non eo usque se extendit."

Item ad lectum clerici cujusdam, procurato negotio, venire mulier paravit. Quæ cum prope venisset craticulam ferream accessum ei precludentem, ut videbatur, invenit. Ipse vero jam prope positum audiens et avens, ut proprius accederet efflagitavit. Ipsa vero cum se crate interposita præpeditam esse referret, revocavit ad animum miraculose id actum esse. Consueverat enim nocte qualibet signo crucis stratum suum munire, dicens: "Hostes visibiles et invisibiles remove, Domine, et "pestem repelle." Et statim ad se reversus, mulieri dicens quod recederet, intra pudicitiæ claustra se cohibuit.

Item miles quidam puellam diu ardenter adamatam ad thorum suum nocte venturam ex condicto sperabat. Qui cum hoc desiderium suum pervigil et anxius expectaret, leporaria quædam, sub sedili concavo catulos habens, micas quæ de mensa ceciderant et ossa per aream quæritando ante lectum forte musitabat. Miles autem puellam esse putans brachia sua quasi ad amplexus ovans exposuit. Canis autem ob catulorum atrox defensionem, ipsum illico per brachium dentibus arripuit, et gravi læsione vulneravit. Miles autem ad vindictam accelerans, gladium ad caput thori jacentem juxta se posuit. Nec mora; puella de thalamo juxta promissum exiens, ad lectum militis pedetentim accessit. Ipse vero jam canis observans adventum, non virginis, puta qui amorem tunc in dolorem converterat, qui cupidinem omnem in iram vindicem commutaverat, elevato gladio, canem percutere putans, ferro puellam transverberavit. Ecce qualiter actibus hujusmodi peccatis urgentibus se noster hostis ille versutus immiscet, qui non solum suis animas temporibus, sed acceleratis etiam et præproperis corpora funeribus, ut simul in utraque desæviat, avide præripit et perquirit.

Cap. XII.

De militibus quoque exempla laudabilia.

Similar instances in soldiers.

Sicut autem in monachis, monialibus, et clericis, sic et in militibus laudabilis exempla continentiæ proponemus. Fuit in Francia nostris diebus miles egregius, et, ubi tot abundant boni strenuitate in armis incomparabilis, cui nomen Reginaldus de Pumpuna. Hic viri cujusdam uxorem illicitis cum diu adamasset affectibus, nec affectus effectui mancipare potuisset, vice quadam miles maritus mulieris prædictæ

reversus a tornamento quod non procul a castro suo fuerat, cœpit coram uxore sua super bellici præludii illius eventibus, et quis ea die præ cæteris laudem meruerit cum sociis et commilitionibus suis loquendo conferre, qui tandem omnes in militis prædicti, scilicet R. de Pumpuna, singularis et incomparabilis strenuitatis præconiæ consenserunt, dicentes: "Ille nunc vicit "qui semper vincere consuevit." Audiens hæc autem et narrantis pendens uxor ab ore viri: "Estne," inquit, "tantæ probitatis miles ille." Cui maritus: "Est "utique, sicut enim ante falconis faciem columbæ "fugiunt seu monedulæ, sic ante Reginaldum milites "cuncti, nec impetum ejus aut ictum quisquam ausus "est expectare." Mulier autem his auditis, a mulieri natura non degenerans, licet hactenus invicta, quia "varium et mutabile semper fœmina," fracta statim laudibus istis pravæ cupidini victa succubuit, dicens secum et cogitans: "Forsitan huic uni poteram "succumbere culpæ." Captata quam citius ergo temporis idoneitate et viri absentia, nuntio directo militem illum clam fecit asciri. Quo gaudenter accepto, cum in thoro locatus desideratis jam vacaret amplexibus prius quam tamen ad actum accederet, ait: "Cum "tanto tempore te jam dilexerim et incassum, qua-"liter nunc miserata es mei desperati penitus, et nil "tale vel cogitantis jam vel sperantis?" Quæ cum causas ei, laudes ejus scilicet quas ab ore viri tantas audierat assignasset, respondit ille: "Quia propter laudes "igitur illas animum mutasti, et quem antea non dilex-"eras, diligere cœpisti; et ego propter easdem animum "quoque mutabo et dilectam hactenus in injuriam illius "qui eas pronuntiavit nunquam illicite diligam, et ab "amplexibus his tantopere desideratis ob favorem ejus-"dem in perpetuum abstinebo." Et sic, illa renitente plurimum eumque modis omnibus retinere volente, osculis quoque et amplexibus muliebriter alliciendo ad thori thalamique delicias ipsum invitante, surgens

statim et recedens intra pudicitiæ claustra laudabili exemplo se continuit.

Item exemplum de milite in Anglorum regno generoso et pulchro, cui nomen Ricardus de Clara, qui nostris similiter diebus uxorem militis cujusdam nimis illicito dilexit amore, ad cujus thorum in domo mariti hospitio suscepti cum uxor nocte veniret et se petulanter ingereret, recordatus ille quia marito suo proxima dominica osculum pacis in ecclesia dedisset, injuriam eidem super hoc inferre, et quam dederat pacem infringere nolens, mulierem, licet dilectam plurimum et concupitam, cum suis illecebris, virilem induens animum potenter abjecit.

Cap. XIII.

De mira temptatione et lethali persecutione.

Of the vengeance inflicted on a young clerk by a beautiful apparition.

De mira temptatione, unde virum venerabilem et sanctum B. Cantuariensem Archiepiscopum, qui hæc mihi dum adhuc Wigorniensis episcopus erat retulit, auctorem laudo, exemplum audi. Contigit his nostris diebus in Anglia quod clericus, filius presbyteri cujusdam, in pomœrium patris meridie quadam intravit, cui subito mulier ignota, pulcherrima quidem et ornatissima, se presentavit. Quæ statim ad amplexus et oscula prosiliens se ad hoc venisse ut amica ipsius fieret est professa. Ipse tamen eam, quia sic subito apparuit et quoniam operas suas ingessit, suspectam habens, usque in crastinum distulit, dicens se venturum. Cui illa: "Quocunque loco et quacunque hora ad eundem "locum et eadem hora ipsam desideraverit, dum id "tamen secreto fiat, se promptam statim et præsentem "fore promisit." In crastino igitur cum illuc jam convenissent et consedissent, illa osculis illico et am-

plexibus ad actum properans muliebribus ipsum illecebris ad hoc alliciens non profecit. Sed cum anxia plurimum causam inquireret, inquit ille: "Si scirem "te ex Dei parte venisse, non minus hoc mihi quam "tibi placeret." Cui illa: "Et quid faciendo te potero "super hoc certificare?" At ille: "Si die," inquit, "Paschali," quia parum ante Pascha, in quadragesima scilicet, hoc acciderat, "corpus Jesu Christi de manu "presbyteri me vidente susceperis, super omnes te "proculdubio diligam creaturas." Et illa: "Adventum "itaque meum eodem die in ecclesia vestra diligenter "observes, quia ad altare tunc id factura indubitanter "accedam." Ille autem hoc verbo gratanter accepto, die Paschæ ad communionem satis altari propinquus, utpote presbyteri filius, in insidiis a latere sedit. Et cum omnes communicati essent, tam mares quam mulieres, demum ultima mulierum venit, et illa longe cæteris omnibus una tam speciosior visa quam præcellentior. Quæ accedens ad altare devote, sicut videbatur, a manu presbyteri hostiam sacram et vinum consecratum suscepit. Et sic reversa quasi oculos in obliquum trahens, clericum illum subridendo respexit. Admirans autem et congratulans ille, et tamen adhuc hæsitans post prandium ei in pomœrio occurrit. Ipsa vero statim eo tanquam suo, puta quem sibi conventionis, et quasi stipulationis jure, jam evicerat, licentius utens et osculis atque amplexibus vacans, se totam in libidinis usus pronam applicuit. Ipse vero nondum plene certificatus, nec animo securus, ut occasionem aliquam ab ea divertendi haberet, leporariam quæ ipsum secuta fuerat, cui Galiena nomen, ad se vocavit. Et surgens cum ea ludere cœpit et delectari. Quo facto, cum post pusillum ad puellam se converteret, illa indignata recedens, "Vade," inquit, "quia me de "cætero nunquam videbis, quam propter canem dese"ruisti; et quoniam propter Galienam me reliquisti, "Galiena me super hac injuria de te proculdubio

"vindicabit." Eoque dicto, disparuit. Nec longe post, sed quasi per mensis unius spatium, veniens clericus ille ad fluvium quendam non procul a domo patris sui distantem, quem navigio transire volebat, invenit ibidem super ripam fluminis puellam cum matre sua similiter transire volentem, in quam cum oculos injecit, loquens cum ipsa tam in ripa naviculam expectando, quam et in ipsa postmodum navicula transnavigando, statim in ejus cupidinem medullitus exarsit. Erat autem puellæ nomen Galiena. Processu vero temporis adeo amor ille tam facile inchoatus, vel potius furor, invaluit, ut nihil aliud prorsus agere, nihil cogitare valuisset. Macer igitur in brevi et miser effectus, puta quem tenuis arctaque dieta et noctes insomnes jam non mediocriter attenuaverant, a patre simul et matre quidnam hoc esset, quod præter solitum eum quasi jam perditum et infatuatum videbant, in privato conventus confessus est veritatem, dicens et asserens quia sine illa nequaquam vivere potuit. Porro cum hoc audito parens uterque puellam ei dare, vel nuptam vel juratam, quanquam eo inferior esset tam genere quam possessione, modis omnibus operam daret, ipsa renitente non profecit. Cumque parentes utrique, tam puellæ scilicet quam clerici, modis omnibus ad hoc eniterentur, nullatenus, quia nec prece nec pretio nec vi animum ad hoc ejus poterant inclinare. Sed sicut ipse prius præscriptam puellam ipsum appetentem minime volebat, sic eum ista ferventem amore quasi talione reddita recusabat. Cum itaque pluribus annis in hunc modum nil proficiendo, sed magis ac magis deficiendo vexaretur, in quoddam monasterium se contulit ordinis Cisterciensis, ubi et monachus effectus est. Sed neque sic pestiferam temptationem evadere potuit, quinimmo tam dormienti quam vigilanti, tam in choro quam etiam thoro, tam ornato scilicet et missarum celebrationibus astanti quam etiam aliud agenti, se illa continue pestis ingessit, nec ullam omnimodo

animum ipsius quietem habere permisit, quamquam speciales tamen orationes pro ipso fierent, non solum in monasterio illo, sed in aliis etiam quæ ab illo exierant monasteriis multis. Tandem vero abbas domus illius prædictum Wigorniensem episcopum, qui et post archiepiscopus Cantuariensis extitit, quia monachus ordinis illius erat, super hoc casu quid faciendum, totum ei revelans, secreto consuluit. Ejus autem consilium fuit quatinus in proximo capitulo generali apud Cistercium istud in commune deferretur. Quo facto statutum est ibidem et generaliter decretum quatinus per totum ordinem, per orbis amplitudinem longe lateque diffusum, speciales ut Dominus fratrem illum misericorditer respiceret fierent orationes. Quod et devote susceptum ab omnibus et factum atque completum, nihil ei prorsus proficere potuit quo magis a persecutione præscripta pacem obtinere aut respirare valeret. Unde et in brevi postmodum, nullo remedio vel curatus vel etiam alleviatus, afflictam animam miserabiliter expiravit.

Plurima hic igitur admiranda concurrunt, quod enim corpus Domini et sanguinem sumere videbatur apparitio revera et non veritas fuit. Sed quod vindictam in Galiena futuram, et quasi propter Galienam prædixit, et tam immutabili veritate ipsa indignationis hora prævidit, longe vehementius admirandum. Sed proculdubio ei tantum et non amplius innotuit, quantum scire divina dispositione permissa fuit. Illa vero temptatio tam gravis et persecutio vel ad punitionem ei divinitus immissa fuerat vel purgationem, hoc est vel ad punienda delicta quæ præcesserant vel ad augenda, sicut in Job et Tobia, si finalem habuit patientiam, merita bona.

Cap. XIV.

De nova et inaudita pollutione et illusione.

Advice of Hildebert, bishop of Mans, to an abbot.

Item exemplum de mira similiter et inaudita temptatione, super qua Cenomanensis episcopus Hildebertus[1] consultus a quodam abbate, cujus fratri cuidam hoc accidit, in epistola quadam sufficienter respondet. Et quia nihil unde scrupulus circiter hæc oriri possit indiscussum reliquisse videtur, epistolam ipsam hic inserere dignum duxi. "Si vera sunt quæ de commisso " tibi fratre asseris, desuper implorandum est ei auxilium, " quærenda quibus dimicet arma, rogañdus ab illo tri- " umphus, 'qui non patietur eum temptari supra id " 'quod possit, sed faciet cum temptatione etiam pro- " 'ventum ut possit sustinere.' Porro temptationibus " fatigari divinum professos obsequium, nemo vel cum " audit stupeat vel desperet cum temptatur. Scriptum " est enim : 'Fili, accedens ad servitutem Dei, præpara " 'animam tuam ad temptationem.' Hinc est quod " exeuntem de Ægypto Israel, Pharao cum curribus et " equis persequitur, quod Sathan egressurus ab eo " quem tenuerat in vinculis ab infantia discerpit eum " gravius et quasi mortuum derelinquit. Hæc sunt " prælia quæ necesse est præliari tyrones Christi. His, " velut quibusdam zizaniis, præfocare bonum semen " inimicus homo conatur, ostendens quanto illud oderit " odio cui et ortum invidet et provectum. Hoc apud " fratrem tuum importunus temptator persequitur, " Hoc volucris cœli conculcat et comedit. Hoc eradi- " care nova et inaudita contendit audacia. Siquidem " præter cæteras temptationes quibus et alii pulsantur,

---

[1] *Hildebertus*] Epist. i. 33.

" in illa fratris tui pugna aliquid esse accepi quo sicut " illudi viro Dei sine stupore non audio, sic illusionem " sine noxio consensu vix credo sustineri. Dicis enim " quod illum orandi gratia prostratum spiritus nequam " aggreditur, manus ad orantis genitalia mittit, non " prius illa vel attrectare vel carne carnem confricare " desistens, quam sic agitatum seminis effusione com- " pellat maculari. Nec tamen vel cogitatione vel in " somniis hoc eum fatigat illusio. Totum hoc circa " orantem quasi vera manus hominis operatur. Quæ- " renti mihi de conversatione fratris respondisti eum " virginem esse, insuper hanc vixisse vitam ut ignarus " parati ignibus edulii, et vitiis hostem circumferret et " carni."

" De hoc igitur quid sentiam præsens tibi pagina de- " clarabit. Ex qualitate temptationis et tempore facile " est, nisi fallor, agnosci quid ab illo minister mortis ex- " torquere desideret, quibus illius bonis invidia graviore " torqueatur, oratione scilicet et virginitate, pro quibus " expugnandis tanta cum mortalibus pertinacia congre- " ditur, ut eum sæpius vinci non pudeat, dummodo " possit una victoria gloriari. Ideo igitur in orantem " grassatur, ut ei vel orationem omnino auferat vel " orationis horas interrumpat. Scit enim quia respicit " Dominus in orationem humilium et non sprevit preces " eorum. Scit quod immutabilem mutat oratio, quod " judicem convertit in patrem, quod colligationes nos- " trarum dissolvit impietatum. Scit quod Moyses ora- " tione divinam frangit indignationem ; quod Josue solis " cursum figit ; quod Helias aufert et reddit imbres ; " quod Ezechiæ xv. adjiciuntur anni ; quod Paulo " cc.lxxv. animæ condonantur in nave. Audis quanta " sit virtus orationis, quæ non solum de natura sed " etiam de Domino naturæ triumphat ; hanc excuti " servo Dei sequestrem divinæ pacis amittere est. Porro " qua ratione virginem esse dicam ignoro, quem astruis " per attrectationem genitalium seminis effusione macu-

"lari. Siquidem temptari potest aliquis nolens, ad hoc "autem usque pertrahi nescio quomodo possit nisi "volens. Si ergo temptationi[1] temptatus consensit, "Sathanas habet quo gaudeat cumque ridet sibi pros-"tratum, quem ad flagitium fornicationis per consensum "inclinavit. Quod si frater a consensu immunis est, "det gloriam Deo, quia unde hostis victoriam quærit, "inde victus ipse succumbit. Est igitur fratris illius "propriam perscrutari conscientiam, et si se viriliter "pugnasse cognoverit, orare ne cadat. Si autem senserit "emersum ex temptatione consensum, multo devotius "ut resurgat est orandum. Sacris insistendum jejuniis, "per singulas noctes rigandum stratum suum, susci-"pienda frequens et gravis disciplina, castigandum cum "Paulo corpus et in servitutem cum Paulo redigendum. "Membra quoque de quibus hostis præter auditum "triumphare præsumit impressione crucis munienda "sunt et salibus benedictionis aspergenda. Opus est "armatura multiformi, qua multiformes ictus adversa-"riorum retrudantur, promissam nobis agnosce colluc-"tationem hujusmodi cum Moysi Josue subrogatus "resistentes alienigenas delere niteretur. Noluit enim "Dominus hostes omnino deesse Israeli, sed eis adver-"sarios dereliquit, quatinus filii eorum muliebrem "declinantes inertiam propulsare alienigenas usu præ-"liandi docerentur. Unde et eum noluisse quasdam "nationes delere, nec eas tradere in manibus Josuæ, "in primo libro Judicum his invenitur verbis: 'Hæ "'sunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudiret "'in eis Jerusalem et omnes qui noverant bella "'Cananeorum, postea discerent filii eorum pugnare "'cum hostibus et habere consuetudinem præliandi.' "Ista profecto bella colluctationem filiorum ecclesiæ

[1] At the bottom of this column, below the text, are the words "alia "littera executi sed utraque ob-"scura," without any reference.

" figurabant, quæ nobis adversus principes et potestates, " adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra " spiritualia nequitiæ in cœlestibus est derelicta. Est " enim tanquam arena quædam tota hominis vita, ubi " semper nobis imminet continuus et anceps conflictus, " ubi casus frequens et resurgere difficilis, ubi vulnus " innumerum nec cicatricem ex facili promittens, ubi " rara et nunquam secura victoria. Inde est quod in " ludicro vel lubrico hujus vitæ nunquam tuta est a " lapsu Christiana religio. Semper præsto est quod " semitas ad vitam perturbet, quod neminem transire " permittat intemptatum; semper et importune super " sacrificium Habrahæ volucres descendunt; semper " Pharao mergit in flumine masculos nostros; semper " Balac illecebrarum materiam transeunti populo dis- " ponit; semper sacra vasa de templo Domini Baltasar " asportat. Adversus talium insidias et impetus bes- " tiarum tuus frater orationis hostiam multiplicet, " lachrymis pugnet et suspiriis. In lapsu spe confor- " tetur, prætendat humilitatem in victoria, post illum " toto clamans desiderio qui suis in Evangelio ait: " 'Nolite timere, ego vobiscum sum usque ad consum- " 'mationem sæculi.'"

Aut igitur ad augenda merita si citra assensum omnem viriliter restitit, aut cumulandam pœnam si forte vel in modico assensum præbuit, hæc temptatio data fuit.

Cap. XV.

De mulierum cohabitatione continentiam professis summopere vitanda.

Caveant autem super omnia, viri continentiæ dediti, cum mulieribus cohabitare, nisi forte cum matre, sorore, vel amica, vel talibus de quibus nihil sævi criminis

The society of women is dangerous.

suspicari naturale fœdus permittit. Juxta Augustinum tamen tutius est et ab harum etiam abstinere consortio: "Multotiens enim quæ cum sorore mea sunt, sorores "meæ non sunt." Item Jeronymus ad Rusticum[1] monachum: "Matrem ita vide ne per illam alias videre "cogaris, quarum vultus cordi tuo hæreant, et tacitum "vivat sub pectore vulnus. Ancillulas quæ illi in "obsequio sunt tibi scias esse in insidiis. Quia quanto "vilior eorum conditio, tanto facilior ruina est. Et "Johannes Baptista sanctam matrem habuit, pontifi-"cisque filius erat. Et tamen nec matris affectu nec "patris opibus vincebatur, ut in domo parentum cum "periculo viveret castitatis. Vivebat in heremo et oculis "desiderantibus Christum nihil aliud dignabatur aspi-"cere." Et paulo post: "Volo ergo te, et propter "causas quas supra exposui, non habitare cum matre, "et præcipue ne aut offerentem delicatos cibos renuendo "contristes, aut si acceperis oleum igni adjicias, et "inter frequentiam puellarum per diem videas quod "noctibus cogites."

Audivimus etiam quosdam cum nepte, cum sorore, cum ipsa quoque nonnunquam matre hostis antiqui machinatione et cohabitationis ipsius opportunitate et occasione pravos concubitus exercuisse. Unde Jeronymus ad Occeanum[2] de vita clericorum: "Si generis "gratia mulieres judicas nullo facto dimittere, me-"mento Thamar quod ab Amon fratre suo corrupta "sit." Non igitur exemplo Anastasii qui uxorem habebat ut sororem, non fidicinis præscripti qui a thoro uxoris jam calente ad aquæ frigidæ balnea prosiliebat, non sancti Aldelmi Malmesburiensis, qui inter duas puellas, unam ab uno latere alteram ab altero,

[1] *Rusticum*] Vivendi forma, &c.

[2] *Occeanum*] A spurious letter. The passages, p. 237, 238, are from the same epistle, and from a Homily, *Ad Monachos*, also spurious.

singulis noctibus, ut ab hominibus diffamaretur, a Deo vero cui nota fuerat conscientia ipsius et continentia copiosius in futurum remuneraretur, jacuisse describitur; non etiam regis David, cum quo, sicut in libro Regum legitur, Abysais Sunamitis puella pulchra nimis cubabat, et fovebat eum ac ministrabat ei, rex tamen non cognovit eam, talia attemptare præsumamus. Privilegia namque singulorum communem legem non faciunt, nec gratiæ quibusdam singulariter datæ communiter omnibus sunt concessæ. Utinam enim fugiendo potius de hoste hujusmodi triumphare possimus, quam ignibus sponte admoti ut non ardeamus triumphum arroganter attemptare. Hoc enim quasi Deum temptare est. Non hoc Jeronymus attemptavit; non attemptandum docuit. Sicut enim in Epistolari ejusdem libro legitur, monachus quidam in urbe conversans, accessit ad eum in solitudine commorantem, quærens ab eo utrum gloriosius esset majorique dignum corona vitam angelicam inter homines ducere an procul ab ipsis. Cui ipse respondit: "Quod inter homines." Et monachus illi: "Quid ergo quæris in heremo?" Cui Jeronymus: "Ut te non videam, te non audiam, tuo non corrumpar colloquio." At monachus illi: "Hoc est fugere non pugnare." Cui Jeronymus: "Fateor imbecillitatem meam; malo fugere quam pugnare et vinci.' Sciebat quippe quia et mundus et mulier melius fugiendo vincitur quam resistendo, quod, sicut exemplo docuit, sic et verbo, dicens in epistola quadam: "Nulla securitas est vicino serpente dormire, quia etsi non percutit certe vel sollicitare non desistit." Item, "Securius est perire non posse, quam juxta periculum non perire; quia in hoc tranquillitas, in altero vero gubernatio est." Item, "Non est necesse in ea domo habitare in qua est necesse omni die aut perire aut vincere. Ideoque hospitiolum tuum mulierum pedes nunquam terant." Item ad Occeanum: "Quid tibi revera cum fœminis qui ad altare cum Domino

"fabularis? Te cuncti in publico, te in agro rustici "aratores et vinitores cotidie graviter lacerabunt, si "contra dispositum fidei cum fœminis habitare con- "tendis." Et paulo post: "Cum proxima stipula incendit "ignem, flammigero igne percutit fœmina conscientiam "pariter habitantis, exuretque fundamenta montium. "Ego dico si cum viris fœminæ habitent viscarium "non deerit diaboli. Ex eis aucupatus est ab initio "peccatum, ferreas mentes libido domat. Si alligat "quis ignem in sinum suum et vestimenta ejus, non "comburentur? Aut si quis ambulaverit super carbones "ignis, pedes suos non comburet? Mihi crede, non "potest toto habitare corde cum Domino qui fœmi- "narum copulatur accessibus. Nemo enim miles cum "uxore ad bellum properat." Unde apostolus in epistola prima ad Corinthios: "Fugite fornicationem." Super quem locum expositor: "Cum aliis nempe vitiis "potest expectari conflictus, sed hanc fugite ne ap- "proximetis, melius enim vinci non potest." Josue fuga vincit; Parthi fugiendo vincunt; sic et tu fugias ut fugiendo vincere valeas, juxta illud Sapientis:

"Te Veneri vincis si non fugias; fuge vincis."

Item Salomon in Parabolis loquens de muliere: "Pedes ejus descendunt in mortem et ad inferos "gressus ejus penetrabunt; longe fac ab ea viam "tuam et ne appropinques foribus domus ejus." Item in Ecclesiaste: "Inveni amariorem morte "mulierem quæ laqueus venatorum est, et sagena "cor ejus, vincula manus ejus: qui placet Deo "effugiet illam, qui Deo displicet capietur ab illa." Item Jeronymus: "Janua diaboli, scorpionis percussus, "via iniquitatis, nocivumque genus fœmina: fugias "igitur ut pestem rem pestiferam."

Cap. XVI.

De oculis in mulierem non figendis.

Sicut autem fugienda est, sic ne videatur aut videat est vitanda. Unde Jeremias: "Mors ascendit per "fenestras et intravit domos nostras." Job: "Pepigi "fœdus cum oculis meis ut nec de virgine cogitarem." Jeronymus: "Oculus meretricis laqueus peccatoris." Augustinus: "Oculi tui etsi in fœminam projiciantur, "nunquam tamen in eam figantur." Et alibi: "Aspectu et affectu appetit et appetitur concupis-"centia fœminarum." Jeronymus: "Circa fœminarum "formas lascivus et curiosus oberrat intuitus; hic "etiam mente est impudicus." Item Gregorius [1] super Genesim: "Ne in lubrica cogitatione versemur, non "debemus intueri quod non licet concupisci. Ut "enim munda mens in cogitatione servetur a lascivia "voluptatis suæ, reprimendi sunt oculi quasi quidam "raptores ad culpam. Non enim Eva lignum "tetigisset nisi prius incaute respexisset. Pensandum "ergo nobis quantum ab illicitis visum debeamus "restringere, qui mortaliter vivimus. Si etiam primi "parentes, qui in quadam immortalitate creati sunt, "per oculos ad mortem venerunt, concupiscentes enim "visibilia invisibiles virtutes amiserunt, et per oculos "corporis pertulerunt prædam cordis, ad custodiendam "ergo cordis munditiam exteriorum quoque sensuum "disciplina servanda est. Quoniam, ut ait Propheta, "'Oculus meus deprædatus est animam meam.'" Item Augustinus: "Frustra se jactant mores habere

Women are not to be looked upon.

---

[1] *Gregorius*] In Job xxi. 2.

"pudicos qui oculos habent impudicos." Item Jeronymus: "Oculus impudicus impudicæ mentis est "nuntius." Unde et de quodam patre legitur, ad quem consolandum discipuli ejusdem accesserant, quoniam oculum alterum casuali morbo jam fere amiserat, quibus respondit: "Filioli, nolite oculum illum "plangere, sed potius alterum, plus enim mihi nocet "qui sanus videtur et clarus quam qui putridus et "obscurus." De Judith quoque et Holoferne legitur: "Unxit faciem suam unguento, colligavit cincinnos "suos mitra ad decipiendum illum, sandalia sua "rapuerunt oculos ejus, pulchritudo ejus captivam "fecit animam ejus." Item Daniel seniori judici dicit: "Semen Chanaan et non Juda, species decepit "te, et concupiscentia subvertit cor tuum." Item: "Vidit Dinam Sichen, et quantum acciderit mali "nostis."

Item exemplum de presbytero ad quem, sicut refert Gregorius in dialogo, in extremis agentem et tam morbo quam senio affectum, cum uxor ejus quam olim ante ordinum susceptionem legitimam habuerat accessit videns eam ad se venientem ait: "Tolle "stipulam, tolle, adhuc ignis est in corpore." Item, sicut in Vitas Patrum legitur, cuidam heremitæ itineranti forte obviavit conventus monialium, quas ipse ut vidit longius aliquantulum a via divertit. Cui obviam pergens priorissa quæsivit ab eo quare a via divertisset. Respondit ille, dicens: "Ne in mulieres, scilicet "oculos, injicerem." Cui illa: "Si perfectus," inquit, "monachus esses, nec nos etiam fœminas esse perpen-"disses."

Item magnus Basilius quotiens corpus dominicum consecrabat, columba sacramentum dominici corporis continens, quæ super altare pependit, ipsa conversionis hora se ter in circuitu movere solebat. Quadam autem die, ipso consecrante, eamque non moveri ut solet intuente secum admirari cœpit et contristari. Statim

autem in spiritu vidit diaconum, ei ad altare ministrantem, in mulierem quandam in ipso presbyterio petulanter oculos injecisse. Quo remoto, officioque suspenso, mulieribus quoque abinde remotis, Sancti Spiritus adventum per columbæ motum, ut solet, vir sanctus advertit. Quo peracto, fecit episcopus ad omnes presbyterii introitus vela salubriter appendi, publico prohibens interdicto ne mulier sacrarium, et præcipue hora sacrificii, intrare præsumeret, nec etiam velis objectis intro prospiceret. Utinam et istud hodie in ecclesiis nostris saltem majoribus et cathedralibus servatum esset. Mulieres juvenculæ ad spectaculum et movendum ornatæ, clericorum oculis inter chorum et altare se nunc passim ingerunt, et impudenter, puta quas ut videant et videantur plus curiositas illuc quam caritas adducit, prælatis nostris dissimulantibus, et mutis in hoc sicut in aliis existentibus, tanquam clerici majoris hodie meriti sint quam olim fuerunt, lapsus ad illicita rarioris, et continentiæ firmioris. Unde et Augustinus super hunc locum apostoli in epistola ad Corinthios prima: " 'Mulier debet velamen habere super caput prop- " 'ter angelos,' id est sacerdotes, ne scilicet in ejus " faciem inspicientes ad libidinem incitentur." Quam enim securitatem habebunt alii, cum etiam Paulus[1] in Teclam elegantis formæ virginem ad fidem conversam oculos injiciens temptaretur? Quam vir sanctus illico, ne vel vinceretur vel vexaretur a comitatu removit. Unde Jeronymus: " Post temptationem Pauli factam " Antiochiæ, prohibita est Tecla pariter ire. Nec " mirum: 'Qui enim viderit mulierem,' inquit " Dominus, 'ad concupiscendum eam jam mœchatus " 'est in corde suo.' " Quis gloriabitur castum se habere cor? Astra non sunt munda in conspectu

[1] *Paulus*] In the apocryphal gospels.

Domini, quanto magis homines quorum vita temptatio est. Væ nobis qui quotiens concupiscimus totiens fornicamur. "Inebriatus est," inquit, "gladius meus in "cœlo; multo amplius in terra, quæ spinas et tribulos "germinat." Vas electionis in cujus Christus pectore resonabat macerat corpus suum et subjicit servituti, "ne aliis prædicans ipse reprobus inveniatur." Et tamen cernit naturalem carnis ardorem suæ repugnare sententiæ, ut quod non vult hoc agere compellatur, et quasi vim patiens, vociferatur et dicit: "Miser ego "homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?" Et tu arbitraris absque lapsu et vulnere posse transire, nisi omni custodia servaveris cor tuum? Quis enim ibi non trepidat ubi tanta Christi columna et vivere fastidit et formidat? Quoniam, ut ait Lucas, "Vos "justificatis vos coram hominibus, Deus autem novit "corda vestra; quia quod altum est hominibus, abomi-"nabile est ante Dominum." Unde Job: "Verebar "omnia opera mea." Et in Parabolis: "Beatus qui "semper est pavidus." Et in Ecclesiastico: "Homo "sapiens in omnibus metuit." Ubi igitur astra non erunt munda, ubi et angeli trement, ubi et columnæ cœli pavebunt, ubi vix justus salvabitur, tu miser et peccator homo ubi parebis? Quid enim faciet virgula deserti ubi concutietur cedrus Libani?

Cap. XVII.

Exempla quibus hæc astruuntur tam antiqua quam nostri temporis evidentia.

Instances of the temptations and dan-

Exempla quoque super his ad majorem cautelam et alia quædam ad utrumque communia hic apponere non inutile reputavi, et primum de Andrea Funda-

nensi episcopo, de quo Gregorius in Dialogo[1] scribit in hunc modum.

gers to which they have been exposed who have neglected these cautions.

"Sed ecce dum facta virorum fortium narro, re-
" pente ad memoriam venit quid erga Andream Fun-
" danæ civitatis episcopum divina misericordia fecit.
" Quod tamen ad hoc legentibus ut valeat exopto,
" quatinus qui corpus suum continentiæ dedicant,
" habitare cum fœminis non præsumant, ne ruina
" menti tanto repentina surrepat, quanto ad hoc quod
" male concupiscitur etiam presentia concupitæ formæ
" famulatur. Nec res est dubia quam narro, quia
" pene tanti in ea testes sunt, quanti et ejusdem loci
" habitatores existunt. Hic namque venerabilis vir cum
" vitam multis plenam virtutibus duceret, seque sacer-
" dotali custodia in continentiæ arte custodiret, quandam
" sanctimonialem fœminam, quam secum prius ha-
" buerat, noluit ab episcopii sui curia repellere, sed
" certus de sua ejusque continentia, secum hanc per-
" misit habitare. Ex qua re actum est ut antiquus
" hostis apud ejus animum aditum temptationis
" exquireret. Nam cœpit speciem illius oculis mentis
" ejus imprimere, ut illectus nefanda cogitaret. Quadam
" vero die Judæus quidam, a Campaniæ partibus Romam
" veniens, Appiæ carpebat iter. Qui ad Fundanum
" clivum perveniens, cum jam diem vesperascere cer-
" neret, et quo declinare posset minime reperiret, juxta
" Apollinis templum fuit, ibique se ad manendum con-
" tulit. Qui ipsum loci illius sacrilegium pertimescens,
" quamvis fidem sanctæ crucis minine haberet, ligno
" tamen crucis se munire curavit. Nocte autem media
" ipso solitudinis pavore turbatus pervigilis jacebat, et
" repente conspiciens vidit malignorum spirituum tur-
" bam quasi in obsequium cujusdam potestatis præire,
" eum vero qui cæteris præerat in ejusdem gremio

---

[1] *Dialogo*] iii. 7.

" loci consedisse. Qui cœpit singulorum spirituum
" obsequentium sibi causas actusque discutere, qua-
" tinus unusquisque quantum nequitiæ egisset inveniret.
" Cumque singuli spiritus ad inquisitionem ejus
" exponerent quid operati contra bonos fuissent, unus
" in medio prosilivit, qui in Andreæ episcopi animum,
" per speciem sanctimonialis fœminæ quæ in episcopio
" ejus habitabat, quantam temptationem carnis commo-
" visset, aperuit. Cum vero hoc malignus spiritus qui
" præerat inhianter audiret, et tanto sibi factum lu-
" crum grande crederet, quanto sanctioris viri animam
" ad lapsum perditionis inclinaret, ille spiritus qui
" hæc eadem fatebatur adjunxit, quia usque ad hoc
" quoque die præterito vespertina hora ejus mentem
" traxerat, ut in tergo ejusdem sanctimonialis fœminæ
" blandiens alapam daret. Tunc malignus spiritus
" atque humani generis antiquus inimicus exhortatus
" hunc blande est ut perficeret quod cœpisset, quatinus
" ruinæ illius singularem inter cæteros palmam teneret.
" Cumque Judæus qui advenerat hoc vigilans cerneret,
" et magnæ formidinis anxietate palpitaret, ab eodem
" spiritu, qui cunctis illic obsequentibus præerat, jussum
" est, ut requirerent quisnam esset ille qui jacere in
" templo eodem præsumpsisset. Quem maligni spiritus
" pergentes et subtilius intuentes crucis mysterio sig-
" natum viderunt, mirantesque dixerunt: 'Væ, væ! vas
" 'vacuum sed signatum.' Quibus hoc renuntiantibus,
" cuncta illa malignorum spirituum turba disparuit.
" Judæus vero qui hæc viderat ilico surrexit atque ad
" episcopum sub festinatione pervenit. Quem in ecclesia
" sua reperiens seorsum tulit, qua temptatione urgere-
" tur adquisivit. Cui confiteri episcopus temptationem
" suam verecundatus noluit. Cum vero ille diceret
" quod in illa tali Dei famula pravi amoris oculos
" injecisset, atque adhuc episcopus negaret, adjunxit,
" dicens: 'Quare negas quod inquiro, qui ad hoc ves-
" 'pera hesterna perductus es ut posteriora illius alapa

" 'ferires?' Ad quæ nimirum verba deprehensum se " episcopus intuens humiliter confessus est quod prius " pertinaciter negabat. Cujus ruinæ et verecundiæ " idem Judæus, et consulens qualiter hoc cognovisset, " vel quæ in conventu malignorum spirituum de eo " audisset, indicavit. Quod ille cognoscens, sese in " terram protinus in orationem dedit, moxque de suo " habitaculo non solum eandem Dei famulam, sed et " omnem quoque fœminam quæ in ejus illic obsequio " habitabat, expulit. In eodem vero templo Apollinis " beati Andreæ apostoli repente oratorium fecit, atque " omni illa temptatione carnis funditus caruit. Judæum " vero, cujus visione atque increpatione salvatus est, ad " æternam salutem traxit. Nam sacramentis fidei im- " butum, atque aqua baptismatis emundatum, ad sanctæ " ecclesiæ gremium perduxit. Sicque factum est ut " Hebræus idem, dum saluti alienæ consuluit, pervenit " ad suam, et omnipotens Deus inde alterum ad vitam " bonam perduceret, unde alterum in bona vita cus- " todisset."

Item exemplum de Helia monacho, qui, sicut in libro, cui nomen Paradisus, legitur, monasterium immane construxerat magnis sumptibus, in quod conventum ad trecentanum numerum fœminarum recluserat, quibus et provisor erat et ordinator. Hoc autem cum jam per biennium fecisset, et adhuc quasi juvenis videretur, xxx[ta] vel xl. annorum erat, temptatus est subito carnalis desiderio voluptatis. Cui, relicto statim monasterio, dum per solitudines totas biduo jugi jejunus erraret, hujusmodi precem fudit ad Dominum: "Domine," inquit, "occide me, ne videam illas " tristitia et inedia laborantes, aut a me temptationem " hujus cupiditatis exclude, ut earum curam ita ut " convenit iterum geram." Vespertinis igitur horis, cum ei subito in deserto somnus obrepsisset, tres angelos ad se venisse conspexit, qui illico tenentes eum, dixerunt: "Cur egressus es de monasterio

"fœminarum?" Quibus cum ille discessionis causam referret, et timuisse se diceret ne et sibi et illis noceret, hoc illi ad ista respondent: "Si ergo a metu hujus-"modi per nos fueris liberatus, ibisne rursum et "ipsarum curam suscipies?" Ad quod cum ille libenter adquievisset, jusjurandum ab eo hujusmodi ceperunt: "Jura," inquiunt, "his verbis, 'Per eum qui habet "'curam mei, illarum curam habiturum esse me juro.'" Cum ergo in hæc illis verba jurasset, tunc unus ex ipsis manus illius tenuit et alter pedes, tertius autem correpta novacula testiculos ejus abscidit, non quod pro vero hoc faceret, sed quod facere videretur. Tunc igitur angeli interrogant eum, an aliquid sibi factum suum profuisse sensisset; quibus ille respondit vehementer, inquiens: "Intelligo onus quoddam mihi esse "sublatum, et satis credo omni quod formidabam me "molestia esse liberatum." Dicunt ei ergo: "Nunc "vade ad monasterium tuum." Qui post quinque regressus dies ingressusque lugentium monasterium fœminarum, in eodem exinde loco mansit in ecclesia ex obliquo habitaculi illius posita, ubi eas quoad vixit frequentibus ad vitæ correctionem et regulam exhortationibus informabat. Vixit autem alios xl. annos, sanctis patribus asseverans quod nunquam ultra in cor ipsius cogitatio talis ascenderet.

Huic successit in gubernatione loci ejusdem vir probatissimus Dorotheus, non quidem in monasterio ipso ita conversari præsumens ut prior. In superiore tamen se condidit cella, ut per fenestram quandam contemplari deorsum fœminas posset, quam fenestram et claudere et aperire consueverat, cui et frequenter assidebat ad unanimitatem et pacem recteque vivendi normam sorores erudiens. Itaque in superiori illa monasterii parte consenuit, quo nec mulieres ad ipsum ascendere nec ad eas ipse descendere ullatenus prævalebat. Ecce qualiter uterque sibi consuluit: prior, priusquam gratia se perfusum sensit, fugam attemptavit,

postmodum autem reversus secure cohabitavit. Alter autem, quia gratiam adeptus illam non erat, ut et gregi commisso non deesset, et tamen perire non posset, sibi providit.

Item exemplo priori de illo, cujus angeli curam egere, simile contigit Hugoni Lincolniensi episcopo, qui nostris diebus de ordine Cartusiensi in episcopum assumptus erat. Hic enim cum juvenilibus annis monachus effectus repugnantes carnis et spiritus in se conflictus, non absque molestia gravi, sæpe pertulerit, tandem ei in visu vir angelicus apparuit, qui et forcipe quam manu gestabat, statim virilia visus est illi resecuisse, felici quidem remedio eique divinitus indulto; quoniam ab illa nunquam hora, licet episcopus post creatus ad Anglicanæ copiæ superfluitates in ferventi ætate translatus fuisset, ullos carnalis illecebræ quod vel majus miraculum erat, primorum vix etiam motuum, sensit insultus. Unde Augustinus: "Cui-"cumque rationali creaturæ præstatur ut peccare non "possit, hoc non est naturæ propriæ sed gratiæ."

Item exemplum de Gilberto de Simplingeham, qui cum nostris diebus monasteria duplicia, monachorum scilicet et monialium, multa compegerit, quædam forte puella Deo sacrata in ipsum, quanquam senem et minime cupidinis usibus idoneum, petulantes oculos ardenter injecit. Quæ cum diu penes se flammam celasset occultam, tandem patri filia totum in secreto, tanquam de sui correctione loquens et confessione, proposuit. Ipse autem hoc præter spem audito, consilium inde usque crastinum protelavit. Qui mane capitulum intrans in primis sermonem super continentiæ virtute et resistendo fornicationis spiritui fecit. Deinde quod etiam quod in se senem, putridum et enervem, quædam monialium suarum ibidem præsentialiter existentium, instinctu diaboli oculos injecerat petulantes, aperuit. Et eo dicto abjecta capa longiore quam nudus induerat, nudo inter ipsas corpore stetit, his-

pidus, macilentus, scaber, et horridus. Et cum se ter in girum vertisset ut ab omnibus undique videri posset, subjecit: "Ecce homo qui a muliere Deo sacrata "et sponsa Christi digne concupisci debuit. Ecce "corpusculum propter quod miserrima corpus et "animam in gehennam perdi dignum duxit." Et sic mulier eo remedio ab omni de cætero carnali concupiscentia curata est.

Item exemplum de abbate Enato, qui nostris similiter diebus in Wallia virgines in Christi obsequium congregavit, et demum temptationibus succumbens, plures illic prægnantes effecit. Demumque cum una habitu rejecto joculariter discurrens, aufugit. Et cum annis pluribus se diaboli obsequiis in hunc modum mancipasset, reversus demum ad ordinem et matrem domum de qua exierat, quæ Albalanda vocatur, juxta regulæ Cisterciensis rigorem, non absque plurima compunctione receptus, pœnitentiam digna devotione complevit.

Item exemplum de presbytero nostri temporis seniore, qui religionis obtentu dudum ecclesiæ quam habebat renuntiaverat. Vicennalem etiam vel ampliorem continentiam servaverat, et cum forte in eadem camera cum filio suo uxorato jaceret, ipso absente nocte temptatus, surgens versus stratum nurus usque ad domum mediam incessit, sed inde reversus, in stratum suum se recepit. Sequenti nocte, solis similiter in thalamo jacentibus illis duobus, surgens duas partes spatii versus lectum nurus incessit, et cum ibi aliquantulum substitisset, pœnitentia ductus et verecundia reversus est. Tertia nocte similiter exsurgens, usque ad stratum ipsum timidus ac tremulis passibus incessit. Et cum manum pectori ipsius supponeret, ipsa, quæ totum hoc singulis noctibus observaverat, exclamavit: "Quidnam est? fures, fures." At ille statim hoc audito festinis passibus repedavit. Illa vero in crastino lectum suum in aliam domum removeri fecit.

Patet ex his igitur quam reprehensibile et quam periculosum fuerat, monialem juvenculam formosam et famosam ab episcopo quodam nostri temporis multis diebus quasi peregrinationis gratia circumduci, simul hospitio suscipi intra eadem septa vel etiam sub eodem tecto, nec remotis a sese cubiculis de nocte cubare. Det itaque Deus ut prænotatus quisquis ille fuerit episcopus, aut omnino, quod tamen angelicum magis fuisset quam humanum, non temptatus, aut saltem citra lapsum fuerit inquietatus.

Cap. XVIII.

Quod sacerdotes et divino cultui datos gravior molestat inquietatio.

The clergy are more subject to temptation than other men.

Attendatis itaque, fratres, et caveatis, quia sacerdotes, monachos, heremitas, et Christi obsequiis mancipatos fortiores invadunt temptationis insultus. Ibi enim acrior hostilis invasio[1] ubi rebellio. Juxta illud Salomonis: "Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in "justitia et timore, et præpara animam tuam ad "temptationem." Et illud Tobiæ: "Hoc autem pro "certo habeat omnis homo qui colit Deum, quoniam "vita ejus si in probatione fuerit coronabitur, si in "tribulatione liberabitur, et si in temptatione fuerit "ad misericordiam venire licebit." Item et illud apostoli: "Omnes qui volunt pie vivere in Christo "persecutionem patiuntur." Et alibi: "Temptatio "vos non apprehendat nisi humana." Unde et Dominus in Evangelio: "Vigilate et orate, ne intretis "in temptationem;" hoc est ne temptationi succum-

[1] *invasio*] invaso, MS.

batis. Et in oratione Dominica: "Et ne nos inducas "in temptationem."

Exemplum de sacerdote nostri temporis qui decennalem ante ordinem sacerdotii susceptum fecerat continentiam, et statim ordinatus infra dimidium annum publice lapsus, facto simul et exemplo deliquit.

Item exemplum de responso Hugonis Lincolniensis episcopi cuidam matronæ facto, cui super impotentia mariti, quia debitum ei reddere non poterat, conquerenti, solita quam in verbis præferre consueverat facetia subjecit, dicens: "Faciamus ergo si vis eum "sacerdotem, et statim illo in opere reddita sibi facul-"tate, proculdubio potens efficietur;" innuens aperte quod licet alias vel naturaliter vel animi virtute continentes fuerimus, ad ordines promoti, quia nitimur in vetitum semper cupimusque negata, hostis antiqui suggestione tum præcipue nisi fortiter resisterimus, ad carnales voluptates applicabimur.

Resistendum itaque totis viribus, quæ si fortiter atque fideliter impendantur inefficaces esse non poterunt, hostis insultibus versutissimi, et spiritualibus armis et animis contra spirituales nequitias dimicandum. Quoniam, ut ait apostolus ad Corinthios, Epistola prima: "Fidelis Dominus, qui non patietur vos "temptari supra id quod potestis, sed faciet cum "temptatione etiam proventum ut possitis sustinere." Et Petrus in Epistola ii.: "Novit Dominus pios de "temptatione eripere, iniquos vero in diem judicii "cruciandos reservare." Notandum autem quod super illud Pauli glosat Augustinus: "Sustinere, quia vel "cadere non sinit, vel a casu erigit: proventum, id "est, virtutis augmentum." Qui enim dat temptandi diabolo licentiam, ipse dat temptatis misericordiam. Ita ergo facit proventum, ut possitis perseveranter sustinere, ne deficiatis in lucta, sed vincatis, quod fit per humilitatem. Humilitas enim custodit in omni temptatione ut illi non crepent in fornace, qui non habent ventum

superbiæ. In primis igitur sacris jejuniis et abstinentiis, orationibus assiduis et genuflexionibus crebris et devotis, sacro et cilicio, corpus affligendum, jumentumque ne recalcitret refrænandum ; juxta illud apostoli, "Castigo "corpus meum et in servitutem redigo," etc. Calca igitur lutum tuum, et doma Dalilam[1] tuam. Et juxta sapientis responsum cuidam, quærenti quomodo continere posset, factum: "Minus comede, minus bibe; plus "vigila, plus ora, plus labora." Succingendum enim est jumentum ut composito gradu vehat Spiritum Sanctum. Est enim multiplex labor. Est labor pœnitentiæ, labor naturæ, labor gratiæ, labor pœnitentiæ. Unde Psalmista: "Laboravi in gemitu meo, la. per "sing. n. lec. m. la. st. m. rigabo." Super hunc locum dicit expositor: "Quantis doloribus et ærumnis "atteratur pœnitens ostendit propheta, dicens: 'Labo- "'ravi pœnitendo;' quia pœnitentia labor est. Unde, "'Vide humilitatem meam et laborem meum,' et Facite "'dignos fructus pœnitentiæ;'" ut scilicet qualitati et quantitati culpæ respondeat quantitas et qualitas pœnæ. Est labor naturæ, de quo dixit Adæ et posteritati ejus: "In sudore vultus tui vesceris pane tuo." Est labor culpæ, de quo ait propheta: "Ut inique "agerent laboraverunt." "Labor est peccare." "Quiesce "agere perverse." Hic labor detestabilis est, et hujusmodi labore multo majore quidam tendunt ad gehennam quam alii ad patriam. Hunc laborem reddet diabolus sibi servientibus, pœnam scilicet gehennæ, summam miseriam quam ipse habet. Est et labor gratiæ meritorius vitæ, de quo dicitur: "Quia reddet Deus "sanctis mercedem laborum suorum." Apostolus: "Unusquisque accipiet secundum laborem suum." Et Psalmista de reprobis: "In labore hominum non "sunt, et cum hominibus non flagellabuntur." In

---

[1] *Dalilam*] "vel Dalidam," MS., interlined.

hoc labore continentur heremus et hirtum tegimen, cibus et locustæ Johannis Baptistæ, et abstinentia a vino et sicera et omni quod inebriari possit. Hæc tamen non egit, quia pœnitentia egeret, sed ad frænandum et ad domandum carnem nobis, signum abstinentiæ demonstravit. In hoc labore continetur saccus Jeronimi et panis ejus cribrarius, qui invitatus ut ad curiam frequentandam accederet, respondit: "Dormiam melius in cinere et sacco, ut delicias "delictorum recompenset austeritas pilorum, et delicias "pristinas tollant pilorum punctiones." In hoc labore continentur vepres et tunica Benedicti, matula Eulalii, nuditas Ægyptiacæ, lachrimæ Arsennii, ad cujus sinum dependebat sudariolum ut inde extergeret ab oculis abundantiam lachrymarum. Hic lachrymæ Magdalenæ et fletus Petri. Sed et nota quia est labor tantum corporalis duplex; unus indifferens, qui etiam ad bonum finem referri potest, unde "In sudore vultus "tui v. p. t.;" alius cupiditatis, ut qui præter necessaria adquirit, et sæpe cum periculo vitæ. Unde[1]

"Impiger extremos currit mercator ad Indos,
"Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per imbres."

Est et labor spiritualis et corporalis, ut pœnitentia, quæ, quandoque corporalis est, ut in abstinentia et afflictione corporis, quandoque spiritualis, quæ est etiam in afflictione spiritus, ut lectio et contemplatio. Hunc vero laborem, scilicet pœnitentiæ, sequitur labor prædicationis, qui et corporalis et spiritualis est. Unde Apostolus: "Plus omnibus vobis laboravi in "Evangelio Christi." His itaque laboribus domatur Dalila nostra; his caro spiritui servit ex toto subjecta. Juxta illud Domini in Evangelio: "Plorabitis et "flebitis vos, mundus autem gaudebit;" hoc est mundani gaudebunt, spirituales autem in angustiis erunt.

[1] *Unde*] Hor. i. Epist. i. 45.

Primo igitur infrænes equum ne tibi sit fallax ad salutem, ne equum et ascensorem Dominus projiciat in mare. Qui autem servum delicate paverit, inveniet eum contumacem. Potius doma corpus tuum, ut servum habeas obedientem, cum illo qui ait: "Castigo corpus "meum et in ser. re.," etc.; et cum propheta dicente: "Confige timore t. c. m.," etc. Quod et tu quotiens insultus carnis noxios senseris dicas. Unde Jeronimus super Marcum: "Andreas, id est, virilis, est qui "carnem viriliter domando vim facit perditioni mortis "suæ, id est, corpori, quod sæpe per fomitem causa "mortis est nisi refrænetur."

Et vere mortis causa in presbyteris, maxime cum non cohibetur, non solum gehennalis, verum et plerumque temporalis, sicut duobus exemplis declarabimus, quæ nostris diebus et nuper in Anglia certum est accidisse. Presbyter quidam in Lincolniæ finibus, nec Lincolniæ procul ab urbe, sed quasi decem per miliaria degens, militis cujusdam uxorem turpiter adamavit, quam et demum adulterinis amplexibus publice frequentavit. Porro processu temporis, cum scandalum ex hoc grande per provinciam totam exortum fuisset, nocte quadam cum dominam illam et dominatricem, ne mereticem dicam, presbyter a Lincolnia, ubi aliquamdiu vino venerique simul indulserant, domum reduxerat,[1] in solario domus suæ, igne ut creditur ultionis ab alto demisso, quoniam ab aliunde venisse comperiri non potuit, simul cum puerulo quodam filio suo subito combustus est, et ex toto in cinerem redactus, cæteris cunctis tam in domo quam extra indemnibus inventis et illæsis, igne revera transitorio et temporali perpetuum et gehennalem pœna exquisita præveniente.

Frequens etenim esse solet, ut eo genere delicti quo plus homo deliquit, eo præcipue puniatur, sicut

---

[1] *vino—indulserant—reduxerat*] viro—induerant—reduxerant, MS.

igne libidinis hic accensus, igne puniri in terris meruit et corporali incendio cruciari; sic et urbes Sodomæ, igne luxuriæ turpis pertinaciter et impudenter adustæ, digno Dei judicio igne sulphureo perierunt. Sic quoque Chore cum complicibus suis ducentis et quinquaginta, qui, quoniam circa officium thuribula assumpserant, Aaron inter ipsos stante illæso, igne ilico a thuribulis exiliente consumpti sunt. Sic et filii Aaron, Nadab et Abiu, qui, arreptis thuribulis, posuerunt ignem alienum et incensum desuper offerentes, igne statim egresso a Domino devorati sunt.

Sicut ergo igne cupidinis et ambitionis accensi tam hi quam illi thus et ignem offerre præter debitum præsumpsere, sic digno sibique debito ignis supplicio perierunt.

Presbyter autem adulter, qui cæteris ad bene operandum iter præbuisse deberet, propter circumstantias rem aggravantes, quia quanto gradus altior, tanto casus gravior, citius exemplo terribili puniri meruit et pœnam in terris inchoare. Adultera vero, quia non adeo enormiter, quanquam graviter et criminaliter peccasse dinoscitur, forsan adhuc ad pœnitentiam reservata.

Item fuit et presbyter juxta oppidum de Notingham, non longe a Lincolnia, sed quasi per dietam distans unam, circiter dies eosdem fornicariam et focariam suam palam ad focam, palam thorum cum scandalo tenens, quæ, quoniam more talium, ne dicam Taydum, sed tantum costæ clericorum novis cœterorum amplexibus inhiabat, nec correptionem crebram admittens nec correctionem, miser ille zelotypiæ vitio trans modestiam datus, in crepusculo ecclesiam intrans, fune a campanis dependente se collo complexo illaqueavit, et doloris augmento male dolorem vindicans se ipsum suspendendo suffocavit, et vere funibus peccatorum circumplexus, dum sic funesta funebrique morte consumptus et consummatus, interiit. Hæc est enim hostis antiqui versuta malitia, quatinus insidiando miseris et

suggerendo morti demum deputandos utrique, tali articulo tanquam duplici victoria triumphando comprehendat.

Cap. XIX.

Quod crapula clericis vitanda est, et castrimarchia, quæ libidinis sunt incentiva.

Item sicut mulierum cohabitatione atque consortio, sic et a conviviis quoque et compotationibus est abstinendum. Quia, ut ait Gregorius in Moralibus super hunc locum Job: "Et sanctificavit illos, offerens holo-"causta per singulos;" "Quia sciebat," inquit, "sine "culpa vix posse celebrari convivia. Nam fere semper "epulas comitatur voluptas et loquacitas." Item Augustinus super hunc locum in epistola ad Romanos: "Qui infirmus est olus manducet: "Crassitudo enim "carnium et deliciosæ epulæ provocant corpus ad libi-"dinem." Item Augustinus: "Non immunditiam "obsonii timeo, sed immunditiam cupiditatis et vora-"citatis;" ac si diceret: "Immunda illa quæ se-"quuntur ex crapula et ingurgitatione timenda sunt "ac vitanda." Item Naum: "Sicut spinæ se invicem "complectuntur, sic convivium pariter potantium con-"sumitur, quasi stipula ariditate plena." Item Jeronymus: "Non Ethnei ignes, non Vulcania tellus tantis "ardoribus æstuant ut juveniles medullæ vino et "dapibus inflammatæ." Item Salomon in Ecclesiaste: "Cogitavi in corde meo abstrahere a vino carmen meam, "ut animum meum transferrem ad sapientiam, devita-"remque stultitiam, donec viderem quid esset utile "filiis hominum." Item, Ysaias: "Sacerdos et pro-"pheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt a vino, "erraverunt inebrietate, nescierunt videntem, ignora-"verunt judicium; omnes enim mensæ repletæ sunt "vomitu sordiumque, ita ut non esset ultra locus."

" Item in Ecclesiastico: " Noli avidus esse in omni
" epulatione, et non te effundas super omnem escam,
" in multis enim escis erit infirmitas, et aviditas
" appropinquabit usque ad choleram; propter crapulam
" multi semper obierunt. Qui autem abstinens est
" adjiciet vitam." Abacuc: " Quomodo vinum potan-
" tem deficit, sic erit vir superbus et non decorabitur,
" quia dilatavit quasi infernus animam suam, et ipse
" quasi mors, et quando adimpletur." Item Salomon
in Parabolis: " Væ qui studetis calicibus epotandis."
" Item Ysaias: " Væ qui potentes estis ad bibendum
" vinum, et fortes ad miscendam ebrietatem." Item
Osee: " Fornicatio, vinum, et ebrietas aufert cor." Item
Alquinus super Genesim: " Post diluvium Noe ine-
" briatus est, quia forte nesciebat vino posse inebriari;
" nec enim ante diluvium leguntur homines vino sicut
" nec carnibus usi. Ideo de Noe specialiter dicitur
" quod plantavit vineam. Nudatio femoris sequitur
" ebrietatem, sicut libido satietatem." Item apostolus:
" Non in commessationibus et ebrietatibus, non in cu-
" bilibus et impudicitiis, sed induimini Jesum Christum."
Et alibi: " Optimum est gratia stabilire cor, non escis,
" qui non profuerunt ambulantibus in eis." Item:
" Regnum Dei non est esca et potus." Item: " Esca
" autem nos non commendat Deo." Item: " Quorum
" finis interitus, et quorum Deus venter est, et gloria
" in confusione eorum, qui terrena sapiunt." Item:
" Esca ventri, et venter escæ, Deus autem hunc et
" hanc destruet." Item Psalmista: "Sepulchrum patens
" est guttur eorum," etc., " judica illos Deus." Item
Lot inebriatus cum filiabus incestum commisit; unde
Jeronymus: " Quem Sodoma non vincit vina vicerunt."
Item Augustinus: " Terra semel inebriata aquis diluvii
" semper deterior fuit." Item, " Sicut terra inebriata
" non facit fructum, sic neque vir ebriolus." Item
" Jeronymus super hunc locum in Evangelio. " Auferte
" ista hinc, et nolite facere domum Patris mei do-

mum negotiatorum :" "Si in figurali templo, quod "est domus orationis, prohibet negotiationem quæ "honesta putatur, cum sit de illis quæ in templo offe- "runtur, quantum prohibet potationes et cætera gra- "viora." Cave ergo ne prosternans[1] in convivio inter epulas cum filiis Job ; ait enim Gregorius : "In "convivio Sathan filios Job obruit, non quod illi "ventri vacabant, sed tamen inter convivia mentis "intentio bona minus fervet et minus providet." Sampson Philisteos inter epulas prostravit. Nabugodonosar vel Balthasar abutens in epulis vasibus Domini vidit manum in pariete scribentem terribilia verba, Mane, Techel, Phares, quæ verba secuta est destructio domus ejus. Holoferni ebrietate nimia sopito Judith abscidit caput. Ebrietas sui et Dei immemorem facit, infinita monstra parit, consilia detegit, quia quid non ebrietas designat? operta recludit. Inguinis et capitis quæ sit distantia nescit. Diabolus gula primos parentes temptavit : "Quacun- "que die comederitis sicut dii ;" deinde Dominum Jesum : "Dic ut lapides," etc. Sed illos vicit, ab hoc victus est.

Ut autem illud apostoli repetamus, "Non in com- "messationibus et ebrietatibus," notandum quod statim alia duo subjungit quasi comitantia, "in cubilibus et "impudicitiis" et alia similiter bina ex prioribus consecutiva, "in emulatione et contentione." Unde Salomon in Parabolis : "Cui væ, cujus patri væ, cui rixæ, cui "foveæ, cui sine causa vulnera, cui suffusio oculorum? "Nonne his qui morantur in vino et student calicibus "epotandis? Ne intuearis vinum quando flavescit, cum "splenduerit in vitro color ejus. Ingreditur blande, "sed in novissimo mordebit ut coluber, et sicut regulus "venena diffundet." Et statim subjungit, quasi conse-

[1] *prosternans*] Sic. MS.

cutivum etiam ex præmissis: "Oculi tui videbunt extra-"neas;" glosa "mulieres, scilicet ad concupiscendum:" "et cor tuum loquetur perversa, et eris sicut dormiens "in medio mari et quasi sopitus gubernator amisso "clavo." Item in epistola Judæ: "Hi sunt in epulis "suis maculæ, convivantes sine timore, semetipsos "pascentes; nubes sine aqua, quæ a ventis circum-"feruntur; arbores autumnales infructuosæ, bis mortuæ, "eradicatæ." Super hunc locum Jeronymus: "Non "solum in commessationibus et ebrietatibus carnalibus "pereunt ipsi et maculantur, sed etiam sunt maculæ "aliorum et secum alios perdunt, Domini gratiam in "luxuriam transferentes." Item in evangelio Lucæ: "Attendite vobis ne forte graventur corda vestra in "crapula et ebrietate et curis hujus vitæ, et super-"veniat in vos repentina dies illa, tanquam laqueus "enim superveniet," etc. Et alibi: "Dies Domini "sicut fur veniet." Et ibidem, epistola scilicet ad Thessalonicenses: "Cum dixerint pax et securitas, "repentinus superveniet interitus."

Commessationes igitur et potationes, quas annuatim datis simbolis facere consuevistis, ubi laici viri et mulieres interesse solent, et illa quoque subsequi quæ jam audistis, sacerdotalem decet honestatem ut omittatis. Quis sit enim horum effectus multis exemplis advertistis. Sin autem fructus congregationis hujusmodi, quam honestiori vocabulo fraternitatem vocatis, in missis, orationibus, et psalteriis tam pro vivis quam mortuis, enumeratis, respondeo quia non debet tale lucrum tali damno compensari. Quoniam et mala sunt vicina bonis. Si tamen absque commessatione, vel saltem cum cœna modesta et sobria cætera fierent, et superfluitas illa ferculorum et potuum in pauperum refectione poneretur, tolerabilius esset. Unde Augustinus super Matthæum: "Non festivitatum epulatio "juvat quem fidei pietas non commendat." Et apostolus ad Corinthios: "Declinate ab illis, hujus-

" modi enim Christo Domino nostro non serviunt, " sed suo ventri."

Sed forte dicetis divinam hic omnia laudem resonant, hymnis et canticis cuncta resultant, illo apostoli ad Corinthios in defensionem vestram abutentes: "Sive " manducatis sive bibitis sive aliud quid facitis, omnia " in gloriam Dei facite." Super hoc autem Ambrosium audite sic exponentem: "Omnia in gloriam Dei facite." " Id est, in laudem Dei, scilicet cum invocatione Crea- " toris, ut in actibus et conversatione vestra laudetur " Deus." Si enim hæc recte fiunt, laudes Dei sunt. Non solum igitur vox tua sonet laudes Dei, sed etiam opera tua concordent cum voce tua. Cum enim voce cantaveris silebis aliquando vita, sed sic canta ut numquam sileas. Si enim ore clamas et fraudem cogitas siluisti a laude Dei, et quod gravius est, in blasphemiam perrexisti. Cum enim laudatur Deus de bono opere tuo, laudas Deum; et cum blasphematur Deus malo opere tuo, blasphemas Deum. Si ergo quod manducas et bibis ad refectionem corporis sumis reparationemque membrorum, gratias agens ei qui tibi præbuit mortali et fragili ista supplementorum solatia, cibus tuus et potus laudat Deum; si vero modum naturæ debitum immoderata voracitate excedis, et vinolentia te ingurgites, quantaslibet laudes Dei lingua tua sonet vita blasphemat. Cantica nimirum inter pocula, carmina simul et crapula, vina magis redolent quam divina, animique magis dissolutionem sapiunt ista quam devotionem.

Item Gregorius super illud Exodi, "Quid clamas " ad me," etc.: "Voces apud aures Dei non faciunt " verba nostra sed desideria. Æternam enim vitam " si ore petimus, nec corde desideramus, clamamus " tacentes." Unde in eremo cum populus voce perstreperet, et Moyses strepitu verborum taceret, silens tamen auditur, et dicitur ei: "Quid clamas ad me?" In desiderio enim clamor secretus qui ad humanas

aures non pervenit divinas replet. De quo et metricum illud :

" Non vox, sed votum ; non musica chordula, sed cor ;
" Non clamans, sed amans cantat in aure Dei."

Deo igitur in desideriis clamare debemus, Deoque cantare, sed sobrii, sed devoti ; non ventri, non veneri, potionibus et crapula debriati. Unde Isaias : " Væ qui " consurgitis mane ad ebrietatem sectandam et potan- " dum usque ad vesperam ut vino æstuetis. Cithara " et lyra et tympanum et tibia et vinum in conviviis " vestris, et opus Domini non respicitis, nec opera " manuum ejus consideratis." Subjungit etiam pœnam captivitatis, scilicet : " Propterea captivus est ductus " populus meus, quia non habuit scientiam ; et no- " biles ejus interierunt fame, et multitudo ejus siti " exaruit." Infernum etiam eisdem comminatur : " Propterea dilatavit infernus animam suam et aperuit " os suum absque ullo termino, et descendent fortes " ejus et sublimes ejus gloriosique ad eum." Si ergo captivitatem incurrunt, si in infernum descendunt qui potant usque ad vesperam, quid illis fiet qui usque ad mediam noctem vel ultra potare non cessant ?

Porro sciendum quod extra briam[1] interdum sobrietatis poni, scilicet hospitalitatis gratia, non solum est excusabile, verum etiam non illaudabile, sicut de sanctis quibusdam legitur, qui plures in die se propter hospites inebriaverunt. Sicut et de sancto Phileberto legitur, qui cum hospitibus assistens inebriatus esset, accessit ad ipsum diabolus, palpansque ventrem resupini, dixit : " Bene est hodie in Philiberto." Cui ille : " Cras erit ei male." Jejunavit enim ob hoc in crastino in pane et aqua. Si ergo excessum illum excusabilem sic hostis ille derisit, quantum nostros tam

---

[1] *briam*] Sic. MS.

inexcusabiles deludere potest et deridere; et si vir sanctus excessum tam favorabilem pœnitentia secuta tam continua maturatione[1] delevit, quanto magis et nos pœnales et plectibiles excessus nostros, ne suppliciis deputemur æternis vigilanter hic punire debemus.

Vitemus igitur tanquam pestem superflua, subtrahamus etiam interdum necessaria. Ignibus enim si ligna, si stipulam, si materiam subtrahas, flamma deficiet et conquiescet; unde et illud comicum, "Sine "Cerere et Baccho friget Venus." Et ex contrario, "Venter," ut ait Jeronymus, "mero æstuans facile "despumat in libidinem." Item Jeremias: "Saturavi "eos et ipsi mœchati sunt." Item Ezechiel: "Hæc "fuit iniquitas sororis tuæ Sodomæ, saturitas panis "et abundantia." Item Osee: "Saturati elevaverunt "cor." Item rex et propheta David: "Prodiit quasi "ex adipe iniquitas eorum," Item Exodo: "Sedit "populus manducare et bibere et surrexerunt ludere." Unde, quoniam venter et genitalia vicina sunt, subtrahendum est ibi ne hic exuberet.

Ad hæc etiam, quam sit ebrietas detestanda et crapula execranda, ut ex effectibus ejus perpendatis, attendite Augustinum,[2] dicentem:

"Ebrietas tota est imbecillis.
"Primum abolet memoriam,
"Dissipat sensum,
"Negligit mentem,
"Confundit intellectum,
"Concitat libidinem,
"Involvit linguam,
"Implicat sermonem,
"Corrumpit sanguinem,
"Obtundit visum,

---

[1] *maturatione*] So MS., maceratione?
[2] *Augustinum*] See the spurious tract De Sobrietate.

"Perturbat venas,
"Infirmat nervos,
"Obturat aures,
"Turbat viscera,
"Subvertit sensum,
"Humectat cerebrum,
"Debilitat membra,
"Frangit somnum,
"Impedit ministeria,
"Obruit animam,
"Maculat corpus,
"Et omnem salutem exterminat.
"Ex fructibus ejus cognoscite eam.

Idem,

"Ebrietas mater flagitiorum est,
"Culparum materia,
"Radix criminum,
"Origo vitiorum,
"Turbo capitis,
"Subversio sensus,
"Tempestas linguæ,
"Procella corporis,
"Naufragium castitatis,
"Ignominiosus languor,
"Male suadibilis,
"Turpitudo morum,
"Dedecus vitæ,
"Honestatis infamia,
"Animæ corruptela.

Vinum quippe non refutatur usu, sed damnatur in excessu; quia

"Vina probo si sumpta modo, debentque probari;
"Si non sumpta modo vina venena puto."

Cap. XX.

Contra illos qui dicunt se, quia carnales sunt, a carnis illecebris abstinere non posse.

Sed dicet aliquis, "Continere non possum, quia supra "vires humanas penitus est illud." Ergo aut virgines fuisse negas in adultis, aut continentes, aut te imbecilliorem cæteris qua fronte fateris? Si apud hostes in carcere aut vinculis esses decem annis vel quindecim, aut etiam toto vitæ tempore, cæteris licet ad plenum suppetentibus, dum te tamen mortis timor continuus angeret et cotidianus, de amplexibus, ut credo, tibi interim cura minor existeret. Unde et illud Salomonis in Parabolis patet: "Prosperitas stultorum "perdet eos." Et illud Jeronymi de David: "Vicit "pax tranquillitatis quem non bella vicerunt." Item poeta quæritur:

Examples and motives for self-restraint.

> " Ægistus[1] quare sit factus adulter?
> " In promptu causa est, desidiosus erat."

Item:[1]

> " Cernis ut ignavum corrumpant otia corpus,
> " Et capiunt vitium cum moveantur aquæ."

Item Seneca: "Nullus mihi per otium dies exit, "partem noctium studiis vendico, nec vaco somno sed "succumbo." Item Jeronymus: "Faciem tuam somno "cadentem pagina excipiat." Item Jeronymus: "Semper fac aliquid operis, ne te diabolus inveniat otiosum." Et alibi: "In desideriis est omnis otiosus, "ideoque semper te diabolus inveniat occupatum, quia

[1] *Ægistus*] Ovid. Rem. Amoris 161.
[2] *Item*] Ovid. 1 Epist. ex Ponto v. 5.

"otiositas inimica est animæ." Item poeta: "Res age, "tutus eris."

Unde et illa duo Jeronimi quæ ad Rusticum[1] monachum, alterum de se, alterum de alio, scribit, exempla hic inserere dignum duxi. Ait enim: "Dum "essem juvenis, et solitudinis me deserta vallarent, in"centiva vitiorum ardoremque naturæ ferre non "poteram, quæ cum crebris jejuniis frangerem, mens "tamen cogitationibus æstuabat. Ad quam edomandam "cuidam fratri, qui ex Hebræis crediderat, me in dis"ciplinam dedi, ut post Quintiliani acumina, Ciceronis "fluvios, gravitatemque Frontonis et lenitatem Plinii, "alphabetum discerem, et stridentia anhelantiaque "verba meditarer. Quid ibi laboris insumpserim, quid "sustinuerim difficultatis, quotiens desperaverim, quo"tiensque cessaverim et contentione discendi rursus "incœperim, testis est conscientia tam mea qui passus "sum, quam eorum qui mecum duxerunt vitam. Et "gratias Domino ago quod de amaro semine littera"rum dulces fructus capio. Dicam et aliud quod in "Ægypto viderim. Græcus adolescens erat in cœnobio, "qui nulla continentia, nulla operis magnitudine "flammam poterat carnis extingere. Hunc pericli"tantem pater monasterii hac arte servavit. Imperat "cuidam viro gravi ut jurgiis atque conviciis in"sectaretur hominem, et post irrogatam injuriam "primus veniret ad querimonias. Vocati testes pro eo "loquebantur qui contumelias fecerat, flere ille contra "mendacium cœpit, nullus alius credere veritati. Solus "pater defensionem suam calide proponere studuit, ne "abundantiori tristitia absorberetur frater. Quid multa? "Ita annus ductus est. Quo expleto, interrogatus "adolescens super cogitationibus pristinis an adhuc "molestiæ aliquid sustineret, 'Papæ,' inquit, 'vivere "'mihi non licet, et fornicari libet?'"

[1] *Rusticum*] Sc. De Vivendi forma.

Ut igitur ex prioribus inferamus si timor temporalis carceris mitis admodum et non pœnalis tibi libidinis ardores extinguit, quanto magis perpetui carceris horror, ubi pœna perennis et spes nulla salutis, turpes, humiles, ac bestiales extinguere debet in homine voluptates? Item, si temporalis timor mortis a voluptate refrænat, quanto magis gehennalis horror mortis et damnationis perpetuæ carnem a pœnali turpitudine cohibere debet? Unde Jeronimus, illud Ethnici philosophi non incompetenter introducens, ait: "Semper te cogita moriturum "et nunquam de nuptiis cogitabis." Si ergo mortis timor continuus a licitis etiam nuptiarum amplexibus popularis cujuslibet animum cohibet, quanto magis mortis timor, et præsertim mortis æternæ, ab illicitis et fornicariis Christi Domini cohibere debet amplexibus sacerdotem? Unde Leo[1] papa: "Tam excellens est ordo "sacerdotum, ut quæ in aliis membris ecclesiæ vacant "a culpa in his habeantur illicita." Item, si ad mensam regis terreni sederent, si in thalamo jacerent, ab his quæ ei displicerent ambitiose ob ejus reverentiam, gratiam, atque favorem abstinerent; ad mensam autem Christi cotidie positi, carne ipsius et sanguine refecti, in præsentia quoque ipsius quam effugere nequeunt, et coram oculis jugiter constituti, qua fronte turpia et indecentia Deoque tantopere displicentia et sibi damnabilia perpetrare, nec verecundantur nec verentur? Item, si Dei presentiam, quam vitare non valent, in turpitudine non verentur, saltem angelum custodem ad dexteram situm in turpibus offendere, et cruentam bestiam semper a sinistris insidiantem in his placare, verecundentur. Potius autem et longe satius ut, timorem Domini habentes, semper habeant vultus versos in propitiatorium, semper respiciant serpentem æneum, et cum Job dicant singuli: "Sem-"per quasi tumentes super me fluctus; timui Deum,

---

[1] *Leo*] Epist. xiv. ch. 3.

"et pondus ejus ferre non potui," hoc est, districtionem judicii; et cum Psalmista: "Providebam "Dominum in conspectu meo semper." Item: "Oculi mei semper ad Dominum." Item: "Ad te "levavi oculos meos," etc.

Item, si Christus seipsum pro nobis obtulit pretium in cruce, viaticum in altari, futurus præmium in cœlo, pro carne peccatrici alienam ab omni peccato carnem suam præbens, quid Domino servi in tanti beneficii compensationem daturi sumus? Salomon ait: "Sedisti "ad mensam divitis, scito quia talia oportet te appo-"nere qualia tibi apposita sunt." Quod quidem juxta modulum nostrum tunc facimus si carnem nostram crucifixerimus cum vitiis et concupiscentiis, si crucifixi fuerimus mundo et mundus nobis, si abnegaverimus nosmetipsos et cotidie tulerimus crucem nostram et secuti fuerimus eum, si stigmata Domini Jesu portaverimus in corpore nostro cum apostolo, si corpus nostrum cum eodem castigaverimus et in servitutem redegerimus, si mori cum eo non nobis datum desuper fuerit si saltem compassi fuerimus cum Christo et si non passi saltem compassi; et, ut breviter complectar, si Christus membra sua pro nobis dedit ferro perforanda, si nos ei membra nostra virtutibus et non vitiis pervia demus. Verbi gratia, tunc manus nostras ei crucifigimus si a pravis operibus feriamus; tunc pedes si perversis a semitis declinemus; tunc latera perforanda passim exponimus cum a mollibus stratis et vestibus illicitoque concubitu divinæ retributionis intuitu temperamus; tunc etiam animas nostras pertransit gladius, cum interno passionis ejus dolore confodimur, et telo compassionis ac zelo perforamur.

Unde, ut breviter complectar doctrinam apostoli loquentis ad Romanos: "Sicut exhibuimus membra "nostra servire immunditiæ et iniquitati ad iniqui-"tatem, ita et nunc exhibeamus ea servire justitiæ in "sanctificationem;" et sicut ipse, totum corpus suum

Patri pro nobis victimam offerens, pœnis, sputis, flagellis, vinculis, alapis, opprobriis, et ignominioso demum crucis patibulo gratis exposuit; sic nos, corpora nostra mundo propter ipsum crucifigentes, et abstinentiis, opprobriis, persecutionibus gratanter exponentes, divinis eadem obsequiis ex toto mancipemus.

Quinquies enim pro nobis Christus sanguinem suum fudit. Prima effusio fuit in circumcisione; secunda, in sudore, ut ibi, "Et factus est sudor ejus sicut guttæ "sanguinis decurrentis in terram;" tertia, in flagellatione; quarta, in crucifixione; quinta, in jam mortui lanceatione. Prima, in exemplum ut circumcidamus a vitiis membra nostra; secunda, in signum, quia in sanguine suo irrigaret et fœcundaret terram; tertia et quarta, ad remedium, scilicet salutis nostræ; quinta, ad sacramentum, quia de latere ejus duo fluxerunt sacramenta sanguinis[1] redemptionis et aqua baptismi. Inde est quod officium missæ quinquepartitum est. Pars prima est antiphona ad introitum missæ, "Kyrie "eleison," "Gloria in excelsis," collecta; secunda est epistola, gradale, Alleluia, evangelium; tertia est offertorium, præfatio, "vere dignum est, justum est," et hymnus angelicus, "Sanctus, sanctus;" quarta est totus canon et quæ sequuntur usque post sumptionem eucharistiæ; quinta, totum quod sequitur usque ad ultimam benedictionem quam facit sacerdos in fine missæ. Sed quia in cruce sola etiam quinaria fuit effusio sanguinis Christi, ideo et canon solus in quinque partes subdividitur: Prima, usque "qui pridie;" secunda, usque ad "memento;" tertia, usque ad "præceptis "salutaribus;" quarta, usque ad embolismum, id est, orationem illam scilicet, "libera nos ab omnibus malis," quæ quia præcedentibus ab apostolicis diversis adjecta sunt, ne si tantum diceretur, "Hoc est corpus meum," et "Hic est sanguis meus," et non amplius in conse-

---

[1] *sanguinis*] So MS., sanguis ?

cratione tanti sacramenti, vilesceret auctoritas; quia inquam, illis ultimo a Gregorio addita est et nihil postea, ideo dicitur *embolismus*, quasi superaccrescens. Et sciendum quod hæc oratio in Lugdunensi ecclesia alta voce dicitur propter quoddam miraculum. Quinta pars est usque ad finem missæ. Qui ergo tanta pro nostra salute gravia sustinuit, nihil pro ipso quod gravet sustinebimus?

Item, si in lapsu carnis primo te oculum amissurum pro certo putares, a lapsus crimine proculdubio temperares. Quod igitur pro uno membro salvando faceres, utquid pro anima salvanda, quam etiam potissimam sui partem gentiles poetæ credebant, facere negligis et postponis? In legenda beatæ Brigidæ legitur quod ipsa sibi oculum eruerit, ne regis filio copulata virginitatem amitteret, juxta illud evangelicum: "Melius est "tibi cum uno oculo vitam ingredi, quam duos oculos "habentem mitti in gehennam ignis." Item Origenes quoque, ne temptationibus succumberet, sibi genitalia succidi fecit; non hæc tamen tanquam imitanda vobis introduxi, sed potius ut in eis munditiæ zelum et continentiæ fervorem admirabilem magis ostenderem quam imitabilem. Sibi nimirum manus injicere nemo debet, nec eunuchos nos ferro facere, sed fidei fervore laudabile est et devotione. Materia namque certamini subtrahi non debet, sed divino magis amore tollerari fortiter et superari. Nam si coronari volueris, temptationibus et titillationibus repugnabis. Quoniam, ut ait Jeronimus: "Delicatus es miles si sine certamine vis coronari, nec "enim coronabitur quis nisi legitime certaverit." Unde Dominus in Evangelio: "Sunt eunuchi qui de matris "utero sic nati sunt, et sunt eunuchi qui facti sunt ab "hominibus, et sunt eunuchi qui se ipsos castraverunt "propter regnum cœlorum." Et sic sunt eunuchi alii per violentiam, alii per naturam, alii per gratiam, sed solus ultimus hic modus meritorius. "De illis enim," ut ait expositor, "intelligendum est, qui voluntariæ castitati

" se devoverunt, seipsos enim castraverunt, id est spon-" taneam sibi ipsis castitatem indixerunt." "Qui enim Christi sunt," ut ait apostolus, "carnem suam crucifixe-" runt cum vitiis et concupiscentiis."

Item, si conjugati plerique ex consensu mutuo spontaneam sibi indicunt continentiam, ut orationi liberius vacent; si hoc, inquam, faciunt conjugati, quid facturi sunt presbyteri, quibus continentia, etsi quibusdam non voluntaria, cunctis tamen ad salutem est necessaria? Item, si, juxta apostolum ad Corinthios, "Vir qui cum " uxore est sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo " placeat uxori," et divisus est, partim scilicet Deo et partim mundo serviens; quanto magis divisus est, immo penitus a Deo separatus et ex toto diabolo datus, cujus et membrum effectus, carnalibus illecebris et fornicariis amplexibus sacerdos allectus, quia mens divisa non impetrat?[1] Item, si, juxta apostolum, "Hi " qui in agone contendunt et studio currunt ab omni-" bus se abstinent," quæ cursum, scilicet, et præmium agonis impediunt, quanto magis et nos ab offendiculis quæ cursum nostrum impediant et bravium auferant abstinere debemus, cum illi quidem abstineant "ut " corruptibilem coronam accipiant, nos autem ut incor-" ruptam?" "Nobis enim," ut ait Ambrosius super hunc locum, "non terrenis et marcescentibus floribus, sed " æternis conserta gemmis in modum regalis diadema-" tis, spiritualis corona servatur."

Et quod magnum sit temptationibus resistere ex quodam exemplo quod in Vitas Patrum legitur haberi potest. Quidam enim eremita cum dormisset in gremio famuli sui, sæpius[2] temptatus fuit serviens caput ejus, quia diutius jam dormierat, ad terram dejicere; restitit tamen temptationibus. Et cum ille evigilasset quæsivit quid interim actum esset, et quid fecisset aut

---

[1] *impetrat*] So MS. | [2] *sæpius*] So MS.

cogitasset. Ille vero de temptationibus ei dixit, et ipse ei revelavit quod septem coronas viderat in somno a cœlo in caput ejus descendisse. Ecce quam magnum pravis resistere temptationibus. Si ergo quia septem temptationibus illusus, ut debitum Domino deferret honorem, viriliter restitet, aureis coronatus sertis septies apparuit; quanto magis ut pravæ naturæ quæ militat adversus spiritum fortiter resistit, et Creatori suo, quem veretur offendere, debita[1] deferendo, carnalis illecebræ temptationes potenter exsuperat, æternis præmiis et palmis coronabitur? Scriptum est enim: "Beatus vir qui "suffert temptationem, quia cum probatus fuerit "accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus dili-"gentibus se." Unde Salomon: "Fili, accedens ad "servitutem Dei, sta in justitia et timore, et prepara "animam tuam ad temptationem." Quod enim lima ferro, fornax auro, tritura tritico, flagellum grano, hoc temptatio seu tribulatio justo. Ad hoc igitur modis omnibus enitamur, ut nos virtus excelsos, non voluptas humiles, reddat; ut nos, inquam, non pecualis petulantiæ vilitas asinis æquiparet, sed potius spiritualis excellentiæ puritas angelis pares efficiat.

Cap. XXI.

Quod sicut libidine et carnali voluptate, sic ambitione carere debent et cupiditate sacerdotes.

Against the desire of riches.

Auditis ergo salubribus contra carnales concupiscentias in clero remediis, et fideliter animo repositis, ad insatiabiles sacerdotum ambitiones eradicandas stilum vertamus. Sed quoniam ex voluptate carnis maxima ex parte cupiditas pendet, si contra illam arma dedimus

[1] *debita*] debite MS.

et præcepta, et contra hanc etiam ex parte similiter armati estis. Ait enim Jeronimus: "Tolle voluptates, "nemo appetet divitias quarum usus aut in ventre "aut sub ventre est. Venter, ut diximus, et geni-"talia sibimetipsis vicina sunt," etc. Si sobrietatem igitur et castitatem tibi gratia desuper data contulerit, a vitioso rerum temporalium ambitu facillime temperabis. Pauca tamen ad hanc specialiter exstirpandam præcepta proponemus.

Notandum igitur in primis, quia bona terræ cuncta naturali jure communia sunt. Unde dives omnis, quia bona multorum solus invasit, aut iniquus est aut hæres iniqui. Unde perfectionis iter aggressis erant discipulis omnia communia, nec eorum quæ possidebant quisquam proprium quid dicebat. Quid enim prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Labora semper, et animum cogitando crucia, corpus discurrendo fatiga, non Crœsum opibus vinces, non Salomoni in gloria similis eris. Non etiam si te ruperis Octaviano in thesauris æquaberis. Sed ubi hodie vel opes ipsorum tantæ vel opifices. "Ducunt "enim," ut ait Job, "divites in bono dies suos, et in "puncto ad inferna descendunt." "Noli divitias con-"cupiscere, si affluant; noli cor apponere, quia cum "interieris non sumes omnia, nec descendet tecum gloria "tua." "Fac ergo tibi thesauros in cœlis, ubi nec ærugo "nec tinea demolitur, nec fures effodiunt nec furantur." "In terrenis quippe divitiis quis fructus," ut ait Augustinus, "quæ securitas, quæ cum labore et diffi-"cultate perquiruntur, cum timore et sollicitudine pos-"sidentur, demum cum dolore et anxietate relinquun-"tur?" Non enim sine dolore amittitur, quod cum amore possidetur. Quia dolor est deserere quæ delectant. "Sunt enim," ut ait Isidorus, "divitiæ brevis viæ "viaticum longum." Clericus enim dives esse debet in conscientia, pauper in pecunia. Est enim in partem vel sortem assumptus, immo pars Domini. Nos enim sumus

de quibus Dominus ait, "Funes ceciderunt mihi in "præclaris," qui oculos ante et retro habere debemus, nobis videlicet et aliis prævidentes. "Nemo enim," ut ait Augustinus, "se contemnat, pauper in cella, "dives in conscientia. Securior dormit in terra quam "auro dives in purpura." Item Augustinus super hunc versum psalterii, "Sperent in te qui noverint "nomen tuum, Domine," etc.: "Quod faciunt cum "desinunt sperare in rebus sæculi in quibus sperabant." Tunc enim illos aversos a sæculo et quærentes ubi figant spiritus[1] excipit cognomen nominis Dei. Nomen autem scitur cum ille cujus nomen est scitur. Nomen autem Dei est Dominus, unde, qui ascendit super occasum Dominus nomen illi; quod nomen vere novit qui libenter ei ut Domino servit, vel nomen Dei est, qui est. Unde dicit Dominus ad Moysen: "Ego sum "qui sum: hæc dices filiis Israel, Qui est misit me ad "vos." Quod nomen recte intelligit qui spem non ponit in his rebus quæ temporis volubilitate præterfluunt, nil hic ferme habentes nisi *erit* et *fuit;* quoniam quod in illis futurum est cum venerit fit statim præteritum, et expectatur cum cupiditate et amittitur cum dolore, non tenetur cum certitudine; et ideo nemo speret in transitoriis sed in eo cujus essentia non novit præteritum vel futurum. Unde super hunc versum in Psalmo, "Anni nostri sicut aranea meditabuntur," etc., expositor: "Aranea telam texit subtiliter et laboriose, "ut vilem prædam capiat, scilicet muscam; sic nos "per caduca laborantes quasi papiliones sequimur et "muscas capere laboramus."

Sunt et pisces quidam de tali genere quibus marina minime sufficit profunditas, nisi in fundum maris porcinis naribus transpenetrare contendant. Quibus cupidi et avari similes esse videntur, quibus nulla pecuniæ

[1] *spiritus*] So MS., spes ?

profunditas sufficit, quinetiam quia nil nisi terram sapiunt thesauros in terris absconditos insatiabili sitiunt et scrutantur affectu. Sunt et alii de eodem genere pisces marini qui aquas marinas quasi mare totum haurire volentes, aperto ore suscipiunt, et easdem totas per os et nares continenter emittunt, figuram eorum aperte præferentes qui totum si possent mundum ingulantes, quicquid tamen inde suscipiunt in brevi refundunt. Unde Job, loquens de divite: "Divitias quas "devoravit evomet, et de ventre ipsius extrahet eas "Deus." Item Isaias: "Væ qui conjungitis domum ad "domum, et agrum agro copulatis, usque ad terminum "loci! Numquid habitabitis soli vos in medio terræ?" Item Seneca:[1] "Si vis dives fieri, non pecuniæ est "adjiciendum sed cupiditati detrahendum." Brevissima via ad divitias est contemptus divitiarum. Contemnere enim omnia aliquis potest, habere omnia non potest. Ideoque locupletior erat Diogenes vacuus omnia possidente Alexandro, plus enim erat quod hic nollet accipere quam quod ille posset dare.

Ducem itaque nostrum et Redemptorem, vana et caduca respuentes, imitemur, Jesum pauperem, pauperum catervis comitatum, dicentem quoque et docentem: "Beatos "pauperes quoniam ipsorum est regnum cœlorum." In tota namque Veteris Testamenti vel Novi serie scriptum minime reperies, "beati divites." Invenies autem: "Væ "vobis divitibus qui hic habetis consolationem," etc. Et tam in evangelio Lucæ quam Isaia: "Væ vobis qui "ridetis quia flebitis." Quanto magis enim onusti sumus, tanto difficilius ascendimus, et procliviores ad lapsum sumus et descensum. Utquid igitur ea tantopere appetimus, tantoque sudore adquirimus, quæ nos a cœlis sui mole detrahunt, et infernorum ad ima detrudunt? Expeditius ardua scandimus exonerati, expeditius etiam ad triumphum cum hoste dimicamus expeditissimo.

[1] *Seneca*] Ep. xxi.

Nudi ergo cum adversario gymnasii certamen, sicut ait Jeronimus, aggrediamur, ne quicquam in nobis hostis "antiquus inveniat unde teneamur." Et sicut etiam in Evangelio legitur; "Venit enim princeps mundi "hujus et in me non habet quicquam." Super quod expositor: "Noluit Dominus habere quod perderet; "pauper venit ne haberet diabolus quod auferret." Nam si Deo frui volueris, necesse est ut vel pauper sis vel pauperi similis, hoc est, ut vel possessionibus omnino careas, vel eas saltem ad delicias et delicta non habeas. Magnum enim, dicit philosophus, qui in divitiis pauper est; juxta illud Psalmistæ: "Simul in "unum dives et pauper." "Impossibile est enim," sicut ait Jeronymus, "ut præsentibus quis ad delicias "et futuris utatur bonis; ut et ventrem hic ibi men-"tem impleat; ut a deliciis ad delicias transeat; ut "in utroque sæculo primus existat; ut et in terris et "in cœlo gloriosus appareat." Juxta illud etiam ejus-"dem: "Delicatus es frater si hic vis gaudere[1] cum "sæculo et postea regnare cum Christo."

Paupertatem igitur et humilitatem, quæ duo divina præ cæteris scriptura commendat, summopere sectantes, absque omni impedimento sæculari, victum solum et velamen habentes, esse velitis. Sed quoniam perfectorum est illud, si possessionibus uti magis animo sederit, aurea mediocritate contenti sitis; quod si redditibus, his mediocribus non peramplis, ne bona quibus alii forte digniores essent occupasse videamini; et his etiam tam juste quæsitis quam fideliter dispensatis. Sin autem stipendiis militandum duxeritis, illis similiter contenti estote, nihil amplius affectantes. Nihil ergo cupide, nihil avare, sed omnia pure et caritative proveniant; nihil omnino terrenum ambiatis, sed totum desiderium vestrum in cœlis sit.

[1] *gaudere*] gaudete, MS.

Cap. XXII.

Quod luxus et gula cupiditatem, cupiditas vero multa in clero enormia, parit.

Sicut autem luxus et gula cupiditatem generant, sic cupiditas, ut ad priora parumper respiciamus, missarum duplicitatem, evangeliorum numerositatem, tricennaria plurima et sacramenta venalia parit, et extra ordinaria atque enormia multa; gula nimirum substantiam vorans, et luxus populator opum quibus explere libidinem queant, quæque in hac consumere valeant, insatianter exquirunt, parvo namque modestia constat, magno luxuria. Unde Augustinus super Epistolam ad Romanos: "Quod saluti sat est delectationi parum est." Et Gregorius super Genesim: "Ea sumenda sunt quæ "naturæ necessitas quærit, non quæ edenda libido "suggerit." Item Ecclesiastico: "Quam sufficiens est "homini erudito vinum exiguum, et in dormiendo non "laborabis ab illo, et non senties laborem. Vigilia et "cholera et tortura viro infrunito. Somnus sanitatis "in homine parco; dormiet usque mane et anima "illius cum ipso delectabitur." Super quod expositor: "Tenuis victus tam animæ quam corpori utilis est, "superfluus vero e contra." Si vellet itaque sacerdos clerico suo et clavigero contentus esse, modica est familia et juxta facultates competente, eaque sobria et mulierum consortiis impermixta, juxta illud: "Metiri "se quemque suo modulo ac pede verum est." Posset quidem vel redditibus modicis vel stipendiis, absque cupiditatis vitio, vitam producere. Ad manum enim est quod sat est, parvoque fames constat, magno fastidium. Diogenes hoc docuit dolio suo volubili pro

Against gluttony.

palatiis, laticis haustu et glande silvestri pro deliciis, utens. Illudque poetæ ad hoc facit :

"Non auro myrrhaque bibunt, sed gurgite solo
"Vita redit ; satis est populo fluviusque Ceresque."

Et illud philosophi responsum cuidam quærenti quare tam modicam habitaret casam : "Satis ampla est," inquit, "homini morituro." Et illud poetæ de Catone :

"Huic epulæ vicisse famem magnique penates
"Submovisse hyemem tecto."

Item et illud apostoli : "Habentes alimentum et quibus tegamur, his contenti simus." Alioquin serviet æternum qui parvo nesciet uti. Item in Genesi Jacob : "Si fuerit Deus mecum et custodierit me "in via per quam ambulo, et dederit mihi panes "ad vescendum et vestem ad induendum," etc. Ecce, non quærit a Domino pepones, non delicias, nec vestas pretiosas, sed simpliciter panes et vestem. Item ad hoc valet exemplum Diogenis, ut diximus, in dolio degentis, qui vacuus spei et timoris expers locupletem transegit paupertatem ; ad quem Aristippus quidam aulicus, cum mundaret et lavaret olera sua, accedens, ait, "Tu, cum sapiens et philosophus sis, si "regibus servire voluisses, olera tua non lavares." Cui respondens, ait : "Si paupertate mediocri scires "uti, non oporteret te regibus mendicando adulatione "mentiri." Unde Flaccus poeta :[1]

"Si pranderet olus patienter, regibus uti
"Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
"Fastidiret olus, qui me notat ;"

Diogenes, scilicet. Idem etiam Diogenes, cum vidisset quendam bibere ad fontem cum manu, dixit : "Nescie-

[1] *Flaccus*] Hor. i. Epist. xvii. 13.

" bam naturam mihi dedisse ciphum, et parvulum cum " quo bibere solebat ad lapidem confregit." Item Jeronymus scribens cuidam diviti matronæ, sciensque per hoc canes suos, æmulos scilicet et detractores, detrahendo dicere illum familiaritatem principum affectare, respondit eis: " Absit ut ista quæram; cui enim sat " est vile olusculum et panis cribarius, talia non quæ- " ritat;" atque fidele testimonium est quod non habet causas mentiendi, hoc est, adulandi, mendicandi, familiaritatem potentum adquirendi. Sed si philosophi fidei fundamento carentes tantæ modestiæ fuerant, quanto magis Christi sacerdotes fideique probatæ præcones, non verbo solum, sed et vita, modestiam in omnibus mundique contemptum docere deberent, et quia non manentem habemus hic civitatem, sed futuram inquirimus; superna sapientes, non quæ super terram, cum apostolo quoque dicentes et docentes, quia nostra conversatio in cœlis est.

Porro qui potius seculariter vivere in suam perniciem perpetuamque damnationem sacerdos elegerit, quique focariam in domo virtutes in ipso suffocantem universas et suggillantem, domumque miseram infantulis et cunis, obstetricibus quoque et nutricibus, refertam habuerit; inter hæc incommoda qualiter vel modestia servari, vel prava cupiditas vitari, poterit? Mulier enim, ut delicatas cœnas et obsonia taceam, ad singulas nundinas caudatas in longum tunicas pulverem trahentes et terram verrentes, pretiosasque vestes quibus non illi solum sed multis placeat, extorquebit; palefridum quoque insignem, sensim et suaviter ambulantem, phaleris et sella deauratis picturis et sculpturis variis ad delicias ornatum.

Exemplum de presbytero qui domesticam suam, ne dominam vel etiam dominatricem dicam, sic equitantem ad nundinas et ad spectacula redimitam, quia spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsæ, eodem a tergo insidens equo, brachiis utrisque, ne vel in

modico ad latus utrumlibet vacillare seu nutare posset, fulciendo sustentabat.

Item exemplum de presbytero qui suam quoque sic equitantem, non statoris solum sed garcionis etiam et cursoris officio fungens, proh pudor! pedes e vestigio sequebatur. Sed digno et commendabili casu, vindictaque ex parte etiam in tempore data, eodem in nundinis die a militibus duobus, quibus et antea non incognita fuerat, ipsa idipsum procurante, est clam abducta totaque nocte retenta. Mane vero ab his relicta et nundinis restituta, a presbytero, qui eam vagus et errabundus nocte tota quæsierat, demum inventa, vix redire sustinuit, gravem ei culpam imponens, quoniam ipsam melius in turba conserta non custodierat. A quodam tamen cognato suo se dicebat forte fortuitu inventam, et hospitio quoque, in quo juxta infortunium bene successit, honorifice satis et honeste susceptam. Ecce quam pretiosa et res dignissima, pro qua miser homo, immo res miserrima rerum, quæ tamen omnium quæ sub cœlo sunt creaturarum tam conditione quam ordine dignior esse deberet, famam, honorem, substantiam, animam suam sed et Deum amittere, seque diabolo et angelis ejus cruciandum in perpetuum dare, dignum ducit!

Cap. XXIII.

De muliercularum in domo voracitate, et puerorum educandorum sumptuositate, senum libidine et ambitione non satiata.

Objections to a married clergy. Scandals caused by their women.

Præterea, ut ad rem revertamur, obstetricum, nutricum, pedissequarum, quæ substantiam vorant et involant, quanta sumptuositas! Quia, ut ait Salomon in Parabolis, "Qui nutrit scorta perdet substantiam suam."

"Illas enim," juxta comici[1] sententiam, "quæ palam "ligurriunt et vix summis labris degustant, si videris "qualiter clam panem atrum vorant cum jure hesterno," etc. Item in filiorum educatione et filiarum quanta sollicitudo, quos ut promoveat, illas vero pompose nuptui tradat, quid est quod abhorreat? Hoc est vinculum quod miserrimos sæculo ligat sacerdotes. Vidimus enim plurimos se usque ad canos, et etiam senium, caste aut caute citra scandalum continentes, quos, cum mundum ex toto deserere seque Deo plenius devovere deberent, publicæ turpitudini et prolis procreationi tum demum datos, calorem in se jam fere naturaliter extinctum fornicariis etiam et libidinosis amplexibus amplius extinguere satagentes, satis admirari non potuimus. Quoniam, ut ait Jeronymus: "Vires "fornicatoris deficiunt, et desideria magis ac magis "ardescunt." Gregorius: "Carnis virtus et vita "per momenta deficit, et tamen carnale desiderium "crescit." Et sic miro obstinatæ malitiæ modo, quo plus deest facultas, plus adest perniciosa voluntas, et quo posse minus reperit, se pravum velle plus ingerit. Item Jeronymus super Isaiam: "Infe- "lissimi autem sunt, qui usque ad senectutem gula "et ebrietate et diversis voluptuatibus occupati, non "intelligunt in se opera Domini."

In duobus igitur admirandi sunt senes, luxuria scilicet et avaritia; in quarum utraque quo plus vivitur plus appetitur. "Sunt enim sanguisugæ filiæ, dicentes: Affer, "affer," luxuria scilicet et philargyria; ut ait Salomon in Parabolis. De quarum altera Seneca: "Sed quæ "major amentia quam quo minus viæ restat, plus "viatici quærere?" A simili et de altera dixerim, quæ major ineptia quam quo minus inest potestatis, plus adesse voluptatis, et quo longius illa recedit tanto

[1] *comici*] Terent. Eun. v. 4, 12.

propius et improbius hæc accedit? Si quæris ad quid? ut faciat, inquam, in quo deficit, ut experiatur, ut temptet, ut augeat impotentiam suam. Quæ pejor igitur quam luxuria pestis, quæ totum hominem simul infestat, dum in corpus pariter et animam conjurat? Illud enim enervat, hanc perpetuo damnat. Unde Salomon in Parabolis, loquens de muliere, ait: "Longe "fac ab ea viam tuam, et ne appropinques foribus "domus ejus." Et paulo post: "Ne gemas in novissimis "quando consumpseris carnes et corpus tuum, et dicas, "Cur detestatus sum disciplinam et increpationibus "non adquievit cor meum?" Item Ezechiel: "Duæ "mulieres," Samaria scilicet et Jerusalem, "fornicatæ "sunt in Ægypto, ibi subacta sunt ubera earum," demissa scilicet ut pendeant; "et fractæ sunt mammæ "pubertatis earum." Item in Evangelio de filio prodigo, qui dissipavit omnem substantiam suam vivendo luxuriose. Super quod expositor: "Luxuria "consumit omnia bona naturæ, carnem etiam rugosam "facit, et celeriter ducit ad senectutem." Uno igitur in opere, vel potius operis unius exercitio, ut de substantia, fama, et honore, de quibus prædictum est, taceamus, tria destruit, corpus unum et animas duas, præter fautorum etiam consentientium peccata quæ præterimus. Mirum igitur et miseratione dignissimum quod miseri sacerdotes, cum animarum salvationi saltem finaliter intendere deberent, tunc prolis procreationi pariter et educationi, vel suæ vel potius alienæ, damnabiliter indulgent. Et sic dum amissis propriis aliena negotia curant, fur de nocte venit, et dum dormiunt, qua minus putant hora, domum suffodit et evertit.

His igitur qui præscriptis involvuntur et obruuntur incommodis, ad fœminarum fastus, pedissequarum luxus, puerorum sumptus, educationes, et promotiones, quæ vel quanta sufficere posse putabis? Hæc sunt quæ magnos majoribus inhiare, mediocres modum excedere, et mediocritate quamquam aurea contentos non esse, minores

vero suam non æquanimiter modicitatem, licet felicem, licet liberam, tollerare compellunt.

Hæc igitur ea sunt quæ cupiditatem in clero generant et caritatem eliminant. Hæc sunt propter quæ iterum in templo columbæ venduntur et sacramenta venalia prostituuntur. Hinc ergo, sicut in majoribus sacerdotibus, venales ordines, institutiones, et consecrationes, sicut etiam minoribus sepulturæ venales et matrimonia, necnon et baptisteria, missæ duplices, evangelia terna sive quaterna, et tricenaria multa.

Hæc itaque duo quasi comitantia innata sunt senibus, sed malis; quorum alterum causa videtur alterius, cupiditas scilicet et voluptas, filiæ diaboli clamantes, "Affer! Affer!" incessanter una sed incessantius altera. Illi enim vel ætatis defectu vel aliquo medicamento utrimque occurritur, isti vero nec uno. Cupiditas enim ydropisi comparatur; nam quo plus potæ, plus sitiuntur aquæ. Comparari quoque et fabulæ Narcissi potest, qui dum sitim sedare cupit, sitis altera crevit. Unde et juxta verbum cujusdam sapientis, "nos senes, cum ad omnia fere alia rectius sapimus "cæteris, ad solam avaritiam desipimus et deficimus."

XXIV.

Quod circa Eucharistiæ sacræ venalitatem gravius delinquitur et damnabilius.

The enormity of simony.

Sed quoniam inter universa damnabilior est eucharistiæ sacræ venalitas, ubi totus Christus sumitur, fons et origo virtutum omnium et gratiarum, qualiter circa hanc delinquitur primum videamus et postea de appenditiis aliqua dicamus. Causam delinquendi tam enormiter proposuimus, cupiditatem, per quam in missis ad petitionem celebrandis, vel tricennariis alicui faciendis, rurales et parochiales crebrius et gravius delinquunt

sacerdotes. Quotiens enim[1] pactio intervenit, vel expressa vel signo quolibet manifesta, sine qua raro tricennaria facienda suscipiuntur, apertam incurri constat simoniam. Mentalis etiam, nedum innuitiva pactio, apud renum scrutatorem et cordium, utinam periculum non haberet. Turpius itaque Christum quam Judas vendunt, eo quod deteriores sunt. Ille enim quem purum hominem credebat, cum familia etiam ejus indigeret, vendidit. Illi quem sciunt verum Dominum et hominem vendunt. Ille pro triginta argenteis, illi pro denario et pretio vilissimo. Item, ille pœnitens, licet non vere, retulit et rejecit triginta argenteos. In ecclesia autem non est qui turpiter adquisitis renuntiet. Item, cum triginta argentei pretium sanguinis essent, non sunt missi in corbanan, nunc ex turpius oblatis et adquisitis eriguntur altaria, construuntur ecclesiæ et hujusmodi. Item, cum omnia cætera vitia trepident et exulent a locis sacris, simonia ipsa altaria invasit. Item, cum semel se vendi pro nobis Christus ex caritate sustinuit, sufficiens ut esset hostia Patri pro nostris oblata delictis, quid turpius, quid ingratius quam sufficienter semel venditum cotidie vendere, et hoc non ex caritate, sed praua potius cupiditate? Siccine gratiam referimus, quod gratiæ ipsius Auctorem pro nobis datum, et gratis similiter a nobis dandum, iterum vendere cum Juda, vel etiam pejus et perniciosius, non veremur?

Ex hac autem radice cupiditatis et venalitatis provenit, quod duas totiens in die missas celebrant sacerdotes. Sed si tantum semel immolatus est pro nobis, et semel tantum ab unico ejus vicario in die repræsentari deberet immolatus. Item, si semel oblatus sufficiens fuit hostia et redemptio generis humani, sufficiat unico sacerdoti semel in die repræsentare im-

---

[1] *enim*] eum, MS.

molatum. Quod amplius est a malo est, puta cupiditate magis quam devotione. Item, bis in die conficientes, juxta apostolum ad Hebræos, "Rursum sunt crucifi-"gentes semetipsis Filium Dei et ostentui habentes." Item Augustinus: "Cotidie eucharistiæ communionem "sumere nec laudo nec vitupero. Unde hoc verius "cujuscunque conscientiæ relinquo, ut si nullius sibi "conscius fuerit, si spiritus contribulati, si cordis con-"triti." Si ergo Augustinus unicam sumptionem in die vix concedit, sic humiliato et corde contrito et devoto, numquid interrogatus concessisset alicui bis in die conficere? Absit! sed totis viribus talem repulisset et forte anathemate percussisset. Item, sumere eucharistiam omnium Christianorum est, conficere paucorum; ergo majus est conficere quam sumere. Sed detestabile est et inordinatum munus in die iterare, ut scilicet corpus Domini amplius in die alicui detur quam[1] semel; ergo inordinatum et periculosum est illud quod majus est in die iterare, bis scilicet conficere, præsertim cum necessitas non cogat. Item, sicut in Exodo legitur, filiis Israel præceptum est ut per singula capita colligerent unum gomor de manna cotidie, præterquam in die sexta, tunc enim collegerunt cibos duplices, id est, duo gomor per singulos homines, ut sufficeret gomor in parasceve collectum, in Sabbato, quo non licebat eis colligere vel aliquid operari; qui vero amplius collegerat quam gomor, et ultra quam sufficiebat ad vescendum, computruebat et vermescebat collectum: ita timendum ne sacramentum altaris bis in die confectum ab unico putrescat, non dico in sacramento, sed in conscientia conficientis, propter peccata et scelera sua illud sic duplicantis.

In Natali autem Domini, tum propter solemnitatem et quasi Sabbatum, tum propter mysterium, concessum

---

[1] *quam*] quamne, MS.

est rurali sacerdoti ter conficere. Major autem prælatus in quadam ecclesia illa die semel conficit, in quadam bis. Sed nunc multiplicando missas cotidie celebrant Natalem Domini. Item, si prædicatio assidua non fructificat sed vilescit, quanto magis hoc sacramentum iteratum in die vilescit et vertitur in tædium devotionisque detrimentum? Item, in illo tempore erat sermo Domini pretiosus quia rarus; ita et confectio eucharistiæ venerabilior quia rarior. Sed nunc minus preciosa quia totiens iterata. Item, si in figura unicus agnus immolatus in unica domo, unica vice, in pascha Domino offerebatur et immolabatur, totus comedebatur et festinanter, quomodo tu, peccator, audes irreverenter et assidue ipsam veritatem figuræ duplicare, triplicare, multiplicare, maxime sub nota et specie venalitatis, cum de hoc altari non habeant edere qui tabernaculo deserviunt?

Item, si ordo sanctus Cisterciensium in holocaustum hic etiam Deo oblatorum, a labe mundi per abstinentiam et macerationem carnis purgatorum, et jam volantium super pennas ventorum, nisi festis et profestis spirituali officio intitulatis audet conficere, quomodo tu peccator intrepidus audes tam sancta irreverenter bis in die tractare? Item, quidam justus advertens et considerans quod Deus in sexta die positus fuit in monumento novo et sidone munda, nec mutavit sepulchrum, sed quievit in illo per Sabbatum totum, in Dominica et tertia die surrexit, proposuit quod tantum in tertia die conficeret, uno die quasi requiei interposito, in quo mundaret sindonem suam, et conscientiam lachrimis et pœnitentia purgaret, ut fortius et devotius resurgeret in tertia die ad corporis Dominici confectionem. Item, si in jejunio semel tantum in die acceditur ad mensam corporalem, quanto magis jejunantes a vitiis et voluptatibus, quod cotidie facere debemus, ad mensam spiritualem? Item, si legalis sacerdos semel in anno cum sanguine intrabat in sancta sanctorum, semel cotidie in sancta cum incensa, propter

legalia veneranda; quomodo tu, sacerdos evangelicus, cotidie et quod abominabile est bis in die, audes intrare in sanctissima omnium sanctorum, sancta et cœlestia pignora sic irreverenter et minus timorate; quia assidue et forsan sine incenso et sanguine, id est, orationibus Deo acceptis, et fide passionis, atque dolore cordis, ab eo quasi quodam sanguine per oculos manante, et cum lactucis agrestibus? Hunc enim calicem lachrymæ faciunt dulciorem.

Quod autem indigne sic intrant hodie multi, unico palam faciemus exemplo. Sacerdos quidam nostris diebus ad alium, quem minus devote minusque reverenter divina celebrare corpusque Dominicum conficere noverat, zelo caritatis et correctionis accedens, cum ipsum in secreto super multis corripuisset, demum super hoc præcipue, quod tantum Dominici corporis et sanguinis sacramentum minus honeste conficeret, corripuit, et quoniam hostias nec puras quantum decebat, et candidas, nec etiam recentes vel idoneas, sed vetustate deformatas, ad hoc sacrificium assumeret. Cui miser ille in hunc modum respondit: "Quid est quod "dicis? Dignus es odio cum religione tua. Putasne "de hoc pane carnem vel hoc vino sanguinem fieri? "Quinimmo putasne Deum Creatorem omnium de "muliere carnem sumpsisse? Pati voluisse? Putasne "mulierem sine coitu concepisse, vel post partum "virginem fuisse? Item, putasne corpora nostra in "pulverem redacta surrectura? Simultatoria sunt "quæ gerimus cuncta. Caute nimirum antiqui, ut "terrorem hominibus incuterent, et a temerariis ipsos "ausibus refrænarent talia confinxerunt." O quam multi similes isti inter nos hodie latent occulti! Etsi non per verba, per opera tamen plerique fidem adversantia manifesti. Quoniam, ut ait Augustinus: "Multi corri"guntur, ut Petrus; multi tolerantur, ut Judas; multi "nesciuntur, donec veniat Dominus, qui illuminabit "abscondita tenebrarum."

Cap. XXV.

Quod nulla prorus spiritualia pro temporalibus fieri debent.

Wordly considerations for the performance of spiritual duties are not justifiable.

Præterea non solum in missarum celebratione, verum etiam collatione sacramentorum quorumlibet, et exercitio ecclesiasticorum officiorum seu quorumcunque spiritualium, venalitatem omnem, et ne pro temporalibus etiam fiant, prohibet sacra scriptura, avaritiam sic illicite accipientium, justitiamque et Deum cum Juda vendentium, in pluribus locis sugillans. Unde Johannes in Evangelio suo: "Spiritus est Dominus, et "eos qui adorant eum in spiritu et veritate," id est, pro spiritualibus et veris bonis, "opus est ut adorent," ut adoratio spiritualium omnium executionem complectatur. Non ait, pro temporalibus, sed pro æternis. Alioquin, nisi scilicet oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum tenebrosum erit. Item Apostolus: "Quæ "sursum sunt quærite, non quæ super terram," nec pro terrenis. Item Dominus: "Primum et potis-"sime quærite regnum Dei, et hæc omnia adjicientur "vobis;" non ait, Quærite hæc et quærite illa, sed hæc præcipue, et illa adjicientur. Item: "Læva ejus sub "capite meo," non super, "et dextera illius amplexabitur "me." Dextra est beatitudo æterna et omnia quæ viam et iter præparant ad ipsam; quasi læva pro læva fiat, nunquam dextra pro læva. Unde, "nesciat sinistra "quid faciat dextra." Inde est quod differentia constituitur inter Vetus et Novum Testamentum, quod hoc æterna, illud temporalia promisit. Hujus etiam lectio in fine in signum hujus rei acuitur; illius vero lectio deprimitur. Item ob hoc sandalia apostolorum et episcoporum inferius solearia habent, supe-

rius operturas;[1] quasi diceretur, prædicatio et quodcunque spirituale ei annexum, nunquam tangat et respiciat terrenum emolumentum, nec abscondatur in terra sub vase mendacii et timoris, sed solum cœlestia consideret libere, et sine spe cujusque commodi terreni. Item, ob hoc turribulum in fundo soliditatem habet, in superiori vero parte foramina et aperturas, quasi in fumus[2] orationis ascendat, non descendat, respiciens aliquod commodum terrenum. Quod si respexerit, etiam vertuntur sandalia et thuribulum. Item apostolus, secunda ad Corinthios: "Non adulterantes verbum Dei," pro quæstu, ut pseudo vel vana gloria prædicantes, "sed ex " sinceritate et ex Deo causa Dei tantum et coram " Deo loquimur" et operamur; ut in verbo quodlibet opus bonum et spirituale intelligatur. Quia, ut ait Augustinus super epistolam ad Corinthios primam: " Simplici corde debemus operari bonum." Non ergo ideo evangelizare debemus ut manducemus, sed manducare ut evangelizemus, ut cibus non sit bonum quod appetitur, sed necessarium quod adjicitur, ut illud impleatur. Item Dominus præcipit Pascha celebrari in azimis sinceritatis et veritatis, sine omni corruptione vitiorum, in veritate bonorum operum, quæ sunt dextræ, cui si amisceatur sinistra jam in fermento veteri celebratur Pascha. Pascha celebrat sacerdos quotiens ad altare accedit ut agnum paschalem immolet. Item, "Ideo dilexi " mandata tua super aurum et topa," hoc est, super aurum vel aliquod temporale, non propter aurum et topa. Ut Judæus alliciendus temporalibus, quanto minus est Christianus? Si spiritualia egerit pro temporalibus, qui super ea non propter ea tenetur diligere mandata Dei, cujus vita esse debet crux et martyrium, ut illud hic attendat: "Plorabitis et flebitis vos," non consolationem terrenam, ut expectent in futuro sibi conferendam

---

[1] *operturas*] Sic MS.

[2] *quasi in fumus*] Sic MS.

beatitudinem æternam. Item Augustinus: "Ideo "noluit Dominus per baptisma amoveri pœnam, sci-"licet mortalitatem nostram, sicut et culpam; ne deli-"cate crederetur in Deum; potius scilicet intuitu "amotionis pœnæ quam amore fidei et justitiæ." A simili dico temporalia non esse ponenda allectoria in spiritualibus, ut vel fiant, vel promptius et citius fiant; ne amore pecuniæ potius quam zelo justitiæ curratur ad ea, et ad vocem jucundam promittentem temporalia meliusque loquentem sed horum opinione, sanguine Christi. Item: "Confitemini Domino, quo-"niam bonus." Super quod Augustinus: "Hæc "primaria causa confessionis, quoniam in sæculum mi-"sericordia ejus, hæc secundaria. Mercenarius enim "est qui Deum ob aliud quam propter se ipsum lau-"dat." Item: "Confitebitur tibi Deus cum benefeceris "ei." Gregorius: "Apud Deum despecta est hostia "confessionis quam facit prosperitas temporalis: sic "confitens ore cordis manducat iniquitatem." Item Dominus in Evangelio: "Ideo quæritis me non propter "me, sed quia saturavi vos panibus." Et alibi: "Ope-"ramini non cibum qui perit, sed qui permanet in "vitam æternam, quam Pater dabit vobis."

Et nota quod triplici ex causa fiunt spiritualia; causa propter quam, quæ debet esse solus Deus, et causa sine qua non possent fieri, et causa sine qua non fierent. Si spirituale fit ob temporale tantum, et non propter Deum, istud execrabile est et diabolicum. Si vero causa Dei et causa terreni emolumenti, sine qua non fierent cum possint, jam causa sine qua vertitur in causam propter quam, Isaias: "Pallium meum breve "est," etc. "stratum meum angustum ubi," scilicet non alias fieret. "Non potestis Deo servire et Mammonæ." Tertiam vero causam necessitas humanæ fragilitatis excusat, "dignus est enim operarius cibo suo."

Item, exemplum prelati petentis a choro festum sancti Stephani duplex fieri in sericis et canticis ec-

clesiasticis, sed non impetrantis, nisi cum pastum et refectionem annuam clericis promitteret, insuper et nummos matutinales illius noctis duplicandos, ut sic celebrarent potius festum nummi duplicati quam festum sancti Stephani.

Item, exemplum ploratorum et ploratricum Longubardorum in exequiis mortuorum ad flendum et plangendum solo pretio conductorum, quibus sunt similes quidam in ecclesia psallentes et pro pretio cantantes, qui et idolatræ sunt, nummos adorantes potius quam Deum, nec alias Deo cantatur nisi propter nummum. Item, apostolus, prima epistola ad Thessalonicenses: "Omnia probate, quod bonum est tenete. "Ab omni specie mali abstinete vos." Non enim tantum illicitorum in se, sed etiam si qua illorum quæ licet fieri et non fieri minus intelligentibus mala videntur. Ab his quoque abstinete, providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Turpis autem species est et mala, quia scandalizans proximum, per sinistram allicere quempiam ad dextram. Si objicis quod species bona est, ideoque plures et frequentes sic psallant et cantent Deo et serviant in ecclesia, audi Augustinum hoc improbantem cum ait: "Melius est spiritualia penitus omitti quam impure et "non sincere fieri, tractari, et tangi." In ecclesiasticis officiis agendis Dominus non frequentiam multorum probat sed devotionem animorum.

Cap. XXVI.

Quod ingressuri monasteria pro pretio suscipi non debent, neque de novo prebendato vinum, nec monasteriis susceptum pastum vel pastillum dare.

Ad hæc etiam ex simili venalitatis vena procedit, quod in monasteriis Cluniacensium paucæ monialium

Reproves all temporal rewards for

spiritual offices. Simony reprehensible in any form.

vere, nullæ fere, sine pretio suscipiuntur. Ex hoc etiam quod ab ingredientibus monasterium pastum exigunt et pastillum; ex hoc quoque, quod in ecclesiis a novis prebendatis, cum primum in stallum inducuntur, concanonicis suis vel etiam vicariis denarii ad vinum extorquentur. Consuetudine tamen et quasi spontanea quadam largitione se defendere putant. Quicquid autem ipsi pallient, Dominus est qui non irridetur. "Unde et magna nobis," sicut ait Boetius, "necessitas "indicta est probitatis, cum ante oculos versemur "judicis cuncta cernentis." Et ita vere

"Nobilis ecclesiæ quondam venerabile nomen
"Prostat, et in quæstu pro meretrice sedet."

Item, ex ejusdem etiam venalitatis vitio provenit, ut supradiximus, quod cum duas integre missas præ pudore quidam seu timore celebrare non audeant, unam duplifaciant,[1] vel trifacient, vel etiam multifacient, id est, multarum facierum celebrent. Item quid turpius quam si ad primam faciem et primum introitum non offertur, aliam assumit faciem, immo tertiam et quartam, ut offeratur? Sicut autem in Gallicana ecclesia facies varias assumere solent, sic in Anglicana caudas ad hoc assumunt, cum evangelia, quæ potius ex patrum institutione missis præponi debent, et etiam evangelia nihil attinentia cupide subnectunt. Quibus, et illud vulgare objici potest, ista cauda non est de illo vitulo. Hi etiam et similes sunt cantantibus fabulas et gesta, qui videntes cantilenam de Landerico non placere auditoribus, statim incipit cantare de Wacherio; quod si non placuerit, de alio. Quæ autem causa quare cætera officia ecclesiastica in sua simplicitate et puritate et institutione maneant, et non duplicentur, et istud solum contra institutionem

---

[1] *duplifaciant*] Sic MS.

suam duplicetur, constat quod oblatio quæ ad hoc affertur et non ad illa.

Item, ut adhuc insistamus radici, id est, cupiditati simoniacæ extirpandæ: "Sic benedicam te in vita mea," scilicet, in nomine tuo, non nummi, non cupiditatis; "le-"vabo manus meas," quas in honorem et gloriam Domini levat qui bonis insistens, non suam vel mundi, sed Domini gloriam, quærit; quasi dicat: A me incipio, quia me cum vitiis et concupiscentiis crucifigo, crucifixum prædico, crucifixum adoro, et, quod plus est, crucifixum sincere conficio, sumo, aliis manducandum distribuo. Quomodo igitur manus mundo crucifixas, te, Christe, conficientes, levabo ad aliud quam ad te, pretium mundi? Quomodo ad quæstum, maxime ad peccatum? hanc enim sacerdotis crucifixionem multiplex brachiorum ipsius in missa significat extensio.

Præterea summopere notandum quod Dominus, adhuc adolescens, non habens potestatem publicæ administrationis, vendentes et ementes ejecit de templo. In hoc omnibus cujuslibet ætatis scilicet, cujuslibet conditionis et sexus, dans formam et exemplum accusandi, increpandi, et ejiciendi, quoad possumus, quamcunque speciem et pestem simoniæ, maxime venalitatem eucharistiæ. Item, bis legitur ejecisse vendentes et ementes in templo, quia Johannes loquitur de prima ejectione, alii de ultima, nobis formam dans, quod non semel sed semper, quotienscumque columbam videmus quemquam vendere, corripere et arguere debemus vendentem et ementem, ut hæc pestis ejiciatur de ecclesia. Item, si Dominus ita figuram venalitatis columbæ corporaliter punivit, quanto magis ipsam veritatem et lepram simoniæ puniet incorporaliter magis? Item, si tunc cum flagello facto de funibus punita est venalitas columbæ, quanto magis non puniri deberet, non tantum cum flagellis, sed cum clavis, gladiis, et etiam cæteris armis, totisque viribus impugnari? Item, quanta sit enormitas hujus sceleris patet ex eo, quod dum Dominus homines

aliis criminibus irretitos expectaret ad pœnitentiam, ut Judam proditorem, nos instruens ut sine ordine judicario peccata proximorum alia non accusemus, non propalemus, sed tegamus et sustineamus, ut Ipse proditionem Judæ, hoc solum flagitium non potuit sustinere, quin id statim et corporaliter puniret, cum cætera verbo corripuerit et puniverit. Item in hoc, quod vendentes columbas ejecit et mensas nummulariorum evertit, quos ibi avaritia sacerdotum posuerat, ut mutuo darent non habentibus hostias, ut sic eas paratiores invenirent, ostendit etiam omnem occasionem simoniæ omnemque facultatem accipiendi etiam vilia munuscula pro spiritualibus in ecclesia eradicandam esse et extirpandam. Quod bene secutus est beatus Thomas Cantuariensis archiepiscopus, qui cancellarium suum instituens, sacramento jurisjurandi eum astrixit ne unquam aliquid usque ad knipulum in administratione cancellariæ suæ pro mercede acciperet, omnem volens etiam ab hoc officio et curia sua, nedum ecclesia Dei, cupiditatis notam et venalitatis vitium amputare. Item, et hoc notandum, quod domus Dei zelo accensus, de quo legitur, "Zelus domus tuæ comedit me," dicit eis: "Domus mea domus orationis vocabitur, vos "autem fecistis eam speluncam latronum." In spelunca et rapitur et dividitur præda rapta, latro autem est qui pro spiritualibus in ecclesia sectatur temporalia lucra. Item, domum negotiationis faciunt in ea quæ sua sunt, et non quæ Jesu Christi; de quo et Augustinus ait: "Nemo in oratorio aliquid agat nisi illud ad quod "factum est, unde et nomen habet." Item, hoc eodem zelo domus Domini accensus Petrus, ut imitaretur magistrum in punitionem rabiei et hæresis simoniacæ, ait Simoni Mago æstimanti Spiritus Sancti gratiam esse venalem: "Pecunia tua tecum sit in perditionem:" optative hoc dixit raptus in sublime Dei judicium, providens in eo pestem ecclesiæ futuram. Eodem zelo percussit Ananiam et Zaphiram, ut efferrentur mortui

coram eo, dicens adhuc viventibus, "Quomodo ausi "estis mentiri Spiritui Sancto?"

Cap. XXVII.

De majorum excessibus sacerdotum.

Vices of the superior clergy.

De minoribus hactenus ex parte dictum est sacerdotibus, nunc autem ad majores, non detractionis personarum sed detestationis causa vitiorum, malique potius innotescendi et evitandi gratia, stilum vertemus. In tribus igitur episcopi circa hujusmodi per se gravius peccant, in institutionibus, ordinationibus, ecclesiarum et cimeteriorum consecrationibus, ac benedictionibus. In barbaris tamen regionibus,[1] ubi quicquid fere libet licere putatur, crebrius in his delinquitur quam regnis ab antiquo bene institutis. Exemplum de episcopo, cui in consessu clericorum et capitulo provinciæ plene convocato, cum nunciatum esset ei quendam clericum suum jam decessisse, statim, loco commendationis animæ, in publica audientia respondit: "Deo gratias! "hic crescit lucrum meum, qui enim plus mihi dederit "ecclesiam illius obtinebit." Et ita factum est, quia eadem nocte clericus quidam ei xvi. boves pro ecclesia pepigit, qui cum cartam episcopi super hoc abeundo deferret, obvians ei archidiaconus loci ejusdem cartam a manu ipsius rapuit, nec restituit donec ei vi. quoque boves se daturum sub cautione firmissima pepigisset.

Item exemplum de episcopo qui per decanos et officiales, ubi ecclesiæ dedicatæ non fuerant, diem eisdem dedicandis satis brevem statuit, ut clerici pro dilatione ad nutum episcopi finem faciant, vel si forte dedicentur pro exhibitione finiant. Unde fit ut, quasi Olivero

---

[1] *regionibus*] He means in Wales.

currente, et hospitium episcopus in ecclesia proxima vel ecclesiis accipiat, et tamen ab illa pro hospitio tres marcas vel quatuor extorqueat. Præterea, de rapinis clericorum, capellæ, episcopi, quid dicam, qui ecclesiæ dedicatæ lintheamina, manutergia, pelves, et nauca, tanquam prædones asportant omnia, nudosque relinquunt vix parietes et altaria denudata; de servientibus etiam episcopi, qui de ecclesia quoque, ne vel labor ipsorum qui episcopum circumferunt inanis esse videatur, de consuetudinis debito taurum extorquent; adeo quidem ut inter tot predones execrata potius ecclesia dici possit quam consecrata.

Item exemplum de episcopo qui, cunctis in dedicatione rite peractis, quoniam servientes ejus nondum taurum vel ejus pretium ad manum habuerant, ecclesiam in discessu divino suspendit officio et interdixit. Quo audito, responsum est a quodam satis facete: "Hui! "tam cito post benedictionem nunc datam episcopus "tam repentinam ecclesiæ maledictionem intorsit." Has autem enormitates quatuor in ecclesiis dedicandis, scilicet idem episcopus, quem et novimus et vidimus, non minus impudenter quam imprudenter perpetrare consueverat. Sed qui singulos beluæ illius notabiles excessus explicare vellet, bibliothecam texere posset vitiorum.

Item exemplum de archiepiscopo clericum, a quo pecuniam mutuo magnam acceperat, ut archidiaconum promovente[1] pecunia postmodum nec repetita nec soluta. Quem etiam, ut in episcopatum sibi succederet, quanquam moribus et vitæ meritis minime suffragantibus, procuravit.

Item exemplum de episcopis, qui temporalia in spiritualibus remunerant obsequia, puta qui clericos circa

[1] *ut . . . promovente*] Sic MS.

sæcularia solum servientes, rapinis scilicet et exactionibus, ut episcoporum loculos impleant, et de loculis plusquam loculos faciant, indulgentes, ecclesiasticis tanquam bene meritos promovent beneficiis.

Item exemplum de episcopis, qui pro servitio patrum et pecunia mutuo data canonicas filiis et ecclesias donant.

Item perniciosum exemplum de episcopo, qui matris servitium, tacendum potius quam exprimendum, filium canonicando remuneravit. Item perniciosius ante[1] de pueris pro nefando proprii corporis servitio canonicatis. Item exemplum de archiepiscopo, dicente: "Non vendo "ecclesiam, sed gratiam meam. Quare gratiam meam "haberet qui nunquam vel in modico ipsam promeruit?" Sed male rationem nominis attendebat, vel potius se illam attendere dissimulabat, qui gratiam gratis dandam, et ob hoc sic dictam, vendere volebat. Item exemplum de eodem qui personas idoneas ei a patronis ad ecclesias præsentatas, passim recusabat, suis in privato causam requirentibus respondens, quod viam non præparaverant, per munera præmissa, videlicet, vel obsequia.

Item exemplum de eo qui centum marcas contra senescallum episcopi fide quasi reciprocam stipulationem utrimque firmante posuit, quod filio suo præbenda vacans non daretur. Quo audito, statim episcopus præbendam eandem filio illius dedit, et centum marcas illas per manum senescalli suscepit.

Item exemplum de episcopo qui modicas præbendas si vacarent daturum se probis et bonis viris dicebat, bonas autem et opulentas cognatis et nepotibus suis, quod et fecit licet indignis, cujusmodi distributionem ei faciendam, non quidem Pater cœlestis, sed caro et sanguis revelavit. Item Jeronimus super Ezechielem: "Dispergit "populum Dei et aufert possessionem fidei sempiternam

---

[1] *ante*] au̅, MS.

" qui aliena bona, vel rapina, vel adulatione, vel blanditiis, vel pretextu religionis filiis, fratribus, et consanguineis relinquit." Item super hunc locum Isaiæ: " Quare atteritis populum meum et facies pauperum " commolitis?" " In eorum domibus rapina pauperum " est, dum ecclesiæ opes sibi thesaurizant, et in delicias abutuntur; quæ ad sustentationem pauperum " dantur sibi reservant, vel propinquis distribuunt, et " aliorum inopiam suas suorumque divitias faciunt." Item Jeronymus super Leviticum: "Multa nos facere " cogit affectus, et dum corporum propinquitates respicimus, corporis et animæ Creatorem offendimus." Qui autem amat patrem aut matrem super Christum non est eo dignus. Multi monachorum dum parentum misereantur animas perdiderunt.

Longe autem aliter sensit episcopus Ambianensis, Robertus de Camera, qui cum esset daturus ecclesiasticum beneficium clerico cuidam, inquit ille: "Nisi " propter pauperes parentes meos et nepotes promovendum, nec cuperem illud, nec acciperem." Cui episcopus: "Jam dixisti quare te indignum reputo, nec " istud a me, nec aliud, dum vixeris et in hac voluntate fueris, beneficium obtinebis." Debet ergo prelatus tanquam Melchisedech esse, sine patre scilicet et sine matre. Debet et Manasses esse, hoc est obliviosus, obliviscens scilicet populum suum et domum patris sui.

Item exemplum de archiepiscopo qui ecclesiastica beneficia nepotibus suis infantulis et vix a cunis egressis dabat, ut eorundem fructus diu, quasi sub prætextu custodiæ, in proprios usus redigere posset. Et hoc longe libentius quam aliis, adeo vel magis sibi propinquis, bene morigeratis et literatis, sed tamen ætatis provectioris. Qui, licet id turpe et damnabile fuerit, episcopos tamen et abbates, quoniam imitatrix est natura vitiorum, multos in hoc sequaces habuerat.

Item exemplum de episcopo qui fatuos et illiteratos atque idiotas nepotes suos ex consuetudine, bonos autem

et dignos minime, promovebat, dicens et quasi rationem assignans, quod hi per probitatem suam satis sibi ubique sufficerent, illi vero per ignaviam suam, nisi provisum esset eis, deficiendo perirent. Illi, sicut videbatur, auctoritati apostoli innitens, inhonestiora membra nostra abundantiori circumdamus[1] honore. Sed ecce quantum Deum verentur, et animas suas quantum diligunt, qui tales in ecclesia Christi columnas erigunt.

Item exemplum de episcopo, qui, filium habens episcopum, cujus promotionem magnis nisibus et sumptibus procuraverat, in multorum audientia dixit quia se nollet eum non genuisse, etsi super cornu altaris gigni ab ipso debuisse. Qui etiam eundem filium suum adultum exemplo rustici cujusdam, qui filium suum grandem coram ipso portavit, humeris assumptum, filio ipsum ad hoc compellente, portavit. Modico tamen tempore, utroque in brevi sublato, hæc ei jocunditas perduravit, perpetuo, nisi plene pœnituerit, punienda.

Item exemplum de episcopo dispensatori suo præcipiente, quatinus elemosinas pauperibus, via qua regem venturum audierat, largius daret. Quo facto, cum audiret regem per viam illam non venisse, respondit: "Perditum est totum;" ac si diceret, opera periit et impensa. Ex quo patuit qua intentione, quia pro humano favore et gloria vana elemosinas dabat. In quarum tamen largitione suo in tempore longe præ cæteris effluebat. Unde Jeronymus super Isaiam: "Qui facit elemosinam ut laudetur ab hominibus, "recepit mercedem suam," quia mercenarius est. In comparatione duorum malorum, lenius est aperte peccare quam sanctitatem simulare. Unde Augustinus super epistolam ab Thessalonicenses: "Simulata æquitas "non est æquitas, sed duplex iniquitas."

Item exemplum de episcopo dicente totum diem perditum esse, quia nihil in causis coram ipso tunc

---

[1] *Illi . . . circumdamus*] So the passage stands in the MS.

ventilatis lucratus fuerat. Cui responsum est a quodam: "Immo, lucrum assecutus es quod te lucrari "decet, dum justitiam, pro qua exhibenda locatus es "in cathedra, pontificaliter exercuisti."

Item exemplum de episcopis qui jura cujusque judicium et justitias sub venalitate prostituunt, dum ea pro prece, pro pretio, pro gratia sive favore vel differunt vel pervertunt, vel etiam prorsus omittunt, acceptores personarum et aucupatores pecuniarum. O quam longe distant hi a Josia rege Juda, qui, sicut in libro Regum legitur, et etiam a Josepho dicitur, a primis annis, regni scilicet quarto et ætatis xii°, pietatem et justitiam in se mirabilem ostendit, ambulans per omnes vias Davidis patris sui, non declinans ad dexteram nec ad sinistram, et in unaquaque causa justitiam coluit tanquam animæ suæ medicinam! Ignorant hi, vel potius scire dissimulant, quod qui justitiam, quæ Deus est, sic pervertunt, Christum iterum cum Juda, vel etiam gravius quam Judas, vendunt. Juxta illud apostoli ad Corinthios, epistola prima: "Ex ipso vos "estis in Christo Jesu, qui factus est sapientia nobis "a Deo et justitia," etc.; quia justitia caveant sibi judices, quia sapientia caveant causarum patroni et erudiendorum in liberalibus disciplinis, præcipue vero theologici præceptores. Unde Jeronimus: "Æstimant "quidam in eo tantum Dominum negari, si in perse-"cutionem quis a gentibus comprehensus se confiteri "renuerit Christianum." Ecce apostolus omnibus quæ perversa sunt factis Dominum asserit negari. Christus Sapientia est, Justitia, Veritas, Sanctitas, Fortitudo. Negatur per insipientiam sapientia, per iniquitatem justitia, per mendacium veritas, per turpitudinem sanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo. Item Gregorius, Causa Prima, Quæstio iii.:[1] "In templo ven-

---

[1] *Quæstio iii.*] ch. x.

"dentes sunt qui hoc quod quibusdam competit ad "præmium largiuntur. Justitiam vendere est hanc pro "præmii acceptione servare. Ementes vero in templo, "scilicet qui dum hoc quod justum est persolvere "nolunt proximo, dumque rem jure debitam facere "contemnunt, dato patronis pretio, emunt peccatum."

Item qui recte judicat et præmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat, quia justitiam quam gratis impartiri debuit acceptione pecuniæ vendunt.

Item exemplum de episcopo religionem habitu præferente, qui viri literati, probi, et honesti institutionem in ecclesia quadam, ad quam canonice electus et præsentatus fuerat, propter favorem curialis cujusdam, per annum fere de sola differre voluntate, et eundem, postea ob divitis ejusdem gratiam, ecclesia priori demum per judicem superiorem recuperata, citra jus omne et juris ordinem non citatum, non vocatum, destituere, et tandem pene ex toto spoliare non erubuit.[1] Sed nonne prælati tales agnum habitu simulant et lupum actibus expresse demonstrant? Aut igitur innocentiæ cultum et vultum deponant, aut innoxiis nocere desistant. Aut enim officio renuntient aut officere cessent.

Item exemplum de episcopo clericum, qui contra potentes adversarios coram judicibus delegatis ecclesiam, a qua violenter ejectus fuerat, per sententiam demum evicerat, causam per sumptuosos fere biennii labores debito fine decisam et terminatam, denuo inchoare et coram se reiterare compellente. Qui quoniam acta agere nolebat, sed potius iter iterum ad curiam Romanam jus suum protestaturus arripuit, episcopus ad præsentationem partis adversæ quendam clericum suum in eadem ecclesia violenter instituit. Sed si in juris sui persecutione clericus ille tam inique spoliatus obiter obierit, nonne

---

[1] *erubuit*] Giraldus refers to himself.

de manu episcopi sanguinem ejus districti judicis requiret examen? Non ergo mirandum si tales episcopi, et tam immisericorditer se erga subitos habentes, graves interdum a superioribus suis, justo Dei judicio talionem reddente, et temporales excessus etiam in tempore vindicante sentiant indignationes.

Item exemplum de miseris moderni temporis episcopis qui prece vel pretio, favore vel gratia, donariis quoque præmissis personam in ecclesia personæ superstiti superducere novamque veteri superinstituere, nec verecundantur nec verentur. Ad excusandas tamen excusationes in peccatis hujuscemodi, in perpetrando facinore verbis utuntur: "Instituo te in hac ecclesia salvo jure cujus-"libet:" mira juris salvatio ubi nihil occurrit nisi juris ipsius suffocatio et misericordiæ detestatio, dum unum tam violenter intrudunt, et pontificali alterum abusi potentia tam inclementer excludunt.

Item exemplum de episcopo habitu religionis et actu, sicut videbatur, inter modicos magno, cui cum aliquando sermo fieret de aliquo paupere Scotiæ vel Walliæ episcopo, qui vices ipsius per episcopatum, qui amplitudinis immensæ fuerat, per remotiores et minus frequentatos angulos interdum ageret, omnino recusavit, nec verbum etiam gratanter admisit, malens, ut videbatur, animas periclitari quam per vicarii præsulis admissionem fructus qui sibi undecumque obvenire possent vel in modico mutilari.

Item exemplum de episcopis, qui longe propensius fiscalibus quam episcopalibus officiis, curiam magis curantes quam ecclesiam, scaccario potius quam sanctuario dati, de piscatoribus animarum facti piscatores pecuniarum.

Item exemplum de miseris episcopis qui ex toto sæculo dediti et insatiabili sæcularitatis ambitioni dati, principum favores et patrocinia venantes, Christi patrimonia dissipantes, curias assidue frequentant, ut inter reges et principes tanquam legationis officio discurrant se jugiter ingerentes, adeo in ecclesiam suam vix semel

in septennio per se vel per vicarios episcopi visitent. Ecce quanta animarum cura, dum pueri per millenarios, immo et adulti multis in locis, immo et senes absque episcopali manus impositione, qua gratia spiritus datur, moriuntur. Quod autem tales episcopi fidem Trinitatis firmiter teneant, quod resurrectionis articulum, quod promissa bonorum post hanc vitam præmia et perpetua malorum supplicia credant, vix crediderim. O quam longe ab illius caritate distant episcopi tales, qui vocatus ad puerum confirmandum in extremis laborantem, quia jam mortuum invenit, timens ne negligentiæ ipsius à Judice supremo imputari posset, statim episcopatui renuntiavit, et heremum petens, finalem in solitudinem pœnitentiam egit! Et quam longe similiter a beato Maurilio distant, Andegavensi episcopo, qui, cum altari divinis celebrandis astaret, rogatus ut puerum baptizaret, usque post missam distulit, qua peracta, cum puerum jam mortuum audiret, præ vehementia doloris atque timoris episcopatum deseruit, et in Angliam transfretando in vico quodam apud Lindeseiam, cui nomen Castrum, pauperis cujusdam cœnobii est hortulanus effectus. Ubi cum aliquandiu moram fecisset, clerici ecclesiæ suæ optimi pastoris absentiam anxie dolentes, cum multis in locis illum quæsissent, tandem in Angliam studio quærendi transfretarunt. Et cum pisces ad vescendum emissent exenteratis singulis, in uno illorum inventæ sunt claves ecclesiæ suæ, quas secum detulerat episcopus ostio serato, et quas cum transfretasset in mare projecit, asserens se priusquam clavium earundem inventione peccatum illud sibi remissum fuisse divinitus ostenderetur non rediturum. Clerici autem post longos labores et circuitus, pastore reperto, cum multa instantia regressum suasissent, donec claves in pisce repertas ostendissent persuadere non poterant. Reversus autem ad tumulum pueri defuncti se statim duci fecit, ubi publice professus est se nunquam episcopalem curam, nisi puero prius a

Domino resuscitato, susceptnrum. Eoque dicto, parumper in oratione prostratus, animam pueri ad corpus iterum magnifice revocavit, et incontinenti puerum tam gloriose suscitatum in corpore, baptismi gratiam donando et in anima quoque suscitavit, nomen ei donando Renatus. Qui litteris etiam episcopo curante datus, et in lege Domini processu temporis copiose instructus, vitaque pariter et eruditione conspicuus, patri succedens filius in eadem cathedra est sublimatus, sanctusque Renatus, post vitæ istius cursum feliciter exactum, meritorum exigentiis est vocitatus.

Item exemplum de episcopo miserrimo qui per curiæ servitium episcopatum adeptus, deinde ambitu non satiabili, cancellarius, justiciarius, demum vero curiæ Romanæ legatus effectus, et in tot formas ad gloriæ terrenæ cumulum transformatus, revoluta in brevi fortunæ rota, depositus turpiter a cunctis dignitatum gradibus, præter positivum solum, cujus nec antea nomine censeri dignabatur, et dejectus, totidem ignominiosas ultione divina, nunc mulieris, nunc monachi, nunc mimi, nunc fidicinis, nunc histrionis, ut latitare posset et libere discurrere, tanquam Protheus alter, formas assumpsit mira mutatione, quanquam celerrimus ad gloriam, multo celerior tamen ad ruinam. Unde a quodam sapiente dictum est:

"Plus gravitatis habent res quæ cum tempore crescunt,
"Rara solet subitis rebus inesse fides."

Item exemplum de archiepiscopo qui semper in terris, cœlo penitus prætermisso, cum continua, sicut aiebat, sanitate et prosperitate vivere vellet.

Item exemplum de milite longe ab hoc fide et intentione diverso, qui partem suam, sicut assertive et cum juramento proponebat, regni cœlorum non omitteret, licet ei regnum terrarum cum continua sanitate, pariter et perpetua mundana prosperitate, quasi in excambium conferretur.

Item exemplum de episcopo, qui, sub principe degens legibus et decretis non deferente, dixit legibus et decretis non indiget nisi qui bono principe caret; ac si diceret: "Si principem fortem propitium habes, parum "timebis decreta vel leges." Et quasi pro ratione subjunxit, "Quia bonum decretum habet qui bonum "principem habet." Vere carnaliter hic sapuit et carnaliter occubuit.

Item exemplum de episcopo qui sacerdotem animam parochiani sui diabolo commendantem pro xx^{ti} solidis de debita suspensionis et degradationis pœna laxavit. Erat enim de facto casus. Ad presbyterum parochialem venit de nocte nuntius, rogans quatinus ad parochianum suum graviter ægrotantem sine cunctatione veniret. Cui presbyter debriatus, et extra modestiæ briam longe positus, respondit: "Vade; veniam quando "potero." Nec mora accessit, iterum petens vel ut in extremis agenti sacerdotale solatium et beneficium præstet. Cui ille, moram nectens seque thoro præbens, ait: "I præ; sequar." Postmodum autem occurrens tertio nuntius, ait: "Quoniam ad vivum venire no-"luisti, saltem ad mortuum venias, animamque defuncti "commendes." Cui presbyter somnolentus, lecto supinus jacens, et potum, quo trans modestiam sumpto madebat, vix digerere valens, diabolo instigante, respondit: "Vis ut animam commendem; vade; diabolo "eam commendo." Accusatus autem super hoc coram episcopo presbyter et convictus, pecuniaria, ut diximus, xx^{ti} solidorum mulcta punitus est, qui viginti potius annis ab officio sacerdotali, vel etiam in perpetuum, pro tanto tam plectibili crimine suspendi deberet. Sed, ut ait poeta:[1]

"Aurea nunc vere sunt sæcula: plurimus auro
"Venit honos; auro conciliatur amor."

---

[1] *poeta*] Ovid. A. A. ii. 277.

Item :

"Auro perficitur quicquid captatur iniquum."

Item exemplum de episcopo qui circa initialia suæ promotionis tempora, quia nepotum promotionibus nondum indulgebat, rigidus existens, et personas in judicio non accipiens, curialibus etiam in justitia non deferebat. Sed postquam nepotes et cognatos magnis redditibus in regno plantavit, adeo meticulosus et pavidus effectus est, suorum, tamen, ut creditur, pelli plusquam suæ verens, ut nec minimum de curia pro quocunque delicto molestare voluisset. Unde papa Alexander III. facetum hoc, ut fertur, verbum emisit: "Filios episcopis Dominus abstulit, nepotes autem diabolus dedit."

Item exemplum de beato Thoma Cantuariæ qui nec unum nepotem vel cognatum in tanta sublimitate sua promovit aut promoveri procuravit. Puta qui in nullius promotione nisi quem dignum reputabat sollicitus erat.

Item exemplum de episcopo qui primis suæ promotionis annis munera sibi oblata, etiam libera et licita, omnino respuens, et manus inde prorsus excutiens, alta mente calcabat; processu vero temporis, vel aliorum contagio infectus, vel potius ob curiæ sequelam et consanguineorum ingruentiam, sumptuositate præter solitum invalescente gravatus, munera sibi undecumque, simpliciter tamen et citra pactionem oblata, nihil interrogans, accipiebat.

Cap. XXVIII.

De munerum acceptione detestabili.

On the sin of receiving gifts.

Quoniam autem de munerum acceptione facta est mentio, quantæ venerationis apud antiquos fuit munera respuere, quantæque detestationis ea libenter accipere, variis utriusque Testamenti testimoniis, necnon et ethnicorum interdum exemplis declarabimus. Primum autem exemplo Abrahæ, cui revertenti a cæde

quatuor regum, cum Loth et substantiam ejus reduceret, rex Sodomorum dixit: "Da mihi animas, tibi "tolle cætera." Qui respondit ei: "Levo manum "meam ad Dominum, Deum excelsum, possessorem "cœli et terræ, quod a filo subtegminis usque ad "corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus quæ tua "sunt, ne dicas, 'Ego ditavi Abraham,' exceptis his "quæ comederunt juvenes, et partibus virorum qui "mecum venerunt. Isti enim accipient partes suas." Juri enim suo et partibus renuntiare potuit, non sociorum. Item Exodo: "Pro construendo tabernaculo "omnes viri et mulieres mente devota obtulerunt do-"naria, ut fierent opera quæ jusserat Dominus per "manum Moysi." Cunctique filii Israel voluntaria Domino dedicaverunt. Cum autem artifices instarent operi dixerunt Moysi: "Plus offert populus quam "necessarium est. Jussit ergo Moyses præconis voce "cantari nec vir nec mulier quicquam ultra offerat in "opere sanctuarii, sicque cessatum est a muneribus "offerendis, eo quod oblata sufficerent et superabun-"darent." Item Numeri, Moysi increpante Dathan et Abiron murmurantes contra Aaron: "Respon-"derunt ei, dicentes, 'Numquid parum est tibi quod "'eduxisti nos de terra lacte at melle manante, ut "'occideres nos in deserto, nisi et dominatus fueris "'nostri; an et oculos nostros vis eruere?' Iratusque "Moyses valde ait ad Dominum: Ne respicias sa-"crificia eorum; tu scis quod asellum quidem nunquam "acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam illorum." Item Regum: "Dixit Samuel ad universum Israel, "'Audivi vocem vestram juxta omnia quæ locuti estis "'ad me, et constitui super vos regem qui graditur "'ante vos; et nunc senui conversatus coram vobis ab "'adolescentia mea usque in diem hanc. Ecce præsto "'sum; loquimini de me coram Domino et Christo "'ejus; accusate, si jam scitis utrum bovem cujus-"'quam tulerim, an asinum, si quempiam calumniatus

" 'sum, si oppressi aliquem, si de manu cujusquam
" 'munus accepi, et contempnam illud hodie, vobis-
" 'que restituam.' " Item exemplo Davidis secundo
Regum: "Nequaquam fiet ut vis, sed emam pretio a
" te aream tuam, ubi Domino ædificetur templum, et
" non offeram Domino Deo meo holocausta gratuita."
Item exemplo Abdiæ prophetæ tertio Regum: "Locu-
" tus est rex ad virum Dei: 'Veni mecum domum ut
" 'prandeas, et dabo tibi munera.' Respondit vir Dei
" regi, 'Si dederis mihi mediam partem domus tuæ
" 'non veniam tecum, nec comedam panem, neque
" 'bibam in loco isto.' "

Item Paulus in Actibus Apostolorum: "Vos scitis
" a prima die qua ingressus sum in Asiam qualiter
" vobiscum per omne tempus fuerim conversatus,
" serviens Domino in omni humilitate et lachrymis;"
et texens sermonem moralissimum ultro annectit de
officio prælatorum, docens nos cavere avaritiam ex-
emplo sui, cum ait: "Argentum et aurum aut vestem
" ullius non concupivi, ipsi scitis quoniam ad ea quæ
" mihi opus erant et his qui mecum sunt ministra-
" verunt manus meæ." Item epistola Judæ; "Væ
" illis qui in via Caim abierunt, et errore Balaam
" mercede effusi sunt, et in contradictione Chore
" perierunt." Item epistola secunda ad Corinthios:
" Gratis evangelizavi vobis, et cum essem apud vos
" et egerem nullis onerosus fui, sed in omnibus sine
" onere me vobis servavi et servabo. Est veritas
" Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur
" in me in regionibus Achaiæ; quod facio et faciam
" ut amputem occasionem prædicandi eis qui propter
" quæstum prædicant." Ecce causam subjungit quare
non acceperit, cum tamen de jure potuisset, "dignus
" est enim operarius cibo suo." Item Ezechiel:
" Munera, usuram, et superabundantiam accepisti, et
" avare proximos tuos calumniabaris, meique oblita est,
" ait Dominus; ecce complosi manus meas super

" avaritiam tuam quam fecisti." Item apostolus Actis Apostolorum : " Omnia ostendi vobis, quoniam sic labo-" rantes oportet suscipere infirmos et meminisse verbi " Jesu quem[1] ipse dixit et frequenter in ore habuit, " Beatus est, inquit, magis dare quam accipere." Item Ecclesiastico : " Exennia et dona excæcant oculos judi-" cum, et quasi mutus in ore avertit correctiones " eorum ;" corrupti enim munere obmutescunt cessando a correctione. Item Isaias : " Quis ambulat in justitiis " et loquitur veritatem ? qui projicit avaritiam ex " calumnia et excutit manus suas ab omni munere, " iste in excelsis habitabit." Nota verbum excussionis ; per laxationem manuum de facili labuntur in terra magna munera, sed minima [non] nisi per excussionem, sed adhærent manibus ut pulvis. Item Strabo super Exodo : " Cupiditas est ranunculus, projectus in os canis,[2] " qui facit eum obmutescere." Item Job : " Ignis de-" vorabit tabernacula eorum qui libenter accipiunt " munera." Item Regum libro quarto, Naaman Syrus curatus a lepra per Eliseum, ait ei : " Obsecro, domine " mi, ut accipias benedictionem a servo tuo." At ille respondit, " Vivit Dominus ante quem sto, quia non " accipiam." A quo cum accepisset munera Giezi, absente domino suo Eliseo, dixit ei Eliseus in reditu : " Nunc igitur accepisti argentum et vestes, ut emas " oliveta, vineas, et oves, et boves, et servos, et ancillas ? " sed et lepra Naaman adhærebit tibi et semini tuo " usque in sempiternum." Item Demosthenes, rogatus ut pro libertate reipublicæ tuenda aperiret os suum, involvit caput suum lana, et ait : " Non possum, squi-" nancem enim patior." Et responsum est ei : " Non " squinancem, inquam, sed arginancem." Item munera excæcant oculos sapientum et vim auctoritatis inclinant. Item exemplo Ciriaci, diaconi Marcelli papæ, qui, potes-

[1] *quem*] So MS.
[2] *os canis*] In the marg., *calamitvs s.*

tatem habens imperandi dæmonibus, curavit filiam Dioclesiani Augusti arreptam a demonio, a qua egressus insiliit in filiam Saponis regis Persarum. Qui, audito quod Ciriacus curasset filiam Diocletiani, misit legationem magnam cum muneribus ad Diocletianum, ut ad preces ejus Ciriacus veniret et sanaret filiam suam. Requisitus Ciriacus exaudivit eum, et cum ei præpararentur currus et equi super quos veniret: "Non decet," inquit, "Christianum ita pompose incedere; sed præcedite, "ego sequar." Qui, cum curasset filiam Saponis, ipsumque et domum ejus totam baptizasset, obtulit ei rex munera. Qui respondens, ait: "Non accipiam, "inquam, hæc munera. Absit enim ut gratia Christi "sit vel existimetur venalis." Item Jeronymus: "Sicut nec matrona casta est de qua quæritur, "Quæ rogatur? quia casta est quam nemo rogat quæ "munera accipit, maxime ab amatore et sponso suo "futuro, quæ signa sunt levitatis ejus et futuri inces-"tus; nec judex a confratre munuscula accipiens, quæ "signa sunt corruptionis ejus et judicii ab eo faciendi." Item Jeremias: "A minore quippe usque ad majorem "omnes avaritiæ student, et a propheta usque ad "sacerdotem cuncti faciunt dolum; et curabant contri-"tionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes, "'Pax, pax,' et non erat pax." Item Exodo: "Non "accipies munera quæ excæcant etiam prudentes et "subvertant verba justorum."

Ad hæc in Psalmo xxv.: "Dextera eorum repleta "est muneribus," sc. cum pro justitia pretium pecuniæ, laudis, timoris, injustæ misericordiæ quæritur." Item Psalmo cxiii.: "Quorum os locutum est vanitatem, et "dextera e. d. iniquiter;" quæ potius sinistra dicenda est, quia pro his quæ sunt dexteræ temporalia quærunt, mutantque sic dexteram in sinistram, entes non ambidextri cum Aieith sed ambisinistri. Ideoque nec regem Eglon pinguissimum confodere possunt. Item tales hoc mandatum præ avaritia nequeunt implere: "Nesciat

" sinistra tua quid facit dextera," cum ea quæ sunt dexteræ pro sinistra et temporalibus faciant. Item nec hoc: "Læva ejus sub capite meo et dextra il. am. " me." Qui non habent nisi lævam, pro læva tantum operantes. Item tales in judicio cum hœdis fœtidis collocabuntur a sinistris, non cum agnis a dextris suaviter redolentibus, qui hic non nisi sinistram quæsiverint. Item Zacharias: "Et angelus ad me, " 'Vide quid est hoc egreditur.' Et dixi, 'Quidnam " 'est?' 'Et ait, 'Hæc est amphora egrediens.' Et dixi, " 'Hic est oculus omnium in terra.' Et ecce talentum " plumbi portabatur; et ecce mulier sedens in medio " amphoræ. Et dixit, 'Hæc est impietas;' et projecit " eam in medio amphoræ, et misit massam plumbeam " in os ejus." Item Jeronymus: "Olim sedit iniquitas " super talentum plumbi, modo vero super talentum " auri." Nunc impletum est illud poetæ :

" Aurea nunc vere sunt sæcula: plurimus auro
" Venit honos; auro conciliatur amor."

Et illud :

" Auro perficitur quicquid captatur iniquum;
" Nemoque prætenso munere vana rogat."

Item Arator:

" Hoc tecum mente sagaci
" Volve quid esse putes rutili quod massa metalli
" Ponitur ante pedes, sacris non tradita dextris.
" Contemni debere probant quod tangere vitant,
" Calcandumque docent quod subdunt gressibus aurum.
" De quo terrenæ veniunt ad pectora curæ,
" Cum simili jactatur humo quo sistat avaro,
" Mens tua disce loco quod tu custodis anhelus.
" Quod statione premis, quod cernere sæpius ardes,
" Ejus in amplexus per somnia cuncta recurris,
" Horrescunt tractare pii, nec tunc quoque gestant.

---

[1] *Arator*] Hist. Apost. i. p. 128, ed. Bib. Patr. Max.

"Cum bona facta parant, quantum speculantur in illo
"Stare nefas, et dona gerens contemnitur aurum."

Item Claudianus:[1]

"Propriæ solatia sorti
"Communes vult esse notas, et venditus ipse
"Vendere cuncta cupit, certantum sæpe duorum
"Diversum suspendit onus, cum pondere judex
"Vergit et ingenuas mutat provincia lances."

Unde Jeronymus: "Judex debet esse sicut statera, "quæ modico obolo inclinatur in aliam partem, et ita "injusta; sic et judex qui respicit munus, vel perso- "nam, vel aliquid præter judicium Domini, propter "quod inclinatus in alteram partem minus juste exa- "minat." Unde Salomon: "Pondus et statera judicia "Domini sunt." Qui autem propter munus vel aliquid hujusmodi declinat justum judicium, sive in circumstantiis ejus et appendiciis, sive in summa sententia, pondus et pondus habet in domo. Unde Salomon: "Abominatio est apud Dominum pondus et pondus, "statera dolosa abominabilis Domino, pondus æquum "voluntas ejus." Item: "De cætero non habetis in "sacculo diversa pondera; majus et minus non erit in "domo tua. Abominatus est enim Dominus eum qui "facit hæc." Item: "Beatus qui excutit manus suas "ab omni munere," pecuniæ, laudis, timoris, gratiæ privatæ, injustæ misericordiæ. Unde Dominus in Levitico: "Ne consideres personam pauperis in judicio;" quia, ut ait Augustinus, "Qui parcit sacello pauperis, "misertus ejus in causa injusta, percutit cor ejus." Et Exodo: "Non declinabis in judicium pauperis." Sed hodie non oportet hoc præcipi; contemnuntur enim modo pauperes in judicio, immo etiam a fratribus. Unde Salomon: "Fratres hominis pauperis oderunt eum." Item Jeronymus: "Maledictus omnis qui facit opus "Dei fraudulenter," pro corporalis rei præmio scilicet,

---

[1] *Claudianus*] In Eutropium, lib. i. 205.

vel pro laudis verbo, vel pro humani judicii gratia. Item Jeronymus: "Sicut vinum abundantius sumptum "etiam subtile hebetat ingenium, ita et munusculum "judicis judicium ne possit cernere verum." Item sicut matrona quæ accipit corruptionis suæ signum, munusculum scilicet aliunde missum, sic a judice qui acceperit, non nisi corruptum emanabit judicium.

Cap. XXIX.

De his qui tanquam inviti et quasi coacti munera suscipiunt.

Præterea de his etiam qui munera quasi coacti susceperunt exempla ponemus. In Genesi, Abraham, mortua Sarah uxore sua, dixit ad filios Heth: "Advena sum et peregrinus apud vos; date mihi jus "sepulchri vobiscum, ut sepeliam mortuum meum. "Responderuntque filii Heth, princeps Dei es apud "nos, in electis sepulchris nostris sepeli mortuum "tuum. Surrexit Abraham et adoravit eos, et dixit: "Si placet vobis ut sepeliam mortuum meum, intercedite apud Ephron filium Seor ut pro pecunia "digna det mihi speluncam duplicem, quam habet in "extrema parte agri sui, in possessionem sepulchri. "Respondit Ephron cunctis audientibus: Nequaquam "ita fiet, sed gratis trado tibi agrum et speluncam "quæ in eo est. Respondit Abraham: Non gratis "accipiam, sed dabo pecuniam pro agro; suscipe eam, "et sic sepeliam mortuum meum in eo. Et appendit "pecuniam Abraham quam Ephron postulavit, scilicet "cccc. siclos argenti probatæ monetæ et publicæ." Item Numeri: "Seniores Moab et majores natu Madian, "habentes pretium divinationis in manibus, missi a "Balac ad Balaam, dixerunt: Sic dixit Balac filius "Sephor, rex Moabitarum: Ne cuncteris venire ad me "paratum honorare te et quicquid volueris dare tibi; Of gifts.

"veni, et maledic populo isti." Respondit Balaam: "Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti "vel auri, non potero immutare verbum Dei Domini "mei, ut vel plus vel minus loquar." Item Balaac præsens et offerens ei munera, ait: "Maledic Jacob, "detestare Israel." Qui respondit: "Quomodo male-"dicam cui non maledixit Deus? qua ratione detester "quem Deus non detestatur? numquid aliud loqui "possum quam quod jusserit Deus? Qui benedixerit "Jacob erit et ipse benedictus; et qui maledixerit in "maledictione reputabitur. Verum tamen pergam ad "populum meum, et dabo tibi consilium quod populus "tuus huic populo faciat."[1] Quod et implevit, sicut Johannes in Apocalipso testatur, dicens: "Balaam, ac-"cepto pretio divinationis," licet coactus, "docebat Balac "mittere scandalum filiis Israel, scilicet de sacrificio "edere idolorum et fornicari." Item in Genesi, exemplo Esau, qui, Jacob fratre suo offerente ei munera in bobus, asinis, ovibus, servis, et ancillis, ait: "Quænam, "frater, istæ turmæ quas obviam habui?" Respondit: "Ut invenirem gratiam coram Domino meo." Et ille ait: "Habeo plurima, frater mi, sint tua tibi." Dixit Jacob: "Noli ita, obsecro; sed si inveni gratiam "in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis. "Sic enim vidi faciem tuam quasi viderem vultum "Dei. Esto mihi propitius, et suscipe benedictionem "quam attuli tibi." Vix, fratre compellente, suscepit. Ista tamen susceptio, licet coacta in eo et in similibus ejus, est signum divinæ reprobationis. Quidam enim sunt qui volunt cogi accipere et tamen accipiunt. Grata est vis ista sibi, cogique merentur. Non sic Eliseus munera Naaman, quanquam compulsus, accepit. Sicut enim in libro Regum quarto legitur, mundatus Naaman in Jordane, rediens stetit coram Eliseo, et ait: "Scio quod non sit Deus alius in universa terra "nisi in Israel; et obtulit ei benedictionem." Cumque renitenti vim faceret, ait Eliseus: "Vivit Dominus

"quia non accipiam." Sic neque Jacob a Laban munus offerente suscepit, cui, sicut legitur in Genesi, dixit Laban: "Quid dabo tibi." At ille ait: "Nihil "volo;" ac si diceret, de tuo munere. Item judex vel quivis officio prælatus, avarus et cupidus, munera suscipiens, sed tanquam invitus, similis est magistro minis puerorum intonanti, quousque a pueris munusculum ei offeratur, quod respiciens demittit vocem et suavius eis comminatur; qui, licet in primis munus verbo tenus spernat, postea tamen illud quasi invitus accipit, iramque remittit pueris impunitis.

Cap. XXX.

De varia et multiplici munerum acceptione.

Notandum autem quod munerum acceptio multiplex est. Sunt enim sex species. Prima simplex est et licitorum munerum pro nulla causa imminente acceptorum. Secunda est pro justitia facta, quod Giezeticum; vel facienda, quod Simoniacum; omissa vel omittenda, accelerata vel acceleranda, quod iniquum; pro injustitia etiam facienda, quod diabolicum. Tertia de rapina occulta vel manifesta, puta rapina violenta, usura, furto, exactionibus, extortionibus pecuniæ, taliis et hujusmodi, citra stipendium præscriptum acceptis. Quarta est pro spiritualibus, ut ordinibus, sacramentis, beneficiis ecclesiasticis, officiis quoque et illis annexis conferendis, vel collatis, vel non dandis; etiam, quod major crudelitas est, contumelia etiam illata Spiritui Sancto, et impedimentum quo minus currat gratia ejus; ut si quis digno proposuerit dare beneficium ecclesiasticum, et per malitiam alterius impediatur. Quinta est cum quis accipit per dolos, curiositates, et artem mimicam et histrionicam; vel cum abundet nec egeat. Unde Jeronymus: "O monache, si eges et

Of various kinds of gifts.

"accipis, das potius quam accipis; si accipis et non "eges, rapis." Sexta est de illicite adquisitis munera accipere, etiam etsi in pias causas expendantur; puta ut ex illis construantur grangiæ et officinæ monasteriorum et hujusmodi.

Ut autem de reliquis quas periculosissimas esse constat hic omittamus, prima quæ simplex et licita absque periculi plica videtur, si subtilius investigetur non usquequaque immunis periculo reperitur. Ea enim vendimus libertatem nostram, ut non adeo libere contra eos a quibus beneficia cepimus, vel judicare, vel postulare ac patrocinium dare, vel etiam uti reprehensione valeamus. Unde Quintilianus de quodam oratore Athenis erudito et facto diserto impensis cujusdam divitis, qui postea pro republica rogatus loqui, stetit in causa contra patronum suum, scilicet contra divitem illum, in qua obtinuit; unde et dives oratorem illum in jus vocavit, accusans eum super ingratitudine, quia leges ingratos puniebant. Qui, cum accusaretur, ait diviti illi: "Domine mi, tu scis quia nihil crudele in "te intorsi, nihil causa odii, sed pro libertate reipub-"licæ et honestate personæ meæ, immo etiam et tuæ, "steti. Nunc vero hoc video, quia nihil est pericu-"losius acceptis muneribus, si ad omnem nos obligant "servitutem." Item super illud apostoli, in epistola prima ad Corinthios, "Omnia mihi licent, sed non "omnia expediunt," dicit Ambrosius: "Sicut non ex-"pedit accipere sumptus cum tamen liceat; si enim "ab his acciperet quos in tantis vitiis arguebat aucto-"ritatem magisterii inclinaret." Non enim potest instanter argui a quo accipitur, maxime cum ille promptus ad dandum sit ut sibi humiliet præpositum. Unde subdit apostolus: "Sed ego sub nullius redigar "potestate;" minuendo scilicet libertatem meam in prædicando, reprehendendo, quod facerem quidem si sumptus ab eis acciperem, sicut, faciunt pseudo-apostoli, qui non amari peccantibus esse volunt, quibus

potius placere student, ut amplius accipiant, quam corripiendo displicere. Unde, cum accipere posset, quia "dignus est operarius cibo suo," ne tamen hanc omitteret libertatem, et ne cui etiam onerosus esse videretur, operatus est, sicut ipse testatur, manibus suis ad ea quæ sibi et suis erant necessaria. Item in historia Neemiæ, de ipso Neemia legitur, quod cum missus esset in plena potestate a rege Artaxerse reædificare muros Jerusalem, annonas quæ regi debebantur condonavit. Et cum dux missus esset a rege, tamen annonas quæ ducibus debebantur non comedit, a prima die qua egressus est a rege usque dum rediit ad eum. Beatus igitur qui ab omni munere, felix etiam et fortunatus qui saltem, ab illicito vel alliciente, manus ad plenum excutere prævaluit; quia, ut ait Solomon in Parabolis: "Conturbat domum suam qui sectatur avaritiam, qui "autem odit munera vivet."

Cap. XXXI.

De injustitia sacerdotum et quo tenore judicia fieri debeant.

Scriptural reproofs against rulers and clergy who set an example of iniquity.

De sacerdotum autem iniquitate audi quid per os Malachiæ dicat Dominus: "O sacerdotes, qui despicitis "nomen meum, qui offertis super altare meum panem "pollutum, et dicitis mensa Domini despecta est. Si "offeratis cæcum vel claudum, nonne illud malum "est? Offer illud duci si placuerit ei. Et ita quis "est in vobis qui claudet ostia et incendet altare "meum gratuito? Non est mihi voluntas in his, ideo "nec munus suscipiam de manu vestra; nomen meum "polluistis, mensam meam contaminastis, dicentes: "Ecce de labore! et intulistis de rapinis claudum et "languidum, et intulistis munus. Sed ego exsufflavi "illi et contempsi." Item idem: "O sacerdotes, si

"non apponatis cor ut detis gloriam nomini meo; "mittam in vos egestatem, et maledicam benedictionibus vestris; projiciam vobis brachium et armum "dextrum, et dispergam super vultum vestrum stercus "solemnitatum vestrarum. Pactum meum fuit cum Levi "et servavit illud." Ita et primitiva ecclesia præceptum et evangelium Domini. Cætera quæ sequuntur induci possunt ad commendationem ecclesiæ primitivæ et blasphemiam modernæ: "Et ita operiebatis lachrymis," non pœnitentiæ scilicet, sed rapinæ, "altare Domini, "fletu et planctu; ita ut ultra non respiciam ad sacrificium, nec accipiam placabile quid de manu vestra." Item Micheas: "Væ qui cogitatis inutile, et operamini "malum in cubilibus vestris; in luce matutina faciunt "illud;" mane scilicet implentes quod nocte in cubilibus tractaverunt; "quoniam contra Dominum est "manus eorum. Et concupierunt agros, et violenter "tulerunt, et domos rapuerunt; et calumniabantur "virum et domum ejus, virum et hæreditatem ejus." Item: "Nonne verba mea bona sunt cum eo qui recte "graditur? et e contrario populus meus in adversarium "consurrexit;" hoc est contra me cum adversariis meis surrexit: "desuper tunicam pauperum ut pallium "sustulistis, eos qui transibant simpliciter convertistis in bellum, mulieres populi mei ejecistis "de domo deliciarum suarum, a parvulis earum "tulistis laudem meam in perpetuum,[1] cum etiam per "vos jugiter nomen meum blasphemetur." Item idem: "Audite principes Jacob et duces domus "Israel, numquid non vestrum est scire judicium, "qui odio habetis bonum et diligitis malum; qui "violenter tollitis pelles eorum super eos, et carnem "eorum desuper ossa ipsorum; qui comederunt carnem "populi mei et pellem eorum desuper excoriaverunt, "et ossa eorum confregerunt et conciderunt sicut in

[1] *perpetuum*] imperium, MS.

" lebete, quasi carnem in medio ollæ, nequiter agentes " in adinventionibus suis ;" sicut et hodie miserabilem in ecclesia plebem affligunt. Item : " Hæc dicit " Dominus super prophetas qui seducunt populum " meum, qui mordent dentibus suis et prædicant " pacem ; et si quis non dederit in ore eorum " quippiam, sanctificant super eum prælium ;" hoc est, auctoritate sua, quasi sancta, affirmant et movent. " Quibus erit nox pro visione, tenebræ pro divinatione, " quia non est responsum Dei in illis." Item : " Audite hæc, principes domus Jacob et judices domus " Israel, qui abominamini judicium et omnia recta " pervertitis ; quia ædificatis Syon in sanguinibus," peccati scilicet et carnalis affectus, " et Jerusalem in " iniquitate. Principes ejus in muneribus judicabant, " et sacerdotes ejus in mercede docebant, et prophetæ " ejus in pecunia divinabant, et super Dominum " requiescebant, dicentes : Numquid non Dominus in " medio nostrum ?" Quia scilicet auctoritatem ligandi et solvendi et sacramenta conferendi habemus, " non ve-" nient super nos mala." Item : " Nonne prophetiæ ipso-" rum qui munera suscipiebant in divinationes conversæ " sunt ?" Item Micheas : " Audite tribus, et quis approbabit illud ?" quasi, quis erit auctor horum verborum ? supple Deus ; " adhuc ignis in domo impii et thesauri " iniquitatis, et mensura minor iræ plena," scilicet vindictæ Dei. " Numquid justificabo stateram impiam " et sacelli pondera dolosa ? in quibus divites ejus " repleti sunt iniquitate, et habitantes in ea loque-" bantur mendacium, et lingua eorum fraudulenta in " ore eorum." Item : " Periit sanctus de terra, et rec-" tus in hominibus," non est præ avaritia scilicet et libidine ; " omnes in sanguine insidiantur," ut fraudulenter scilicet et cum peccato subditos excorient, bona ipsorum diripiendo. " Vir fratrem suum venatur ad mortem, " malum manuum suarum dicunt bonum. Princeps " postulat, et judex in reddendo est, et magnus locutus

" est desiderium animæ suæ;" quia scilicet mutuo se favore, obsequiis, et remissione defendunt, dum et alios judicant, et ab aliis tamen judicari nolunt. Item Isaias: " Principes tui infideles, socii furum, omnes " diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non " judicant, causa viduæ non ingreditur ad eos." Non sic Jetro generum suum Moysen de justitia et judiciis instruxit, sicut in Exodo legitur, dicens: " Quid est " hoc quod facis in plebe? Cur solus sedes ad judi- " candum et omnis populus præstolatur de mane " usque ad vesperam? Non bonam rem," inquit, "agis: " stulto labore consumeris tu et populus tecum: ultra " vires tuas est negotium, non poteris solus sustinere. " Sed audi verba mea atque consilia, et Dominus " erit tecum," scilicet si a te removeris multitudinem negotiorum ne prægraveris potissimum, " si tales elegeris " judices provide de omni populo, viros nobiles, po- " tentes, qui timeantur," qui si humiles fuerint, in hoc justitiæ et ecclesiæ melius providetur; si superbi et mali oleum additur camino; " sapientes, et timentes " Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam; " et constitue ex eis tribunos, centuriones, et decanos, " qui judicent populum omni tempore; præcipiasque " eis, dicens: Audite illos, et quod justum est judi- " cate, sive civis sit ille sive peregrinus, nulla erit " differentia personarum; ita parvum audietis ut " magnum, non accipietis personam cujusquam, quia " judicium Dei est. Quod si difficilius vobis visum " fuerit aliquid, referte ad me; sicque dimittetis " populum in pace." Item Deuteronom.: " Judices " et magistros constitues immobiles in omnibus portis " tuis quas Deus dederit tibi per singulas tribus tuas, " ut judicent populum justo judicio, nec in alteram " partem declinent, nec accipiant personam nec mu- " nera, quia munera excæcant oculos sapientum et " mutant verba justorum coram hominibus." Juste quod justum est, hoc est, non prece, non pretio, non

durius æquo nec remissius, exsequeris, ut vivas in æternum. Mediocribus enim esse judicibus, non dii, non homines, non concessere columnæ, sicut nec poetis; nec divitibus quoque, quos vel scientiæ vel opulentiæ moles mediocriter bonos vel malos esse non sinit. Perfecti ergo sint, vel inter Socraticos notissima fossa cinedos. Item in Sallustio Cato: "O "vos omnes homines, qui justum judicium judicare "debetis necesse est vos ab amore privato, vel odio, "timore, et cupiditate, vel gratia singulari esse des- "titutos, alioquin de facili rectum judicium de- "clinabitis."

Item Tullius de Officiis:[1] "Maxime perturbantur "officia in amicitiis, quibus et non tribuere quod "recte possis, et tribuere quod non sit æquum, contra "officium est." Sed hujus generis totius, scilicet quæ sint tribuenda, breve et non difficile præceptum est. Quæ videntur utilia, honores, divitiæ, voluptates, et hujusmodi, hæc amicitiæ nunquam anteponenda sunt, at neque contra rempublicam, neque contra jusjurandum, justitiam, ac fidem, amici causa vir bonus aliquid faciet, nec si judex quidem erit de ipso amico. Ponit enim personam amici cum induit personam judicis, tantum dabit amicitiæ, ut veram amici causam esse malit, ut exorandæ litis tempus, quoad per legem licet, accommodet, nihilque prorsus ei tribuat, nisi quod salva fide impleri potest. In danda sententia solum Deum in mente habeat, non amicum. Nam si omnia facienda sunt quæ amici velint, non amicitiæ tales, sed conjurationes dicendæ suut. Ergo is sit judex et talis, qui dicat patri et cuivis homini, Nescio vos.

---

[1] *Officiis*] ii. 10.

Cap. XXXII.

Quod majores sacerdotes qui non per se, sed per ministros, pravæ cupiditatis tyrannidem exercent, a crimine non sunt immunes.

How the officials of the bishops molested the parochial clergy.

Quidam autem prælati sunt et principes qui in se boni videntur, per pravos tamen ministros tyrannidem exercent. Hos scriptura nunc Scyllam, nunc harpyas appellat. Etenim Scylla facie humana, sed caninis capitibus astricta describitur; harpyæ vultum habent virgineum, ungues autem rapaces. Istis tales comparantur, ipsi crudelitatem abhorrentes, de injuriis proximorum conquerentes, hominem mansuetudine et misericordia præferentes, cæterum ministri eorum odoratu predæ canibus rapacitate similes sunt unguibus harpyarum. Prælatos autem hujusmodi assimilari haud immerito velim, qui domi sedentes venatores tamen et canes feras saltibus exire transmittunt, allatamque ferinam, tam assam quam aqua coctam, libenter devorant; a ferarum tamen captione se vellent immunes haberi. Hi igitur qui suorum rapacitatem et exactiones compescere negligunt, quas pauperum clamor et orphanorum gemitus et lachrymæ comitantur viduarum, gravem utique "sibi thesaurizant iram in die iræ et "revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique "secundum opera sua," Qui enim malum cum possit non corrigit, nedum qui malorum auctorem se, licet in occulto, constituit, qui malefactori consors in culpa, proculdubio consors erit et in pœna. Proverbialiter enim dici solet per ministros agnosci dominos posse. Unde Salomon in Parabolis: "Princeps qui "libenter audit verba mendacii, omnes ministros impios "habet." Item Sapientia: "Secundum judicem populi, "sic et ministri ejus, et qualis rector est civitatis

"tales inhabitantes in ea." Qualiter autem prælati hujusmodi, tam manifesti quam occulti, per fuscinulas, uncinos, ostiola, et mille alia fraudis commenta, loculos pauperum exhauriunt, facti piscatores pecuniarum, non animarum, prosequamur.

De fuscinulis his et tridentibus legitur in libro primo Regum de filiis Heli, qui fuscinulas et uncinos mittebant in lebetem et caldariam et cacabum, et omne quod levabat fuscinula tollebat sacerdos sibi, cujus puer dicebat immolanti: "Da mihi carnem, ut coquam "sacerdoti qui immolans est." "Incendatur primum "juxta morem hodie adeps, et deinde tolle tibi quantum-"cunque desiderat anima tua." Qui respondens, aiebat ei: "Nequaquam; nunc autem dabis; alioquin tollam "vi." In quo percutiuntur prælati, qui stipendiis suis non contenti, per fuscinulas et officiales suos laxant retia sua in capturam pecuniarum, mittentes retia in altum, id est, in profundum pecuniæ, dicentes fuscinulis: "Exinanite, exinanite, usque ad fundamentum "loculorum;" officialibus quoque quasi dicentes: "Ecce "ego mitto vos sicut lupos in medio agnorum." Horum autem officialium tria sunt genera: confessor, cui episcopus vices suas in spiritualibus, in audiendis scilicet confessionibus et curandis animabus, committit; quæstor palatii sui, qui vulgari vocabulo senescallus dicitur; decanus, archidiaconus, et hujusmodi; qui incrementis et profectibus causarum et negotiorum episcopi per fas et nefas invigilant. Præpositus quoque ruralis primus, licet Deo dignior, episcopo tamen est vilior; cum isto ei est rarus sermo, rara consultatio, super reddenda ratione villicationis suæ super regimine animarum. In quo patet quantum amabat eas et Redemptorem et summum Pastorem earum; cum tortore autem et præposito frequens est ei sermo, ratiocinatio, et consultatio, in quo patet quantum pecunias. Sed quod detestabilius est, primum mittit ad officii sui executionem, sine magna fidelitatis ejus examinatione præhabita, super sacra-

mento jurisjurandi de fidelitate ei servanda in regimine animarum interposito. Secundum et tertium discutit usque ad unguem, si bene noverint bursas pauperum emungere, et cum asportato lucro ad dominos suos redire, quibus tutelam pecuniæ sine juramento interposito non committit, ut discant ei esse fideles in studio et in lucro pecuniæ. Et quod mirabilius est et execrabilius, ista quatuor, quæsturam, torturam, et exactionem, et prælaturam, vendit, et ad pretium certum committit. Qui, ne damnum et detrimentum propriæ substantiæ incurrant, per omne nefas exactionum, calumniarum, rapinarum, laxant retia in capturam pecuniæ, prædones effecti potius quam officiales. Horum autem duorum, scilicet quæstoris et præpositi, violentior est quæstor. Præpositus enim sæpius pœna certa et definita rerum punit. Quæstor vero incerta et voluntaria, pro modica culpa maximam pœnam infligens, cujus judicium et laquei solo auditu timentur. Quippe immisericors apparet in omnibus viis suis. Et, quia licet nobis undecunque proficere et doceri, tales sugillamus hoc exemplo.

Quidam clericus, cum ad aleas omnia quæ habuit præter quinque solidos amisisset, cœpit se devotare, Deum blasphemare, et promittere hos quinque solidos homini qui eum doceret quomodo Deum magis offenderet. Aderat qui hoc doceret, sub testimonio omnium ejus doctrinam confirmante et approbante, dicens: "Si "Deum supra omnem peccatorem volueris offendere, "fias officialis et quæstor palatii episcopi."

Item ministri et officialis prælatorum ostiola sunt abscondita sub mensa Belis subterranea, per quæ furtim ingrediebantur sacerdotes ejus, ut asportarent et devorarent posita a rege super mensam, quos occidit rex Nabuchodonosor eorum fraudem comperiens, tradiditque Bel in potestatem Daniel, qui statim subvertit eum et templum ejus. Item ostiola abscondita jam versa sunt in januas et fores patentes. Cum enim tunc bona pau-

perum et divitum clanculo surriperentur, nunc prece, et coram omnibus rapiuntur per commenta infinita, fraudes, et novitates extorquendi pecuniam inventas, locoque juris et consuetudinis jam habitas propter hæc ostiola, officiales scilicet prælatorum, et ministros principum. Ait Dominus per Johannem Baptistam militibus et ministris principum: "Neminem concusseritis." Crimen concussionis est cum per metum vel violentiam ab officialibus exigitur et extorquetur pecunia a subditis. Hujus criminis pœna in jure statuta est in quadruplum, quæ utinam hodie vel in duplum statueretur.

Item Jeronymus: "Ob hoc militibus et ministris "statuta sint certa stipendia, ne dum sumptus quæ-"ritur prædo grassetur." Item propter hoc, ait Dominus apostolis et ministris ecclesiæ, "Elegi vos ut "eatis," sine mora, "et," non ut edatis, sed "fructum "afferatis," non rapinam, non lucrum temporale sed pacatissimum. Unde sequitur: "Et fructus vester "maneat." Sed nonne dignus est operarius cibo suo? Ita quidem, sed eo tantum quem Dominus diffinit, "edentes et bibentes quæ apud illos sunt," non quæ apud illos non sunt; non ut in deliciis et ferculis exquisitis cum singulis per singulos dies privicarnium suum, hoc est, vulgarem, imminente quadragesimali jejunio, ingurgitationem sumant. Item cum anathemata Veteris Testamenti execrarentur, et ab omnibus usibus separarentur, ut anathema Jericontinum, de quo legitur in Josue, anathemata Novi Testamenti hodie consecrantur et laxantur in capturam pecuniæ. Sed et hodie excommunicantur, ut pecunia extorqueatur, quod Dominus detestans, ait ad Josue, "propter Achor, "pollutus est populus meus anathemate. Tulerunt "enim de anathemate et furati sunt, atque mentiti, et "absconderunt inter vasa sua; unde nec poterit Israel "stare ante hostes suos, sed fugiet eos, donec deleatur "ex te qui cognominatus est hoc scelere." Inventus

autem Achor reus pro pauculis quibusdam rebus asportatis, ad vocem Josue lapidatus est ab omni populo, cunctaque quæ illius erant, cum anathemate, igne consumpta sunt.

Item, et quod execrabilius est, hodie excommunicatus non absolvitur, nisi prius præstito sacramento quod ad judicium prælati stabit, satisfacturus de contumacia et transgressione, qui absolutus statim condemnatur in pœnam pecuniariam ad usos proprios; cum pactio pecuniæ, sive in absolutione sive ante, pro absolutione facta, pariat Simoniam; absolutio enim spiritualis est pertinens ad potestatem clavium. Si autem ei adjudicaretur, ut anathema pauperibus erogaret, hoc tolerabile quidem et bonum esset. Si objiciant hoc non esse Simoniam, quia sic punire excommunicatos a sæculari potestate eis datum est, hoc quidem verum est quoad pœnæ illationem, non autem quoad absolutionem. Illa enim a Deo est, sed nec inferetur pœna a principe tali, nisi separato ab ecclesia per annum et diem. Qualiter ergo et ipsi hoc spatium anticipant, immo etiam suspensionem modicam in pœnam pecuniariam convertunt? Sed forte dicunt quod non propter absolutionem, vel suspensionis relaxationem, sed propter crimina quibus hæc incurrerant, pecuniam sumunt.

Cap. XXXIII.

Quod exennia quæ ad quantitatem muneris excrescunt a ministris ecclesiæ non sunt accipienda, nec transactiones partium, quin libere et licenter fiant, impediendæ.

Gifts to ecclesiastical officials.

Ad hæc, cum præsidi provinciæ secundum leges inhibeantur, præter procurationem necessariam, a comprovincialibus exenia et munuscula quæ usque ad quantitatem muneris excrescant accipere, quanto magis hoc inhibendum esset ministris ecclesiæ. Si aliquis

præfectus communiæ alicui, finita administratione ejus, nonne cogitur ad restitutionem illius, quod male in administratione[1] ecclesiastica hoc esset servandum, quæ hodie venalis proponitur et in rapinam commutatur. Item, cum in crimine injuriarum transactio partium et indulgentia a parte adversa concessa, apud forensem judicem et litem sopiant et omnem pœnam pecuniarum tollant, quomodo immitius agitur apud ecclesiasticum? Sed et solus metus archidiaconi hodie exsufflat ab ecclesia transactionem, nisi peruncta manu; et etiam indulgentiam et remissionem injuriarum, ad quam tenemur ex præcepto Domini, dicentis: "Dimittite, "et dimittetur vobis." Item exemplum de archidiacono, cui recusanti arietem oblatum, quia plus extorquere volebat, satis lepide a quodam responsum est: "Mirum," inquit, "quod lupus ovem recusat." Adeo enim hoc officium hodie præ cæteris in ecclesia rapacitati datum est, ut archiadiaconi nomen tanquam archidiaboli cum horrore quodam auribus insonet audientium; sicut enim ille raptor animarum, sed iste raptor pecuniarum. Quanquam tamen non ad hoc, sed ad crimina delenda et investiganda sub episcopis, eisque referenda, non inutiliter hoc officium ab initio cunctis aliis ecclesiasticis, juxta Gregorium, tam auctoritate quam antiquitate longe præeminens, officiis fuerit institutum. Sed sicut ait poeta:[2]

"Sic omnia fato
"In pœnis ruere et retro sublapsa referri."

Ubi enim hodie Laurentio similis? Ubi Vincentio? Utinam vel unus in hoc ordine, non dico qui hos temptet, sed qui saltem a longe sequatur et vestigia semper adoret, nostris diebus inveniatur. Sicut enim pestes episcoporum et abbatum sunt nepotes,

---

[1] *administratione*] So in the MS. Some words have been lost apparently.
[2] *poeta*] Virg. Geor. i. 199.

minorum sacerdotum filiorum mater et ipsa proles, sic archidiaconorum sequentium turba parentum et obsequentium, qui ipsos ad onerosas exhibitiones suscipiendum, ubi quiescere vellent, circuire, et exactiones immoderatas extorquendum, ubi parcere mallent desævire compellunt. Unde fit, ut dum suorum luxui morem carnaliter gerunt, propriam oblivioni salutem et contemptui damnabiliter tradunt.

Item adeo invasit pestis avaritiæ ecclesiam, quod timendum est ne de ea possit dici, "A planta pedis usque "ad verticem capitis," hoc est, a minimo usque ad maximum, a cupiditate, non est in eo sanitas." Item, quod supra scelus sacerdotum Baal est, hodie etiam a minoribus sacerdotibus juratur prælato, quod omnes causas ex quibus potest extorqueri pecunia referrent ad ipsum, et quod nullam subticebunt, etiam cum possint per se pacem de facili inter partes componere, quasi sub obtentu puniendorum criminum, cum hoc plerumque fieri credatur causa loculorum emungendorum. Sed quicquid agant homines, intentio judicat omnes. Sicque citati aliqui, si supersederint citationi ut contumaces excommunicantur, si affuerint se purgaturi incurrunt perjurium. Sed estne tale juramentum sacerdotum licitum et discretum? Videtur, cum hoc ecclesia pro majori parte sustineat, cum administratio illorum pendeat de superiore prælato, et ita hujusmodi causæ ad illum potius videntur spectare. Papa tamen Alexander in Decretali quadam tale juramentum scripsit esse indiscretum et illicitum.

Item ad hæc ostiola occasionaliter pertinent canones quidam, prohibentes aliquos in secundo vel in tertio genere affinitatis conjungi, conjunctos tamen non separari concedit; quibus abutentes quasi fuscinulis et tridente in captura pecuniæ pro libito nostro quos volumus conjungimus, et quando volumus eos separamus. Cum tamen nec pro divortio, sicut neque pro matrimonio, quia, sicut nec pro contrahendo, sic neque pro

distrahendo, cum ad claves utrumque pertineat, accipere liceat. Quod si in[1] metis et terminis positis a Domino subsisteremus, non sic contra sacramentum matrimonii ad voluntatem nostram dispensaremus.

Item, ad hoc facit illud decretum biceps, ex utraque parte secans, quod est hujusmodi, ne quis ducat filiam compatris vel commatris suæ, nec prohibeo, nec concedo. Item, ostiola sunt merguli, quos beatus Martinus, circa finem vitæ suæ, videns in flumine assiduis capturis piscium intentantes et inhiantes, ait: "Forma," inquit, "hæc demonum est;" quibus præcepit ut avolarent á flumine. Item, hi sunt muscæ perdentes suavitatem orationis et pacis ecclesiasticæ, quas utinam Abraham cum flabello abegisset a sacrificiis. Sed nunc cum venerunt usque in corvos et allecti cadaveribus, non redeunt ad archam. Item, hi sunt accipitres et quæcumque aves rapaces, quarum omnium caro prohibetur in lege. Accipiter enim dicitur ab accipiendo, id est, rapiendo. Sic enim in Deuteronomio accipitur verbum ibi: "Non accipies in pignus alteram molam, nec vestimentum viduæ rapies." In apostolo ibi sustinetis: "Si quis devorat, si quis accipit," id est, rapit. Item, adeo viri ecclesiastici hodie student avaritiæ, quia non est de illis dicere, "Funes ceciderunt mihi in p. l.," sed in rapinis, fuscinulis, et funibus peccatorum, qui pejores sunt furibus; fures enim sibi rapiunt et furantur, isti autem non sic, sed sunt lenones, et bajuli alienæ pecuniæ, et aliis abigentes feras et pecora in retia aliorum. Item hi sunt canes immundi, de quibus David ait: "Ipsi dispergentur ad manducandum et "devorandum." Si vero non fuerint saturati, et murmurabunt, accusabunt, extorquebunt, et rapient. Item, quam detestabile est quod scuta, flagella, lanceam, et clavos, et crucem Christi convertimus, et conflamus in fornacem avaritiæ[2] et retia pecuniæ.

[1] *si in*] sim, MS.

[2] *avaritiæ*] avariæ, MS.

Item, "Si seminavimus vobis spiritualia, magnum est "si carnalia vestra metamus?" quasi hæc seminatio illam messionem exigit sibi debitam. Quod si non seminaveris et acceperis, debitum etiam illud jam non accipis sed rapis, et in sacrilegium debitum convertis. Si enim non seminaveris, quomodo accipies? In ratione dati et accepti consistit pax ecclesiæ, dans spiritualia et accipiens temporalia; ab hoc debito etiam apostolus, cum posset accepisse, abstinuit, propter pseudo repellendos, propter curiosos amovendos, propter avaritiam subditorum, ne ab avaris et incorrectis vel incorrigibilibus aliquid acciperet, et ne impunitatem peccandi si acciperet emptam putarent. Sed quare hodie, non nisi ab incorrectis et malis accipitur, a bonis nihil nisi per calumniam? Item, "Dignus est operarius cibo suo." Quod si non operatur, non laborat, nec etiam manducet. Si autem operatur, dignus est cibo suo, sibi debito et necessario, non superfluo, lauta mensa scilicet vel multitudine ferculorum; suo, id est, suæ personæ, et familiæ sibi necessariæ pro modulo personæ et administrationis suæ debito; non sequelæ gracionum, in quibus imminet calamitas et destructio tum pauperis cœnobii, tum pauperis sacerdotis, dum etiam canes et aves, venatores avium, portitores, nonnulli circumducant. Item, ad hoc valet quod apostoli cum prædicarent, videntes aliquos spiritualia et correctionem nolle recipere, "excutiebant pulverem de pedibus suis in "testimonium illis;" quasi dicerent: Excussimus manus nostras et pulverem pedum a muneribus vestris, quasi nec etiam modicum, adcomparabile pulviculo, a vobis incorrigibilibus accipiemus.

Item, "Non alligabis vel infrænabis os bovis tritu-"rantis," prædicatoris scilicet ecclesiæ, terram vomere prædicationis excolentis, legem Dei ruminantis, in area ecclesiæ separationem palearum a granis triturantis; quasi tali debetur pabulum. Sed utinam aliquis infrænaret ora prædicatorum modernorum, non dico ut non

comederent, sed ut non raperent et devorarent. Item, prædicaturus evangelium cum simplici evangelio pulvinar, q. d. "læva ejus sub capite meo, et dextera illius "amplexabitur me," et prædicante hæc omnia adjicientur. Quare ergo supponitur pulvinar evangelio? quare hæc accipis, immo rapis cum non annunties? Item officiales prælatorum non solum sunt sanguisugæ eorum qui intumescunt ut detumescant, et colatoria illis lac rapinæ colantis, sibique sordes peccati retinentes. Item, ad hoc valet exemplum illius prælati qui per ora omnium subministrorum suorum confessus est: "Singulis enim "singulas calumnias, rapinas, et alia peccata confitentibus," inquit, "omnium istorum reus sum." Ergo tales longa et multa manu peccant. An nescis longas regibus esse manus; reges loquar ecclesiæ prælatos? Unde et nunc reges intelligite. Item psalmo lxi: "Nolite sperare iniquitate, et rapinas nolite concupi"scere." Item Augustinus "Idem accidit in mure et "in raptore; prædaris et præda efficeris, tenes et "teneris, raperis in muscipula, sicut mus ad escam; "concupiscit rapinam qui eam a raptoribus accipit."

Cap. XXXIV.

De ovium tonsionibus, et prælatorum excessibus ac delictis.

Ad hæc etiam audiant prælati, qui per se vel per suos ovium tantopere indulgent tonsioni, quæ tonsoribus ovium, in quibus subditorum depilatores dantur intelligi, accidere solent, sicut in Genesi legitur Laban in tonsione ovium suarum amisit societatem Jacob. Item: "Judas, cum iret ad tondendas oves obviam habuit "Thamar nurum suam, cum qua fornicationem com"misit." Item, sicut legitur in Regum, Absalon in tonsione ovium conjurari fecit, quo interfici jussit fratrem suum Amon. Item, Nabal, vir stultus, in

Oppressions of the bishops.

tonsione ovium negavit exennia David, cujus comminationis timore mortuus est. Si ergo temporalium tonsores ovium, sic temporaliter puniti sunt, quanto magis spiritualium tonsores ovium, vel potius excoriatores, æternas ubi spiritus simul et corpora cruciabantur pœnas timere possunt.

Sicut quendam episcopum novi qui presbyterum quem exploraverat porcis abundare, super decem porcis pinguibus coquinæ suæ dandis convenit. Quo respondente se nimis inde gravandum fore, et quia hoc facere non poterat, dixit episcopus: "Nunc dabis xx." At ille iterum negando misericordiam petiit. Cui episcopus: "Nunc dabis xxx." Presbyter autem putans ab episcopo hæc ludicro dicta, dixit: "Bonum est mihi "quod porci mei materiam ludendi domino meo "dedere." Episcopus autem e contra: "Seriam esse "rem, et non ludicram, quam tecum gerimus, prius "quam a me discedas proculdubio comperies; et nunc "dabis xl." Subjecit quoque cum juramento quod quotiens negaret, semper ei x. accrescerent, tanquam verbo utens pueri filiorum Heli ad immolantem dicentis: "Nequaquam, nunc autem dabis, alioquin tollam vi." Presbyter autem his auditis, quosdam qui præsentes tunc aderant artius super hoc consulens, nullumque contra episcopum consilium inveniens, xl. porcos pingues et electos juxta verbum episcopi, quod mutari non potuit, et quod utinam in bonis tam stabile fuisset, integre persolvit. Si culpam presbyteri, si crimen quæris, nihil aliud in causa tantæ punitionis et damnationis erat, nisi quod porcos pingues habebat.

Unde episcopum eundem hæc aliquotiens in Anglia, magnis viris et discretis, et factum in secreto non approbantibus, inter epulas et pocula, tanquam re bene gesta recitantem audivi. Erat enim Anglicana plantatio Walliæ, nec naturaliter, nec adoptive, sed violenter inserta. Ideoque in episcopali officio, nec gratiæ divinæ, prout videbatur, rigationem habuit, nec divi-

nitus ad profectum incrementa suscepit. Tales vidimus omnes ab Anglia nostris diebus in Walliam transpositos, cupidos, rapaces, summam tamen semper inopiam simulantes, per abbatias in Anglia jugiter mendicantes apud scaccarium, semper per translationem vel adjectionem majora quæritantes, et ob hunc ambitum effectui mancipandum, scurrarum officium inter Angliam et Walliam, posthabito pastorali penitus officio, sibi assumentes, et curiis ad hoc se frequenter, immo fere semper, ingerentes. Propter quæ tota eorum, si qua fuerat, et ecclesiæ suæ apud viros magnos, probos, et discretos, vilescit auctoritas. Cum tamen si morem patriæ gererent, modumque et modestiam servare vellent, suæ se modicitati conformantes, et ad aliena vel ampliora non anhelantes, satis proculdubio dapis haberent, minusque laboris et plus honoris, meritique majoris apud Dominum essent, et apud homines notæ minoris.

Sed verum est illud poetæ:[1]

"Serviet æternum qui parvo nesciet uti."

Et illud in legenda beati Martini: "Cui pauca non sufficiunt, nec plura proderunt."

Item ad hoc etiam facit exemplum de presbytero, quem conveniens episcopus suus, sive de Wallia fuerit seu aliunde, licet enim undecumque proficere et concordantias inducere, imposuit ei quasi criminosum aliquod et cum admiratione magna, quod Catholicus erat, dicens: "Quid est quod de vobis "audio rem talem, Catholicus enim, ut dicitur, de "novo factus es." Negavit ille cum juramento. Episcopus autem, adhibitis ad hoc testibus, presbyterum, quia locuples erat, in grandem pecuniam condemnavit.

Item exemplum de sacerdote, qui accedens ad

---

[1] *poetæ*] Hor. i. Epist. x. 41.

episcopum suum, dixit ei Latine: "Domine, mittam "tibi ducentas oves;" de ovis tamen intelligens non de ovibus. Cui episcopus gratias tulit. Cum autem in crastino ova ducenta mitterenter, ea quidem non recusavit episcopus, sed precise mandavit quod ducentas oves ei promissas quam citius mitteret. Presbyter autem frustra allegans quod de ovis dixisset, ducentas oves, non villosas, non viles, sed crispas potius et electas, licet invitus, perquisivit et oves pro ovis, immo potius oves cum ovis lupo dedit. Sic igitur de pastoribus lupi effecti, oves episcopi devorant; magis in culpa quod illiteratos ordinant quam qui ordinibus tales se ingerunt existentes. Sed forsan ex industria hoc faciunt, ut miseros cum voluerint et indefensos sub hujuscemodi strophis excorient. Utinam autem cum apostolo potius dicere possent: "Non quæro quæ "vestra sunt, sed vos." Super quod Ambrosius epistola ad Corinthios secunda: "Non enim quæro quæ "vestra sunt, scilicet divitias in auro et argento vel "possessiones, sed quæro salvare vos."

Sed forsan objicient quod aliquos aliquando dicentes audivi: "Tempora nostra tam sumptuosa sunt, tanta "in regibus et principibus, tanta in curia Romana et "cardinalibus eorumque nepotibus, necnon et legatis "inde transmissis, in familiæ sumptibus, equis et vecturis, et mensæ pontificalis honore, expendere oportet "et effundere, ut vix suppetere vel sufficere queant "undecumque congesta." Quibus respondeo, satius fore et longe satius ad justæ facultatis modulos expensas aptare, quam illicite quæsitis et extortis cum animæ discrimine tanto ad dilatandas impensas facultates ampliare, et propter momentaneam hanc fluxam et vanam mundi gloriam vulgique favorem, divinæ, quæ perennis est, gratiæ fructus æternos, et cæli gaudia demereri. Satius enim et sanius foret famam periclitari quam innocentiam. Juxta illud philosophi: "Perde famam "ne perdas conscientiam." Quia, ut in Ecclesiastico

" legitur: " Qui facit elemosinam, vel qui offert sacri- " ficium, de substantia pauperis, quasi qui victimat " filium in conspectu patris." Item Ambrosius: " Qui " male accipit ut bene dispenset gravatur potius quam " juvetur." O quam his dissimilis qui sic favores hominum aucupantur Jeronymus erat, qui in prologo super Hester ait: " Nec affectamus laudes hominum " nec vituperationes expavescimus, quoniam dissipat " Deus ossa eorum qui hominibus placere desiderant." Et secundum apostolum: " Qui hujusmodi sunt, servi " Christi esse non possunt." Juxta illud ad Galatas epistola i.: " Si adhuc hominibus placerem, Christi " servus non essem." Et in Psalmo: " Qui hominibus " placent confusi sunt, quia Dominus sprevit eos."

Audiant ergo pastores nostri, qui non pascere quærunt sed pasci, non prodesse sed præesse, non onus amplecti sed honorem, non dispensatores esse sed dissipatores, non pastores sed vastatores, non speculatores sed spiculatores, non ministri sed magistri, illud apostoli prima ad Corinthios: "Sic nos existimet homo " ut ministros Christi et dispensatores misteriorum [1] " Dei." Audiant et illud evangelicum: "Qui major " est vestrum fiat sicut minor, et qui præcessor tan- " quam ministrator." Et illud: "Filius hominis non " venit ministrari sed ministrare." Audiant, inquam, pastoralem sollicitudinem a Jacob, sicut in Genesi legitur, expressam; ait enim ad Laban socerum suum: " Oves tuæ et capræ steriles [2] non fuerunt; arietes gre- " gis tui non comedi; non captum a bestia ostendi " tibi; ego damnum omne reddebam; quicquid furto " periebat a me exigebas; die noctuque æstu urebar " et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis." Super quod expositor: " Quasi ab incursibus invisibilium " luporum greges mihi commissos defendi, et quicquid " per ignorantiam delinquebatur mihi imputabas."

---

[1] *misteriorum*] ministeriorum, MS. | [2] *steriles*] steribes, MS.

Quod et totum pastoribus ecclesiæ in quorum figura hoc dictum est fieri constat. Audiant et illud Salomonis in Parabolis: "Diligenter agnosce vultum pecoris "tui, gregemque tuam considera." O quam pauci sunt hodie prælati qui vultus pecorum suorum, etiam exteriores ad curandum, nedum interiores, voluntates videlicet et conscientias, agnoscere quærant; lac etenim et lanam devorant, de animarum autem salute, pro quibus animam suam Christus posuit, minime curant! Utinam igitur essent quasi greges tonsarum non tonsorum, se potius ab aliis tonderi quam alios tondere volentes! Pastores a pascendo dicti, quia gregem pascere debent, non depascere; juxta illud in Canticis Canticorum: "Dentes tui sicut greges tonsarum."

Ut autem de cæteris taceatur prælatorum excessibus, in uno præcipue culpabiles apparent, quod in clericorum ordinandorum, quos passim et sine delectu suscipiunt, præcipue vero sacerdotum, quibus animarum cura committitur, examinatione, tam negligentes inveniuntur. Licet enim de nativitatis origine, de personæ regularis integritate, de vitæ conversatione, quæ tamen omnia diligenter investiganda sunt clausis oculis transirent, de literatura tamen et instructione necessaria eorum, præcipue qui parochiis gubernandis et animarum regimini sub ipsis præficiuntur, perscrutanda deberent esse solliciti. Nonne in evangelio Veritas ait: "Si cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadunt?" Et apostolus ad Timotheum epistola prima: "Manus "nemini cito imposueris;" super quod Ambrosius: "Id est, non cito quenquam ordines, sed sæpe proba, "et si sapiens et si religiosus videatur." Statimque subjungit apostolus: "Neque communicaveris peccatis "alienis." Ac si aperte dicat: Ne si inconsiderate ordines communicaveris consensu, scilicet, peccatis alienis, quæ post ordinationem facit. Firmissima namque veritas hoc habet, ut ait ibidem Ambrosius, quod non nisi consensione intelligenda est communio

peccatorum, quam vitandam apostolus docet, qua quis peccatis communicat, si ea palpat, et cum corrigere possit et corripere, negligenter agit. Patet ex his igitur quod ordinandorum indigne peccatis omnibus indiscreti tales communicant ordinatores.

Item, ut ad priora revertamur, quomodo evangelium illis exponet qui nunquam evangelium didicit? Quomodo scholas regere præsumit qui nunquam ipse scholas intravit? Unde Jeronymus: "Si te clericatus titillat " desiderium, disce prius quod possis docere, ne sis " miles antequam tiro, nec prius magister quam dis- " cipulus." Item Origenes super Leviticum: "Solidus " cibus et perfecta scientia sacerdotibus deputatur, quia " in omnibus debent esse perfecti, in doctrina, in " moribus, in virtutibus; alioquin de sacrificiorum " carnibus non edent." Et paulo post: "Sacerdos " mens Deo consecrata dicitur et vocatur Levita, qui " semper assistit Deo et voluntati ejus ministrat." Perfectus ergo intellectu et opere, in fide et actibus, sacerdos et Levita accipiendus est. Et, ut verbis Joseph ad hos utamur: "Accipe semina et serite agros, ut " fruges habere possitis." Quia qualiter agros serent ut fructus habeant, qui semina non acceperunt? Prius enim conchæ fieri deberent, et post canales; primo cum Joseph in horrea colligere, et postea famelicis distribuere.

Cum ergo juxta patrum statuta sacerdotes canones scire debeant, cum etiam utrumque Testamentum scire teneantur, qua temeritate, qua fiducia, vel qua dementia potius fideique defectu maximo, cæci cæcos illiterati pontifices, et quod pejus est, insensati illiteratissimos ordinant, et ad animarum regimen, proh pudor et dolor! præficiunt sacerdotes. Determinant tamen quidam ut tam ordinatores quam ordinatos utcunque excusent, in hunc modum: "Canones scire tenentur, pœnitentiales " scilicet et utrumque Testamentum, id est, ea utriusque " Testamenti quæ necessaria sunt ad salutem." Item Levitico: "Si sacerdos qui est unctus peccaverit,

"delinquere faciet populum," etc. Super quod Origenes, "Observandum est quod in peccato sacerdotis "legislator non abdidit, quod ignorans aut nolens "peccaverit, neque enim ignorantia in eum cadere "poterit, qui ut doceret cæteros provectus est." Quod etiam sic exponunt, non poterit scilicet de jure, id est, non debet. Opiliones brutorum gregibus animalium cum diligentia quærunt optimos, rationalibus autem pastores gregibus et preciosissimis animarum thesauris, vel per industriam vel per incuriam, indoctos præstituunt et indiscretos. Sed ecce qualiter diligunt illas, in quo et patet id quod ex illo sequitur, qualiter et earum sponsum diligant et dilectorem. Unde Micheas propheta: "Audite hæc, principes "domus Jacob et judices domus Israel, qui abominamini judicium et omnia recta pervertitis, qui "ædificatis Syon in sanguinibus et Jerusalem in "iniquitate." Super hunc locum Jeronymus: "Hi "ædificant Syon in sanguinibus qui non idoneos "ordinant ad regimen ecclesiarum, quorum doctrina "et vita scandalizatur ecclesia subditorum."

Quid igitur vilem in populo clerum et minus authenticum reddit, nisi quod illum, qui verbo et vitæ exemplo præesse deberet, in neutro prorsus præstare compeperit, propter quod episcopi curias dando et adulando frequentant? Presbyteri vero et personæ ecclesiarum militibus ac patronis donis creberrimis et exeniis obsequuntur, quatinus favorem et gratiam quam ex se non habeant obsequiis et muneribus assequantur. Et sic quos virtus in excelsum sublimare deberet, voluptas et vilitas ad ima dejecit et conculcat. Nam si presbyteri, dignitati et ordini suscepto, se doctrina, moribus, et vita conformassent forma vivendi, proculdubio speculum et exemplar laicis essent, sicut et esse de jure deberent. Sed quomodo tales existerent qui nec a magistris, ut decet, didicerunt, nec a majoribus et prælatis recte vivendi normam habuerunt. Ex in-

sensibiline credas sensile nasci? Si tales essent clerici, tales presbyteri, talesque prælati, quales ex ordinis et officii debito esse deberent, et quales in primitiva ecclesia fuerant, dum adhuc paupertate gaudebant, et fide recenti ac caritate fervebant, os ad acellam vertentes, ore et opere prædicantes, plebs eos universa proculdubio non solum veneratione maxima dignos haberent, verum etiam vivos in terris tanquam sanctos adorarent. Quoniam, ut ait Jeronymus in Vitas Patrum: "Ecclesia, ex quo crevit possessionibus, decre- "vit virtutibus, de vitiis simul et divitiis incrementa "sumendo." Unde Petrus in epistola prima; "Caris- "simi, obsecro vos tanquam advenas et peregrinos, "abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant "adversus animam, conversationem vestram inter "gentes habentes bonam, ut in eo quod detractant de "vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus "vos considerantes glorificent Dominum in die visita- "tionis." Et paulo post; "Quia sic est voluntas "Dei, ut bene facientes obmutescere faciatis impru- "dentium hominum ignorantiam." Unde Jeronymus ad Oceanum: "Talis sit pontifex Christi, ut qui reli- "gioni detrahunt vitæ ejus detrahere non audeant."

Porro quis hodie prælatus qui canonicam illam pastoralis viri descriptionem vel in paucis adimpleat? Quis orphanorum et pupillorum sustentator? quis bonorum ecclesiæ fidelis dispensator? et, ut de anima pro ovibus ponenda nunc taceam, quis hodie pastor qui lacte solum et lana perceptis debitam gregis sollicitudinem vel in modico gerat? Unde Dominus in Evangelio: "Quis putas est fidelis servus et prudens dis- "pensator, quem constituit Dominus super familiam "suam, ut det illis cibum in tempore?" Super "familiam suam" glosat expositor "Ecclesiam;" super "cibum," "sermonis divini vel exempli boni." Item expositor: "Quia quam rarus est Domino propter "Dominum serviens oves Christi, non ad lucrum sed

" amore Christi pascens, prudens in futuro et provi-
" dens; quam rarus, inquam, qui sit vocatus adeo
" tanquam Aaron, et non magis se ingesserit, et non qui
" magis se pascat quam oves." Ideoque curias hodie omnes fere ambitiosi sequuntur, quia per has vel per hypocrisim, quæ solet ex post facto patere, sedes nunc scandi videmus cathedrales. Unde omnes fere moderni episcopi Corithæ sunt; hodie nempe fere omnes intruduntur et regia violentia in ecclesias cathedrales irrumpunt. Proponitur enim aliquis eligendus, forte prorsus ignotus, vel etiam in malo notus, qui nisi statim eligatur bona confiscantur, rei majestatis, qui contradixerunt, esse putantur et censentur.

Notandum hic autem quod quondam fiebat electio pontificis expressa Dei vocatione, aut miraculi ostensione, sicut Aaron, qui non sibi sumpsit honorem, sed vocatus a Deo et miraculose approbatus judicio virgæ florentis, et incendio æmulorum, ut Choræ et complicum ejus. Nicholaus etiam voce delapsa de cœlo declaratus, Matthias jactu sortium apostolus est institutus. Hodie loco omnium istorum successit canonica electio, cum scilicet, Deo auctore, magis literatum et honestum eligit ecclesia ministerio. Unde Dominus: "Faciam," inquit, "vos fieri piscatores
" hominum," quasi, Ego faciam auctoritate. Unde quem constituit Dominus super familiam suam, vos fieri canonica scilicet electione, ministerio ecclesiæ, piscatores hominum, qui laxent retia in capturam animarum, non pecuniarum. Hodie vero, loco canonicæ electionis in plerisque partibus successit intrusio principis, sub voce tamen electionis vana, et umbratili pronuntiatione, ubi vox quidem solum auditur, nec voluntas attenditur.

Sed qua fronte, vel potius qua fide et conscientia, ut de clericis curialibus et sæcularibus, qui per fas omne nefasque turpiter ascendunt immo descendunt, taceam, viri religiosi et vel boni vel fictitii, per prin-

cipum violentiam in hunc modum assumpti, assensum præbent et sequuntur? Quia, licet male quæsitis bene utantur, vix est ut quæ malo inchoata sunt principio bono fine concludantur. Unde Gregorius: "Bonus "usus non justificat male quæsita." Et Ambrosius: "Qui male accipit ut bene dispenset, gravatur potius "quam juvetur." Item Gregorius, quasi et illud Ambrosianum exponens: "Non est putanda elemosina "si pauperibus dispensetur, quod ex illicitis rebus "adquiritur. Quia qui hac intentione male accipit "ut bene dispenset, gravatur potius quam juvetur." Quid ergo de illis dicemus, qui nec bene adipiscuntur, nec adeptis bene utuntur? De intrusore quidem et qui talenta inutiliter abscondit, dicetur: "Inutilem "servum ejicite in tenebras exteriores, ibi erit fletus "et stridor dentium." Item super hunc locum evangelii: "Convocatis servis peregre profecturus, uni dedit quinque talenta," etc. Notandum quia servi vocatio est canonica episcopi electio, quæ hodie rara est; talentum datur ei quando qui manum imposuit dat ei textum evangelii, dicens: "Vade, prædica;" et ipse cum primo ingreditur civitatem suam evangelium præfert in pectore, quasi negotiator ostendens talentum suum. In quibusdam autem ecclesiis, cum dat ei metropolitanus virgam, dicit: "Vade, prædica;" et ille statim benedicit populum; in quo signatur quod Moyses cum virga missus est in Ægyptum. Papa vero episcopo a se consecrato textum evangelii tradens, dicit: "Vade, prædica evangelium populo tibi "commissum; potens est enim Deus tibi gratiam "adjicere." Unde apostolus ad Corinthios: "Necessitas enim mihi incumbit; væ enim est mihi si non "evangelizavero."

Patet igitur, quia officium sacerdotum est, et episcoporum præcipue, qui vices apostolorum gerunt, prædicare et evangelizare, alioquin quia vectes semper erant in quatuor annulis archæ quibus deferebatur,

sic prælati in quatuor evangeliis quibus lex Domini declaratur, quia in lege Domini meditari debent die ac nocte. Unde Dominus ad Josue: "Non recedat " volumen legis ab ore tuo." Item in Exodo: "Vectes " quoque fecit de lignis Sechim," etc.; super quod Isidorus:[1] "Quia fortes perseverantesque doctores " velut imputribilia ligna quærendi sunt, qui in- " structioni sacrorum voluminum semper inhærentes " ecclesiæ unitatem denuntient, et quasi intromissis " circulis archam portent, qui auro quoque jubentur " operiri, ut cum sermone aliis insonent, ipsi etiam " vitæ splendore fulgescant." Item in Exodo de tunica sacerdotali: "Et vestietur Aaron ea in officium " ministerii, ut audiatur sonitus quando ingredietur et " egredietur sanctuarium in conspectu Domini, et non " moriatur." Super quod Gregorius: "Sacerdos in- " grediens vel egrediens moritur si de eo sonitus non " audiatur, quia iram contra se occulti judicii excitat " si sine præconis sonitu incedat." Apte vero tintinnabula vestimentis inserta scribuntur. Sacerdotis enim vestimenta sunt recta opera, unde "sacerdotes tui " indu. jus." Vestimentis ergo tintinnabula inhærent, ut vitæ viam cum linguæ sonitu ipsa sacerdotis opera conclament. Item in rationali summi sacerdotis, quod insigne pectoris ex xii. lapidibus pretiosis consertum fuerat, scriptum erat doctrina et veritas, significans doctorem et veritatis præconem esse debere sacerdotem. De bonis autem prælatis audiant quid sequatur in evangelio: "Beatus ille servus quem cum venerit " Dominus ejus invenerit sic facientem," sicut scilicet prædictum est, "vere dico vobis, quoniam super omnia " bona sua constituet eum." Super quod expositor: " Non ut soli, sed ut præ cæteris, habeant æterna " præmia tum pro vita sua tum pro gregis custodia; " fructu namque centesimo, sicut virgines, sic prælati

---

[1] *Isidorus*] In Exod. cap. xliv.

" boni gaudent et prædicatores; quin immo verius quasi " ducentesimo, ducentos enim argenteos prælati repor- " tant boni, dum scilicet se tuentur et alios lucrantur. " Unde tam aurea donantur quam aureola, dum et " generali sanctorum omnium et speciali quoque pro " lucro apportato corona lætantur. Bono itaque dicetur: " 'Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti " 'fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium " 'Domini tui.' "

XXXV.

Enormitatum exempla quæ ex imperitia sacerdotum et illiteratura proveniunt.

QUALITER autem evangelia sacramque scripturam hodie presbyteri parochianis suis exponant per exempla quædam ostendemus. Exemplum de presbytero, qui, sermonem faciens ad populum de sancto Barnaba, inter cætera, dixit: "Bonus vir erat et sanctus, sed tamen " latro fuerat," auctoritatem sumens de evangelio hoc, scilicet, "erat autem Barrabas latro;" inter Barnabam et Barraban male distinguens. Item exemplum de sacerdote, qui, sermonem faciens de muliere Cananea, dixit eam partim canem sese, partim mulierem, inter Cananeam et caninam non bene distinguens.

Anecdotes of clerical ignorance.

Item exemplum de presbytero, qui, festum Simonis et Judæ denuntians, dixit: "Alterum bonum virum et " sanctum fuisse, alterum vero proditorem Christi, nec " ei honorem aliquem vel diei, propter ipsum, sed " propter socium ejus deferendum." Hic etiam æquivocatione deceptus, inter Judam et Judam male distinxit.

Item exemplum de presbytero, qui sermonem faciens de evangelio ubi legitur: "De pisce asso et favo mellis;" dicebat enim quod comedit Dominus de pisce asinino et fabis melitis; et cum quæreretur ab eo quisnam piscis

erat ille, respondit, quod sicut est piscis marinus qui a[1] cane, et alius qui a lepore denominatur, quia fere singulis terrarum bestiis pisces in mari assimulantur, sic et ab asino quoddam piscis genus denominatur, sed in partibus istis non reperitur.

Item exemplum de illo qui loquens de manifestatione facta ad mare Tiberiadis, illud quod ibi legitur, " Viderunt prunas positas," exposuit, de fructu arboris quæ prunus vocatur.

Item exemplum de illo qui, clerico suo quærenti quid esset *altera* respondit quia piscis erat regius in partibus illis, quod et probavit per illud : " Mittite in dexteram navigii rete et invenietis altera."

Item exemplum de presbytero, qui, sermonem faciens de illo evangelio, "Duo debitores erant," in quo legitur " alii donavit quingenta, alii quinquaginta," etc., exposuit de eodem numero, scilicet quinquagenario ; cui " præpositus villæ ait, "Neutri ergo plusquam alteri " donavit cum utrique l. nec plura." Presbyter autem, se deprehensum sentiens, subintulit : " sed alii denarii " Andegavenses erant, alii vero sterlingi."

Item exemplum de presbytero, qui sermonem faciens de hoc evangelio, " Occidit Herodes omnes pueros a " bimatu et infra," sic exposuit, " ab una provincia in " aliam provinciam," *bimatum* unam provinciam construens et *infra* aliam.

Item exemplum de presbytero, qui, exponens illud de vita sancti cujusdam, "Omnem substantiam suam " trifariam divisit," *trifariam* exposuit Gallice, *tine de farine*, hoc est, vas farinæ.

Item exemplum de presbytero denuntiante bestiam sancti Johannis ante portam Latinam, et dicente : " Quoniam Johannes ille primo Latinam linguam in " Angliam portavit ; " sic enim exposuit *ante*, id est, primo portam portavit, Latinam supple linguam.

---

[1] *qui a*] quia, MS.

Item exemplum de presbytero qui locum illum Evangelii: "Si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus "his opus habet;" de pectoris herba exposuit in hunc modum: "Dicite quia Dominus habet herbam illam "quæ vocatur hisopus."

Item exemplum de illo qui hoc vocabulum "Apoca-"lypsis" clerico suo quærenti sic exposuit, alludens Anglico tam appellativo quam proprio, *sacculus Lipsi.*

Item exemplum de illo qui quæsivit a magistro Johanne Cornubiensi quis esset *busillis?* putabat enim proprium nomen regis vel alicujus magni viri fuisse. Interroganti autem magistro Johanni ubinam hoc, et in qua scriptura inveniretur, respondit quoniam in missali; et currens propter librum suum, ostendit ei in fine columnæ paginæ unius scriptum *in die,* in principio vero alterius columnæ *bus illis,* quod recte distinctum facit "in diebus illis." Quo viso, magister Johannes dixit ei: "Quoniam de divina pagina hoc "erat principium, videlicet evangelii, se velle in crastino "in publico scholæ suæ auditorio istud inquiri." Quo facto, cum sequutus esset omnium risus, ostendit magister, hinc occasionem sumens, exemplis variis quantum accidat in clero dedecus et scandalum ex ignorantiæ tenebris et illiteraturæ.

Item exemplum de illo qui loquens ad populum, dixit quod tantum fornicatores et adulteros in die districti examinis judicabit Deus, occasione verbi illius apostoli: "Fornicatores et adulteros judi. D." Sed apostolus tamen alia crimina non excepit.

Item exemplum de illo, qui sermonem ad populum faciens dixit: "Quia quicumque crediderit et baptizatus "fuerit salvus erit," peccatis commissis in purgatorio delendis et diluendis occasione similiter illius verbi Domini, "Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus "erit" unde minus intelligens, et literæ cum Judæo superficiem sequens; cum tamen intelligendum sit, "qui "crediderit" cum effectu, fide, scilicet, operante per di-

lectionem, hoc est, opera fidei faciendo, "et baptizatus "fuerit," etc., "salvus erit." Mirum autem quod imperiti tales securius dicunt et prædicant quæ prorsus ignorant, quam eruditi ea quorum ad plenum notitiam habent; juxta illud Jeronymi: "Imperitia audaciam "eruditio vero timorem creat."

Cap. XXXVI.

Quod in majoribus quoque defectus hujusmodi reperies sacerdotibus.

The same continued.

Non solum autem in minoribus sacerdotibus, sed etiam in majoribus, abbatibus scilicet, prioribus, magnis ecclesiarum decanis, episcopis, et archiepiscopis tales interdum defectus invenies. Audivi auribus meis quendam abbatem verba Domini ad mulierem Samaritanam sic recitantem: "Quinque viros habuisti, et qui nunc "habes non est tuum vir." Et iterum cuidam clerico pauperi Hibernico eleemosynam petenti, sic respondentem audivi: "Ubi sunt vaccas tuas."

Item exemplum de metropolitanæ sedis decano pro clerico quodam familiari suo rogante ut custodiam haberet ecclesiæ cujusdam, ait: "Rogo ut ecclesiam illam "ei concedatis causa rei servandæ," inter simplicem rei custodiam et causa rei servandæ, sicut in jure accipitur possessionem habendam, non bene distinguens.

Item de archiepiscopo loquente de historia quadam nostri temporis quam plures tractaverant, qui dixit: "Nunquam inveni aliquem qui recte interpretaret."

Item exemplum de archiepiscopo dicente: "Nescitis "quod utrumque gladium ad nos spectat;" erat enim tunc temporis utraque fungens potestate.

Item exemplum de archiepiscopo in scholarium multorum audientia, dicente, "Tres sunt species cautionis, "fidei jussoriam, juratoriam, et pignoraticiam."

Item a clerico curiæ Romanæ in Angliam transmisso

quæsivit quidam, quare dominus papa totiens literis et nuntiis archiepiscopum ad se vocaret. Cui ille, caput et humeros more suæ gentis avertendo, quasi sub indignatione, respondit: "Non sine causa vocat eum, vult "enim ipsum examinare in Donato."

Item exemplum de archiepiscopo eodem sermonem suum sic inchoante: "Audite et intelligite, vos omnes "qui estis in isto sacro synodo;" sed quodam suorum submumurante "*a*, *a*," non impatiens correctionis subjunxit, "in ista sacra sinoda," et murmurante adhuc quodam "*o* et *a*," tertio repetiit, "in isto sacro synoda."

Item exemplum de eodem sedente apud Oxoniam pro tribunali, præsentibus scholaribus multis et jurisperitis, ac dicente quibusdam: "Vultis stare isto compromisso," qui etiam, quodam submurmurante "isti," reiteravit: "Vultis stari isti compromissi;" et murmure quodam subsecuto, quidam considentium, cui nomen Martinus, in hæc verba prorupit: "Quid murmuratis inter vos? "antiqua grammatica est:" omnium risu, quem antea conceperant sed ob personæ reverentiam suppresserant, tanquam verbi illius ludicri occasione, subjecto.

Item exemplum de archiepiscopo, qui, stans coram summo pontifice Alexandro III., in magna multorum et magnorum audientia, dixit: "Domine, dignetis me "audire, si placet." Cui archidiaconus quidam assistens, submurmuravit, "nemini, nemini." Sed quoniam incassum, archidiacono eidem miserabilem antistem illum juvare volenti nec valenti, quidam astantium satis facete subintulit: "Noli dicere 'nemini,' sed 'nemo,' "quia non est in mundo nemior aut nullior illo."

Item exemplum de episcopo qui assertive dicebat simplicem fornicationem criminale peccatum non esse. Hæc quatuor audivi, et huic ultimo per auctoritates plurimas obviavi.

Item audivi priorem domus cujusdam canonice capellanum suum coram episcopo corripientem in hunc modum: "Bonus esset, sed nimis diligit quoniam."

Cui ille: "Probo per auctoritates Psalterii quod debeo "diligere quoniam; David enim scripsit, 'Dilexi quo-"'niam,' et alibi, 'vide quoniam,' et 'quoniam bonus,' "et 'quoniam suavis,' et 'quoniam in æternum,' et "'quoniam in sæculum,' et 'quoniam confirmata est;'" concludens ex his quia firmiter haberi potest quam tot psalmista locis commemorat, approbat, et confirmat. Prior autem, puta vir simplex et fere illiteratus se coram episcopo quasi captum erubuit; unde tamen et quemadmodum tam facile capiebatur per inscientiam ignorabat.

Item exemplum de abbate Malmesburiensi Roberto, qui nostris diebus accusatus a monachis suis super illiteratura, et a judicibus a papa Alexandro III. delegatis, Bartholomeo scilicet Exoniensi et Rogero Wigorniensi, ex hoc probatus: "Factus est repente de cœlo sonus," etc. Cum cætera Gallice interpretatus esset, veniens ad "repente," stetit et hæsitavit, tandem vero dixit: "Repente, *il se repenti.*" Quidam autem assessorum, scilicet Johannes Cumin, qui postmodum archiepiscopus Dublinensis in Hibernia factus est, abbatem quia non plane legibus potuit saltem exemplo juvare volens, retulit de quodam abbate, quem vidit in curia Romana coram Alexandro III. et cardinalibus super illiteratura similiter a monachis suis accusatum, et de canone missæ probatum hoc loco: "Vere dignum et justum est, "æquum et salutare," qui cum exposuisset "Vere "dignum et justum est," "*Veraiment dignum et* "*juste,*" veniens ad æquum, dixit: "'Equum,' *ceo est* "*cheval,* et 'salutare' *saillavit.*" Et cum putarent multi eum deponendum, quia tamen bonus dispensator erat, et domui suæ bene præpositus, judicio summi pontificis obtinuit et abbas remansit. Similiter et iste quoniam bonus erat in rebus gerendis et gubernatione domus et exteriorum administratione, contra monachos obtinuit, priori autem et subpriori defectus ejus in spiritualibus injunctum est ut supplerent.

In abbatibus igitur, quoniam olim abbates et monachi laici fuerunt, ut Causa xvi. Quæstio prima, caput *Generaliter*, licet utrumque dispensari possit, cum hodie tamen cuncti fere monachi clerici sunt, indecens valde est et inconveniens. In presbyteris autem et præcipue parochialibus, qui curam animarum habent, quique prædicare tenentur et evangelium exponere atque in fidei articulis parochianos instruere, nulla prorsus admitti deberet dispensatio. Item corripui quandoque quendam episcopo in secreto zelo caritatis super insolentia, rapacitate nimia, et superbia, culpam suis aperte, sibi vero oblique, imponens, et dicens: "Hæc vobis et hujusmodi suggerunt qui penes vos alta sapiunt." At ille, "Et ego ipse," inquit, "alta sapio." Cui respondi: "Credo equidem, mallem tamen minus alta saperes et "humilibus consentires, dicente apostolo, 'Non alta "'sapientes, sed humilibus consentientes.'"

Item exulante beato Thoma Cantuariensi missi sunt antistites Angliæ, qui magis eloquentes et literati reputabantur, ad summum pontificem Alexandrum III., qui tunc in Francorum regno fuerat, ad causam Anglorum regis fulciendam et archipræsulis infirmandam; qui cum ad hoc astarent et rationes fabricatas etiam et excogitatas allegarent, non fuit unus qui babarismum vel solœcismum in tanta audientia non incurreret. Quidam autem ex illis qui magis eloquens esse videbatur, in hunc modum allegabat: "Oportuit, "oportebat, oportebatur, oportuerunt hæc fieri," verborum impersonalium naturam male discernens. Cui papa: "Tace, frater, tace, quia nec illa fieri oportuit, "nec ista dici." Alius autem in hunc modum: "Clandestinam fugam arripuit," penultimam acuendo. Miraculo tamen hæc proculdubio sunt assignanda, quod in patrem coram patre contra conscientiam loquentes, tantam ultione divina coram tantis confusionem, vitio locutionis insueto, et verecundiæ ruborem, incurrere meruerunt.

Ad hæc etiam exemplum de episcopo qui nostris diebus belua multorum capitum effectus, justiciarius scilicet, cancellarius, et legatus, quia episcopum quoque se nominari vix sinebat, qui cum legationis officio per Angliam fungens in mille et quingentis equis ecclesias cathedrales et monasteria visitabat, sermonem ad populum faciens, quod præ arrogantia pariter et Normannicæ verbositatis jactantia frequentius facere consueverat, in Anglos ad quos loquebatur ex innato Normannorum invectus odio, pluries hæc verba dicebat: "Angli olim tam militia quam literatura laudabiles "fuere, nunc vero propter luxuriam et ebriositatem in "neutra præstantes inveniuntur." Subjecit etiam quod et auribus aliquotiens audivi et vix me continui: "Sed ubi evanuit, ubi migravit utraque gloria?" ubi "quo" ponere deberet, "ubi" adverbium ponens, et inter adverbia loci motum et statum designantia male distinguens, et optimos grammaticos literatosque viros non minus impudenter quam imprudenter male grammatizando condemnans, atque damnabilis ipse latrando quidem, sed non mordendo, molestans. Et tamen a superficialibus et minus eruditis, quia linguosus erat et audax in loquendo more gentis suæ, sine literatura tamen et artium fundamento, pro magno reputabatur.

Cap. XXXVII.

De literaturæ defectu ex legum humanarum et logices abusu proveniente.

Increased by the study of law and logic.

Notandum hic autem quod Radulphus Beluacensis, qui in literatura nostris diebus præcipuus erat, trimembrem facere consueverat clericorum distinctionem in hunc modum: "Clericorum alii pannosi, qui per pannos "scilicet et partes, ad apparentiam sibi scientias com-"paraverunt, magis scilicet scioli videri quam esse

" cupientes, cujusmodi multos novimus. Alii super-
" seminati, qui et superficiales dici possunt, qui, præ-
" termissa literatura, poetarum scilicet auctorum,
" philosophorum, et artium fundamento, statim a Donato
" et Catone ad leges non solum humanas, sed etiam
" divinas, se transferre præsumunt. In tertio vero
" gradu sunt clerici a fundamento massati, in litera-
" tura scilicet et artibus sufficienter instructi, et inde
" non saltim, sed gradatim et sensim, ad scientias alias
" profecti pariter et provecti." Et hos solos vere et nuncupative literatos esse dicebat. Episcopus autem ille, de quo nunc ultimo locuti sumus, inter superficiales numerari potuit, cujusmodi hodie multos novimus propter leges Justinianas, quæ literaturam, urgente cupiditatis et ambitionis incommodo, adeo in multis jam suffocarunt, quod magistrum Mainerium in auditorio scholæ suæ Parisius dicentem, et damna sui temporis plangentem, audivi, vaticinium illud Sibillæ vere nostris diebus esse completum, hoc scilicet: "Venient
" dies, et væ illis, quibus leges obliterabunt scientiam
" literarum."

De talibus autem, quorum nimis est hodie magna caterva, erant quidam qui, ut adepto prius magisterii nomine, etsi non omine, saltum illum superficialem liberius facere possent, scripserunt in Anglia patribus suis sacerdotibus et antiquo more non superseminatis sed literatis. Unus in hunc modum: "Sciatis me nuper
" lecturum Parisius;" alter vero sic: "Sciatis me legendum in proxima Parisius." Primo vero sic rescriptum est a patre: "Quoniam adverbium præteriti temporis
" participio futuri minus grammatice copulasti, volo
" ut adverbiorum naturam, priusquam legas, addiscas." Alteri vero sic: "Quando audivi te lecturum Parisius,
" fui missurus tibi x. marcas;" bis enim ei scripserat, et primum recte; "sed ex quo audivi te
" legendum Parisius non fui mittendus nisi quinque."

(Item exemplum de clerico, qui, reversus in Angliam

a Francia, ubi eum pater suus sacerdos magnis sumptibus per quinquennium tenuerat, patri suo quærenti quidnam didicisset, et quantum in doctrina profecisset, respondit, "Quia multum." Sciebat enim probare, sicut aiebat, quod ubi quatuor erant ibi octo, et ubi sex ibi duodecim, et sic deinceps. Pater autem advertens eum logicis nugis et non literaturæ operam adhibuisse, ad prandium cum filio sedit, et in primo ferculo sex ova in disco sibi et filio deferri procuravit, statimque dixit: "Fili, probare scis per artem tuam quod ubi sunt "sex ibi sunt duodecim; hic autem sunt sex ova, "proba ergo quod hic sint duodecim." Ipse vero ova non in longum ordinans, sed terna super mensam per ordinem duplicans, uno ordine tria, quæ sex faciunt ostendit; item et alio ordine eadem tertia ostendit, quæ et sex faciunt, concludens inde duodecim esse. Pater autem nugas advertens, sex ova illa ad se traxit, dicens filio quia bene probaverat ibi ova duodecim esse, et quoniam alia sex quæ restabant sibi ad vescendum acciperet; et sic filium tam facete delusum et vanis ac frivolis studuisse deprehensum Parisius, non ad reticulatas logicorum argutias, sed ad literaturam totis nisibus addiscendam iterato remisit.)

Item accessit aliquando ad me in logica tunc temporis facultate, juvenilibus videlicet annis, magno Parisius cum ardore et laudis amore studentem, presbyter quidam vicinus hospitio meo senex annis et animo, qui et theologicis disciplinis animum applicabat, et scholas cotidie frequentabat. Hic me sæpius simpliciter et quasi ludicro in hunc modum convenire solebat; "Logica tua in qua tantum te torques, quid tibi "valebit, nisi socium habeas ad quem disputes, quia "dialectica disputatio ad alterum est, nec sufficit ille "si impeditor fuerit communis negotii. Oportet ergo "judicem adhibere, nec sufficiet unus si forte in partis "adversæ favorem declinaverit. Turbam ergo convo-"care oportet et intelligentium ad hoc, ut ars tua

"utiliter appareat. Ego vero, etsi solus in angulo "sederem, libris meis sæpius et lectioni datus, theolo-"gicæ disciplinæ fructum elicere possum, vel meipsum "ædificando, vel qualiter alios ædificem addiscendo. "Et si solus literatus in turba laicorum magna con-"stitutus fuero, possum eis absque omni altercatione "sermonem utilem de fide et bonis moribus continua "oratione contexere." Tunc ego verba sacerdotis, quasi pro frivolis habui, quæ tamen postea vera fuisse satis comperi et approbavi. Sicut enim instrumentum artis rhetoricæ oratio est, id est, causa, et artis dialecticæ instrumentum argumentatio, sic theologicæ instrumentum est prædicatio.

Notandum hic autem quod diale[c]ticæ abusus disciplinæ, dum non aperit claves, sed impedit potius et involvit, dumque moram nectit et allicit immoderate, literaturam non mediocriter enervat et suffocat. Apparentia namque quam ex sophistica contra hic garrulitate plerique gaudentes, longeque videri quam esse plus cupientes, exiles in scientiis, puerilibus solum ineptiis consenescunt.

Unde Agellius:[1] "Diale[c]ticæ disciplinæ cognitio in "principiis quidem insuavis, aspernabilis, et inutilis "videri solet. Sed ubi aliquantum processeris, tunc "ejus emolumentum animo tuo dilucebit, sequeturque "discendi quædam voluptas insatiabilis, ac, nisi modum "feceris, periculum erit non mediocre, ne, ut alii plerique, tu quoque in illis diale[c]ticæ giris atque meandris, tanquam apud Sireneos scopulos, consenescas."

Item Origines super Exodum de plagis: "Et sic "siniphes," etc.: "Hoc animal pennis suspenditur per "area volitans, sed ita subtile et minutum, ut oculi "visum nisi acute videntis effugiat, corpus tamen cui "insidet acerbissimo terebrat stimulo, et quem volantem "videre quis non valet sentiat stimulantem." Hoc ergo

---

[1] *Agellius*] So in MS. Cf. N. A. xvi. 8.

" animal arti diale[c]ticæ comparatur, quæ minutis et " subtilibus verborum stimulis animos terebrat cum " venit, ut deceptus nec videat nec intelligat unde " decipiatur."

Item Seneca: "Multum nobis temporis verborum cavil- " latio eripuit, captiosæ etiam disputationes, quæ acumen " irritum exercent; nectimus nodos et ambiguam ver- " borum significationem, quasi nobis jacet, quasi jam " vivere, quasi jam mori sciamus et infra cavendum " etiam magis, ne res nos non verbo decipiant. Quid " mihi vocum dissimilitudines diffinit quis, quibus nemo " unquam, nisi dum disputat captus est? Res fallunt, " ideo illas discerne." Item: "Ille cui probas habere cor- " nua non tam stultus est ut frontem suam temptet et " tangat. Sic ista sine noxa decipiunt, quomodo præsti- " giatorum acetabula[1] et calculi[2] pigmeorum, in quibus " ipsa fallacia delectat. Sed non vacant ad istas inep- " tias; ingens negotium in manibus est; nunc mortifera " mecum sunt; mors me sequitur; vita fugit; adversus " hæc me doce." Item Seneca: "Aliud est propositum " declamantibus et assensum coronæ captantibus, aliud " his qui otiosorum aures disputatione varia aut volubili " detinent; facere docet cœlestis philosophia non garrire, " non linguose loqui. In rebus est, non verbis; non est " populare artificium; licet nunc vitio nostræ gloriæ et " quæstui et litigio data." Item: "Ne quiescas in giris " meandrinis, in amfractibus verborum laberinti, sed " fuge." Item: "Quid mihi verba distorques et syllabas " dirigis, scilicet non potero a fugiendis petenda de- " cernere, nisi quæstiones vaferrimas strinxero, et con- " clusione falsa a vero nascens mendacium struxero?

[1] "Acetabula sunt vasa acetorum, " scilicet fiolæ, in quibus reponitur " acetum. Vel accetabula, si per ge- " minatum c. scribatur, sunt vasa in " quibus probabatur utrum acceptus " esset liquor qui offerebatur nec " ne." Note in the MS.

[2] "Calculi dicebantur computatio- " nes quibus pigmei homine[s] com- " putando fallebant." Note in the MS.

"Pudeat quod in re tam seria senes ludimus." Item: "Mus syllaba est, mus autem caseum rodit, syllaba ergo "caseum rodit. Puta me nunc istud non posse solvere; "quod mihi ex ista scientia periculum imminet, quod "incommodum? Sine dubio verendum est ne quando si "negligentior fuero caseum liber comedat. Nisi forte "illa acutior est collectio, Mus syllaba est, syllaba "autem caseum non rodit, mus ergo caseum non rodit. "O pueriles ineptias! in hoc supercilia subduximus, in "hoc barbam demisimus, hoc est, quod tristes docemus "et pallidi. Vis scire quid philosophia promittat ge-"neri humano? Consilium."[1]

Idem et alibi[2] "Historicos annales evolvam omnium "gentium, et quis primus carmina scripserit quæram, "quantum temporis inter Orphea intersit et Homerum, "cum fastos non habeam computabo; et Aristarchi in-"eptiis[3] quibus aliena carmina compinxit recognoscam, "et ætatem in syllabis conteram? Itane in geometricæ "pulvere hærebo? adeo mihi præceptum illud salutare "excidit, tempori parce?" Contra astronomos quoque invehitur in hunc modum: "Quid astrorum cursus "investigas qui vitæ propriæ cursum ignoras? Non "est locus jocandi; ad miseros advocatus es; opem te "laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ "securi præstantibus caput pollicitus es; adversus vitia "nobis est pugna, adversus pestes Erebi; adversus "monstra hujus maris; quid ergo adversus totam mortem "minuta jacula jacularis? Subula leonem excipis; acuta "sunt ista quæ dicis; nihil acutius arista, sed ipsa sub-"tilitas quædam inutilia et inefficacia reddit." Unde et a quodam sapiente dictum est: "Nihil adeo obest "subtilitati sicut nimia subtilitas; pulverem ne move-"as et dispergas, ne eo moto involvatur et obscure-"tur, immo excæcetur, oculus mentis tuæ. Item Augustinus contra Manicheos, qui temere causam divinæ

[1] *Consilium*] See Sen. Ep. xlviii.
[2] *alibi*] Ep. lxxxviii. and lxxxii.
[3] *ineptiis*] So MS

voluntatis investigabant: "Compescat se humana temeritas, et id quod non est non inveniat." Item Tullius in libro de Elocutione: "Vide ne id intelligendo efficias ut minus intelligere videaris." Idem etiam pueriles ineptias garrulas logicorum argutias vocat, sicut et Seneca hunc sequendo. Item Ambrosius in primo libro de Trinitate: "Aufer argumenta "ubi fides quæritur. In ipsis gymnasiis suis jam dia"le[c]tica taceat. Piscatoribus creditur, non diale[c]ti"cis." Idem[1] super hunc locum epistolæ ad Colossenses: "In qua sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ "absconditi:" "Omnis enim ratio scientiæ totius "creaturæ, supernæ vel terrenæ, in eo est qui est "caput omnium cœlestium vel terrestrium; et qui "hunc novit, nihil ultra quærat, nec sapientiam nec "virtutem, quia agnoscit eum in quo perfecta virtus "est perfectaque sapientia. Quicquid alibi quæritur hic "perfecte invenitur. Nam quid sapientius Salomone? "quid prudentius Daniele? quibus ideo Deus præ "cæteris sapientiam dedit, ut in Daniele et Salomone "ostenderet in fidelibus se auctorem esse sapientiæ "totius, quod infideles non putant, quia non legunt "in evangeliis et prophetis astrologiam, geometricam, "et alia hujusmodi, quæ ideo despecta sunt a nos"tris, quia nihil ad salutem pertinent, sed magis "mittunt in errorem et a Deo avocant; ut dum "his student disputationem ratiocinationibus curam "animæ suæ non agant. Qui vero Christum novit, "thesaurum sapientiæ et scientiæ invenit, quia id "novit quod utile est."

Item et super hoc sequitur: "Hoc autem dico, ut "nemo vos decipiat in subtilitate sermonum;" quia sapientes mundi arte quadam et minutiis disputationum irretire gestunt animas simplicium, ut ratione mundanarum rerum abstrahant eos a spe quæ in Christo est. Et paulo post: "Videte ne quis vos decipiat per philo-

---

[1] *Idem*] Not verbally.

" sophiam et inanem fallaciam secundum traditionem " hominum." Super quod Ambrosius : " Terrena enim " philosophia argumentis et subtilitate minutiarum com- " ponitur et decipit, dum in similibus causis et commen- " ticiis rebus nihil tam verum æstimatur quam conspi- " citur." Idem super illud Isaiæ : " Cecidit Babylon, " et omnia sculptilia ejus contrita sunt in terram ;" " Falsa dogmata, acuto acumine diale[c]ticæ sculpta et " rhetoricis fucis colorata." Item Jeronymus in libro circa Elvidium de perpetua virginitate beatæ Mariæ: " Non campum rhetorici desideramus eloquii, non " diale[c]ticorum tendiculas, nec Aristotelis spineta con- " quirimus ; ipsa scripturarum verba petenda sunt, ut " ipsis quibus adversum nos usus est testimoniis revin- " catur, ut intelligat se et legere et non intelligere " potuisse quæ scripta sunt."

Cum autem omni tempore literaturæ sugillatrix logices abusio fuerit, nunquam tamen adeo ut hoc nostro finali tempore, quo in deterius omnia vergunt, damnabiliter invaluit. Solent enim aliquando ex arte inquirere et circa artem disputare, cujusmodi disputationes ad aliarum facultatum, præcipue quoque theologicæ disciplinæ involuta evolvendum, et nodosa subtiliter atque efficaciter enodandum, utiles erant et accommodæ. Hodie vero interim puerilis illa invaluit ineptia, quod ex arte nihil, circa artem vero parum disputant ; ad quasdam quæ magis quadrivium redolent quæstiones apparentiæ causa se transferentes, de simplicitate scilicet et compositione, de umbra, de motu, de puncto et linea, de angulo acuto vel obtuso, ut in quadrivio, scilicet, cujus studium apud Orientes magis, apud Occiduos vero minus vigere solet, scioli viderentur. Et inde se ad falsas positiones, ad insolubilia, ad relationes quasdam frivolas et longis ambagibus implicitas, et minus etiam Latinas, quasi prognostico quodam defectum suum in litteris propria disputatione declarantes, transtulerunt.

Unde et duobus circa hujusmodi disputantibus literatior superficiali dicebat: "Sed dic mihi, quæso, ad "quid valent ista; nihil hic de arte audio, nihil unde "ex arte instrui possim adverto." Respondit alter: "Quinimmo magna est hic subtilitas." Et ille: "Sed "ad quid valet ista subtilitas, tela quidem araneæ sub-"tilis est, in qua etiam subtiliter texenda se vermis "eviscerat. Sed ad quid utilis ista subtilitas? Musca "vel culex præda ejus; sic et vos in his quæstionibus "evisceramini, in quibus, etsi aliqua forte subtilitas, "nulla tamen prorsus utilitas." Unde Seneca: "Quid "te torques et maceras in illa quæstione quam subtilius "est contempsisse quam solvere?" Item quasi in divinationes, quæ ad levandum noctis hiemalis ad lucubram[1] tædium satis acute fieri et excogitari solent, ad nihil aliud utiles, nisi ad exercendam utcunque otiositatis inertiam fastidiumque levandum, versæ sunt hodie disputationes.

Item quærenti cuidam de logicis disputationibus antiquis et modernis earumque comparatione, satis lepide responsum est hoc interesse; quod inter bene ludentes cum omnibus scaccis, scilicet assisis antiquis, et ludentes solum in ludis partitis. Olim enim de arte tantum et circa artem disputantes, quasi cum omnibus scaccis ad antiquas assisas bene ludebant. Nunc vero prætermissis ludis illis magnis et assisis nimium morosis, ut videbatur, et tædiosis, ad ludos partitos, quasi minus tædiosos et magis expeditos conversi sunt.

Sed audi poetam rerum detrimenta etiam suo in tempore detestantem:

"Sic omnia fato
"In pejus ruere et retro sublapsa referri."

Est tamen fructus logices in se magnus, in aliis autem facultatibus quarum ut clavis difficultates aperit

---

[1] *lucubram*] So MS.; ludicram?

maximus, si tamen abusum non parias, si moram non nectas, si non deliciis ejus allectus, tanquam ad Sirenæ cantus insenescas. Quoniam, ut ait Seneca: "Studia "liberalia, meritoria artificia, sunt hactenus utilia, si "præparent ingenium, non detineant. Tamdiu enim "istis immorandum est, quamdiu nihil agere animus "majus potest. Rudimenta sunt nostra non opera "liberalia dicta, quia homine libero digna sunt. "Cæterum unum studium vere liberale est, quod "liberum facit, hoc est sapientiæ; cætera pusilla et "puerilia sunt." Et infra: "Non discere debemus "ista, sed didicisse."

Non solum hæc autem et prædicta, sed multo majora et enormiora de modernis audies et comperies sacerdotibus. Qualiter ergo alios instruent sic instructi, vel potius qualiter alios destruent sic destructi? Plurimum itaque culpæ in ipsos qui sic indigne se ingerunt ordinandos, longe plus autem qui tales ordinant culpæ redundat in prælatos. Illi enim se ipsos graviter involvunt, isti utrosque, tam se quam illos, in damnabile periculum mittunt. Illis itaque qui se sic ingerunt dici deberet: "Nescitis quid petatis; nescitis quanti sit "oneris sarcina quam portare paratis; nescitis quanti sit "thesaurus quem tantopere desideratis. Denique nec "tanta scitis, nec tanti estis, quod rem tantam assequi "debeatis." Nullos igitur ad animarum regimen ordinare, seu præficere, nisi sufficienter vel saltem mediocriter instructos, prælati deberent. Simplices autem minus literatos, sed honestos et devotos, non animarum curæ, ubi multis præsint, sed religioni potius, ubi sibi solum intendant, consilium esset applicare. Quia, ut ait Malachias, "Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et "legem requirunt de ore ejus; quia angelus Domini "exercituum est." Sicut autem dignitatis suæ prærogativa angeli dicuntur, sic et dii; sicut ibi: "Diis ne "detrahas;" et iterum apostolica, "eum ad deos," etc.

Cap. XXXVIII.

De prælatorum eminentia et officii statu periculosissimo.

Perilous position of ecclesiastical rulers.

Patet ergo quia magni tenentur esse prælati verbo, majores autem consilio, maximi vero vitæ meritis et exemplo. In eminenti nimirum specula sunt constituti, sedent ut videant et videantur, sedent ut vel corrigant vel corrumpant. Unde Jeronymus: "Episcopus nisi verbo et exemplo subditos ædificet, canis impudicus dicendus est, non episcopus." Et alibi: "Vilissimus reputandus est episcopus si non præcellat scientia et sanctitate, qui est honore præstantior." Item Augustinus super epistolam ad Thessalonicos: "Hæc est enim pax domestica et cohabitantium ordinata a Deo, concordia et clara justitia, ut scilicet qui excellunt ratione excellant dominatione." Item Esicius super Leviticum: "Turpe est hominem in fide nutritum ab infantia talium subire magisterium, qui repente magistri facti sunt." Unde Jeronymus: "Heri in foro, hodie in altario; heri socius histrionum, hodie consecrator virginum." Item Jeronymus: "Tales debent esse sacerdotes, quorum respectu cæteri grex dicantur." Item et illud Jeronymi: "Scire prælati debent, quia si perversa unquam perpetrant tot mortibus digni sunt quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt." Item et illud Augustini super hunc locum in epistola ad Titum: "Te ipsum præbe exemplum bonorum operum:" "Omnis qui male vivit in conspectu eorum quibus præpositus est, quantum in ipso est occidit eos; non est igitur honor hic absque onere suo et onere gravi." Item et illud Jeronymi super Ezechielem: "Grandis dignitas sacerdotum, sed si peccant grandis ruina; lætemur ad ascensum, timeamus ad lapsum." Non est tanti

gaudii excelsa tenuisse quanti mæroris de excelsis corruisse. Non enim solum de nostris delictis rationem reddemus, sed pro delictis omnium quorum donis abutimur.

Quis autem gravius corruit quam qui neglectu officii vel arrogantiæ tumore et supercilio nutans, et ab alto titubans, se in inferni profunda detrudit? Propter hæc onera periculosissima dicebat beatus Martinus se longe mitioris meriti fuisse postquam episcopus fuit quam ante. Item quidam monachus, vir sanctissimus, electus in episcopum constantissime renuit, qui postmodum cuidam monasterii cujusdam monacho apparuit, dicens quod in beata requie Salvatoris adventum expectabat, si tamen episcopus fuisset, se requie qua tunc fruebatur et Dei visione cariturum fuisse in perpetuum, asserebat. Nihil igitur illud universis episcopis prædictis eorumque similibus, quorum hodie nimis numerosa caterva est, restare videtur nisi illud, "fortioribus fortior instat cruciatio;" et illud ejusdem, et ibidem, "potentes potenter tormenta patientur." Quid ergo damandi sunt episcopi cuncti? Absit. Quid ergo Nicholaus, quid Martinus, quid Germanus, quid Basilius Magnus, et alii temporis illius multi? Quid etiam, ut propius exempla sumamus, Thomas noster Cantuariensis? Non dicimus episcopos non salvari, dicimus autem difficilius ipsos his diebus quam alios salvari. Da mihi hodie inter antistites Nicholai vel caritatem vel abstinentiam; da Basilii vel Germani cinerem et saccum, aquam et hordeum; da musitantem jugiter in sublime Martinum, cujus nunquam vel ori Deus vel oculis cœlum desit. Non illi inter regnum divisi et sacerdotium; puri quippe sacerdotes erant, non principales, non curiales, non regales. Illi in ecclesiis assidui; nostri in curiis fere continui. Illi cœlum meditantes solum cœli Domino militabant; nostri terrenis semper inhiantes, inter spem et metum anxii, dum et timent et ambiunt, terrarum ex toto principibus obsequuntur.

Sed dicent episcopi vel fautores episcoporum, et illud Pelagii papæ, Distinctione xxxiv., capite *Fraternitatis* objicient. Defectus nostri temporis, quo non solum merita, sed etiam corpora hominum defecerunt, districtionis illius non patitur manere censuram. Item et illud poetæ :

" Nunc aliud tempus, alii pro tempore mores."

Sciant autem quodam loquendi tropo, quo continenti attribuitur quod contentorum est, hæc et hujusmodi dici solere, sicut cum dicitur dies mali sunt vel terra mala. Non enim terræ vel temporum, sed potius hominum malitia designatur. Quid ergo hominibus solum serviunt, et non Deo? Absit: sed plus hominibus quam Deo; cum tamen scriptum sit: "Dominum " Deum tuum adorabis, et illi soli serves." Propter regalia nimirum ecclesiis data, ad fas omne nefasque pontifices a regibus provocantur. Unde cum beato Silvestro et successoribus ejus, Constantinus a lepra curatus, Romam et occidentale imperium contulisset, antiquus hostis humani generis in publica audientia alta voce clamavit: "Hodie ecclesiæ venenum " infudi;" et vere venenum, quia fermentum illud venenosum quo totam ecclesiæ massam male corrupit. Porro beatus Thomas, de quo mentionem fecimus, quanquam temporis hujus quo regnant tyranni, et quo caritas pene tota refrixit, divisus esse renuit, quia se totum Deo dicaverat, nec propter regalia, nec propter exilia, nec propter gladios demum mortem minantes et inferentes, Dei justitiam et ecclesiæ libertatem, vir Deo plenus deserere sustinuit indefensam, sciens quippe quia si proconsul aliquid præceperit, et aliud imperator, imperatori potius obtemperandum; sin autem aliquid imperator et aliud Deus, Deo quam homini potius atque propensius obediendum. Illud enim Petri in Epistola secunda non ignorabat: "Deum timete, " regem honorificate." Unde et in divinis ac spiritu-

alibus Deum solum timebat, in mundanis autem et transitoriis regem honorificabat. Et illud in Actibus Apostolorum, "Oportet Deo magis obedire quam homi-"nibus." Ille nimirum timendus, ille tremendus, qui non corpus occidere, sed qui corpus et animam mittere prævalet in gehennam. Unde Jeronymus in prologo super Hester: "Deo placere curantes, minas "hominum penitus non timemus, quoniam dissipat "Deus ossa eorum qui hominibus placere desiderant." Et secundum apostolum qui hujusmodi sunt servi Christi esse non possunt, juxta illud ad Galathas epistola prima: "Si adhuc hominibus placerem, Christi "servus non essem;" et in Psalmo: "Qui hominibus "placent confusi sunt, quia Dominus sprevit eos," ut supra. Item Paulus in Epistola ad Romanos: "Vis "non timere potestatem? bonum fac, et habebis laudem "ex illa." Super quod expositor: "Non dicit ab illa "sed ex illa, quia etsi te mundana potestas non "laudat, immo etiam persequitur, si occidit gladio, ut "Paulum, si crucifigit, ut Petrum, habebis ex illa "laudem, dum ex eo quod illa male facit injuste "justo et innoxio, tuæ virtus patientiæ coronam "laudis meretur." Item apostolus ad Timotheum Epistola secunda: "Non enim dedit Deus spiritum "timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis." Unde in Deuteronomio: "Quis est homo formidolosus "et corde pavido, vadat et revertatur in domum "suam, ne pavere faciat corda fratrum suorum, sicut "ille timore perterritus est." Item Ciprianus: "Epi-"scopus si timet actum est de eo." Et in Apoca-lypsi: "Timidis pars eorum in stagno ardenti igne et "sulphure."

Utinam igitur episcopi nostri, prædicti exemplo pontificis, in his quæ principum sunt eis obtemperent, in his autem quæ Dei, solum Deo quærentes, non quæ sua sunt, sed quæ Christi Jesu; non quod sibi utile, juxta apostolum, sed quod multis ut salvi fiant. Et

sic reddentes "quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt "Dei Deo," non curiæ sequelæ dati, sed ecclesiæ tutelæ. Non tonsores ovium, sed tutores, non uncinis piscantes et fuscinis, sed potius pascuis pinguibus verbi Dei gregem pascentes; non piscatores pecuniarum, sed pastores animarum, pro quibus etiam, instante procella, more boni pastoris, et non mercenarii, animas dare, et ejusdem exemplo pro ecclesiæ libertate, quam sibi Christus fuso sanguine comparavit, caput exponere sint parati. Et si pauci sunt hodie tales, de numero paucorum esse contendant, et non plurimorum, dicente Domino ad Moysen: "Non sequeris turbam ad faci-"endum malum, nec in vitio adquiesces plurimorum "sententiæ, ne a vero devies." Et sic propensius elaborent, ut, juxta comicum illud, viri virorum inveniantur perpaucorum. Pauci nimirum salvati sunt in archa. Pauci de his qui educti sunt de Ægypto terram promissionis intrarunt, quia tantum duo, Jesue scilicet et Caleph, et Levitæ perpauci. Pauci de Sodomis cum Loth salvati, quoniam uxor tantum et filiæ duæ. In uno cubito consummata est archa; unus sanabatur in piscina. "Non est qui faciat bonum, non est usque "ad unum." "Multi vocati pauci electi;" grana rarissima, paleæ multæ.

Cap. XXXIX.

Finalis brevi sub epilogo præcedentium conclusio.

Quoniam igitur, ut in calce libelli, præmissa recapitulando, negotium, quasi sub epilogo, concludamus; duo quæ sacerdotum, præcipue vero parochialium, proculdubio salutem magis infestant, voluptas scilicet, per quam vasa sua minus munda custodiunt, et cupiditas per quam duplicant missas et multiplicant, aliaque minus decentia perpetrare non formidant, et insuper ad corpus Christi conficiendum pariter et sumendum tanquam ad epulum cotidianum irreverenter accedunt. Det vobis et concedat misericors Deus, quatenus ad corpus ejusdem reverenter et digne conficiendum, hoc est tanti sacramenti majestatem, quod cætera cuncta incomparabiliter antecellit, dijudicantes, et vasa vestra mundificantes fideliter accedere valeatis. Det, inquam, ut circa ecclesiastica sacramenta, cunctis ex caritate non cupidate provenientibus, eadem non ad temporalem corporum sustentationem, sed spiritualem potius animarum vegetationem statuta salubriter advertatis; commissaque vobis a Deo talenta, cumulato in immensum ac multiplicato fœnore, feliciter refundere valeatis. Conclusion.

Ut autem vestram fraternitatem verbis apostolicis in fine conveniam, "Obsecro vos, fratres, per miseri-" cordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam "viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obse-" quium vestrum. Et nolite conformari huic sæculo, "sed reformamini in novitate sensus vestri, ut probetis "quæ sit voluntas Dei bona et beneplacens et per-" fecta." Item, "Obsecro vos, fratres, per Dominum "nostrum Jesum Christum et caritatem Spiritus "Sancti, ut adjuvetis me in orationibus vestris ad

"Deum, ut obsequii mei oblatio fiat accepta, animique "in lege divina vexatio grata, et ut aliquando veniam "ad vos in gaudio per voluntatem Dei. Deus autem "pacis sit cum omnibus vobis,

"Amen."

END OF VOL. II.

LONDON:
Printed by George E. Eyre and William Spottiswoode,
Printers to the Queen's most Excellent Majesty.
For Her Majesty's Stationery Office.

CORRIGENDA.

Page 19, line 25, *for* " contritione ;" *read* " contritione,"
,, 33, ,, 7, *for* " quid " *read* " quia "
,, 33, ,, 36, *for* " primam " *read* " firmam "
,, 126, ,, 23, *for* " vocant. Hæc " *read* " vocant, hæc "
,, 149, ,, 25, *for* " quum " *read* " quam "

LIST OF WORKS

PUBLISHED

By the late Record and State Paper Commissioners, or under the Direction of the Right Hon. the Master of the Rolls, which may be had of Messrs. Longman and Co.

PUBLIC RECORDS AND STATE PAPERS.

ROTULORUM ORIGINALIUM IN CURIA SCACCARII ABBREVIATIO. Henry III.—Edward III. *Edited by* HENRY PLAYFORD, Esq. 2 vols. folio (1805—1810). *Price*, boards, 12*s*. 6*d*. each, or 25*s*.

CALENDARIUM INQUISITIONUM POST MORTEM SIVE ESCAETARUM. Henry III.—Richard III. *Edited by* JOHN CALEY AND J. BAYLEY, Esqrs. 4 vols. folio (1806—1808 ; 1821—1828), boards: vols. 2 and 3, separately, *price*, boards, each 21*s*.; vol. 4, boards, 24*s*.

LIBRORUM MANUSCRIPTORUM BIBLIOTHECÆ HARLEIANÆ CATALOGUS. Vol. 4. *Edited by* The Rev. T. H. HORNE, (1812) folio, boards. *Price* 18*s*.

ABBREVIATIO PLACITORUM, Richard I.—Edward II. *Edited by* The Right Hon. GEORGE ROSE, AND W. ILLINGWORTH, Esq. 1 vol. folio (1811), boards. *Price* 18*s*.

LIBRI CENSUALIS vocati DOMESDAY-BOOK, INDICES. *Edited by* Sir HENRY ELLIS. Small folio (1816), boards (Domesday-Book, vol. 3). *Price* 21*s*.

LIBRI CENSUALIS vocati DOMESDAY, ADDITAMENTA EX CODIC. ANTIQUISS. *Edited by* Sir HENRY ELLIS. Small folio (1816), boards (Domesday-Book, vol. 4). *Price* 21*s*.

STATUTES OF THE REALM, in very large folio. Vols. 1 to 11 (except vols. 5 and 6), including 2 vols. of Indices (1810—1828). *Edited by* Sir T. E. TOMLINS, JOHN RAITHBY, JOHN CALEY, and WM. ELLIOTT, Esqrs. *Price* 31*s.* 6*d.* each.

*** The Alphabetical and Chronological Indices may be had separately, *price* 30*s.* each.

VALOR ECCLESIASTICUS, temp. Henry VIII., Auctoritate Regia institutus. *Edited by* JOHN CALEY, Esq., and the Rev. JOSEPH HUNTER. Vols. 4 to 6, folio (1810, &c.), boards. *Price* 25*s.* each.

*** The Introduction is also published in 8vo., cloth. *Price* 2*s.* 6*d.*

ROTULI SCOTIÆ IN TURRI LONDINENSI ET IN DOMO CAPITULARI WESTMONASTERIENSI ASSERVATI. 19 Edward I.—Henry VIII. *Edited by* DAVID MACPHERSON, JOHN CALEY, AND W. ILLINGWORTH, Esqrs., and the Rev. T. H. HORNE. 2 vols. folio (1814—1819), boards. *Price* 42*s.*

"FŒDERA, CONVENTIONES, LITTERÆ," &c. ; or, Rymer's Fœdera, A.D. 1066—1391. New Edition, Vol. 2, Part 2, and Vol. 3, Parts 1 and 2, folio (1821—1830). *Edited by* JOHN CALEY and FRED. HOLBROOKE, Esqrs. *Price* 21*s.* each Part.

DUCATUS LANCASTRIÆ CALENDARIUM INQUISITIONUM POST MORTEM, &c. Part 3, Ducatus Lancastriæ. Calendar to the Pleadings, &c. Henry VII.—Ph. and M. ; and Calendar to Pleadings, 1—13 Elizabeth. Part 4, Calendar to Pleadings to end of Elizabeth. *Edited by* R. J. HARPER, JOHN CALEY, and WM. MINCHIN, Esqrs. Part 3 (or Vol. 2) (1827—1834), *price* 31*s.* 6*d.* ; and Part 4 (or Vol. 3), boards, folio, *price* 21*s.*

CALENDARS OF THE PROCEEDINGS IN CHANCERY IN THE REIGN OF QUEEN ELIZABETH, to which are prefixed examples of earlier proceedings in that Court from Richard II. to Elizabeth, from the originals in the Tower. *Edited by* JOHN BAYLEY, Esq. Vols. 2 and 3 (1830—1832), boards, each, folio, *price* 21*s.*

PARLIAMENTARY WRITS AND WRITS OF MILITARY SUMMONS, together with the Records and Muniments relating to the Suit and Service due and performed to the King's High Court of Parliament and the Councils of the Realm. Edward I., II. *Edited by* Sir FRANCIS PALGRAVE. (1830—1834). Vol. 2, Division 1, Edward II., 21*s.* ; Vol. 2, Division 2, 21*s.*; Vol. 2, Division 3, folio, boards, *price* 42*s.*

ROTULI LITTERARUM CLAUSARUM IN TURRI LONDINENSI ASSERVATI. 2 vols. folio (1833—1844). The first volume commences A.D. 1204 to 1224. The second volume 1224—1227. *Edited by* THOMAS DUFFUS HARDY, Esq. Together, *price* 81*s.* cloth ; or the volumes may be had separately. Vol. 1, *price* 63*s.* cloth ; Vol. 2, cloth, *price* 18*s.*

The Great Rolls of the Pipe for the Second, Third, and Fourth Years of the Reign of King Henry the Second, 1155—1158. *Edited by* the Rev. Joseph Hunter. 1 vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 4*s.* 6*d.*

The Great Roll of the Pipe for the First Year of the Reign of King Richard the First, 1189—1190. *Edited by* the Rev. Joseph Hunter. 1 vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 6*s.*

Proceedings and Ordinances of the Privy Council of England, commencing 10 Richard II.—33 Henry VIII. *Edited by* Sir N. Harris Nicolas. 7 vols. royal 8vo. (1834—1837), cloth, 98*s.*; or any of the volumes may be had separately, cloth, *price* 14*s.* each.

Rotuli Litterarum Patentium in Turri Londinensi asservati, a.d. 1201 to 1216. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 vol. folio (1835), cloth. *Price* 31*s.* 6*d.*

*** The Introduction is also published in 8vo., cloth. *Price* 9*s.*

Rotuli Curiæ Regis. Rolls and Records of the Court held before the King's Justiciars or Justices. 6 Richard I.—1 John. *Edited by* Sir Francis Palgrave. 2 vols. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 28*s.*

Rotuli Normanniæ in Turri Londinensi asservati, a.d. 1200—1205. Also from 1417 to 1418. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 vol. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 12*s.* 6*d.*

Rotuli de Oblatis et Finibus in Turri Londinensi asservati, tempore Regis Johannis. *Edited by* Thomas Duffus Hardy Esq. 1 vol. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 18*s.*

Excerpta e Rotulis Finium in Turri Londinensi asservatis. Henry III., 1216—1272. *Edited by* Charles Roberts, Esq. 2 vols. royal 8vo. (1835, 1836), cloth, *price* 32*s.*; or the volumes may be had separately, Vol. 1, *price* 14*s.*; Vol. 2, cloth, *price* 18*s.*

Fines sive Pedes Finium sive Finales Concordiæ in Curia Domini Regis. 7 Richard I.—16 John (1195—1214). *Edited by* the Rev. Joseph Hunter. In Counties. 2 vols. royal 8vo. (1835—1844), together, cloth, *price* 11*s.*; or the volumes may be had separately, Vol. 1, *price* 8*s.* 6*d.*; Vol. 2, cloth, *price* 2*s.* 6*d.*

Ancient Kalendars and Inventories (The) of the Treasury of His Majesty's Exchequer; together with Documents illustrating the History of that Repository. *Edited by* Sir Francis Palgrave. 3 vols. royal 8vo. (1836), cloth. *Price* 42*s.*

Documents and Records illustrating the History of Scotland, and the Transactions between the Crowns of Scotland and England; preserved in the Treasury of Her Majesty's Exchequer. *Edited by* Sir Francis Palgrave. 1 vol. royal 8vo. (1837), cloth. *Price* 18*s.*

Rotuli Chartarum in Turri Londinensi asservati, A.D. 1199—1216. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 vol. folio (1837), cloth. *Price* 30*s*.

Registrum vulgariter nuncupatum "The Record of Caernarvon," e codice MS. Harleiano, 696, descriptum. *Edited by* Sir Henry Ellis. 1 vol. folio (1838), cloth. *Price* 31*s*. 6*d*.

Ancient Laws and Institutes of England; comprising Laws enacted under the Anglo-Saxon Kings, from Æthelbirht to Cnut. with an English Translation of the Saxon; the Laws called Edward the Confessor's; the Laws of William the Conqueror, and those ascribed to Henry the First; also, Monumenta Ecclesiastica Anglicana, from the 7th to the 10th century; and the Ancient Latin Version of the Anglo-Saxon Laws; with a compendious Glossary, &c. *Edited by* Benjamin Thorpe, Esq. 1 vol. folio (1840), cloth. *Price* 40*s*.

—— 2 vols. royal 8vo. cloth. *Price* 30*s*.

Ancient Laws and Institutes of Wales; comprising Laws supposed to be enacted by Howel the Good; modified by subsequent Regulations under the Native Princes, prior to the Conquest by Edward the First; and anomalous Laws, consisting principally of Institutions which, by the Statute of Ruddlan, were admitted to continue in force. With an English Translation of the Welsh Text. To which are added a few Latin Transcripts, containing Digests of the Welsh Laws, principally of the Dimetian Code. With Indices and Glossary. *Edited by* Aneurin Owen, Esq. 1 vol. folio (1841), cloth. *Price* 44*s*.

—— 2 vols. royal 8vo. cloth. *Price* 36*s*.

Rotuli de Liberate ac de Misis et Præstitis, Regnante Johanne. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 6*s*.

Documents Illustrative of English History in the 13th and 14th centuries, selected from the Records in the Exchequer. *Edited by* Henry Cole, Esq. 1 vol. fcp. folio (1844), cloth. *Price* 45*s*. 6*d*.

Modus Tenendi Parliamentum. An Ancient Treatise on the Mode of holding the Parliament in England. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 vol. 8vo. (1846), cloth. *Price* 2*s*. 6*d*.

Reports of the Proceedings of the Record Commissioners, 1800 to 1819, 2 vols., folio, boards. *Price* 5*l*. 5*s*. From 1819 to 1831 their proceedings have not been printed. A third volume of Reports of their Proceedings, 1831 to 1837, folio, boards, 8*s*. 3 vols. together, boards. *Price* 5*l*. 13*s*.

The Acts of the Parliaments of Scotland. 11 vols. folio (1814—1844). Vol. I. *Edited by* Thomas Thomson and Cosmo Innes, Esqrs. *Price* 42*s.*

*** Also, Vols. 4, 7, 8, 9, 10, 11, 10*s.* 6*d.* each Vol.

The Acts of the Lords of Council in Civil Causes. A.D. 1478—1495. *Edited by* Thomas Thomson, Esq. Folio (1839). *Price* 10*s.* 6*d.*

The Acts of the Lords Auditors of Causes and Complaints. A.D. 1466—1494. *Edited by* Thomas Thomson, Esq. Folio (1839). *Price* 10*s.* 6*d.*

Registrum Magni Sigilli Regum Scotorum in Archivis Publicis asservatum. A.D. 1306—1424. *Edited by* Thomas Thomson, Esq. Folio (1814). *Price* 15*s.*

Issue Roll of Thomas de Brantingham, Bishop of Exeter, Lord High Treasurer of England, containing Payments out of His Majesty's Revenue, 44 Edward III., 1370. *Edited by* Frederick Devon, Esq. 1 vol. 4to. (1835), cloth. *Price* 35*s.*

—— Royal 8vo. cloth. *Price* 25*s.*

Issues of the Exchequer, containing similar matter to the above, temp. Jac. I., extracted from the Pell Records. *Edited by* Frederick Devon, Esq. 1 vol. 4to. (1836), cloth. *Price* 30*s.*

—— Royal 8vo. cloth. *Price* 21*s.*

Issues of the Exchequer, containing like matter to the above, extracted from the Pell Records; Henry III. to Henry VI. inclusive. *Edited by* Frederick Devon, Esq. 1 vol. 4to. (1837), cloth. *Price* 40*s.*

—— Royal 8vo. cloth. *Price* 30*s.*

Liber Munerum Publicorum Hiberniæ, ab an. 1152 usque ad 1827; or, The Establishments of Ireland from the 19th of King Stephen to the 7th of George IV., during a period of 675 years; being the Report of Rowley Lascelles, of the Middle Temple, Barrister-at-Law. Extracted from the Records and other authorities, by Special Command, pursuant to an Address, an. 1810, of the Commons of the United Kingdom. With Introductory Observations by F. S. Thomas, Esq. (1852.) 2 vols. folio. *Price* 42*s.*

Notes of Materials for the History of Public Departments. By F. S. Thomas, Esq. Demy folio (1846). *Price* 10*s.*

Handbook to the Public Records. By F. S. Thomas, Esq. Royal 8vo. (1853.) *Price* 12*s.*

State Papers during the Reign of Henry the Eighth. 11 vols. 4to. (1830—1852) completing the work in its present form, with Indices of Persons and Places to the whole. *Price 5l. 15s. 6d.*

Vol. I. contains Domestic Correspondence.

Vols. II. & III.—Correspondence relating to Ireland.

Vols. IV. & V.—Correspondence relating to Scotland.

Vols. VI. to XI.—Correspondence between England and Foreign Courts.

*** Any Volume may be purchased separately, *price* 10*s.* 6*d.*

Monumenta Historica Britannica, or, Materials for the History of Britain from the earliest period. Vol. 1, extending to the Norman Conquest. Prepared, and illustrated with Notes, by the late Henry Petrie, Esq., F.S.A., Keeper of the Records in the Tower of London, assisted by the Rev. John Sharpe, Rector of Castle Eaton, Wilts. Finally completed for publication, and with an Introduction, by Thomas Duffus Hardy, Esq., Assistant Keeper of Records. (Printed by command of Her Majesty.) Folio (1848). *Price* 42*s.*

Historical Notes relative to the History of England; embracing the Period from the Accession of King Henry VIII. to the Death of Queen Anne inclusive (1509 to 1714). Designed as a Book of instant Reference for the purpose of ascertaining the Dates of Events mentioned in History and in Manuscripts. The Name of every Person and Event mentioned in History within the above period is placed in Alphabetical and Chronological Order, and the Authority from whence taken is given in each case, whether from Printed History or from Manuscripts. By F. S. Thomas, Esq., Secretary of the Public Record Office. 3 vols. 8vo. (1856.) *Price* 40*s.*

CALENDARS OF STATE PAPERS.

[IMPERIAL 8vo. *Price* 15*s.* each Volume.]

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGNS OF EDWARD VI., MARY, ELIZABETH, 1547–1580, preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* ROBERT LEMON, Esq., F.S.A. 1856.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF JAMES I., preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARY ANNE EVERETT GREEN. 1857–1859.

Vol. I.—1603–1610.
Vol. II.—1611–1618.
Vol. III.—1619–1623.
Vol. IV.—1623–1625, with Addenda.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES I., preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOHN BRUCE, Esq., V.P.S.A. 1858–1862.

Vol. I.—1625–1626.
Vol. II.—1627–1628.
Vol. III.—1628–1629.
Vol. IV.—1629–1631.
Vol. V.—1631–1633.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES II., preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARY ANNE EVERETT GREEN. 1860–1862.

Vol. I.—1660–1661.
Vol. II.—1661–1662.
Vol. III.—1662–1663.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to SCOTLAND, preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARKHAM JOHN THORPE, Esq., of St. Edmund Hall, Oxford. 1858.

Vol. I., the Scottish Series, of the Reigns of Henry VIII., Edward VI., Mary, Elizabeth, 1509–1589.

Vol. II., the Scottish Series, of the Reign of Queen Elizabeth, 1589–1603; an Appendix to the Scottish Series, 1543–1592; and the State Papers relating to Mary Queen of Scots during her Detention in England, 1568–1587.

Calendar of State Papers relating to Ireland, preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* H. C. Hamilton, Esq. 1860.

Vol. I.—1509–1573.

Calendar of State Papers, Colonial Series, preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* W. Noël Sainsbury, Esq. 1860.

Vol. I.—1574–1660.

Calendar of State Papers, Foreign Series, of the Reign of Edward VI. *Edited by* W. B. Turnbull, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law, and Correspondant du Comité Impérial des Travaux Historiques et des Sociétés Savants de France. 1861.

Calendar of State Papers, Foreign Series, of the Reign of Mary. *Edited by* W. B. Turnbull, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law, and Correspondant du Comité Impérial des Travaux Historiques et des Sociétés Savants de France. 1861.

Calendar of Letters and Papers, Foreign and Domestic, of the Reign of Henry VIII., preserved in the Public Record Office, British Museum, &c. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. 1862.

In the Press.

Calendar of State Papers relating to Ireland, preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* H. C. Hamilton, Esq. Vol. II.

Calendar of Letters and Papers, Foreign and Domestic, of the Reign of Henry VIII., preserved in the Public Record Office, British Museum, &c. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. Vol. II.

Calendar of State Papers, Colonial Series, preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* W. Noël Sainsbury, Esq. Vol. II.

Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of Charles II., preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* Mary Anne Everett Green. Vol. IV.

Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of Elizabeth, preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* Robert Lemon, Esq., F.S.A.

Calendar of State Papers and other Documents, preserved in the Archives of Simancas in Spain, &c. *Edited by* G. Bergenroth.

Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of Charles I., preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* John Bruce, Esq., V.P.S.A. Vol. VI.

Calendar of State Papers, Foreign Series, of the Reign of Elizabeth. *Edited by* the Rev. J. Stevenson, M.A., of University College, Durham.

THE CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND DURING THE MIDDLE AGES.

[ROYAL 8vo. *Price* 10*s.* each Volume.]

1. THE CHRONICLE OF ENGLAND, by JOHN CAPGRAVE. *Edited by* the Rev. F. C. HINGESTON, M.A., of Exeter College, Oxford.
2. CHRONICON MONASTERII DE ABINGDON. Vols. I. and II. *Edited by* the Rev. J. STEVENSON, M.A., of University College, Durham, and Vicar of Leighton Buzzard.
3. LIVES OF EDWARD THE CONFESSOR. I.—La Estoire de Seint Aedward le Rei. II.—Vita Beati Edvardi Regis et Confessoris. III.—Vita Æduuardi Regis qui apud Westmonasterium requiescit. *Edited by* H. R. LUARD, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge.
4. MONUMENTA FRANCISCANA; scilicet, I.—Thomas de Eccleston de Adventu Fratrum Minorum in Angliam. II.—Adæ de Marisco Epistolæ. III.—Registrum Fratrum Minorum Londoniæ. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London, and Reader at the Rolls.
5. FASCICULI ZIZANIORUM MAGISTRI JOHANNIS WYCLIF CUM TRITICO. Ascribed to THOMAS NETTER, of WALDEN, Provincial of the Carmelite Order in England, and Confessor to King Henry the Fifth. *Edited by* the Rev. W. W. SHIRLEY, M.A., Tutor and late Fellow of Wadham College, Oxford.
6. THE BUIK OF THE CRONICLIS OF SCOTLAND; or, A Metrical Version of the History of Hector Boece; by WILLIAM STEWART. Vols. I., II., and III. *Edited by* W. B. TURNBULL, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law.
7. JOHANNIS CAPGRAVE LIBER DE ILLUSTRIBUS HENRICIS. *Edited by* the Rev. F. C. HINGESTON, M.A., of Exeter College, Oxford.
8. HISTORIA MONASTERII S. AUGUSTINI CANTUARIENSIS, by THOMAS OF ELMHAM, formerly Monk and Treasurer of that Foundation. *Edited by* C. HARDWICK, M.A., Fellow of St. Catharine's Hall, and Christian Advocate in the University of Cambridge.

9. Eulogium (Historiarum sive Temporis), Chronicon ab Orbe condito usque ad Annum Domini 1366; a Monacho quodam Malmesbiriensi exaratum. Vols. I. and II. *Edited by* F. S. Haydon, Esq., B.A.

10. Memorials of King Henry the Seventh: Bernardi Andreæ Tholosatis Vita Regis Henrici Septimi; necnon alia quædam ad eundem Regem spectantia. *Edited by* J. Gairdner, Esq.

11. Memorials of Henry the Fifth. I.—Vita Henrici Quinti, Roberto Redmanno auctore. II.—Versus Rhythmici in laudem Regis Henrici Quinti. III.—Elmhami Liber Metricus de Henrico V. *Edited by* C. A. Cole, Esq.

12. Munimenta Gildhallæ Londoniensis; Liber Albus, Liber Custumarum, et Liber Horn, in archivis Gildhallæ asservati. Vol. I., Liber Albus. Vol. II. (in Two Parts), Liber Custumarum. Vol. III., Translation of the Anglo-Norman Passages in Liber Albus, Glossaries, Appendices, and Index. *Edited by* H. T. Riley, Esq., M.A., Barrister-at-Law.

13. Chronica Johannis de Oxenedes. *Edited by* Sir H. Ellis, K.H.

14. A Collection of Political Poems from the Accession of Edward III. to the Reign of Henry VIII. Vols. I. and II. *Edited by* T. Wright, Esq., M.A.

15. The "Opus Tertium" and "Opus Minus" of Roger Bacon. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London, and Reader at the Rolls.

16. Bartholomæi de Cotton, Monachi Norwicensis, Historia Anglicana (A.D. 449—1298). *Edited by* H. R. Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge.

17. The Brut y Tywysogion, or, The Chronicle of the Princes of Wales. *Edited by* the Rev. J. Williams ab Ithel.

18. A Collection of Royal and Historical Letters during the Reign of Henry IV. Vol. I. *Edited by* the Rev. F. C. Hingeston, M.A., of Exeter College, Oxford.

19. The Repressor of over much Blaming of the Clergy. By Reginald Pecock, sometime Bishop of Chichester. Vols. I. and II. *Edited by* C. Babington, B.D., Fellow of St. John's College, Cambridge.

20. The Annales Cambriæ. *Edited by* the Rev. J. Williams ab Ithel.

21. The Works of Giraldus Cambrensis. Vols. I. and II. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London, and Reader at the Rolls.

22. Letters and Papers illustrative of the Wars of the English in France during the Reign of Henry the Sixth, King of England. Vol. I. *Edited by* the Rev. J. Stevenson, M.A., of University College, Durham, and Vicar of Leighton Buzzard.

23. The Anglo-Saxon Chronicle, according to the several Original Authorities. Vol. I., Original Texts. Vol. II., Translation. *Edited by* B. Thorpe, Esq., Member of the Royal Academy of Sciences at Munich, and of the Society of Netherlandish Literature at Leyden.

24. Letters and Papers illustrative of the Reigns of Richard III. and Henry VII. Vol. I. *Edited by* James Gairdner, Esq.

25. Letters and Treatises of Bishop Grossetete, illustrative of the Social Condition of his Time. *Edited by* the Rev. H. R. Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge.

In the Press.

Ricardi de Cirencestria Speculum Historiale de Gestis Regum Angliæ. (A.D. 447—1066.) *Edited by* J. E. B. Mayor, M.A., Fellow and Assistant Tutor of St. John's College, Cambridge.

Le Livere de Reis de Brittanie. *Edited by* J. Glover, M.A., Chaplain of Trinity College, Cambridge.

Recueil des Croniques et anchiennes Istories de la Grant Bretaigne a present nomme Engleterre, par Jehan de Waurin. *Edited by* W. Hardy, Esq.

The Wars of the Danes in Ireland: written in the Irish language. *Edited by* the Rev. Dr. Todd, Librarian of the University of Dublin.

A Collection of Sagas and other Historical Documents relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. *Edited by* George W. Dasent, Esq., D.C.L. Oxon.

A Collection of Royal and Historical Letters during the Reign of Henry IV. Vol. II. *Edited by* the Rev. F. C. Hingeston, M.A., of Exeter College, Oxford.

Eulogium (Historiarum sive Temporis), Chronicon ab Orbe condito usque ad Annum Domini 1366; a Monacho quodam Malmesbiriensi exaratum. Vol. III. *Edited by* F. S. Haydon, Esq., B.A.

Letters and Papers illustrative of the Wars of the English in France during the Reign of Henry the Sixth, King of England. Vol. II. *Edited by* the Rev. J. Stevenson, M.A., of University College, Durham.

Chronicon Abbatiæ Eveshamensis, Auctoribus Dominico Priore Eveshamiæ et Thoma de Marleberge Abbate, a Fundatione ad Annum 1213, una cum Continuatione ad Annum 1418. *Edited by* the Rev. W. D. Macray, M.A., Bodleian Library, Oxford.

Polychronicon Ranulphi Higdeni, with Trevisa's Translation. *Edited by* C. Babington, B.D., Fellow of St. John's College, Cambridge.

Letters and Papers illustrative of the Reigns of Richard III. and Henry VII. Vol. II. *Edited by* James Gairdner, Esq.

Official Correspondence of Thomas Bekynton, Secretary to Henry VI., together with other Letters and Documents. *Edited by* the Rev. George Williams, B.D., Senior Fellow of King's College, Cambridge.

Royal and other Historical Letters illustrative of the Reign of Henry III. *Selected and edited by* the Rev. W. W. Shirley, Tutor and late Fellow of Wadham College, Oxford.

Descriptive Catalogue of Manuscripts relating to the Early History of Great Britain. *Edited by* T. Duffus Hardy, Esq.

In Progress.

Historia Minor Matthæi Paris. *Edited by* Sir F. Madden, K.H., Chief of the MS. Department of the British Museum.

A Roll of the Irish Privy Council of the 16th Year of the Reign of Richard II. *Edited by* the Rev. James Graves.

Original Documents illustrative of Academical and Clerical Life and Studies at Oxford between the Reigns of Henry III. and Henry VII. *Edited by* the Rev. H. Anstey, M.A.

The History and Cartulary of St. Peter's Monastery at Gloucester. *Edited by* W. H. Hart, Esq., F.S.A. ; Membre correspondant de la Société des Antiquaires de Normandie.

The Works of Giraldus Cambrensis. Vol. III. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London.

May 1862.